

Nr 12

Regeringens proposition med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207), m. m.;

beslutad den 16 januari 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

CARL LIDBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i skadeståndslagen. De nya reglerna gäller framför allt skadestånd vid personskada.

Reglerna innebär bl. a. att ersättning för förlorad inkomst till den som har skadats skall bättre än förut motsvara den verkliga inkomstförlusten. När skadeståndet bestäms skall man beakta alla omständigheter som kan inverka på den skadades möjligheter att arbeta. Man skall alltså inte bara se till skadans medicinska utveckling utan också ta hänsyn till den skadades personliga förhållanden av olika slag, t. ex. ålder, bosättning, utbildning och tidigare yrke.

Om den skadade avlider, skall de som har försörjts av honom kunna få skadestånd för förlorat underhåll. Sådant skadestånd skall kunna utgå inte bara till personer som den avlidne enligt lag var skyldig att försörja utan också till andra som var beroende av honom för sin försörjning.

Regler införs också om i vilka fall ersättning för inkomstförlust och förlust av underhåll skall minskas på grund av försäkringsersättningar och andra förmåner som utgår på grund av skadan. Vidare föreslås regler om omprövning av skadestånd, om väsentligt ändrade förhållanden skulle inträffa.

Liksom f. n. skall skadestånd kunna jämkas på grund av den skadelidandes medvållande. Vid personskada skall dock jämkning inte kunna ske annat än i rena undantagsfall, nämligen om den skadelidande har medverkat uppsåtligen eller grovt vårdslöst.

I propositionen föreslås slutligen en regel om jämkning av skadestånd

som är oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige. Vid en sådan nedsättning skall man emellertid också beakta den skadades behov av skadeståndet. En nedsättning av skadeståndsskyldigheten får inte gå så långt att resultatet blir oskäligt för den skadade.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1976.

1 Förslag till Lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom föreskrives i fråga om skadeståndslagen (1972:207)

dels att 5 kap. 8 och 9 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 3 kap. 6 §, 5 kap. 1-7 §§ och rubriken till 5 kap. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 1 kap. 3 § och 2 kap. 5 §, samt ett nytt kapitel, 6 kap., av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 KAP.

3 §

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande som innefattar brott eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

2 KAP.

5 §

För skada som vållats genom underlåtenhet att avslöja brott utgår ej ersättning enligt denna lag enbart på den grund att straff för underlåtenheten kan följa enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken.

3 KAP.

6 §

Skadestånd enligt 1 eller 2 § kan jämkas, om skadeståndet finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Vid sakskada kan jämkning också ske om det är

Ersättning enligt 1 eller 2 § för sakskada kan jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Nuvarande lydelse

skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Föreslagen lydelse

5 KAP.

*Gemensamma bestämmelser**Skadeståndets bestämmande*

1 §

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

Skadestånd till den som har tillfogats personskada omfattar ersättning för

1. sjukvårdskostnad och andra utgifter,

2. inkomstförlust,

3. sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Ersättning för inkomstförlust motsvarar skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppbära, om han icke hade skadats, och den inkomst som han trots skadan har eller borde ha uppnått eller som han kan beräknas komma att uppnå genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, om skolning eller annan liknande åtgärd samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter.

Med inkomstförlust likställes intrång i näringsverksamhet. Med inkomst likställes värdet av hushållsarbete i hemmet.

2 §

Skadestånd till den som tillfogats personskada omfattar ersätt-

Har personskada lett till döden, utgår ersättning för

Nuvarande lydelse

ning för läkararvode och annan kostnad till följd av skadan, för hinder eller förlust i den skadades näring, för sveda och värk samt för lyte eller annat stadigvarande men.

Föreslagen lydelse

1. begravningskostnad och, i skälig omfattning, annan kostnad till följd av dödsfallet,

2. förlust av underhåll.

Ersättning för förlust av underhåll tillkommer efterlevande som enligt lag hade rätt till underhåll av den avlidne eller som eljest var beroende av honom för sin försörjning, om underhåll utgick vid tiden för dödsfallet eller om det kan antagas att underhåll skulle ha kommit att utgå inom en nära framtid därefter. Förlusten ersättes i den omfattning som är skälig med hänsyn till den efterlevandes förmåga och möjligheter att genom eget arbete eller eljest, på annat sätt än genom förmån som avses i 3 §, själv bidra till sin försörjning. Med underhåll likställes värdet av den avlidnes hushållsarbete i hemmet.

3 §

Den som enligt lag har rätt till underhåll av någon som har blivit dödad skall, om han till följd av dödsfallet kommer att sakna erforderligt underhåll, av den som är skadeståndsskyldig med anledning av dödsfallet erhålla ersättning efter vad som finnes skäligt med hänsyn till dennes ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Ersättningen kan bestämmas att utgå på en gång eller på särskilda tider.

Vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll avräknas förmån som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till i form av

1. ersättning, som utgår på grund av obligatorisk försäkring enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring, eller annan likartad förmån,

2. sjuklön eller pension som utges av arbetsgivare på grund av anställningsavtal,

3. pension som utgår på grund av kollektiv tjänstepensionsförsäkring,

4. periodisk ersättning som utgår på grund av sådan olycksfalls-

Nuvarande lydelse

Vid sakskada omfattar skadeståndet ersättning för sakens värde eller för reparationskostnad och värdeminskning, för annan kostnad till följd av skadan samt för hinder eller förlust i den skadelidandes näring.

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, jämkas skadeståndet efter vad som finnes skäligt.

Föreslagen lydelse

eller sjukförsäkring som har meddelats på grund av kollektivavtal.

I skälig omfattning avräknas även periodisk ersättning som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till på grund av annan olycksfalls- eller sjukförsäkring än som omfattas av första stycket.

4 §

Ersättning för framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll fastställs i form av livränta eller engångsbelopp eller som livränta jämte engångsbelopp. Är ersättningen av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning, skall den utgå som livränta, om icke särskilda skäl talar däremot.

Fastställd livränta kan, om skäl föreligger, helt eller delvis utbytas mot engångsbelopp.

5 §

Ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll som utgår i form av livränta kan höjas eller sänkas, om i detta kapitel avsedda förhållanden som har legat till grund för ersättningens bestämmande väsentligt har ändrats. Har ersättningen fastställts i form av engångsbelopp, kan den skadelidande under samma förutsättning tillerkännas ytterligare ersättning.

Om ändring i skadeståndslivränta med anledning av förändringar i penningvärdet finns särskilda bestämmelser.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

7 §

För skada som vållats genom underlåtenhet att avslöja brott utgår ej ersättning enligt denna lag enbart på den grund att straff för underlåtenheten kan följa enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken.

Skadestånd med anledning av sakskada omfattar ersättning för

1. sakens värde eller reparationskostnad och värdeminskning,
2. annan kostnad till följd av skadan,
3. inkomstförlust eller intrång i näringsverksamhet.

8 §

Vid tillämpning av denna lag skall med arbetstagare likställas värnpliktiga och andra som fullgör i lag föreskriven tjänstgöring, de som under utbildning vid skola eller vård i anstalt utför arbete som till sin art liknar sådant som vanligen utföres av arbetstagare samt de som för annans räkning eljest utför arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande.

9 §¹

Om ändring av skadeståndslivränta med anledning av förändringar i penningvärdet gäller särskilda föreskrifter.

¹ Senaste lydelse 1973:215.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 KAP.

Gemensamma bestämmelser

1 §

Skadestånd kan jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Skadestånd med anledning av personskada får dock jämkas endast om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Skadestånd med anledning av att någon har dödats kan även jämkas, om den avlidne uppsåtligen har medverkat till dödsfallet.

Jämkning av skadestånd enligt första stycket sker efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt.

2 §

Är skyldighet att utge skadestånd oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas.

3 §

Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

4 §

*Vid tillämpning av denna lag
likställs med arbetstagare*

*1. värnpliktig och annan som
fullgör i lag föreskriven tjänstgö-
ring,*

*2. den som under utbildning vid
skola eller vård i anstalt utför
arbete som till sin art liknar så-
dant som vanligen utföres av ar-
betstagare,*

*3. den som för annans räkning
eljest utför arbete under omstän-
digheter liknande dem som före-
kommer i anställningsförhållande.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till Lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1)

Härigenom föreskrives att 118, 190 och 198 §§ sjölagen (1891:35 s. 1)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

118 §

Bortfraktaren är ansvarig för skada till följd av att godset går förlorat, skadas eller försenas medan det är i hans vård ombord eller iland, om han ej visar att varken fel eller försummelse av honom själv eller någon för vilken han svarar orsakat eller medverkat till skadan.

Bortfraktaren är ej ansvarig, om han visar att skadan beror av

a) fel eller försummelse, vartill befälhavaren, medlem av besättningen, lots eller annan, som utför arbete i fartygets tjänst, gjort sig skyldig vid navigeringen eller handhavandet av fartyget;

b) brand, som ej vållats genom fel eller försummelse av bortfraktaren själv;

c) fara eller olycka säregen för sjön;

d) naturhändelse;

e) krigshandling;

f) sjöröveri eller annan samhällsfientlig handling;

g) beslag eller annat ingripande av regering eller annan maktälgande eller rättslig handräckningsåtgärd;

h) karantän;

i) åtgärd eller underlåtenhet av avlastaren eller godsets ägare eller hans agent eller representant;

j) strejk, lockout eller annat avbrott eller hinder i arbetet, oavsett orsak och omfattning;

k) uppror eller oroligheter;

l) räddning av människoliv eller bärgning av fartyg eller gods eller försök därtill;

m) godsets dolda fel eller särskilda beskaffenhet eller innebocnde brist;

n) bristfällig förpackning;

o) bristfällig eller oriktig märkning; eller

p) dold bristfällighet hos fartyget som ej kunnat upptäckas med tillbörlig omsorg.

Utan hinder av andra stycket är bortfraktaren ansvarig för skada som beror av att han eller någon för vilken han svarar brustit i tillbörlig omsorg att sätta fartyget i behörigt skick före resans början. Det åligger bortfraktaren att till sitt fredande från ansvarighet visa, att sådan omsorg iakttagits.

¹ Lagen omtryckt 1974:621.

Nuvarande lydelse

Om vållande på befraktarens sida medverkat till skadan, gäller *vad som är föreskrivet i 5 kap. 5 § skadeståndslagen (1972:207).*

Föreslagen lydelse

Om vållande på befraktarens sida medverkat till skadan, gäller *6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207).*

190 §

Om vållande på passagerarens sida medverkat till skada, som avses i 188 eller 189 §, gäller *vad som är föreskrivet i 5 kap. 5 § skadeståndslagen (1972:207).*

Om vållande på passagerarens sida medverkat till skada, som avses i 188 eller 189 §, gäller *6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207).*

198 §

Krav på ersättning för personskada eller försening av passagerare får väckas endast av passageraren eller dennes rättsinnehavare eller, vid dödsfall, den som har rätt till skadestånd enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207).

Krav på ersättning för personskada eller försening av passagerare får väckas endast av passageraren eller dennes rättsinnehavare eller, vid dödsfall, den som har rätt till skadestånd enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar

Härigenom föreskrives att 7 § lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Från ersättningsskyldighet, som i 4 § sägs, vare elektrisk anläggningens innehavare fri, där den, som skadan led, genom överträdelse av gällande föreskrifter eller annan grov vårdslöshet själv vållade skadan, eller skadan var föranledd genom hans uraktlåtenhet att fullgöra honom jämlikt åtagande eller av annan grund åliggande skyldigheter emot den elektriska anläggningens ägare eller innehavare.

Föreslagen lydelse

7 §

Från ersättningsskyldighet, som i 4 § sägs, vare elektrisk anläggningens innehavare fri, där den, som skadan led, genom överträdelse av gällande föreskrifter eller annan grov vårdslöshet själv vållade skadan, eller skadan var föranledd genom hans uraktlåtenhet att fullgöra honom jämlikt åtagande eller av annan grund åliggande skyldigheter emot den elektriska anläggningens ägare eller innehavare. *I fråga om personskada gäller dock 6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207).*

Var ägaren av skadad egendom jämlikt åtagande eller av annan grund pliktig att vidkännas den från anläggningen härrörande faran för skada å egendom, vare ändock till ersättning berättigad, där skadan föranleddes av vårdslöshet vid anläggningens utförande eller skötsel.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart

Härigenom föreskrives att 1 § lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

För skada, som i följd av luftfartygs begagnande i luftfart tillfogas person eller egendom, som icke befordras med luftfartyget, vare luftfartygets ägare ansvarig, ändå han ej är vållande till skadan.

Har den, som led skadan, genom eget vållande medverkat därtill, bestämme rätten, efter ty för varje fall prövas skäligt, om och i sådant fall till vilket belopp skadestånd skall utgå.

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, gäller 6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207).

Om atomskada gälla särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Senaste lydelse 1968:52.

**5 Förslag till
Lag om ändring i luftfartslagen (1957:297)**

Härigenom föreskrives att 9 kap. 21 § luftfartslagen (1957:297) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

21 §¹

Visar fraktföraren att den som lidit skadan medverkat därtill genom eget vållande, *skall ersättningen jämkas efter vad som prövas skäligt.*

Visar fraktföraren att den som lidit skadan medverkat därtill genom eget vållande, *gäller 6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207).*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Senaste lydelse 1960:69.

6 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss

dels att i 6, 12, 13 och 18 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 3 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Oljeskada ersättes av fartygets ägare, även om varken ägaren eller någon för vilken han svarar varit vållande till skadan. Utgöres den olycka som orsakade skadan av en serie händelser, åvilar ansvaret den som var ägare av fartyget vid den första av dessa händelser.

Ägaren är dock fri från ansvarighet om han visar att skadan

1. orsakats av krigshandling eller liknande handling under väpnad konflikt, inbördeskrig eller uppror eller av en naturhändelse av osedvanlig karaktär, som ej kunnat undvikas och vars följder ej kunnat förhindras, eller

2. i sin helhet vållats av tredje man med avsikt att orsaka skada, eller

3. i sin helhet orsakats genom fel eller försummelse av svensk eller utländsk myndighet vid fullgörandet av skyldighet att svara för underhåll av fyrrar eller andra hjälpmedel för navigering.

I fråga om verkan av medvållande på den skadelidandes sida och om solidarisk ansvarighet för flera fartygsägare gäller 5 kap. 5 och 6 §§ skadeståndslagen (1972:207).

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, gäller 6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207). I fråga om solidarisk ansvarighet för flera fartygsägare gäller 6 kap. 3 § samma lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

7 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974:610) om inrikes vägtransport

Härigenom föreskrives att 39 § lagen (1974:610) om inrikes vägtransport skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

39 §

Har avsändare eller, såvitt angår befordran av tillfällig art, fraktförare ådragit sig skadeståndsskyldighet enligt denna lag, kan skadeståndet jämkas, *om skadeståndsskyldigheten finnes oskäligt betungande med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.*

Första stycket äger motsvarande tillämpning när någon för vilken avsändaren eller fraktföraren svarar ådragit sig skadeståndsskyldighet.

Har avsändare eller, såvitt angår befordran av tillfällig art, fraktförare ådragit sig skadeståndsskyldighet enligt denna lag, kan skadeståndet jämkas *efter vad som föreskrives i 6 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207).*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

8 Förslag till

Lag om ändring i byggningsbalken

Härigenom föreskrives att 22 kap. 4 § byggningsbalken skall upphöra att gälla vid utgången av år 1975.

Utdrag av protokollet över justitieärenden hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 30 oktober 1974.

Närvarande: Ministern för utrikes ärendena ANDERSSON, statsråden STRÄNG, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, GUSTAFSSON, ZACHRISSON, LEIJON.

Statsrådet Lidbom anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *skadestånd vid personskada m. m.* och anför.

1 Inledning

På skadeståndsrättens område har under de senaste årtiondena pågått ett omfattande reformarbete inom ramen för det nordiska lagstiftningssamarbetet. Ett betydelsefullt resultat av detta reformarbete är skadeståndslagen (1972:207) som trädde i kraft den 1 juli 1972. Genom denna lag regleras åtskilliga problem av grundläggande natur vilka är gemensamma för hela den utomobligatoriska skadeståndsrätten. Lagen är emellertid inte uttömmande utan utgör en stomme att bygga vidare på efterhand som det skadeståndsrättsliga reformarbetet fortskrider.

Skadeståndslagen grundar sig på flera olika utredningsförslag, det senaste från år 1964. Frågan om det fortsatta utredningsarbetet på skadeståndsrättens område diskuterades vid ett möte året därpå mellan de nordiska ländernas justitieministrar. Därvid enades man om att nya kommittéer borde tillsättas med uppdrag att utreda frågorna om ersättning för framtida förlust av arbetsinkomst och om ersättning till efterlevande för förlust av underhåll.

Med anledning härav tillkallades i Sverige i november 1966 särskilda sakkunniga¹ för att göra en översyn av angivna frågor. I april 1971 utvidgades detta uppdrag till att avse även frågor om jämkning av skadestånd och om försäkringsgivares regressrätt m. m.

De sakkunniga, som antagit namnet skadeståndskommittén, avgav år 1971 betänkandet (SOU 1971:83) Skadestånd III, innefattande förslag till en allmän regel om jämkning av skadestånd m. m. Skadeståndskommittén överlämnade vidare i oktober 1973 betänkandet (SOU 1973:51) Skadestånd V med förslag till ändrade lagregler om skadestånd vid personskada m. m. De lagförslag som innefattas i betänkanterna torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

¹ Justitierådet Erland Conradi, ordförande, samt professorn Bertil Bengtsson och advokaten Carl Erik Lindahl.

Nämnda betänkanden har remissbehandlats vart och ett för sig. Yttranden över båda betänkandena har avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), Svea hovrätt, kriminalvårdsstyrelsen, försvarets civilförvaltning (FCF), socialstyrelsen, statens vägverk, försäkringsinspektionen, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges advokatsamfund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam och Trafikförsäkringsföreningen. RÅ har bifogat yttranden från överåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö samt länsåklagarna i vissa län.

Desutom har yttranden avgetts över Skadestånd III av hovrätten för Övre Norrland, sjöfartsverket, luftfartsverket, trafikmålskommittén, Föreningen Sveriges statsåklagare, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare och Försäkringsjuridiska föreningen samt över Skadestånd V av statens handikappråd, riksförsäkringsverket, riksskatteverket, statens avtalsverk (SAV), statens personalpensionsverk, länsstyrelsen i Södermanlands län, yrkesskadeförsäkringskommittén, Motormännens riksförbund och Kungl. Automobilklubben (KAK).

Yttranden över Skadestånd V har vidare inkommit från Svenska livsmedelsarbetareförbundet och Handikappförbundens centralkommitté (HCK).

Skadeståndskommitténs förslag har tillkommit efter samarbete med motsvarande kommittéer i Danmark, Finland och Norge. Den danska och den finska kommittén har lagt fram betänkanden med förslag till lagregler om skadestånd vid personskada och förlust av underhåll vilka förslag ännu inte lett till lagstiftning. Även den norska kommittén har avslutat sitt arbete rörande dessa frågor. På grund av dess förslag har nya lagregler härom trätt i kraft den 1 januari 1974.

Vid ärendets behandling i justitiedepartementet har nordiska överläggningar ägt rum.

I detta sammanhang vill jag även anmäla en fråga om skadestånd vid behandling av djur som aktualiserats genom skrivelse den 14 januari 1974 av lantbruksstyrelsen. I skrivelsen begärs en översyn av bestämmelserna i 22 kap. 4 § byggningsbalken. Efter remiss har yttranden över denna framställning avgetts av Lantbrukarnas riksförbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund och Svenska kennelklubben.

2 Nuvarande förhållanden

2.1 Inledande anmärkningar

När någon lider skada till person eller egendom — här bortses i princip från de fall då ena parten i ett avtalsförhållande tillskyndar sin motpart skada genom att inte fullgöra de särskilda förpliktelser han har åtagit sig

genom avtalet — kan ekonomisk gottgörelse för skadan komma att utgå enligt båda eller ettdera av två i princip skilda regelsystem. Under vissa omständigheter kan den skadelidande vända sig mot annan person under åberopande av gällande rättsregler om skadeståndsansvar. Om den skadeståndsskyldige då skyddas av s. k. ansvarsförsäkring, betalas skadeståndet av denna inom försäkringssummans ram. Av intresse för personskadornas del är särskilt den s. k. trygghetsförsäkringen som gäller för stora delar av arbetsmarknaden. Skadan kan emellertid också helt eller delvis täckas av enskild försäkring på den skadelidandes sida, t. ex. olycksfallsförsäkring, eller av socialförsäkring, dvs. den allmänna försäkringen och yrkesskadeförsäkringen. Dessa båda system — skadestånd och försäkring på den skadelidandes sida — fungerar ofta vid sidan av varandra men är delvis samordnade, t. ex. så att försäkring helt eller delvis utesluter skadeståndsansvar, vilket är fallet med socialförsäkringen.

En grundläggande princip inom skadeståndsrätten är att skadeståndet skall försätta den skadelidande i samma läge som om skadan inte alls hade inträffat. Skadeståndet skall med andra ord täcka hela skadan, i den mån inte ersättning utgår från andra ersättningsanordningar vars förmåner skall samordnas med skadeståndet. Vissa avsteg från denna princip förekommer dock. Den som har gjort sig skyldig till en skadevällande handling eller annars ansvarar för denna är inte skyldig att ersätta alla följder av handlingen. För skadeståndsskyldighet förutsätts nämligen att det föreligger ett på visst sätt bestämt orsakssammanhang mellan handlingen och skadan. Man brukar i juridisk litteratur och praxis tala om ett krav på adekvat kausalitet. Därmed avses att den inträffande skadan skall för en person med kännedom om alla föreliggande omständigheter ha framstått som en beräknelig och i viss mån typisk följd av det skadegörande beteendet. Vidare kan skadeståndet nedsättas på grund av att den skadelidande har varit medvällande till skadan. Slutligen finns för vissa kategorier skadeståndsskyldiga bestämmelser om jämkning av skadestånd i vissa särskilda fall.

För att skadeståndsansvar skall föreligga krävs normalt att skadan har vållats — uppsåtligen eller av vårdslöshet — av den mot vilken skadeståndskravet riktar sig. I vissa fall kan skadeståndsansvar emellertid föreligga även när annan har vållat skadan eller oberoende av om vållande över huvud taget kan tillräknas någon. När skadeståndansvaret grundas på vållande, är det den skadelidande som har bevisbördan för att uppsåt eller vårdslöshet föreligger. I vissa fall gäller dock undantag härifrån. Ett sådant undantag föreligger när någon skadas till följd av trafik med bil. För att undgå skadeståndsskyldighet i detta fall måste bilisten styrka att han inte har förfarit oaktsamt. Ett annat undantag med motsvarande innebörd gäller när skada uppstår i samband med behandling av djur. Detta undantag regleras i 22 kap. 4 § byggningsbalken.

I det följande redogörs översiktligt för de regler som gäller om skadestånd vid personskada (avsnitt 2.2) och andra förmåner som utgår vid sådan skada (avsnitt 2.3) samt om samordning mellan skadestånd och

andra förmåner (avsnitt 2.4). En utförligare skildring av dessa regler finns i betänkandet Skadestånd V s. 35–111. Vidare behandlas kortfattat gällande regler om skadelidandes medvållande (avsnitt 2.5) och om jämkning av skadestånd (avsnitt 2.6). En närmare redogörelse för dessa regler finns i Skadestånd III s. 12–17 och 59 samt i Skadestånd V s. 68–72. Slutligen berörs bestämmelsen i 22 kap. 4 § byggningsbalken om skadestånd vid behandling av djur (avsnitt 2.7).

2.2 Skadestånd vid personskada

2.2.1 *Allmänt*

Med personskada förstås i svensk rätt den fysiska eller psykiska defekt hos den skadelidande som utgör en direkt följd av skadehandlingen. Defekten kan utgöra en mekaniskt framkallad direkt skada på den kroppsliga organismen (en krossad fot, köttår, inre blödningar etc.). Den kan också bestå i en sådan skada som har framkallats genom förgiftning, strålning e. d. (förstörda vävnader, inre sjukdomstillstånd etc.). Defekten kan vidare vara av psykisk art. När en person i samband med en obehaglig upplevelse eller liknande drabbas av psykisk chock kan — om förutsättningar härför i övrigt föreligger — skadestånd utgå på grund av personskada. Detsamma gäller vid skada på den psykiska hälsan genom ärekränkning eller annan icke fysisk påverkan. Även lidande och obehag som har framkallats av ett fysiskt defekttillstånd ersätts i viss omfattning som personskada, nämligen genom s. k. ideellt skadestånd. Slutligen föreligger personskada då någon avlider till följd av en skadehandling.

Den som har tillfogats personskada kan enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen få ersättning för såväl ekonomisk som ideell skada. Till ekonomisk skada räknas de kostnader som uppstår i samband med vården av den skadelidande (sjukvård m. m.). Som ekonomisk skada ersätts vidare förlorad arbetsförtjänst under den akuta sjukdomstiden samt varaktig förlust av arbetsförmågan (invaliditet) efter utgången av denna tid. Ideell skada gottgörs i form av ersättning för sveda och värk samt för lyte eller annat stadigvarande men.

Om en skadelidande avlider innan ersättningsfrågan blivit reglerad, övergår hans rätt till ersättning för ekonomisk skada på dödsboet. Rätten till ersättning för ideell skada som har drabbat den avlidne förfaller däremot genom dödsfallet, om inte skadevållaren dessförinnan utfäst sig att betala ersättningen eller ålagts ersättningsskyldighet genom dom.

I samband med ett dödsfall kan även andra ersättningsanspråk aktualiseras. Dödsboet kan ha anspråk på ersättning för begravningskostnader m. m., och dödsbodelägarna kan ha krav på ersättning för sorgkläder och resor i samband med begravningen. Dessutom kan de efterlevande enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen få ersättning för förlust

av underhåll som de har åtnjutit av den omkomne. Däremot finns inte något stöd för att tillerkänna efterlevande ersättning för icke-ekonomisk skada, t. ex. det psykiska lidande som dödsfallet i olika avseenden kan ha inneburit.

Den inom skadeståndsrätten grundläggande principen att skadeståndet skall täcka hela skadan innebär att stora skadeståndsbelopp kan bli aktuella vid personskada. I dagens praxis har kostnaderna för en personskada i flera fall närmat sig 1 milj. kr. Trots att några generella begränsningar inte finns i ersättningsnivån inom skadeståndsrätten, kan det dock antas att man i rättstillämpningen iakttar en viss restriktivitet när det gäller att döma ut skadestånd för mycket stora inkomstförluster. En gräns blir i skaderegleringen ibland det tillgängliga försäkringsbeloppet.

2.2.2 Skadestånd till den som har tillfogats personskada

Kostnader

Enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen skall den skadelidande i princip ha full ersättning för läkararvode och andra kostnader som uppkommer med anledning av skadan. Dessa kostnader täcks emellertid i stor utsträckning på annat sätt, framför allt genom socialförsäkringen. Detta gäller t. ex. kostnader för sjukhusvård och annan sjukvård. Det kan också tänkas att sjukvårdskostnader — i den mån de inte ersätts av det allmänna — gottgörs genom en olycksfalls- eller sjukförsäkring. Sådan försäkringsersättning avräknas när skadeståndet till den skadelidande bestäms. Endast i den mån den allmänna försäkringen eller privat försäkring av angivet slag inte täcker sjukvårdskostnader e. d. blir det aktuellt att kräva dem skadeståndsvägen.

Kostnader som inte ersätts av andra ersättningsanordningar kan i sin helhet komma att falla på den skadeståndsskyldige. Detta gäller t. ex. utgifter som den skadelidande har haft för extra hemhjälp eller annan särskild hjälp eller för särskilda anordningar i hemmet och som inte ersätts av statsmedel. Den skadelidande kan vidare tänkas behöva kompensation för fördyrade levnadsomkostnader av olika slag på grund av skadan. Det bör dock uppmärksammas att gottgörelse för kostnader av olika slag många gånger är inbakad i själva invaliditetsersättningen eller i ersättningen för lyte eller annat stadigvarande men. Vanligt är t. ex. att en invaliditetslivränta förhöjs med upp till 2 000 kr. för olika löpande kostnader (taxiresor, hemhjälp etc.).

Inkomstförlust

Enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen skall ersättning utges för hinder eller förlust i den skadades näring. Därmed avses i huvudsak förlust av arbetsinkomst. Sådan förlust kan uppkomma under den tid läkningsprocessen pågår — den akuta sjukdomstiden — men också efter denna

tidpunkt, om en stadigvarande skada har konstaterats — invaliditetstiden. Ersättningen kan avse förfluten tid ("ersättning för förlorad arbetsförtjänst") eller framtiden ("ersättning för bestående arbetsförmåga" eller "invaliditetsersättning").

Med de inskränkningar som följer av reglerna om samordning med andra förmåner (se avsnitt 2.4) skall enligt gällande rätt fullt skadestånd utgå för inkomstförlust i förfluten tid och i framtiden. Tillämpningen av denna grundsats är emellertid i detta hänseende förknippad med särskilda problem. Vid t. ex. sakskada vållar skadans storlek mindre komplikationer, eftersom värderingen oftast kan göras på ett konkret underlag. Ersättning för inkomstförlust får däremot helt naturligt i stor utsträckning fastställas på grundval av antaganden, dvs. efter en övervägande abstrakt bedömning.

När det gäller ersättning för förfluten tid är bevisläget visserligen i allmänhet sådant att abstrakta normer inte behöver användas. Man kan ju hålla sig till den inkomstförlust som faktiskt har visat sig. Det torde numera också vara vanligt — åtminstone i skaderegleringen utom rätta — att man bestämmer ersättningen efter den skadebetingade faktiska förlust som har visat sig. Detta gäller vare sig invaliditeten enligt medicinsk bedömning är högre eller lägre än vad som svarar mot den faktiska förlusten.

I vissa fall förekommer det emellertid alltjämt att man låter invaliditetsbedömningen avgöra också ersättningen för förfluten tid, även om det skulle vara klarlagt att någon inkomstförlust inte har uppkommit. Också i andra fall kan ett mera abstrakt underlag behöva tillgripas även vid bedömningen för förfluten tid. Detta gäller ibland t. ex. i fråga om självständiga företagare eller personer inom yrken där inkomsten varierar mellan olika säsonger. Praktiskt viktiga fall är också skadelidande med enbart hushållsarbete. Man har inte heller alltid ansett det möjligt att utan vidare lägga den faktiska förlusten till grund för skadeståndet, när det finns anledning anta att den skadelidande inte helt har utnyttjat sin kvarvarande arbetsförmåga. I sådana fall har ibland beaktats vad den skadelidande bort kunna förtjäna. Därvid har det kunnat framstå som lämpligt att använda samma norm vare sig skadeståndet avser förfluten tid eller framtiden. I rättspraxis torde detta dock ha skett endast om särskilda skäl har förelegat.

När det däremot gäller ersättning för framtiden måste bedömningen ske i huvudsak abstrakt, dvs. på grundval av antaganden om den skadelidandes framtida inkomster, om han inte hade skadats, och vilka inkomster han kan uppnå trots skadan.

Beträffande invaliditetens framtida inverkan på arbetsförmågan har de svårigheter som är förenade med bedömningen härav bidragit till att ersättningen ofta bestämts efter skadans medicinska invaliditetsgrad. Därmed avses den gradering av skadan i medicinskt avseende som görs av medicinsk sakkunskap. Denna gradering sker väsentligen med utgångspunkt i yrkesskadeförsäkringens tabeller över normalgrader vid olika skador (se avsnitt 2.3.3) och annat material som grundar sig på tidigare medicinska erfarenheter av den inverkan en viss fysisk defekt har på den

mänskliga prestationsförmågan. Prövningen mynnar vanligen ut i ett procenttal som uttrycker nedsättningen i arbetsförmågan. Vid en prövning enbart med hänsyn till skadans medicinska invaliditetsgrad sker alltså inte någon individuell bedömning av skadans faktiska följder för den skadelidandes förvärvsförmåga, dvs. dennes möjligheter att utnyttja sin kvarvarande arbetsförmåga (s.k. ekonomisk invaliditet).

I tidigare skadeståndspraxis har avseende fästs mera vid den medicinska invaliditetsgraden i ett visst fall än vid skadans förvärvsmässiga konsekvenser för just den skadelidande. Och åtminstone i domstolarnas praxis föreligger alltså en stark bundenhet vid den medicinska uppskattningen av invaliditeten. Så sent som år 1966 fastslog högsta domstolen att det bör fordras särskilda skäl för att i höjande eller sänkande riktning gå från de i tabellerna angivna invaliditetsgraderna (NJA 1966 s. 254). Efter hand synes emellertid i skadeståndspraxis, särskilt i den utanför domstolarna tillämpade skaderegleringen och inom ersättningsanordningar av trygghetsförsäkringens typ (se avsnitt 2.3.2), ha ägt rum en utveckling i riktning mot en mera individuell bedömning av skadeståndet. Även om den medicinska invaliditetsgraden fortfarande spelar en viktig roll, förekommer avsteg i höjande eller sänkande riktning med hänsyn till de antaganden man kan göra om skadans faktiska inverkan i det särskilda fallet på den skadelidandes arbetsförmåga.

När invaliditeten i det aktuella fallet har fastställts, återstår att bestämma det inkomstunderlag som invaliditetsgraden skall tillämpas på. Inkomstunderlaget är i princip den inkomst som den skadelidande, om han inte hade blivit skadad, kan vid i huvudsak oförändrat penningvärde antas ha berett sig under den tid som skadeståndet avser. Man utgår därvid från arbetsförtjänsten i den skadelidandes yrke vid tiden för skadeståndsprövningen. Höjningar som har ägt rum under tiden efter skadan beaktas alltså. Om den skadelidande har utövat ett s. k. fritt yrke (enskild företagare etc.) eller har sysslat med hemarbete, måste underlaget bestämmas efter en mera skönsmässig uppskattning, grundad bl. a. på jämförelser med utövare av samma yrke eller sysselsättning.

Inom ramen för invaliditetserättningen gottgörs ibland även andra skador än den konstaterade inkomstförlusten. Framför allt gäller detta i situationer där egentlig ekonomisk förlust är svår att påvisa eller där den framtida utvecklingen motiverar en säkerhetsmarginal för en eventuell försämring i livssituationen. Skadeståndet får i dessa fall till övervägande delen karaktär av ersättning för ideell skada.

Ideell ersättning

Enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen ersätts vid sidan av den ekonomiska skadan också ideell skada, nämligen sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men.

Posten *sveda och värk* avser närmast fysiskt och psykiskt lidande under den akuta sjukdomstiden efter skadan. Ersättningsbeloppen har efter hand i stor omfattning standardiserats. Sveda och värk brukar ersättas i ett sammanhang sedan akuttiden har övervunnits och förhållan-

dena kan överblickas. Den ideella karaktären är inte alltid renodlad. Olika utlägg för att underlätta den skadelidandes tillvaro under sjukdomstiden ersätts ofta som en del av beloppet för sveda och värk.

Posten lyte eller annat stadigvarande men omfattar kompensation för bestående lidande eller obehag, alltså skadeföljder som kvarstår efter den tidpunkt då den skadelidandes tillstånd har blivit bestående. Med lyte avses vanställande kroppsfel, t.ex. ärr, hälta eller förlust av någon kroppsdel. Annat men än lyte tar sikte på andra framtida följder av skadan, inte bara sådana som medför direkt smärta eller obehag utan också sådana som framkallar svårigheter för den skadelidande att klara sig i normalt liv. I denna form ersätts sålunda förlust av sinnesfunktioner, impotens samt kroppsfel som inte är vanställande (t. ex. rörelsehinder, talfel eller besvär i olika sammanhang med protes). Ibland har skadeståndet i viss omfattning karaktär av ersättning för ekonomisk skada, t. ex. när den avser särskilda kostnader som uppkommer för den skadelidande och som inte ersätts på annan väg. Ett typfall är fördyrade levnadsomkostnader av olika slag, såsom för resor, läkemedel, särskilda klädespersedlar och hjälp med olika sysslor som den skadelidande tidigare har kunnat utföra själv.

Skadeståndets form

Ersättning för kostnader, för inkomstförlust som avser förfluten tid och för ideell skada utgår normalt i form av engångsbelopp. Även ersättning för framtida inkomstförlust (invaliditetsersättningen) bestäms ibland som engångsbelopp. Det vanligaste är dock att denna ersättning fastställs i periodiskt förfallande belopp (livränta).

Livränta är den helt dominerande ersättningsformen vid högre grader av invaliditet men förekommer även vid lägre invaliditetsgrader. Den används ibland t. o. m. när skadan inte alls eller endast i mycket begränsad omfattning har inverkat på den skadelidandes förvärvsförmåga. Livräntan är i dessa fall avsedd att vara en säkerhetsmarginal för den framtida utvecklingen (s. k. risklivränta) eller att utgöra ersättning för den extra anspänning, som kan krävas för att den skadelidande trots skadan skall klara sitt arbete, och att täcka vissa andra än rent förvärvsmässiga skadeföljder, t. ex. de minskade möjligheter till olika fritidsaktiviteter som skadan har fört med sig (s. k. besvärslivränta). Livräntan är vanligen livsvarig men kan ibland vara temporär, särskilt när invaliditetstillståndet kan komma att förändras. Det är inte nödvändigt att livräntan bestäms till samma storlek under hela löptiden. Den kan i stället, beroende på omständigheterna, ges olika höjd under olika tidsperioder, t. ex. visst belopp fram till den skadelidandes pensionering och därefter reducerad ersättning till hälften eller två tredjedelar. En anledning till att bestämma livräntan till varierande belopp kan vara anpassningssvårigheter (s. k. anpassningslivränta).

Livränta är skyddad mot förändringar i penningvärdet. Enligt lagen (1973:213) om ändring av skadeståndslivräntor skall livräntebeloppet

ändras i takt med basbeloppets förändringar, dock högst med fem procent per år. Äldre livräntor värdesäkras genom särskilda författningar.

Invaliditetsersättningen bestäms i regel som engångsbelopp, om den medicinska invaliditetsgraden är relativt låg — 10 å 15 % — och skadeföljderna inte alls eller bara i ringa mån kan antas påverka den skadelidandes ekonomiska situation. Skadeståndet kan i sådana fall inriktas på att täcka risken för framtida inkomstförlust och utgöra gottgörelse för särskilda återkommande kostnader, såsom ökade resekostnader, kostnader för hemhjälp och vissa vårdkostnader vilka rimligen bör gottgöras i förväg och inte betalas i efterskott mot räkning och kvittens för varje gång. Vid mindre invaliditeter kombineras ofta den ekonomiska och den ideella ersättningen i ett enda belopp. Skadeståndet anges i dessa fall som förhöjd ideell ersättning, om inte — med hänsyn till att inkomstförlust går att konstatera — ett avrundat ersättningsbelopp anses kunna delas upp i en post för ekonomisk skada och en post för ideell skada.

Kombinationer mellan livränta och engångsbelopp torde inte vara vanliga i vårt land. Det kan däremot förekomma att skadestånd, som från början har bestämts som livränta, därefter helt eller delvis byts ut mot engångsbelopp. I praxis har detta dock medgetts endast när den skadelidande kunnat hänvisa till ett bestämt ändamål med utbytesbeloppet (exempelvis investering i rörelse eller bostad). När det gäller trafiklivränta som har fastställts av domstol får sådant utbyte enligt 13 § lagen (1929:77) om trafikförsäkring å motorfordon ske endast om det föreligger synnerliga skäl och bara efter tillstånd av försäkringsinspektionen. Motsvarande princip torde tillämpas också beträffande andra trafiklivräntor, dvs. sådana som har bestämts genom avtal mellan försäkringsbolag och skadelidande. Utbyte av sådan livränta sker i praktiken endast efter hörande av trafiknämnden. Det förekommer även att livränta som utgår på grund av ansvarsförsäkring byts ut mot engångsbelopp. Också här fordrar åtgärden skäl av viss styrka.

När livränta eller engångsbelopp skall bestämmas blir det av betydelse vilket kapitalbelopp som skall anses svara mot ett visst periodiskt belopp. När en försäkringsgivare fonderar kapitalbelopp för att trygga en livränta, sker beräkningen av beloppet efter vissa grunder. Delvis andra grunder har hittills använts när engångsbelopp fastställts från början som ersättning för framtida inkomstförlust. Man utgår då som regel från att en tänkt livränta skall täckas av engångsbeloppet, och detta kommer att utgöra en ofta tämligen grov uppskattning av livräntans kapitaliserade värde. En tredje situation är den där en fastställd livränta skall bytas ut mot ett engångsbelopp. En översikt av olika kapitaliseringsmetoder lämnas i Skadestånd V s. 61 ff.

Skadestånd i form av livränta är i princip skattepliktig inkomst, medan engångsbelopp är skattepliktigt endast om det avser utbytt, i sin helhet skattepliktig livränta eller eljest utgör ersättning för förlorad inkomst av skattepliktig natur. För ideell ersättning föreligger inte skattskyldighet.

Omprövning av skadestånd för framtida inkomstförlust

Inom skadeståndsrätten gäller f. n. att man i normala fall inte kan åstadkomma någon framtida anpassning av skadeståndet till försämring eller förbättring i den skadelidandes tillstånd. När ett skadestånd har fastställts genom ett rättskraftigt avgörande, kan det inte ändras efter prövning i ny ordinär rättegång. I fråga om skadestånd som fastställts i form av livränta har dock i rättspraxis den skadelidande i vissa särskilda fall — nämligen då skadans omfattning inte har kunnat slutligt avgöras vid prövningstillfället — getts en möjlighet att i mån av behov få ersättningsfrågan omprövad vid domstol. Processtekniskt har detta lösts på det sättet att i den första domen tagits in ett förbehåll för den skadelidande om rätt att framdeles föra talan om ändring av livräntan. Förbehåll av detta slag, som också kan gälla till förmån för den skadeståndsskyldige, torde framför allt komma till användning vid skador som drabbar barn och unga personer, där skadeföljderna i framtiden kan vara praktiskt taget omöjliga att bedöma vid tiden för prövningen. Att döma av tillgänglig rättspraxis är de domstolsfall där förbehåll medges ganska få.

Beträffande skadestånd som bestämts i form av livränta sker anpassningen till skadeutvecklingen i osäkra fall i praktiken i stället så att livräntan fastställs att utgå endast för begränsad tid för att därefter omprövas eller att utvecklingen eljest avvaktas under lämplig tidsperiod innan skadeståndet definitivt fastställs. Försäkringsbolagen brukar i sin skaderegleringspraxis vidare medge vissa möjligheter till omprövning även av definitiv livränta, om skadan har undergått en väsentlig medicinsk försämring. Även omprövning av engångsbelopp har ibland medgetts.

*2.2.3 Skadestånd vid dödsfall**Begravningskostnader m. m.*

Några lagregler om rätt för den avlidnes dödsbo till ersättning för begravningskostnader finns inte. I rättspraxis har emellertid slagits fast att dödsboet kan få ersättning för vad som skäligen kan anses erforderligt till bekostande av den avlidnes begravning. Faktorer som inverkar på denna skälighetsbedömning är den avlidnes ålder och samhällsställning samt ekonomiska villkor etc. Man beaktar dock sällan detaljposterna utan i stället kostnadernas totala nivå. Inom en sådan ram kan ersättning utgå för nästan alla utgifter som brukar förekomma i samband med en begravning. Ersättning har emellertid i praxis vägrats för kostnad för framtida vård av gravplats och för boupptecknings- och boutredningskostnader.

Inte heller beträffande dödsbodelägarnas egna kostnader i samband med begravningen finns någon lagreglering. Dessa kostnader behandlas dock i rättspraxis på samma sätt som egentliga begravningskostnader. De utdöms ofta i en klumpsumma där de egentliga kostnaderna också ingår.

En individuell prövning med hänsyn till den enskilde dödsbodelägarens behov och förhållanden sker dock ibland. Ersättningsgilla kostnader är framför allt de som avser sorgkläder och resor i samband med begravningen. Det krävs dock att den som gör anspråk på ersättning står i nära relation till den avlidne. Endast efterlevande make, barn och föräldrar kommer i fråga samt, om den avlidne var ett barn, i föräldrahemmet bosatta syskon.

Förlust av underhåll

Enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen skall den som enligt lag har rätt till underhåll av någon som blivit dödad få ersättning, om han till följd av dödsfallet kommer att sakna erforderligt underhåll. Ersättningen utges av den som är skadeståndsskyldig med anledning av dödsfallet och bestäms efter vad som befinns skäligt med hänsyn till dennes ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.

Den krets av efterlevande som kan få skadestånd bestäms alltså med ledning av den legala underhållsplikten. Detta innebär att ersättning kan utgå endast till efterlevande make i äktenskapet eller tidigare äktenskap, barn till den avlidne eller hans make, moder till den avlidnes barn utom äktenskap samt den avlidnes föräldrar (se 5 kap. 2 och 7 §§ och 11 kap. 14 § giftermålsbalken samt 7 kap. 1 - 4 och 10 §§ föräldrabalken).

För rätt till skadestånd krävs i princip att underhållsplikten har varit aktuell vid tiden för dödsfallet. I rättspraxis har dock även en framtida underhållssituation beaktats, när grundad anledning funnits till antagande att den avlidne tämligen snart skulle ha väsentligt bidragit till den efterlevandes underhåll. Rätten till skadestånd har inte heller ansetts böra påverkas av att den avlidne vid dödsfallet underlåtit att utge underhåll, om denna underlåtenhet haft sin grund i ekonomisk oförmåga av övergående natur eller om dödsfallet inträffat innan åtgärder hunnit vidtas för att utkräva underhållsskyldigheten (NJA II 1927 s. 166).

Även om de nu angivna kraven är uppfyllda, föreligger inte någon ovillkorlig rätt till skadestånd. Som nyss nämnts krävs också att den efterlevande genom dödsfallet skall ha gått miste om "erforderligt underhåll". Syftet bakom denna bestämmelse var ursprungligen mera att täcka de efterlevandes behov av försörjning än att gottgöra deras förlust med anledning av dödsfallet. Numera tillämpas bestämmelsen emellertid i en för den skadelidande generösare riktning. Skadeståndet bestäms på sådant sätt att ersättningen åstadkommer ett bibehållande av i stort sett samma standard som före dödsfallet. Förmåner som har karaktären av överflöd eller lyx ersätts dock inte. För rätt till ersättning krävs vidare att det föreligger ett orsakssammanhang mellan dödsfallet och den efterlevandes försörjningsbehov. Det mått av försörjning som anges i 5 kap. 3 § skadeståndslagen kan redan före dödsfallet ha uppfyllts av andra inkomster eller förmåner än bidrag från den avlidne. Dödsfallet kan också föranleda sådana inkomster eller förmåner, t. ex. från socialförsäkringen,

som uppfyller måttet. Skadeståndet är subsidiärt i förhållande till förmåner av detta slag. Å andra sidan behöver försörjningen inte ha tagit sig uttryck i direkta ekonomiska tillskott. När den som dödats inte har förvärvsarbetat men varit husmor i en familj, har i nutida praxis änkring och barn tillerkänts skadestånd.

När det gäller att avgöra i vad mån skadestånd till efterlevande skall utgå blir naturligtvis den avlidnes inkomstförhållanden vid tiden för dödsfallet av betydelse, liksom löneökningar i hans yrke efter dödsfallet i den mån de kan bedömas. Emellertid tar man, där det är möjligt, även hänsyn till mera ovissa framtida omständigheter, särskilt hur dessa inkomstförhållanden skulle ha utvecklats om dödsfallet inte hade inträffat. Inkomstminskningen vid den tidpunkt då den avlidne skulle ha inträtt i pensionsåldern kan t. ex. vara en viktig faktor. I vissa avseenden har schablonregler utvecklats vid skadeståndsprövningen. En änkas konsumtionsandel i familjens inkomst anses t. ex. i normalfallet vara ca 40 %, vid högre åldrar dock ca 50 %. Beräkningssättet gäller emellertid inte beträffande högre inkomster.

När måttet av försörjning enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen har bestämts, inriktas prövningen på att fastställa vilka förmåner från annat håll som utgår med anledning av dödsfallet. Inte heller i dessa fall begränsas prövningen till förhållandena vid dödsfallet, utan hänsyn tas även till framtida förhållanden.

I många fall framstår det som mest betydelsefullt att beakta den efterlevandes egen förvärvsförmåga. Om han eller hon är arbetsför och hinder inte föreligger i form av skötsel av barn och hushåll, kan prövningen utmynna i att skadestånd vägras. Ju äldre en efterlevande hustru är, desto mindre anspråk kan man emellertid ställa på att hon utnyttjar sin egen förvärvsförmåga. Om hindret är temporärt, brukar man försöka anpassa skadeståndet till detta. Också här tillämpas schablonregler i stor utsträckning. I åtskilliga avgöranden har ansetts att en änka som har tillsyn över sina barn kan ta förvärvsarbete sedan yngsta barnet uppnått 10-årsåldern. Änkans behov av underhåll bedöms under alla omständigheter upphöra, om hon gifter sig. När det gäller underhåll till efterlevande barn finns det inte några fasta normer för hur länge underhållet skall utgå. Individuella omständigheter beaktas, särskilt om barnet kan antas komma att genomgå högre utbildning. Det finns exempel på att underhåll bestämts att utgå ända till dess ett barn har fyllt 21 år. Annars har 16 eller 18 år varit vanliga gränser. I skaderegleringspraxis tillämpas i normalfallet en gräns vid 18 år, i varje fall om prövningen äger rum långt innan barnets studiebegävninng och förutsättningar har kunnat fastställas.

Vidare beaktas i skälig omfattning sådan försörjning som den efterlevande kan beredas genom förmögenhet, vare sig han har innehaft den vid tiden för dödsfallet eller förvärvat den som arv efter den avlidne. Atminstone i tidigare praxis har den efterlevande i viss mån ansetts skyldig att ta själva kapitalet i anspråk för löpande försörjning. I varje fall

kan man i lämplig mån ta hänsyn till själva kapitalet som en tillgång för oförutsedda utgifter.

Även försäkringsförmåner av olika slag reducerar skadeståndet. Det samma gäller beträffande förmåner som den avlidnes arbetsgivare direkt utger till den efterlevande med anledning av dödsfallet. Detta berörs närmare i avsnitt 2.4.

När den efterlevandes ersättningsbehov har fastställts, skall som tidigare nämnts prövas vad som med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt skäligen bör utgå i skadestånd (se vidare avsnitt 2.6).

Skadeståndets form

Ersättning för begravningskostnader m. m. utgår som engångsbelopp. Skadestånd till efterlevande för förlust av underhåll kan däremot enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen bestämmas antingen som engångsbelopp eller som livränta. I övervägande antalet fall torde ersättningen utgå som livränta. Valet mellan engångsbelopp och livränta bestäms i viss mån av hur pass utpräglat försörjningsbehovet är. I praxis har engångsbelopp dömts ut när de efterlevande utgjorts av arbetsför änka eller föräldrar.

När skadestånd för mistat underhåll utgår som livränta, kan denna bestämmas så att den så långt möjligt svarar mot den ersättningsgilla framtida förlusten vid varje tidpunkt. Detta innebär att den begränsas till den tidrymd, under vilken den efterlevande kunnat räkna med försörjning av den avlidne, och anpassas till beräknade variationer i dennes försörjningsförmåga (t. ex. pensionsålderns inträde). Denna s. k. begränsningsmetod anses bäst stämma överens med skadeståndsrättsliga principer. I rättspraxis är det emellertid vanligare att livräntan i stället bestäms att utgå med samma belopp under den efterlevandes återstående livstid (eller beträffande änka så länge hon lever ogift). Eftersom den sammanlagda ersättningen inte får överstiga förlusten av underhåll, måste livräntan därvid som regel sättas ned, i varje fall om den efterlevandes sannolika återstående livstid överstiger den tid under vilken försörjning hade kunnat påräknas. Denna s. k. reduceringsmetod svarar ofta bättre mot den efterlevandes behov än begränsningsmetoden. Den är också från utredningssynpunkt enklare att tillämpa. Även en livränta som har bestämts enligt reduceringsmetoden bör emellertid påverkas av sådana framtida förändringar i den efterlevandes försörjningssläge som med viss grad av säkerhet kan förutses vid prövningen. Exempel härpå är — förutom den förändringen som ett eventuellt omgifte kan innebära — att en änka blir berättigad till ålderspension när hon fyller 67 år.

Omprövning av skadestånd för förlust av underhåll

Skadeståndet fastställs definitivt på grundval av förhållandena vid tiden för prövningen och de framtida förhållanden som man har möjlighet att beakta. Om den framtida utvecklingen inte överensstämmer med beräkningarna, kan enligt gällande rätt ändring inte åstadkommas på ordinär väg. Emellertid kan förbehåll angående rätt till omprövning ibland

medges, t.ex. om visst försörjningsbehov inte är möjligt att beräkna lång tid i förväg.

2.3 Andra förmåner vid personskada

2.3.1 *Allmänt*

Under senare år har det börjat växa fram försäkringssystem i vilka ersättning för personskada bestäms med anknytning till skadeståndsrättens regler. Till följd av kollektivavtalsreglering gäller sålunda fr. o. m. september 1974 på stora delar av arbetsmarknaden en s. k. trygghetsförsäkring, som har till syfte att ge den som drabbas av personskada genom olycksfall i arbetet full ersättning -- såväl ekonomisk som ideell -- enligt skadeståndsrättens normer utan att det behöver visas att arbetsgivaren eller annan är skadeståndsskyldig. Försäkringen, som bekostas av arbetsgivaren, meddelas av särskilt konsortium bildat av de större försäkringsbolagen. I huvudsak motsvarande regler gäller på det statligt lönerulerade området på grund av kollektivavtal om ansvarighetsförsäkring för personskada m.m. (statens personskadeförsäkring).

Vissa likheter med trygghetsförsäkringen har den patientförsäkring som beräknas träda i tillämpning år 1975. Avsikten är också här att tillgodose vissa skadelidande enligt skadeståndsrättsliga principer utan att skadeståndsansvar därför behöver fastslås. Ersättningsansvaret täcks av försäkring genom särskilt konsortium av försäkringsbolag. Försäkringen bekostas av sjukvårdshuvudmännen. Fr. o. m. år 1974 tillämpas vidare en ögonskadeförsäkring, som även den har viss anknytning till skadeståndsrätten. Försäkringen gäller vid förlust eller väsentlig nedsättning av synförmågan på ena ögat. Avsikten är att en skadeståndsskyldig genom att teckna försäkringen för den skadelidandes räkning skall kunna fullgöra sin skyldighet att täcka den del av skadan som motsvarar den s.k. katastrofrisken, dvs. risken att den skadelidande också blir av med synen på det andra ögat.

Vid sidan av skadestånd eller förmåner från ersättningsanordningar som bygger på skadeståndsrättens principer utgår i personskadefall i regel också andra förmåner. Dessa kan delas in i tre huvudkategorier: förmåner från socialförsäkringen, förmåner på grund av anställningsavtal, oavsett om de utges direkt av arbetsgivaren eller på grund av en av denne tecknad försäkring, samt förmåner från egen personförsäkring av annat slag än socialförsäkring.

Till socialförsäkringen, vars skydd i princip är obligatoriskt men i viss omfattning kan kompletteras med frivilliga tilläggsförsäkringar, hör bl. a. den allmänna försäkringen och yrkesskadeförsäkringen. Bestämmelser om den allmänna försäkringen finns i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL). Den omfattar sjukförsäkringen, folkpensioneringen (AFP) och tilläggs pensioneringen (ATP). Yrkesskadeförsäkringens huvudförfattning är lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring (YFL). Den är tillämplig på skador genom olycksfall i arbetet eller under färd till eller från

arbetsplatsen samt vissa andra skador eller andra hälsorubbningar som har orsakats av arbetet. Till yrkesskadeförsäkringen räknas också vissa författningar som bygger på samma grund som YFL, bl. a. militärsätningsförordningen (1950:261). Genom socialförsäkringens olika förmåner har samhället infört ett grundskydd mot utgifter och inkomstbortfall till följd av sjukdom, invaliditet och förlust av försörjare. Även om ersättning utgår enligt AFL eller YFL eller enligt båda lagarna, kan den skadelidande dock aldrig räkna med kompensation för mer än en viss del av sin inkomstförlust. Socialförsäkringen ger inte heller någon särskild kompensation för ideell skada, även om yrkesskadeförsäkringens invaliditetsersättning i praktiken ofta täcker också sådan skada.

Genom förmåner på grund av anställningsavtal kan vissa kategorier av anställda vid sjukdom och olycksfall erhålla en påbyggnad av grundskyddet enligt socialförsäkringen. Dessa förmåner utgör emellertid i huvudsak endast ersättning för inkomstförlust (sjuklön, sjukpension e. d.). Vissa av dessa förmåner utges direkt av arbetsgivaren. Så är fallet t. ex. med sjuklönen till en statsanställd. Andra förmåner på grund av anställningsavtal utges genom försäkring (kollektiv tjänstepensionsförsäkring eller sjukförsäkring).

Eftersom ett fullständigt ekonomiskt skydd inte alltid kan erhållas genom socialförsäkringen eller förmåner på grund av anställningsavtal finns det behov av kompletterande förmåner från egen personförsäkring. Det enskilda försäkringsväsendet tillhandahåller också en mångfald olika typer av liv-, olycksfalls- och sjukförsäkringar. Enskilda personförsäkringar förekommer dels som individuella försäkringar, dels - och i allt större omfattning - som s. k. gruppförsäkringar, dvs. kollektiva försäkringar som meddelats för medlemmarna i ett större eller mindre kollektiv (t. ex. en viss yrkesgrupp eller anställda på en viss arbetsplats). Försäkringarna är i allmänhet konstruerade som s. k. summaförsäkringar. Sådan försäkring innebär att ersättning utgår med ett i försäkringsavtalet bestämt belopp, som i princip inte är anpassat till den konkreta skadans omfattning. Karakteristiskt för summaförsäkringen är också att skaderegleringen är förenklad genom bruk av schabloner, t. ex. i fråga om invaliditetsbedömningen, samt att förmånerna ofta är - i varje fall grovt - anpassade till de grundförmåner som man har anledning att räkna med. Ändamålet med ersättningen är i första hand att kompensera för inkomstförlust. I varje fall kapitalbeloppen ur liv- och olycksfallsförsäkring är emellertid otvivelaktigt inriktade på att täcka också omställningskostnader av olika slag samt ideell skada.

2.3.2 Ersättningsanordningar med anknytning till skadeståndsrätten

Trygghetsförsäkringen

Den 16 maj 1974 träffade SAF, LO och Privattjänstemannakartellen (PTK) överenskommelse om trygghetsförsäkring vid yrkesskada (TFY). Överenskommelsen har därefter antagits som kollektivavtal av de till dessa organisationer anslutna förbunden. Även arbetsgivarorganisationer

och arbetsgivare utanför SAF samt arbetstagarorganisationer som inte är anslutna till LO eller PIK har träffat sådana kollektivavtal. De nya bestämmelserna om TFY tillämpas fr. o. m. den 1 september 1974.

TFY gäller även på det kommunala området. Beträffande det statligt löner reglerade området tillämpas däremot, som förut nämnts, särskilda regler, som dock i huvudsak motsvarar dem som gäller enligt TFY.

Från TFY utges ersättning — i huvudsak enligt skadeståndsrättsliga regler — till arbetstagare som drabbas av yrkesskada, oavsett vem som är vållande till skadan. TFY täcker därigenom arbetsgivarens eventuella skadeståndsansvar för sådan skada. Arbetstagare för vilken TFY gäller får inte föra talan om ersättning för yrkesskada mot sin arbetsgivare eller mot annan arbetsgivare som träffat avtal om TFY eller någon som är anställd hos sådan arbetsgivare.

Ersättning till den som har tillfogats yrkesskada utgår för kostnader, för förlorad arbetsinkomst, för sveda och värk och bestående lyte eller men samt för rehabilitering.

Ersättning för kostnader under akut sjukdomstid som yrkesskadan medfört lämnas enligt skadeståndsrättsliga regler. I denna form ersätts t. ex. sjukvårdskostnader och kostnader för skadade kläder, glasögon e. d. Ersättning för framtida kostnader som föranleds av yrkesskadan anses ingå i ersättning för bestående lyte och men och ersättning för allmänna olägenheter. Om större framtida kostnader av bestående natur kan väntas uppkomma, skall dock ersättning lämnas efter skadeståndsrättsliga regler i form av livränta.

Ersättning för förlorad arbetsinkomst under akut sjukdomstid utgår vid arbetsoförmåga som varat mer än sju dagar fr. o. m. dagen för insjuknandet. Under de första 30 dagarna utges schabloniserad ersättning med kronvalsbelopp enligt särskild tabell. Vid inkomster som överstiger 7,5 basbelopp ersätts dock den faktiska förlusten. Efter utgången av denna tid ersätts alltid den faktiska inkomstförlusten. Om yrkesskadan har medfört invaliditet, utgår denna ersättning till dess att den definitiva nedsättningen i arbetsförmågan kan bedömas med tillräcklig säkerhet. Efter denna tidpunkt utgår ersättningen för framtida förlust av arbetsinkomst i form av årlig livränta, som fastställs med hänsyn till den bestående nedsättning av arbetsförmågan som har föranletts av yrkesskadan. Vid bedömandet av i vad mån arbetsförmågan är nedsatt skall beaktas den skadades förmåga att trots skadan bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, omskolning eller annan liknande åtgärd samt ålder, boställningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. Vid uppnådd pensionsålder reduceras livräntan med hälften. Livräntan värdesäkras enligt lagen (1973:213) en ändring av skadeståndslivräntor. Om den skadelidande begär det, kan han i stället för livränta eller del därav få ett engångsbelopp som svarar mot det kapitaliserade värdet av livräntan. Kan den framtida årliga förlusten av arbetsinkomsten antas komma att understiga 10 %, skall ersättningen alltid utgå som engångsbelopp. Ersätt-

ningen skall vidare utgå som engångsbelopp för allmänna olägenheter, om den skadade kan återgå i arbete och den definitiva medicinska invaliditetsgraden uppgår till högst 15 %. Även vid högre medicinsk invaliditetsgrad kan arbetstagare som kan återgå i arbete få ersättning med engångsbelopp för allmänna olägenheter, om han begär det. Ersättning för allmänna olägenheter beräknas med utgångspunkt från den medicinska invaliditetsgraden och utgör en förhöjning, varierande mellan 0,5 och 1,5 gånger, av ersättningsbeloppen för lyte och men.

Ersättning för sveda och värk under akut sjukdomstid lämnas i normalfallet vid arbetsoförmåga som har varat mer än 30 dagar. Ersättningen bestäms enligt särskilda normer. Ersättning för lyte och men lämnas när kvarstående lyte eller men kan förutses bli bestående för framtiden, dock tidigast då den akuta sjukdomstiden har upphört. Ersättningen beräknas enligt särskild tabell med utgångspunkt från den medicinska invaliditetsgraden och den skadades ålder. Härutöver kan ersättning lämnas enligt skadeståndsrättsliga regler, om det bestående lytet eller menet har medfört t.ex. vanprydande ärr, amputationsdefekt, sådan värk vartill hänsyn inte tagits vid bestämmandet av den medicinska invaliditetsgraden, förlust av sinnesfunktion eller tänder eller inre organ.

Om den skadade på grund av bestående följder av yrkesskadan inte kan återgå till sitt tidigare förvärsarbete, ersätts skäligen kostnader för erforderlig rehabilitering till annat jämförbart yrke.

Ersättning för lyte och men samt för invaliditet kan efter hörande av en rådgivande nämnd – TFY-nämnden – omprövas om det är uppenbart att i det särskilda fallet väsentlig och bestående ändring inträtt i de förhållanden som har legat till grund för bestämmandet av ersättningen.

Ersättning vid dödsfall lämnas enligt skadeståndsrättsliga regler för begravningskostnad och för förlust av underhåll till efterlevande. Ersättning för förlust av underhåll lämnas till den som vid tiden för dödsfallet hade rätt till eller faktiskt erhöll eller kunde antas inom en nära framtid ha erhållit underhåll av den avlidne. Vid fastställandet av ersättning för förlust av försörjare skall hänsyn tas till den efterlevandes förmåga och möjligheter att genom eget arbete eller på annat sätt bidra till sin försörjning. Vissa minimibelopp utgår dock alltid till efterlevande make -- med vilken jämföras sådan person som den avlidne stadigvarande bott samman med under äktenskapsliknande förhållanden -- samt till barn under 20 år och, under vissa förutsättningar, till föräldrar som vid tiden för dödsfallet bodde samman med den avlidne.

Särskilda bestämmelser gäller om samordning mellan ersättning från TFY och andra förmåner som utgår vid personskada (se avsnitt 2.4.1) samt om medvalande (se avsnitt 2.5).

Patientförsäkringen

Landstingsförbundet har i april 1974 lagt fram ett förslag till bestämmelser om ersättning vid skada som drabbar patient i samband med hälso-

och sjukvård. Förslaget avses träda i kraft den 1 januari 1975.

Förslaget innebär i huvudsak att patient, som drabbas av kroppsskada som har direkt samband med hälso- och sjukvården, eller efterlevande till sådan patient skall ha rätt till ersättning beräknad enligt skadeståndsrättsliga regler. Detta innebär bl.a. att ersättning utgår såväl för kostnader som för förlorad arbetsförtjänst och ideell skada. Vissa avvikelser från de allmänna skadeståndsrättsliga reglerna föreslås dock i syfte att undvika den överkompensation som dessa regler kan ge och att skapa förutsättningar för en enklare och snabbare skadereglering. Avvikelserna har till största delen utformats i enlighet med de principer som ligger till grund för TFY.

Också denna försäkringsform är samordnad med andra förmåner vid personskada (se avsnitt 2.4.1).

Vid medvållande gäller särskilda regler (se avsnitt 2.5).

Ögonskadeförsäkringen

Ögonskadeförsäkringen, som trädde i kraft den 1 januari 1974, gäller för den som på grund av förlust eller väsentlig nedsättning av synförmågan på ett öga är berättigad till skadestånd. Försäkringen omfattar synskada på kvarvarande öga till följd av olycksfall eller sjukdom. Ersättning utges endast om den försäkrade förlorar synen på kvarvarande öga eller får så allvarlig synnedsättning, att förvärvsförmågan varaktigt nedsätts med minst hälften eller vårdbehov uppkommer.

Ersättningen utgår i form av livränta, som är avsedd att täcka förlust av arbetsinkomst, förlust av allmän tjänstepension samt kostnader för vård och rehabilitering (omskolning). Bedömningen av förlust av arbetsinkomst sker med hänsyn till den försäkrades vanliga arbete och annat arbete, som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till hans ålder, utbildning och tidigare verksamhet. Livräntan värdesätts i enlighet med bestämmelserna i lagen om ändring av skadeståndslivräntor.

2.3.3 Förmåner från socialförsäkringen

Den allmänna försäkringen

Från sjukförsäkringen utgår bl.a. ersättning för sjukvård, dvs. läkarvård, sjukhusvård, resor m.m. I allmänhet utgår full eller i det närmaste full ersättning.

Vid sjukdom som orsakar nedsättning av arbetsförmågan med minst hälften medför sjukförsäkringen också rätt till sjukpenning. Hel sjukpenning utgår vid hel förlust av arbetsförmågan, medan halv sjukpenning utgår i övriga fall. Hel sjukpenning utgör 90 % av den försäkrades sjukpenninggrundande inkomst för dag. Inkomst som överstiger 7,5 basbelopp beaktas inte. Om den försäkrade får förtidspension eller sjukbidrag, upphör rätten till sjukpenning.

Förtidspension från den allmänna försäkringens pensionsgränar (AFP och ATP) utgår till försäkrad som har fyllt 16 år till dess att han fyller 67 år, om hans arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är varaktigt nedsatt med minst hälften. Är nedsättningen inte varaktig men kan den antas bli bestående avsevärd tid, utgår i stället sjukbidrag. Denna förmån följer i övrigt vad som gäller om förtidspension. Försäkrad som har fyllt 60 år kan även få förtidspension på arbetsmarknadsmässiga skäl.

Enligt 7 kap. 2 § och 13 kap. 1 § AFL utgår hel pension, två tredjedels pension eller halv pension, beroende på i vilken omfattning arbetsförmågan är nedsatt. Bedömningen härav grundar sig på de försörjningsekonomiska konsekvenserna av sjukdomen eller skadan. Vid bedömningen skall nämligen enligt 7 kap. 3 § och 13 kap. 1 § AFL beaktas den försäkrades förmåga att vid den nedsatta prestationsförmågan bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till hans utbildning och tidigare verksamhet samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. I fråga om äldre försäkrad skall bedömningen främst avse hans förmåga och möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller annat för honom tillgängligt lämpligt arbete. Med inkomst av arbete likställs i skälig omfattning värdet av hushållsarbete i hemmet. Under tiden för rehabiliteringsåtgärder skall arbetsförmågan anses nedsatt i den mån den försäkrade på grund av åtgärderna är förhindrad att utföra förvärvsarbete. Frågan om graden av nedsättningen kan omprövas. Omprövningen kan bero på att den försäkrades arbetsförmåga ytterligare har försämrats. En väsentlig förbättring kan å andra sidan leda till indragning eller minskning av pensionen.

Grundskyddet utgör förtidspension från AFP, som inte är beroende av att den försäkrade har kvalificerat sig för förmån genom att han varit förvärvsverksam viss tid eller att avgifter erlagts för hans försäkring. Hel förtidspension för år uppgår till samma belopp som ålderspension från AFP, eller 90 % av basbeloppet för den som är ogift och i regel 70 % av basbeloppet för den som är gift. Därutöver kan utgå barntillägg, invaliditetstillägg, hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg. Under den närmaste 10-årsperioden, räknat från den 1 juli 1969, kommer pensionerna från AFP för den som saknar eller har låg ATP att successivt ökas med pensionstillskott upp till 30 % av basbeloppet. Pensionstillskottet är f.n. 18 %.

En påbyggnad på grundskyddet utgör förtidspension från ATP, vars förmåner grundas på och avvägs efter inkomsten av det förvärvsarbete som den försäkrade har utfört under sin aktiva tid. Pensionsgrundande inkomst är den försäkrades årsinkomst mellan en undre gräns, som motsvaras av basbeloppet, och en övre gräns som svarar mot sju och en halv gånger basbeloppet. Denna inkomst omvandlas till poäng. Pensionspoängen utgör den pensionsgrundande inkomsten delad med basbeloppet vid årets ingång. Pensionsrätt kan intjänas under ett visst minsta antal år

mellan 16 och 65 års ålder. Full pension är i princip 60 % av medelpensionspoängen för de 15 bästa poänggåren gånger basbeloppet för den månad pensionen avser.

Full förtidspension från AFP och ATP motsvarar 60–90 % av den försäkrades lön till den del den understiger 7,5 basbelopp. Kompensationsnivån är, i synnerhet om effekten av skattereglerna och bostadstillägg m. m. beaktas, högre för en person med låg inkomst än för en med hög inkomst.

Utöver förtidspension och sjukbidrag omfattar den allmänna försäkringen även andra förmåner vid invaliditet. Sålunda utgår *i n v a l i d i t e t s e r s ä t t n i n g* till vissa svårt handikappade som inte får förtidspension därför att förvärvsförmågan finns kvar. *V å r d b i d r a g* utgår för barn under 16 år, om barnet på grund av sjukdom, psykisk utvecklingsstörning eller annat handikapp för avsevärt tid och i avsevärd omfattning är i behov av särskild tillsyn och vård.

Vid dödsfall kan *f a m i l j e p e n s i o n*, dvs. änkepension och barnpension, utgå till efterlevande. Även beträffande denna pension utgår grundförmåner från AFP och eventuella tilläggsförmåner från ATP.

Från AFP utgår änkepension, om vissa krav i fråga om ankans ålder och äktenskapets varaktighet är uppfyllda. Med änka likställs i sammanhanget kvinna som stadigvarande har sammanbott med den avlidne och som varit gift eller har eller har haft barn med honom. Hel änkepension från AFP är 90 % av basbeloppet. Den kan förhöjas med kommunalt bostadstillägg och pensionstillskott. Barnpension från AFP utgår till dess barnet har fyllt 18 år.

Från ATP utgår familjepension under vissa villkor. Änkepensionen bygger på pensionsrätt som den avlidne mannen har förvärvat. Pensionen är ett visst procenttal av den avlidnes egenpension, dvs. den pension som utgick till honom eller den förtidspension som han skulle ha fått om rätt till sådan hade inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. Procenttalet är beroende av om den avlidne efterlämnat barn som har rätt till pension efter honom. Finns inte barn, är änkepensionen 40 % av egenpensionen, annars 35 %. Även barnpensionen från ATP är knuten till den avlidnes egenpension. Den utgår till barn under 19 år.

Yrkesskadeförsäkringen

Från yrkesskadeförsäkringen utgår ersättning för läkarvård, tandläkarvård, sjukhusvård, resor, läkemedel och särskilda hjälpmedel, t. ex. proteser. Vidare kan utgå sjukpenning, livränta vid invaliditet, vårdbidrag, efterlevandelivränta och begravningshjälp. Dessa förmåner aktualiseras emellertid först efter den s. k. samordningstidens slut. Under denna tid, som uppgår till 90 dagar, utgår ersättningen från sjukförsäkringen enligt AFL. De flesta yrkesskadefallen regleras därmed inom AFL:s ram. Om skadan kvarstår efter 90-dagarsperiodens utgång, utgår emellertid all ersättning från yrkesskadeförsäkringen.

I n v a l i d l i v r ä n t a utgår till den skadade, om skadan efter det akuta sjukdomstillståndets upphörande medför invaliditet som nedsätter

arbetsförmågan med minst 10 %. Livräntan kan fastställas för viss tid eller utan tidsbegränsning. Den bestäms med ledning av ett ersättningsunderlag, som är maximerat till f. n. omkring 30 000 kronor. Ersättningsunderlaget utgör viss del av den skadades årliga arbetsförtjänst före skadan. Arbetsförtjänsten får ibland uppskattas, t. ex. om den försäkrade inte har haft regelbunden inkomst eller om inkomstnivån har förändrats under året närmast före skadans inträffande. Hushållsarbete i hemmet likställs i skälig mån med förvärvsarbete, om det har hindrat den försäkrade att förvärvsarbeta i full utsträckning.

Livräntan utgör en viss andel av ersättningsunderlaget. Denna andel är mindre ju lägre invaliditetsgraden är. Graderingen av invaliditeten sker med hänsyn till skadans beskaffenhet och dess inverkan inte bara på den skadades förmåga i allmänhet att bereda sig inkomst av arbete utan även på hans förmåga att utöva sitt yrke. Nedsättningen graderas från 100 % till 10 % i en 24-gradig skala. För de vanligaste skador som drabbar kroppsarbetare finns s. k. normalgrader, vilka används som utgångspunkt vid bedömningarna och som i viss omfattning har samlats i tabeller. Avvikelser uppåt eller nedåt i graderingen av en viss skada kan vara motiverad av skadans olika betydelse i skilda yrken. Däremot tillmäts den skadades ålder inte så stor roll. Föranleder viss skada omskolning, kan livränta beräknas efter 100-procentig invaliditet om den skadade inte uppbär lön under omskolningstiden. Också i andra fall förekommer det att invaliditetsgraden beräknas högre under tiden närmast efter skadan. Det sker då för att underlätta den skadades anpassning till sitt gamla yrke eller till ett nytt yrke (s. k. anpassningsersättning).

Livränta kan omprövas, om väsentlig ändring inträder i de förhållanden som har varit avgörande för ersättningsbeslutet. Jämkning i tidigare beslutad ersättning kan ske såväl uppåt som nedåt. När skäl föreligger kan livränta enligt 16 § YFL även bytas ut mot engångsbelopp. Utbyte bör dock ske endast i fall då det kan anses säkert att engångsbeloppet kommer till förnuftig användning. Större försiktighet än annars bör iaktas i fråga om högre invaliditetsgrader och mycket stora kapitalbelopp. Beträffande små livräntor kan man emellertid vara ganska liberal (prop. 1954:60 s. 175).

Efterlevandelivränta kan utgå till änking eller änka, frånskild make, barn under 19 år samt föräldrar till den försäkrade. Med änka likställs ogift kvinna, som sedan avsevärd tid sammanlevt med den avlidne under äktenskapsliknande förhållanden, liksom — under vissa förutsättningar — kvinna som var trolovad med den avlidne. Förmånen är inte behovsprövad när det gäller änka och barn. I fråga om änking och föräldrar utgår livränta, om den efterlevande genom dödsfallet kommer att sakna erforderligt underhåll.

Livränta till änka utgår med ett årsbelopp motsvarande 1/3 av den avlidnes årliga arbetsförtjänst, beräknad på samma sätt som gäller när ersättningsunderlag fastställs. När änkan fyllt 67 år sänks livräntan till 1/4 av arbetsförtjänsten. Om änkan gifter om sig eller avsevärd tid sammanlever med annan under äktenskapsliknande förhållanden, upphör

livräntan. I vissa fall kan dock i stället en engångsersättning utgå. Livränta till änking får högst motsvara livränta eller engångsersättning till änka. Livränta till fränskild make utgår så länge den avlidne varit skyldig att utge underhållsbidrag och uppgår, inom de gränser som gäller för livränta till änka, till bidragets belopp. Till barn, såväl i som utom äktenskapet, utgår livränta med 1/6 av arbetsförtjänsten. Slutligen kan fader eller moder till den avlidne få livränta med belopp som högst motsvarar 1/6 av arbetsförtjänsten. Samtliga livräntor fr. o. m. år 1968 är värdesäkrade genom anknytning till basbeloppet.

2.3.4 Förmåner på grund av anställningsavtal

Anställda i statlig tjänst

Förmånerna till statsanställda utges som regel direkt av den statlige arbetsgivaren. En konstruktion med försäkring, meddelad av staten till förmån för arbetstagarna, förekommer dock vid vissa typer av förmåner, t.ex. ersättning ur statens grupplivförsäkring.

De flesta statstjänstemän har rätt till s j u k l ö n. Regler härom finns i det allmänna avlöningsavtalet för statliga och vissa andra tjänstemän (AST) samt i några ytterligare avtal.

Regler om p e n s i o n finns främst i statens allmänna tjänstepensionsreglemente (SPR). Enligt dessa regler kan sjukpension utgå till anställd, som till följd av förlust av eller nedsättning i arbetsförmågan är för framtiden oförmögen att på ett tillfredsställande sätt utföra honom åliggande arbete och därför har förklarats skyldig avgå eller beviljats rätt att avgå. Sjukpensionen är inte anpassad till någon gradering i arbetsnedsättningen. En person kan alltså ha full SPR-pension men förtidspension enligt AFL med endast 2/3 eller 1/2 av fullt belopp. Vidare kan familjepension tillerkännas barn under 19 år, änka eller änking om äktenskapet ingåtts innan den anställda har fyllt 60 år samt, under vissa förutsättningar, fränskild hustru eller man.

Anställda i kommunal tjänst

Också förmånerna till kommunalanställda utges som regel direkt av arbetsgivaren.

Anställda hos kommuner och landsting har enligt kollektivavtal rätt till s j u k l ö n som garanterar dem en viss total kompensation för inkomstbortfall vid sjukdom.

De anställdas rätt till p e n s i o n regleras i reglementen (KPR och LKPR). Sjukpension kan utgå vid en arbetsoförmåga om minst 50 %. Pensionen utgår med så stort belopp som motsvarar arbetsoförmågan. Reglerna om familjepension överensstämmer väsentligen med vad som gäller inom den statliga pensioneringen.

För kommunaltjänstemän med statligt reglerade löner, t.ex. lärare i grund- och gymnasieskolan, gäller samma regler om sjuklön och pension som för de statsanställda.

Anställda i enskild tjänst

Sjuklöneförmåner till tjänstemän i enskild tjänst utbetalas som regel av arbetsgivaren direkt, medan deras pensionsförmåner utgår på grund av försäkring, närmare bestämt kollektiv tjänstepensionsförsäkring. Det förekommer också att arbetsgivaren tecknar kollektiv sjukförsäkring för sina anställda. Att enskild arbetsgivare direkt betalar ut sjuk- eller ålderspension till anställd kan tänkas förekomma, men dessa fall är så ovanliga att de kan lämnas därhän i detta sammanhang.

Sjuklön till tjänstemän regleras i kollektivavtalen om allmänna anställningsvillkor.

Pension till tjänstemän utgår antingen genom att arbetsgivaren tecknar försäkring i Svenska Personalpensionskassan (SPP) - kollektiv tjänstepensionsförsäkring som är en form av livförsäkring - eller i annan försäkringsanstalt eller genom att han överlämnar nödvändiga medel till pensionsstiftelse. En tredje väg är anslutning till understödsförening som meddelar pensionsförsäkring. Pensionsförmånernas omfattning regleras närmare i den s.k. ITP-planen (industrins och handelns tilläggspension för tjänstemän och arbetsledare) och motsvarande pensionsplaner för tjänstemän och arbetsledare på andra områden av arbetsmarknaden. Enligt ITP-planen utgår sjuk- och ålderspension vid arbetsoförmåga på grund av sjukdom eller olycksfall mellan 21 år och pensionsåldern, om arbetsoförmåga uppgår till minst 50 % och har varat minst 90 dagar. Vidare kan familjepension enligt ITP-planen utges till efterlevande make och barn.

Till arbetare på LO-området utgår ersättning från A G S (avtalsgruppsjukförsäkringen). Försäkringen har till syfte att ge motsvarande förmåner som tjänstemännen åtnjuter i form av sjuklön samt sjuk- och ålderspension enligt ITP-planen. Försäkringen, som tecknas av arbetsgivaren, är att anse som s.k. lång sjukförsäkring. Den är inte tidsbegränsad. Försäkrad arbetare, som på grund av sjukdom eller olycksfall har blivit arbetsoförmögen till minst 50 %, har efter en karenstid om 30 dagar rätt till ersättning under hela den akuta sjukdomstiden och ev. följande invaliditetstid, dock längst till dess att han fyller 67 år.

Samtliga kategorier anställda

Anställda i såväl offentlig som enskild tjänst bereds ett enhetligt skydd genom statens grupplivförsäkring resp. TGL (tjänstegrupplivförsäkringen), som har karaktär av summaförsäkring. Ersättning utgår vid dödsfall med vissa engångsbelopp, som varierar med hänsyn till den avlidnes ålder. Efterlämnar den avlidne barn som vid dödsfallet inte fyllt 20 år (enligt statens grupplivförsäkring) resp. 21 år (enligt TGL), utgår vissa tilläggsbelopp.

*2.3.5 Förmåner från egen personförsäkring**Livförsäkring*

Livförsäkring är antingen dödsfallsförsäkring eller livsfallsförsäkring. Vid dödsfallsförsäkring betalas försäkringssumman ut vid den försäkrades

död. Vid livsfallsförsäkring sker utbetalning när den försäkrade uppnår viss ålder. Vissa livförsäkringar inrymmer ett sparande, dvs. försäkringen medför under alla förhållanden utbetalning av försäkringsbelopp. Andra livförsäkringar är rena riskförsäkringar.

Livförsäkring utfaller i form av antingen visst kapital - som utgår på en gång eller i delposter, s. k. rater - eller livränta under den eller de försäkrades livstid eller viss annan tid. De viktigaste formerna av livförsäkring är sammansatt kapitalförsäkring, ren kapitalförsäkring, kapitalförsäkring för livsfall och pensionsförsäkring. Vid sammansatt kapitalförsäkring utbetalas försäkringssumman antingen då viss ålder uppnås eller vid dödsfall dessförinnan. Ren kapitalförsäkring innebär att kapitalbelopp utbetalas vid dödsfall, eventuellt endast vid dödsfall som inträffar före viss ålder. Vid kapitalförsäkring för livsfall utbetalas kapitalbelopp då viss ålder uppnås. Från pensionsförsäkring utgår vanligen betalning i rater under visst antal år eller från viss ålder under den eller de försäkrades livstid.

Grupplivförsäkringar har under senare år fått mycket stor spridning. Exempel utgör TGL (se avsnitt 2.3.4). Också rent frivillig grupplivförsäkring har stor utbredning och omfattar i dag över tre miljoner försäkringstagare. Försäkringssumman motsvarar som regel den försäkrades årslön. Även pensionsförsäkring tecknas ofta kollektivt. Exempel på sådan pensionförsäkring är SPP-försäkring av förmåner enligt ITP-planen (se avsnitt 2.3.4).

Genom grupplivförsäkring som innefattar rätt till förtidsutbetalning bereds även skydd mot olycksfall och sjukdom. Denna försäkringsform innebär att den försäkrade vid varaktig arbetsoförmåga på grund av sjukdom eller olycksfall kan för eget bruk få disponera viss del av det tecknade beloppet. Försäkringsformen kan anses ligga olycksfallsförsäkringen mycket nära.

Olycksfallsförsäkring

Olycksfallsförsäkring karakteriseras av att ersättning utgår med visst i försäkringsavtalet bestämt belopp vid dödsfall eller invaliditet till följd av olycksfall. Med olycksfall förstås kroppsskada som har drabbat den försäkrade ofrivilligt genom plötslig yttre händelse. Vid övergående arbetsoförmåga kan dagsersättning utgå med visst i försäkringsavtalet bestämt belopp per dag. Försäkringen kan vara antingen individuell eller kollektiv och kombineras ofta med livförsäkring.

Ersättning för invaliditet utgår vid bestående förlust eller nedsättning av arbetsförmågan. Till grund för invaliditetsbedömningen läggs sådana av olycksfallet föranledda skador och symptom som kan objektivt fastställas. När det gäller större skador sker bedömningen av invaliditetsgraden efter förvärvsmässiga grunder. Därvid tar man hänsyn till den försäkrades vanliga arbete och annat arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till hans ålder, utbildning och tidigare verksamhet. Beträffande mindre skador, där den

förfärvsmässiga invaliditeten är lägre än 50 %, sker bedömningen däremot efter samma medicinska tabell som används inom yrkesskadeförsäkringen. Även vid de större skadorna har tabellinvaliditeten betydelse. Vid sådana skador som finns i tabellen skall nämligen invaliditetsgraden alltid sättas till minst det värde som tabellen upptar.

Invaliditet ersättning utgår i regel i form av engångsbelopp. Dessutom kan ersättning utgå för hjälpmedel och andra åtgärder. Vid högre invaliditetsgrader förekommer också olika tillägg till invaliditet ersättning (hjälpplöshetstillägg, rehabiliteringstillägg). Avsikten är dock att de successivt skall avlösas av en möjlighet att, vid sidan av standardförsäkringen, teckna en försäkring som ger ersättning först fr. o. m. 50 % invaliditet.

Dagersättning vid arbetsoförmåga är ett frivilligt moment. Rätt till dagsersättning föreligger, om olycksfallsskadan förorsakar ett sjukdomstillstånd med arbetsoförmåga av minst 50 %. Förlust av arbetsförmågan medför rätt till hela försäkringsbeloppet för dagsersättning. Nedsättning av arbetsförmågan med minst 50 % medför rätt till en så stor del av detta belopp som svarar mot nedsättningen. Ersättning utgår efter viss karenstid så länge arbetsoförmågan varar, dock längst till dess rätt till invaliditet ersättning föreligger.

Ersättning ur olycksfallsförsäkring kan också utgå för läkekostnader, tandskadekostnader och resekostnader. Även rätt till dödsfallsersättning föreligger, om olycksfallsskadan föranleder den försäkrades död inom tre år från olyckstillfället. Denna ersättning utgår i form av engångsbelopp.

Sjukförsäkring

Sjukförsäkring kan vara kort eller lång. Den korta sjukförsäkringen har kort avtalstid och siktar främst till att ge ett skydd under den första sjukdomstiden. Denna försäkringsform har numera begränsad spridning och saknar intresse i detta sammanhang. Den långa sjukförsäkringen är i sin traditionella form ouppsägbar från försäkringsgivarens sida och har lång ersättningstid, ofta fram till dess att försäkringstagaren fyller 65 eller 67 år. Utvecklingen av den allmänna försäkringens förmåner och av anställningsförmånerna har emellertid starkt försämrat betingelserna för lång sjukförsäkring i denna form. Den kan numera — med bibehållande av den långa ersättningstiden — endast tecknas med kort premiebindningstid, ej över 5 år. Denna försäkringsvariant får allt större betydelse som komplement till förmånerna från AFP och ATP samt ITP-förmåner. Försäkringsformen inriktas numera på att upp till lämplig kompensationsnivå (omkring 95 % av inkomstförlusten) fylla ut grundförmånerna. Försäkringen tecknas antingen individuellt eller i grupp (t. ex. AGS).

Ersättning från sjukförsäkringen utges vid såväl sjukdom som olycksfall (i eller utom arbete). Rätt till ersättning föreligger, om den försäkrades arbetsförmåga är nedsatt med minst 50 % på grund

av sjukdom eller olycksfall. Fullständig arbetsoförmåga medför rätt till hela försäkringsbeloppet. Vid nedsättning av arbetsförmågan med minst hälften utgår ersättning med så stor del av försäkringsbeloppet som svarar mot nedsättningen. Till grund för bedömningen av arbetsoförmågan läggs sådana symptom som kan fastställas objektivt.

Genom ersättningen kompenseras i första hand inkomstförlust. Försäkringen kan emellertid byggas ut så att den t. ex. för rörelseidkaré även ger skydd för oundvikliga fasta kostnader under viss tid. I vissa fall kan den också tecknas för person som inte har inkomster. Ersättningen betalas ut med månadsbelopp efter en viss karenstid, varierande mellan 14 dagar och 2 år. S. k. flytande karens innebär att ersättning inte utgår under den tid då den försäkrade uppbär sjukpenning enligt AFL. Ersättningen lämnas då vanligen från den tidpunkt då den försäkrade får förtidspension enligt AFL.

2.4 Samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada

2.4.1 *Allmänt*

När skadestånd sammanträffar med annan förmån som utgår med anledning av skadan, uppstår frågan om och i vilken omfattning förmåner skall påverka varandra. Några enhetliga grundsatser angående förhållandet mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada finns f. n. inte.

De principer som gäller inom skadeståndsrätten framgår i vissa hänseenden av annan lagstiftning än den rent skadeståndsrättsliga. I andra hänseenden har i lagstiftningen helt lämnats öppet vad som skall gälla vid sammanträffande med skadestånd. I viss omfattning styrs samordningen därvid av vad som gäller om regressrätt beträffande den andra förmånen. Föreligger regressrätt för den som utger förmånen, måste denna nämligen avräknas på skadeståndet. I den mån nuvarande regressbestämmelser inte gör det nödvändigt med en avräkning "krona för krona", kan samordningen ske efter mera skönsmässig grund.

Nuvarande principer om samordningen bärs upp av ibland ganska skilda intressen och kan därför ge olika resultat beträffande olika slags förmåner. Förmåner som utgår från socialförsäkringen avräknas till hela sitt belopp från skadeståndet. Detsamma gäller beträffande förmåner på grund av anställningsavtal som utges direkt av arbetsgivaren. Anställningsförmåner som utgår ur personförsäkring för anställd reducerar däremot inte skadeståndet. Inte heller förmåner på grund av egen personförsäkring avräknas på skadeståndet, om försäkringen – som oftast är fallet – har karaktär av summaförsäkring. Om regressförbehåll undantagsvis skulle finnas beträffande försäkringsförmånen, torde denna dock inte kunna utgå vid sidan av skadeståndet.

När skadestånd sammanträffar med annan förmån som skall inverka på prövningen, sker samordningen antingen enligt en bruttometod eller enligt en nettometod. Bruttometoden innebär att skadeståndet fastställs

till ett belopp som svarar mot hela skadan men att vid betalningen avdrag sker för de andra förmåner som samtidigt utgår eller kommer att utgå. Skadeståndets storlek blir alltså vid varje utbetalningstillfälle beroende av hur stora de andra förmånerna är för motsvarande tidsperiod. Enligt nettometoden däremot sker en slutlig avräkning redan när skadeståndet prövas. Skadeståndet fastställs därvid till ett nettobelopp, motsvarande skillnaden mellan den totala skadan och de andra förmånerna till deras aktuella belopp. Om dessa förmåner därefter ändrar storlek, påverkar detta inte skadeståndet. När en förmån som skall samordnas med skadestånd är förenad med regressrätt, kan inte nettometoden utan endast bruttometoden användas. Då måste nämligen förmånen och skadeståndet — i den mån regressförpliktelsen inte fullgörs med ett engångsbelopp — kontinuerligt anpassas till varandra för att inte den skadeståndsskyldige skall drabbas av större samlad börda än vad som svarar mot själva skadan.

Även beträffande förmåner, som enligt ersättningsanordningar med anknytning till skadeståndsrätten utgår i stället för skadestånd, finns regler om samordning med andra utgående förmåner. För trygghetsförsäkringens del gäller att den skadelidande inte har rätt till ersättning i den mån ersättning kan utges från stat, kommun, försäkringsanstalt, arbetsgivare eller annan i form av periodisk ersättning eller i form av ersättning för kostnader, sveda och värk, lyte och men eller allmänna olägenheter. Vid samordningen skall hänsyn tas till skattefrihet som kan föreligga beträffande utgående förmåner. Samordning skall inte ske beträffande ersättning på grund av försäkring som tecknats och i sin helhet betalats av den skadelidande utom när fråga är om kostnader. Avsikten är att liknande samordningsprinciper skall iakttas inom patientförsäkringen.

Också i fråga om det inbördes förhållandet mellan andra utgående förmåner än skadestånd gäller särskilda regler om samordning. Inom t. ex. socialförsäkringen skall enligt huvudregeln förtidspension från den allmänna försäkringen minskas med tre fjärdedelar av yrkesskadelivränta som utgår för samma tid som pensionen.

2.4.2 Samordning med socialförsäkringen

Förhållandet mellan skadestånd och förmåner från socialförsäkringen regleras inom socialförsäkringens ram, främst 20 kap. 7 § AFL och 51 § YFL. Denna reglering innebär att den skadelidande kan kräva skadestånd endast för utgift eller förlust som socialförsäkringen inte täcker. Skadestånd för framtida inkomstförlust i form av livränta reduceras alltså med samtidigt utgående förtidspension från AFP och ATP, livränta enligt YFL etc. Dessa förmåner från socialförsäkringen kan som nyss nämnts i sin tur ha samordnats med varandra så att överkompensation inte uppkommer.

Samordningen mellan skadestånd och förmåner från socialförsäkringen skall i princip ske endast beträffande ersättningar som är av samma natur. Ersättning för inkomstförlust som utgår t. ex. i form av förtidspension enligt AFL ställs alltså mot skadeståndslivränta som avses täcka sådan

förlust. I allmänhet torde det i rättstillämpningen inte ha uppkommit några större problem när det gällt att avgöra om förmåner från olika håll är av likartad natur och alltså kan avräknas mot varandra. När skadeståndet haft övervägande karaktär av ersättning för olika besvär, fördyrade levnadsomkostnader e. d. (besvärslivränta), har emellertid samordning ansetts inte böra ske, trots att såväl skadestånd som socialförsäkringsförmån utgått i form av livränta.

Förmåner som utgår från socialförsäkringen med anledning av en personskada kan inte krävas åter från den skadeståndsskyldige. I och med att regress alltså inte kan utövas, föreligger inte något hinder mot att samordningen mellan periodiskt utgående förmån från socialförsäkringen och skadestånd i form av livränta sker enligt nettometoden. Inom skaderegleringen förekommer emellertid i många fall att bruttometoden används vid samordningen. Detta torde i viss mån hänga samman med att regressrätt inom socialförsäkringen avskaffades helt först år 1969 och att samordningen dessförinnan alltså i vissa fall kunde ske endast enligt bruttometoden. En anledning kan också vara ovisshet om den framtida storleken av förmånen från socialförsäkringen, t.ex. vad som skall gälla då den skadelidande blir berättigad till ålderspension.

2.4.3 Samordning med förmåner på grund av anställningsavtal

En arbetsgivare som har betalat sjuklön till en anställd som drabbats av personskada anses ha rätt att regressvis kräva åter av den skadeståndsskyldige vad han har utgett i sjuklön. En följd härav är att sjuklönen skall avräknas på skadeståndet. Även beträffande pension som utges direkt av arbetsgivaren (såsom fallet är på den statliga och kommunala sektorn) föreligger regressrätt, varför avräkning skall ske också i detta fall. Ett undantag utgör dock pension till efterlevande. Av 5 kap. 3 § skadeståndslagen följer nämligen att skadeståndsrätten i detta fall utesluts i samma mån som pension utgår. Ytterligare undantag kan tänkas i andra fall där skadeståndet bestäms skönsmässigt.

När det däremot gäller förmåner som utgår på grund av personförsäkring för anställd skall avräkning i princip inte ske. Dessa försäkringar betraktas nämligen som summaförsäkringar (se avsnitt 2.4.4). Så är t. ex. fallet med pensionsförmåner som utgår på grund av kollektiv tjänstepensionsförsäkring i SPP (se NJA 1961 s. 215). Även dagsersättning från AGS är att anse som en förmån på grund av summaförsäkring. Villkoren för denna försäkring innehåller emellertid en överlåtelseklausul. Om ersättning lämnas för skada, för vilken den försäkrade har rätt till skadestånd, är han enligt klausulen skyldig att i motsvarande mån överlåta sin skadeståndsrätt till försäkringsgivaren. Denne kan alltså utöva regress, och avräkning synes därför vara nödvändig.

2.4.4 Samordning med förmåner från egen personförsäkring

Som förut nämnts har liv-, olycksfalls- och sjukförsäkring oftast karaktär

av summaförsäkring, dvs. ersättningen utgår med ett på förhand bestämt belopp som inte är anpassat till den konkreta skadans omfattning. Eftersom försäkringen alltså i princip inte avser ersättning för liden skada har det ansetts att den som uppbär försäkringsbeloppet är oförhindrad att jämsides med sitt anspråk mot försäkringsgivaren göra gällande skadeståndskrav, i den mån skadeståndsbestämmelserna inte lägger hinder i vägen. Enligt 25 § andra stycket första ledet lagen (1927:77) om försäkringsavtal (försäkringsavtalslagen) kan försäkringsgivaren i detta fall inte inträda i någons rätt till skadestånd och utöva regress. Någon avräkning av försäkringsersättningen på skadeståndet skall därför inte ske. Sett ur den skadeståndsskyldiges synvinkel innebär detta att han inte, som t. ex. i fråga om förmånerna från socialförsäkringen, har någon fördel av att försäkringsersättningen utgår. När det gäller skadestånd till efterlevande kan visserligen förmån från summaförsäkring ändå ibland inverka vid bestämmande av skadeståndet. Detta följer emellertid av att skadeståndet då enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen skall fastställas efter behovsprövning.

Bestämmelsen i 25 § andra stycket första ledet försäkringsavtalslagen är dispositiv. I vissa fall kan det därför finnas försäkringsvillkor om regress eller om att skadeståndsanspråket skall överlåtas till försäkringsgivaren. I så fall måste avräkning ske. Sådana föreskrifter torde emellertid i dag inte vara vanliga. De förekommer dock t. ex. inom AGS (se avsnitt 2.4.3).

Om ersättning från liv-, olycksfalls- eller sjukförsäkring skall utgå med verkliga beloppet av skadan, vilket är fallet t. ex. med ersättning för sjukvårdskostnader och liknande, föreligger i själva verket skadeförsäkring! Försäkringsgivaren har i sådant fall rätt att utöva regress mot den skadeståndsskyldige för vad han utgett (25 § andra stycket andra ledet försäkringsavtalslagen). Ersättningen skall alltså räknas av på samtidigt utgående skadestånd.

2.5 Skadelidandes medvållande

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, skall skadeståndet enligt 5 kap. 5 § skadeståndslagen jämkas efter vad som finnes skäligt. Bestämmelsen är tillämplig i alla de fall då skadeståndsskyldighet föreligger enligt skadeståndslagen, alltså såväl vid personskada som vid sakskada eller ren förmögenhetsskada. Jämkning på grund av medvållande kan också ske vid skadeståndsansvar som grundas på oskrivna rättsregler, t. ex. vid rent strikt ansvar på grund av farlig verksamhet, eller på föreskrifter i skadeståndsrättslig speciallagstiftning, i den mån denna inte innehåller särskilda bestämmelser om verkan av medvållande. Jämkning med stöd av bestämmelsen kan vidare ske inte bara när den skadelidande själv är medvållande utan också när vissa andra personer som står i ett särskilt förhållande till honom — t. ex. hans anställda — har vållat skadan (s. k. passiv identifikation). Om oaktsamhet föreligger hos en person tillhörande en sådan kategori, nedsätts alltså

ersättningen till den skadelidande. Vid personskada torde emellertid sådan nedsättning komma i fråga endast när skadestånd krävs enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen för förlust av underhåll av en omkommen person som varit medvållande till olyckan. I sådana fall synes jämkningen ske på samma sätt som om den medvållande hade överlevt olyckan och själv krävt ersättning för sina skador.

Vid den skälighetsprövning som föreskrivs i 5 kap. 5 § skadeståndslagen spelar graden av skuld på den ansvariges och den skadelidandes sida den viktigaste rollen. Även vissa andra faktorer anses emellertid kunna inverka, bl. a. hur stor del av skadan som den skadelidandes medverkan kan ha orsakat och hur pass farligt handlandet på ömse sidor har varit. Däremot saknas i gällande rätt stöd för att låta parternas ekonomiska förhållanden påverka jämkningen.

Särskilda jämningsbestämmelser finns i bl. a. 220 § andra stycket sjölagen (1891:35 s. 1), 7 § lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar m. m. (elanläggningslagen), 2 § andra stycket och 5 § andra stycket lagen (1916:312) angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik (bilansvarighetslagen), 1 § andra stycket lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart (luftfartsskadelagen), 9 kap. 21 § luftfartslagen (1957:297) och 13 § atomansvarighetslagen (1968:45). Av dessa lagar föreskrivs i bilansvarighetslagen, luftfartsskadelagen och luftfartslagen en allmän skälighetsbedömning, liknande prövningen enligt 5 kap. 5 § skadeståndslagen. När ansvaret, som i dessa fall, vilar på annan grund än bevisat vållande, kan skälighetsbedömningen dock inte ske genom en jämförelse mellan vållandet på ömse sidor. Sannolikt torde graden av skuld på den skadelidandes sida spela en viktig roll vid skälighetsbedömningen, och även den omfattning vari parterna kan antas ha påverkat skadans omfattning torde få betydelse. När det gäller de övriga nämnda lagarna kan framhållas, att jämkning enligt atomansvarighetslagen skall ske endast vid uppsåtlig eller grovt vårdslös medverkan till skadan. Även enligt elanläggningslagen utgår i vissa fall ojämkad ersättning vid vårdslöshet som inte är att anse som grov, medan å andra sidan grovt medvållande medfört att ansvaret helt bortfaller.

Inom trygghetsförsäkringen följer medvållandebedömningen särskilda regler som innebär att endast mera kvalificerad medverkan från den skadelidandes sida inverkar på rätten till ersättning. Sålunda utgår inte ersättning till den som uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet själv vållat skadan. Ersättning lämnas inte heller för skada föranledd av att den skadelidande uppenbarligen varit påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel. Enligt förslaget till patientförsäkringen får jämkning ske endast när den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan.

Jämkning på grund av 5 kap. 5 § skadeståndslagen och andra medvållanderegler sker normalt till viss kvotdel av skadans belopp, numera mestadels 1/3, 1/2 eller 2/3 av beloppet. Medvållandet kan också leda till att något skadestånd inte alls döms ut ("jämkning till noll"), när den skadelidandes oaktsamhet varit betydande. Det förekommer å andra

sidan att full ersättning döms ut trots medvållandet. Närmast kommer detta i fråga när medvållandet framstår som så ringa i förhållande till det vållande som förekommit på motsidan, att den skadelidande skäligen inte bör bära någon del av skadan.

Om det blir aktuellt att tillämpa medvållandereglerna i fall, då den skadeståndsskyldiges ansvarighet skall bestämmas på grundval av en skälighetsprövning eller då ansvarigheten skall jämkas också på annan grund än den skadelidandes medvållande (se avsnitt 2.6), kan man förfara på två sätt. Antingen kan man göra en samlad bedömning av situationen och fastställa skadeståndet till en viss kvotdel med beaktande på en gång av medvållandet och de andra omständigheter som inverkar på bedömningen. Eller också kan man först ta ställning till vilken verkan medvållandet bör ha och därefter undersöka om det sålunda jämkade skadeståndet på annan grund bör sättas ned ytterligare. Vilkendera metoden som bör väljas får bli beroende av omständigheterna i de särskilda fallen. I varje fall när det gäller en samtidig tillämpning av medvållandereglerna och bestämmelserna i 2 kap. 2 eller 3 §, 3 kap. 6 § eller 4 kap. 1 § skadeståndslagen torde det dock ligga närmast till hands att begagna sig av den sist nämnda metoden (se prop. 1972:5 s. 585 ff).

2.6 Jämkning av skadestånd

Bortsett från de regler om jämkning av skadestånd vid medvållande som behandlats i avsnitt 2.5 finns inte i svensk rätt någon allmän regel eller grundsats om jämkning av skadestånd. Endast i vissa hänseenden gäller regler som innebär att skadestånd kan bestämmas eller nedsättas efter en skälighetsprövning.

Bestämmelser av detta slag återfinns i 2 kap. 2 och 3 §§ skadeståndslagen, som behandlar skadeståndsansvarets omfattning när skada har vållats av person under 18 år och av vissa psykiskt abnorma personer. Skadan skall i sådant fall ersättas i den mån det är skäligt med hänsyn till dels den underåriges ålder och utveckling eller den psykiskt abnorma personens sinnestillstånd, dels handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Det är alltså tekniskt sett inte fråga om en regel att skadeståndet kan nedsättas, utan man skall pröva om skadestånd över huvud taget bör utgå och i så fall med vilket belopp. Det skadestånd som skälighetsprövningen kan resultera i bör i allmänhet fastställas till ett bestämt belopp i pengar, inte -- som i tidigare praxis -- till viss kvotdel av fullt skadestånd (se prop. 1972:5 s. 167).

Ett annat fall när skadestånd skall bestämmas efter en allmän skälighetsprövning gäller stats och kommuns ansvar för ren förmögenhetsskada som vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. Enligt 3 kap. 5 § skadeståndslagen skall ersättning för ren förmögenhetsskada, som uppkommit till följd av intrång i näringsverksamhet, utgå endast i den mån det är skäligt med hänsyn till intrångets art och varaktighet,

felets och försummelsens beskaffenhet och övriga omständigheter.

I 3 kap. 6 § skadeståndslagen finns en bestämmelse om jämkning av skadestånd som en arbetsgivare är skyldig att utge på grund av att skadan har vållats av en hos honom anställd arbetstagare genom fel eller försummelse i tjänsten (arbetsgivarens s. k. principalansvar). Bestämmelsen tar även sikte på sådant skadestånd som staten eller kommun är skyldig att ersätta på grund av att skadan har vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. I dessa fall kan skadeståndet jämkas, om det finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Vid sakskada kan jämkning också ske, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Beträffande arbetstagares skadeståndsansvar gäller enligt 4 kap. 1 § skadeståndslagen att frågan i vad mån skadeståndsskyldighet föreligger skall bestämmas efter en skälighetsprövning. Arbetstagare, som vållat skada genom fel eller försummelse i tjänsten, är nämligen enligt denna regel ansvarig härför endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter. Vid sidan av denna regel gäller enligt arbetsrättslig lagstiftning särskilda bestämmelser om jämkning av skadestånd som åvilar bl. a. arbetstagare.

Som nämnts i avsnitt 2.2.3 innehåller också 5 kap. 3 § skadeståndslagen en regel som gör skadeståndet beroende av en skälighetsbedömning. Enligt denna regel skall skadestånd till efterlevande för förlust av erforderligt underhåll bestämmas efter vad som befinns skäligt med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.

Slutligen kan nämnas att särskilda regler om nedsättning av skadeståndsansvar efter skälighet har getts i viss lagstiftning på kommunikationsväsendets område samt inom arbetsrätten, associationsrätten och immaterialrätten.

2.7 Skadestånd vid behandling av djur

I 22 kap. 4 § byggningsbalken, vilken bestämmelse fick sin nuvarande lydelse i och med att 1734 års lag trädde i kraft, föreskrivs följande: "Tager någon lön före, att läka eller åderlåta fä, och får det död eller skada genom hans vållande; gälde fä åter, och behålle det. Gitter han fulltyga, att han ej varit därtill vållande; vare saklös".

Om ett djur skadas i samband med behandling av t. ex. en veterinär, måste alltså denne för att undgå skadeståndsskyldighet visa att han inte har förfarit oaktsamt. Detta innebär en omkastad bevisbörda mot vad som normalt gäller inom skadeståndsrätten. Som tidigare nämnts är nämligen huvudregeln att det är den skadelidande som måste bevisa att vållande föreligger hos den som skadeståndsyrkandet riktas mot eller hos någon annan för vars vållande denne ansvarar. Bestämmelsen skiljer sig

därigenom från vad som gäller för t. ex. läkare och annan sjukvårdspersonal vid skador på patienter.

3 Utländska förhållanden

Liksom i Sverige har i övriga nordiska länder de viktigaste reglerna om skadestånd vid personskada tidigare utvecklats i rättstillämpningen. Lagstiftningen har hittills gett endast kortfattade bestämmelser. Som förut nämnts har emellertid det samnordiska reformarbete som sedan länge bedrivits på skadeståndsrättens område resulterat i förslag till nya personskaderegler i de olika länderna. Även förslag till regler om jämkning av oskäligt betungande skadestånd har lagts fram i dessa länder. I Norge har de föreslagna nya skadeståndsreglerna redan antagits och trätt i kraft den 1 januari 1974.

F. n. gäller i huvudsak samma regler i Danmark och Finland som i Sverige. Den största skillnaden ligger i sättet att bestämma skadestånd vid framtida inkomstförlust. I vart och ett av dessa länder gäller särskilda principer, som bl. a. tar sig uttryck i att ersättningsnivån varierar avsevärt mellan länderna. De högsta skadeståndsbeloppen förekommer i Sverige. Också i Norge har ersättningsbeloppen i vissa fall varit tämligen höga. När det gäller skadestånd med anledning av förlust av underhåll följer man i viss mån olika principer i de nordiska länderna. En skillnad mellan de olika länderna föreligger också genom att generella regler om jämkning av skadestånd på grund av den skadelidandes medvållande saknas i Danmark och Norge.

Under det nordiska lagstiftningssamarbetet har en strävan varit att få en så långt möjligt överensstämmande reglering i de fyra länderna. De förslag som har lagts fram i Danmark, Finland och Sverige samt de nya regler som redan har trätt i kraft i Norge uppvisar också stora likheter.

En närmare redogörelse för nuvarande förhållanden i de övriga nordiska länderna, liksom för de föreslagna nya reglerna i dessa länder, finns i betänkandena Skadestånd III s. 18 ff samt Skadestånd V s. 112 ff och 252 ff. Där finns även en översikt av förhållandena i vissa utomnordiska länder.

4 Kommittén

4.1 Förslagens huvudgrunder

I Skadestånd III föreslås två delreformer på skadeståndsrättens område. Den ena avser införande av en allmän regel om jämkning av

skadestånd. Regeln innebär att skadestånd skall kunna jämkas, om skyldigheten att utge skadeståndet är oskäligt betungande med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter.

Det andra förslaget som läggs fram i Skadestånd III innebär en ändring i skadeståndslagens bestämmelse om jämkning av skadestånd vid skadelidandes medvållande. Enligt bestämmelsen (5 kap. 5 §) skall skadeståndet i ett sådant fall jämkas efter vad som är skäligt. Vid denna skälighetsbedömning har i rättstillämpningen skuldgraden på ömse sidor spelat en avgörande roll. Enligt kommitténs mening bör emellertid även parternas ekonomiska förhållanden kunna vägas in vid bedömningen. För att markera detta har den nuvarande regeln omformulerats. Enligt kommitténs förslag skall jämkning av skadestånd vid medvållande kunna ske efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt.

I S k a d e s t å n d V föreslås nya regler om skadestånd till den som har tillfogats personskada och om skadestånd med anledning av att någon har dödats. I anslutning härtill föreslår kommittén ändrade bestämmelser för bedömningen av medvållande vid personskada.

Beträffande skadestånd till den som har tillfogats personskada föreslår kommittén att sådant skadestånd liksom f. n. skall omfatta ersättning för kostnader till följd av skadan, för inkomstförlust såväl i förfluten tid som i framtiden och för ideell skada. Beträffande ersättning för inkomstförlust innebär förslaget att skadeståndet skall bestämmas så nära den faktiska förlusten som möjligt. Detta utgör särskilt i fråga om ersättning för bestående nedsättning av arbetsförmågan (invaliditet) en ändring gentemot vad som gäller f. n. I nuvarande rättstillämpning tillmäts nämligen den s. k. medicinska invaliditetsgraden stor betydelse vid bestämmandet av ersättningen. Kommittén föreslår att den framtida inkomstförlusten i stället skall beräknas på grundval av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp. Ersättningen skall alltså avse de försörjningsekonomiska konsekvenserna av skadan.

Skadestånd med anledning av att någon har dödats skall enligt kommitténs förslag omfatta ersättning för begravningskostnad och andra utgifter till följd av dödsfallet. Vidare skall ersättning kunna utgå till efterlevande för förlust av underhåll. Till skillnad från vad som gäller f. n. skall inte bara den som enligt lag är underhållsberättigad utan också den som faktiskt har försörjts av den avlidne kunna få skadestånd som efterlevande. Vidare skall full ersättning för mistat underhåll kunna utgå. Hänsyn skall dock tas till den efterlevandes förmåga och möjligheter att genom eget arbete eller på annat sätt själv bidra till sin försörjning.

Vid sidan av skadestånd kan i ett personskadefall utgå även vissa andra förmåner. Frågan huruvida sådana förmåner skall avräknas på skadeståndet skall enligt kommittéförslaget bli reglerad genom särskilda bestämmelser i skadeståndslagen. Enligt dessa bestämmelser skall avräkning ske beträffande periodiska förmåner enligt socialförsäkringen, sjuklön

och pension som utges av arbetsgivare på grund av anställningsavtal, pension som utgår på grund av kollektiv tjänstepensionsförsäkring samt periodisk ersättning på grund av olycksfalls- eller sjukförsäkring. De föreslagna reglerna innebär vidare att avräkningen skall ske enligt en nettometod, dvs. skadeståndet bestäms till den del av förlusten som de andra förmånerna inte täcker.

Skadestånd vid personskada och förlust av underhåll utgår f. n. vanligen i form av livränta. Kommittén förordar att engångsbelopp skall komma till större användning än hittills. Några tvingande regler om valet av ersättningsform föreslås dock inte. Enligt kommitténs förslag skall en bestämmelse i ämnet endast innehålla, att skadestånd för invaliditet eller förlust av underhåll fastställs i form av livränta eller engångsbelopp eller som livränta jämte ett engångsbelopp samt att fastställd livränta kan, om skäl föreligger, helt eller delvis bytas ut mot engångsbelopp.

F. n. gäller inom skadeståndsrätten att man i normala fall inte kan ompröva ett fastställt skadestånd, om förändrade förhållanden inträffar i framtiden. När det gäller skadestånd för invaliditet som bestämts i form av livränta bör enligt kommittén en viss omprövningsrätt dock finnas. Kommittén föreslår därför att i skadeståndslagen tas in en bestämmelse, enligt vilken beloppet av sådan livränta kan höjas eller sänkas om det är uppenbart att i det särskilda fallet väsentlig och bestående ändring inträtt i de förhållanden som har legat till grund för invaliditetsbedömningen.

Kommittén har ingående övervägt om skadestånd för inkomstförlust och förlust av underhåll skall begränsas till en viss högsta nivå. En sådan regel, som i och för sig kunde vara motiverad av rättvise- och jämlikhets-skäl, skulle emellertid bli komplicerad och i praktiken få endast begränsad betydelse. Kommittén har därför stannat för att inte föreslå någon sådan regel.

Slutligen föreslår kommittén ett tillägg till den i Skadestånd III förordade regeln om jämkning av skadestånd vid medvållande. Enligt detta tillägg får ersättning med anledning av personskada jämkas endast om den skadelidande själv uppsåtligt eller av grov vårdslöshet medverkat till skadan eller om annars synnerliga skäl föreligger till jämkning, såsom att skadan väsentligen framstår som självförvållad eller att den skadelidande medvetet och utan rimlig anledning har utsatt sig för risk att skadas.

4.2 Skadestånd till den som har tillfogats personskada

Enligt kommitténs förslag skall, som tidigare nämnts, skadestånd till den som har tillfogats personskada omfatta ersättning för dels kostnader till följd av skadan, dels inkomstförlust, dels ideell skada.

När det gäller ersättning för kostnader (sjukvårdskostnader och andra utgifter till följd av skadan) innehåller förslaget inte några nyheter i förhållande till gällande rätt. Kommittén förordar dock att denna ersättning i fortsättningen beräknas särskilt för sig och inte,

som ibland sker f. n., kommer till uttryck endast som en förhöjning av skadeståndet i övrigt. Vidare bör ersättningen enligt kommitténs åsikt delas upp i skilda poster för förfluten tid och för framtiden. Några särskilda lagregler härom föreslås dock inte.

Inte heller beträffande ersättning för inkomstförlust anser kommittén att det föreligger behov av några reformer som mera avsevärt förändrar rättsläget i dag. Detta hindrar dock inte att det finns utrymme för nya grundsatser på detta område. En utgångspunkt är att man bör söka förhindra tillämpningen av principer som kan antas medföra onödigt över- eller underkompensation. En annan utgångspunkt är att skadeståndsrätten bör bringas i närmare överensstämmelse med andra förekommande ersättningsanordningar, framför allt socialförsäkringen.

Kommittén framhåller att skadestånd för inkomstförlust i förfluten tid eller i framtiden i princip skall försätta den skadelidande i samma situation som om skadan inte alls hade inträffat. Ersättningen bör alltså motsvara skillnaden mellan å ena sidan den skadelidandes inkomst sådan den sannolikt skulle ha blivit, om skadan inte hade inträffat, och å andra sidan den inkomst som den skadelidande faktiskt har uppnått eller kan beräknas uppnå med hänsyn till skadans inverkan på förvärvsförmågan. Skadeståndsprövningen ställer på grund härav stora krav på utredningen. Man måste i allmänhet försöka överblicka den skadelidandes situation under mycket lång tid, och hänsyn skall tas inte bara till skadans medicinska utveckling och den skadelidandes personliga förhållanden av olika slag utan också, så långt det är möjligt, till arbetsmarknadssituationen och flera andra omständigheter av mera allmän natur. Enligt kommittén har den ovisshet, som till följd härav inte sällan präglar övervägandena, naturligtvis i hög grad medverkat till bruket av schabloner. Den schablon som ofta fått dominera skadeståndsprövningen är den medicinska invaliditetsgraden. Men också andra normer används mer eller mindre utan prövning i det individuella fallet. Kommittén har emellertid den principiella uppfattningen att man bör vara återhållsam med schabloner vid förlustprövningen. Detta gäller särskilt de medicinska invaliditetsgraderna. Vid prövningen av ersättningen för ekonomisk skada bör man enligt kommittén i stället försöka följa den beräknade faktiska förlusten så nära som möjligt. Det kan därför vara nödvändigt att utveckla delvis nya principer inom skadeståndsrätten.

Kommittén anser att man även i fortsättningen bör dela upp ersättningen för nedsatt arbetsförmåga i två poster, en avseende förfluten tid och en beträffande framtiden. Med hänsyn till olikheterna i bevisläget bör gränsen mellan dessa poster dras så nära tidpunkten för den slutliga prövningen av skadestandsfrågan som det är praktiskt möjligt.

Förlust som avser förfluten tid i förhållande till prövningen bör enligt kommittén i princip fastställas på grundval av den faktiska förlust som har visat sig. Som huvudregel bör detta gälla även om ett invaliditetstillstånd har inträtt vid den tidpunkt då prövningen sker. Bedömningen bör alltså inte i detta fall, så som ibland förekommer f. n., grundas på samma

underlag som används för invaliditetsersättningen för framtiden. En bedömning som bygger på abstrakta normer när faktiskt underlag finns att tillgå anser kommittén nämligen vara mindre lämplig. Detta bör dock inte hindra att samma principer kan vägleda prövningen av de båda posterna, där det av särskilda skäl är befogat. Om den skadelidande haft sådan arbetsförmåga och sådana arbetstillfällen att han i större omfattning än som skett hade bort bidra till sin egen försörjning, kan detta vara en anledning att reducera ersättningen för förfluten tid på samma sätt som beräkningen av ersättningen för framtiden kan komma att påverkas av detta förhållande.

När det gäller ersättning för framtida inkomstförlust är bedömningen regelmässigt mera komplicerad. Som förut nämnts får man i detta fall ofta röra sig med antaganden om framtida förhållanden. Enligt kommittén är den medicinska invaliditeten en mindre lämplig norm för denna bedömning. Variationerna i den inverkan som en viss defekt har på förvärvsförmågan hos olika människor är alltför stora, beroende på en rad olika faktorer. Hit hör den skadelidandes ålder och återstående livstid (som kan bli väsentligt kortare än normalt på grund av skadan), hans yrke och utbildning, möjligheterna att han i större eller mindre grad övervin- ner skadeföljderna genom tillvänjning eller rehabilitering och åtskilliga andra förhållanden. Den medicinska invaliditetsgraden är emellertid en schablon som i alldeles övervägande antalet fall saknar samband med den situation i vilken den används och som till följd härav utgör ett otillförlitligt mått på väntad inkomstförlust. Erfarenhetsmässigt medför den också ofta överkompensation vid ringare invaliditet, medan den vid allvarligare invaliditet kan komma att ge den skadelidande otillräcklig ersättning.

Enligt kommittén finns det alltså starka skäl att nu ompröva den inställning till invaliditetsbedömningen som kommit till uttryck i domstolspraxis. I stället för att gottgöra defekten som sådan med hänsyn till den fysiska funktionsinskränkning som den har medfört bör ersättningen avse de försörjningsekonomiska konsekvenserna av skadan. Kommittén föreslår alltså att den framtida förlusten, på samma sätt som enligt lagen om allmän försäkring, skall beräknas på grundval av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp. De medicinska invaliditetsgraderna vill kommittén ge betydelse endast som ett hjälpmedel bland många andra. Vid bedömningen av invaliditeten skall enligt kommitténs förslag hänsyn tas till den skadelidandes förmåga att trots skadan bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, omskolning eller annan dylik åtgärd samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. Med inkomst av arbete skall enligt förslaget i skälig omfattning likställas värdet av hushållsarbete i hemmet.

Ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp av det slag som kommittén förordar innebär att invaliditetsersättningen skall avse bestående inkomstförlust, aktuell eller framtida, som kan beräknas i det särskilda fallet.

Kommittén framhåller att det f. n., åtminstone vid mindre skador, är vanligt att invaliditetsersättningen inte alls eller bara delvis svarar mot inkomstförlust. Skadeståndet kan här närmast ses som en gottgörelse för vissa skadeföljder av ideell natur, eller i varje fall blandad ideell och ekonomisk natur. Exempel utgör besvär och olägenheter av skadan i arbetet samt vissa obestämda framtidsrisker och kostnader. Kommittén anser att skadeföljder av detta slag i fortsättningen bör gottgöras enbart som ersättning för ideell skada, närmare bestämt som ersättning för lyte eller annat stadigvarande men. Området för sådan ersättning bör enligt kommitténs mening utvidgas. I dessa fall bör den medicinska invaliditetsgraden få särskild betydelse vid bestämmandet av skadeståndet. Någon särskild lagbestämmelse om när skadestånd skall bestämmas som ersättning för inkomstförlust eller som ideell ersättning föreslås dock inte. Kommittén finner inte heller anledning att i övrigt föreslå ändringar i de nuvarande reglerna i skadeståndslagen om ideell ersättning vid personskada.

Vad gäller skadeståndets form framhåller kommittén att livräntan har stadig förankring i vår rätt. Engångsbelopp används endast i ett förhållandevis litet antal fall. Enligt kommittén talar emellertid både praktiska och administrativa skäl till förmån för engångsbelopp. Det är ett intresse för såväl den förpliktade som den berättigade att ersättningsfrågan klaras av i ett enda sammanhang. Vidare kommer inte ansvarsförsäkringen att belastas med kostnaderna för den administration som en livränta innebär. Engångsbeloppen spelar också en stor roll för den skadades möjligheter att öka sin förvärvsförmåga genom att investera kapitalet på lämpligt sätt. Dessa fördelar med engångsbelopp gör sig starkt gällande även i många andra situationer än dem där man i dag väljer denna ersättningsform. Kommittén anser därför att engångsbelopp bör få ökad användning som skadestånd vid invaliditet. Enligt kommittén är detta även en naturlig följd av att man i skadeståndsrätten inför ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp. Engångsbelopp bör vara huvudregel i lindrigare invaliditetsfall utan inkomstförlust. I dessa fall bör skadeståndet fastställas som ersättning för ideell skada. Detsamma bör gälla även vid något allvarligare skador utan inkomstförlust. Har skadan medfört viss inkomstförlust, kan engångsbeloppet i stället delas upp i en del avseende ekonomisk skada (inkomstförlusten) och en del avseende ideell skada (närmast "allmänna olägenheter"). Högre engångsbelopp än tio basbelopp enligt AFL bör dock i allmänhet inte förekomma. Överstiger skadeståndet denna nivå, liksom om skadeståndet i andra fall kan antas få en inte oväsentlig betydelse för den skadelidandes löpande försörjning, bör livränta även i fortsättningen vara regel. Engångsbelopp bör dock kunna förekomma även vid allvarligare skador antingen som komplement till en livränta eller, om betydande periodiska förmåner utgår från t. ex. socialförsäkringen eller privat försäkring, som enda ersättning.

Kommittén påpekar att de intressen som talar för att engångsbelopp används i större utsträckning än tidigare får betydelse också i situationer där ersättningen från början har bestämts i form av livränta. Kommittén

förordar därför att livräntan i sin helhet skall kunna bytas ut mot engångsbelopp efter liknande grunder som föreslagits gälla för engångsbelopp som bestäms redan från början som enda ersättning. Även utbyte av en del av en livränta bör kunna ske i samma mån som livränta redan från början skall kunna kombineras med engångsbelopp.

Enligt kommittén bör emellertid inte några tvingande rättsregler införas om valet av ersättningsform. I stället bör efter omständigheterna i varje enskilt fall avgöras vilken ersättningsform som är den lämpligaste. Därvid bör, om skadeståndet är av någon väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning, dennes egen önskan att få livränta i regel respekteras. Så långt det är lämpligt och möjligt bör man även tillmötesgå hans önskan om engångsbelopp.

Kommittén har i detta sammanhang också övervägt frågan om beskattning av engångsbelopp. Bakgrunden härtill är att ersättning i form av engångsbelopp med nuvarande skatteregler kan leda till otillfredsställande resultat för den skadelidande. Enligt kommitténs beräkningar skulle i vissa fall hälften eller mer av ett större engångsbelopp avseende ekonomisk skada gå åt till skatt, medan skatten på motsvarande livränta skulle bli betydligt lägre. Det faller visserligen utom kommitténs uppdrag att avge något förslag till ändring i skattelagstiftningen. Som underlag för en fortsatt prövning av denna fråga har kommittén emellertid diskuterat olika utvägar att komma från de skattemässiga olägenheterna med engångsbelopp. Denna diskussion leder fram till att det skulle vara en från sociala synpunkter godtagbar lösning, om ett belopp motsvarande fem basbelopp undantogs från beskattning och återstoden enligt förordningen (1951:763) angående beräkning av statlig inkomstskatt för ackumulerad inkomst togs upp till beskattning under en tidsperiod av tio år.

Kommittén behandlar slutligen frågan huruvida om prövning av skadestånd för framtida inkomstförlust skall kunna ske vid framtida förändringar. Har invaliditeten gottgjorts med ett engångsbelopp, bör skadeståndets storlek enligt kommitténs mening inte kunna prövas på nytt. En del av fördelarna med denna ersättningsform skulle i så fall gå förlorade. När det däremot gäller skadestånd som bestämts i form av livränta ligger saken enligt kommittén annorlunda till. Ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp förutsätter nämligen en möjlighet till omprövning av livräntan vid ändring i de förhållanden av medicinsk eller annan art som har lagts till grund för prövningen. En sådan omprövningsrätt skulle emellertid innebära ett ingrepp i principen om domars rättskraft. Den kan dessutom vara svår att beräkna för försäkringsbolagen när de skall sätta av medel som täcker framtida livräntebetalningar. Kommittén föreslår därför att omprövning får ske endast i särskilda, mycket angelägna situationer. Målsättningen att skadeståndet skall följa den faktiska förlusten så nära som möjligt bör i övrigt tillgodoses genom att man i osäkra fall väntar med slutlig prövning under en längre tid för att utvecklingen skall kunna studeras. Vidare bör åtminstone underkompensation kunna undvikas genom att ersättningen fastställs med marginal för oförutsedd utveckling.

På grund härav föreslår kommittén en bestämmelse, enligt vilken beloppet av livränta som utgår med anledning av invaliditet kan höjas eller sänkas, om det är uppenbart att i det särskilda fallet inträtt väsentlig och bestående ändring i de förhållanden som har legat till grund för invaliditetsbedömningen.

4.3 Skadestånd vid dödsfall

Enligt kommitténs förslag skall skadestånd med anledning av att någon har dödats till en början omfatta ersättning för begravningskostnad och andra utgifter till följd av dödsfallet. Kommittén föreslår att en uttrycklig bestämmelse härom tas in i skadeståndslagen. Detta innebär inte någon saklig ändring i förhållande till gällande rätt.

Kommittén behandlar vidare frågan om ersättning för förlust av underhåll. Den frågan inrymmer två delproblem, dels vilka som skall vara berättigade till skadestånd, dels skadeståndsskyldighetens omfattning.

När det gäller frågan om kretsen av de personer som skall vara berättigade att begära skadestånd för förlust av underhåll bör man enligt kommittén till en början utgå från den familjerättsliga underhållsplikten. Rätt till skadestånd skall alltså som hittills tillkomma den som gentemot den avlidne har kunnat åberopa ett familjerättsligt stadgande om underhållsplikt. I enlighet med hittills utvecklad praxis bör inte nödvändigtvis krävas att den familjerättsliga plikten har tagit sig uttryck i faktisk försörjning vid tiden för dödsfallet. Skadestånd bör kunna utgå även när aktuell försörjning inte har förekommit på grund av ekonomisk oförmåga hos den avlidne. En förutsättning härför bör dock vara att hindret har varit av övergående natur och att försörjningen skulle ha blivit aktuell inom en tämligen nära framtid i förhållande till tidpunkten för dödsfallet.

Enligt kommittén bör man emellertid inte stanna vid en anknytning enbart till familjerättsligt grundade underhållsrelationer. Intresset av att underhållsberättigade får sin försörjning tryggad vid dödsfall är nämligen i många fall lika stort, vare sig familjerättslig underhållsplikt har förelegat eller inte. Skadeståndsrätten släpar också efter på detta område, om man jämför med efterlevandes ställning enligt andra ersättningsanordningar, framför allt socialförsäkringen. Det kan emellertid enligt kommittén inte komma i fråga att man i skadeståndslagstiftningen mera detaljerat, efter mönster av socialförsäkringen, anger när ett samlevnadsförhållande bör grunda skadeståndsrätt för efterlevande. Man får nöja sig med en mera allmän formulering, som innefattar olika situationer av faktisk försörjning. I enlighet härmed föreslår kommittén att skadestånd för förlust av underhåll skall kunna utgå även till den som visserligen inte kan åberopa familjerättslig underhållsplikt men som faktiskt försörjts eller inom en nära framtid kunde antas komma att försörjas av den avlidne. Enligt kommittén skall dock den begränsningen gälla, att underhållsrelationen

bör ha viss överensstämmelse med dem som sanktioneras inom familjerätten. Skadestånd skall alltså kunna utgå t. ex. vid samlevnad i äktenskapsliknande förhållanden eller till fosterbarn, barnbarn eller syskon till den avlidne, när de har varit beroende av underhåll från honom. Faktisk försörjning vid tiden för dödsfallet bör också kunna leda till skadestånd, om försörjningen har ägt rum på grund av långvarigt tjänsteförhållande. I övrigt bör enligt kommitténs uppfattning skadestånd inte komma i fråga, ej ens om underhållet utgått på grund av avtal.

I fråga om skadeståndsskyldighetens omfattning erinrar kommittén till en början om att man i rättstillämpningen inte längre strikt iakttar den nuvarande begränsningen i 5 kap. 3 § skadeståndslagen att ersättning utgår endast för "erforderligt underhåll" utan i stället i regel bestämmer skadeståndet så att det i stort sett garanterar den efterlevande bibehållen levnadsstandard. Enligt kommittén är denna utveckling i rättstillämpningen naturlig och riktig. Kommittén förordar alltså att den nuvarande bestämmelsen om efterlevandes skadeståndsrätt formuleras om, så att det klart framgår att principen om full ersättning skall gälla också på detta område.

Kommittén betonar dock att principen om full ersättning inte innebär att skadeståndet ensamt skall täcka förlusten av underhåll. Som hittills bör man ta hänsyn till den försörjning som den efterlevande kan få på annat sätt. Sålunda bör den efterlevandes förmåga att försörja sig genom eget arbete inverka på rätten till skadestånd. Skadeståndet skall alltså bara fylla ut den del av förlusten som den egna försörjningen inte täcker. Det kan också tänkas att man bör ta hänsyn till försörjning från annan person än den avlidne, exempelvis försörjning som efterlevande make får genom omgifte. Skadeståndet bör vidare bestämmas med beaktande av avkastning av mera betydande förmögenhetstillgångar eller större engångsbelopp från liv- eller olycksfallsförsäkring. Vad slutligen gäller förmåner från socialförsäkring, arbetsgivarförmåner och periodiska förmåner från olycksfalls- eller sjukförsäkring bör dessa beaktas på så sätt att de samordnas med skadeståndet enligt de delvis nya regler som kommittén samtidigt föreslår (se avsnitt 4.4).

Enligt kommittén finns det inte anledning att behålla den nuvarande bestämmelsen i 5 kap. 3 § skadeståndslagen om att den skadeståndsskyldiges förhållanden och övriga omständigheter skall inverka på skadeståndsprövningen. Kommitténs avsikt är nämligen att den allmänna regeln om jämkning av oskäligt betungande skadestånd skall kunna tillämpas också i dessa fall.

Beträffande skadeståndets form framhåller kommittén att höga engångsbelopp kan antas leda till relativt hög skatt och därmed till ett naturligt företräde för livräntan som ersättningsform. Enligt kommittén hindrar detta dock inte att engångsbelopp bör kunna komma till viss ökad användning även som skadestånd till efterlevande. Särskilt bör beaktas att efterlevande numera som regel får en tillfredsställande löpande försörjning genom socialförsäkring, tjänstepensionering och liknande anordning. Inte bara tillfälliga underhållsbehov — på grund av

t. ex. anpassningssvårigheter eller depressionstillstånd efter dödsfallet — utan även bestående behov skall enligt kommittén kunna kompenseras genom engångsbelopp. Ersättning som är av större betydelse för den löpande försörjningen bör emellertid utgå i form av livränta. Lika litet som i invaliditetsfallen föreslås emellertid några tvingande bestämmelser om valet av ersättningsform, utan den för dessa fall förordade nya bestämmelsen (se avsnitt 4.2) skall enligt kommitténs förslag gälla även i fråga om skadestånd för förlust av försörjare.

Enligt kommitténs mening bör omprövning av skadestånd för förlust av underhåll inte kunna ske ens om skadeståndet utgår i form av livränta.

4.4 Samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada

Enligt kommitténs uppfattning bör man så långt det är möjligt sträva efter att en skadelidande i ett personskadefall inte kompenseras mer än en gång för viss utgift eller förlust som har drabbat honom. Täckes skadan av en ersättningsanordning, bör han i princip inte få gottgörelse för samma förlust ur en annan anordning. Som huvudprincip bör därför gälla att förmåner, som med anledning av personskada utgår vid sidan av skadestånd, skall avräknas på skadeståndet. Beträffande många förmåner iaktas denna princip redan i dag. Så är fallet med t. ex. förmåner från socialförsäkringen och förmåner som utges direkt av arbetsgivare. När ersättning från summaförsäkring (liv-, olycksfalls- och sjukförsäkring) utgår vid sidan av skadestånd, sker emellertid inte — annat än i vissa undantagsfall — någon avräkning, utan fullt skadestånd utgår. Kommittén har därför övervägt om förmåner som utges på grund av summaförsäkring är av sådan speciell beskaffenhet att avsteg från avräkningsprincipen även i fortsättningen är befogat beträffande dem.

Kommittén framhåller att rätten att kumulera förmåner från summaförsäkring med skadestånd i första hand är en följd av att man inom summaförsäkringen använder en schematisk teknik när försäkringsförmånerna bestäms. Eftersom någon exakt anpassning till den faktiskt inträffade förlusten därför inte uppkommer, har den skadelidande ansetts böra vara oförhindrad att begära skadestånd med det belopp som han faktiskt har förlorat på grund av skadan. Detta argument har emellertid enligt kommittén inte längre så stor bärkraft. Åtskilliga förmåner som inte får kumuleras med skadeståndet, bl. a. socialförsäkringsförmånerna, bestäms i förväg med en teknik som har många gemensamma drag med den som används inom summaförsäkringen. Och även om anpassningen till beräknad förlust blir grov och delvis slumpbetonad, är förmånerna ändå avsedda att i stor utsträckning täcka förluster som skadeståndet också täcker. Ett annat argument som ofta anförs till försvar för nuvarande ordning är att den försäkring som förmånen utgår ur är ett skydd som den skadelidande själv har skaffat sig på eget initiativ och egen bekostnad och som inom vissa försäkringsförmåner t. o. m. inrymmer ett

sparande. Med detta betraktelsesätt är försäkringsförmånen "den skadelidandes ensak" och bör inte, som om avräkning skedde, inverka på omfattningen av den skadeståndsskyldiges ansvar. Därigenom premieras i en skadeståndssituation den egna förtänksamheten. Inte heller dessa argument har emellertid enligt kommitténs mening numera någon större bärkraft, såvitt gäller rena riskförsäkringar. Även förmåner som f. n. avräknas på skadeståndet kan sägas vara i större eller mindre grad bekostade av den skadelidande själv. Det kan inte antas att införande av en avräkningsprincip skulle ha annat än rent marginell betydelse när det gäller folks benägenhet att teckna frivilliga riskförsäkringar av typ olycksfalls- eller sjukförsäkring. En annan bedömning bör dock göras, när det gäller försäkringsformer som i större eller mindre omfattning inrymmer sparande. Drar man in förmåner från livförsäkring med sparmoment i samordningen med skadestånd, kommer man mycket nära ett system med skälighetsprövning av skadeståndet med hänsyn till den skadelidandes förmögenhetsförhållanden. Kommittén vill för sin del inte förorda en så långtgående reform.

Kommitténs överväganden beträffande summaförsäkringsförmånerna leder alltså fram till att vissa sådana förmåner bör avräknas på skadeståndet, medan det beträffande andra sådana förmåner fortfarande kan finnas anledning att i större eller mindre omfattning tillåta kumulering.

Beträffande förmåner från livförsäkring framgår det av vad nyss återgetts, att sådana förmåner enligt kommitténs mening bör hållas utanför samordningen, när förmånerna innefattar ett moment av sparande: Avräkning bör vidare underlåtas när det gäller försäkringsformer med blandade spar- och riskmoment. Det kan nämligen inte gärna komma i fråga att dela upp förmånen efter sparmoment och riskpremie och bara räkna av den sistnämnda delen. Systemet skulle då bli alltför komplicerat. Även livförsäkringar av den vanliga typ som enbart täcker dödsfallsrisken, t. ex. grupplivförsäkringen, bör enligt kommittén hållas utanför avräkningsdiskussionen. En avräkning förutsätter nämligen att man kan ställa hela eller delar av det kapitalbelopp som det vanligen är fråga om vid livförsäkring mot viss förlust som kan täckas också genom skadestånd. Även om så i viss utsträckning är möjligt beträffande de efterlevandes behov av underhåll efter den avlidne, skulle en reducering av skadeståndet komma att vila på ett alltför osäkert underlag. Förmåner på grund av livförsäkring bör alltså i detta sammanhang behandlas som en enhetlig grupp, som kan kumuleras med skadestånd.

När det gäller förmåner från kollektiv tjänstepensionsförsäkring samt olycksfalls- och sjukförsäkring bör bedömningen enligt kommitténs mening utfalla olika, beroende på om ersättningen utgår i periodisk form eller som kapitalbelopp. Karakteristiskt för den periodiska ersättningen är att beloppen är anpassade till den försäkrades inkomst, även om anpassningen många gånger är grov. Denna ersättning har därför sådan nära överensstämmelse med skadestånd för samma förlust, att avräkning bör ske. Syftet att gottgöra inkomstförlust är så dominerande att hela ersättningsbeloppet i princip bör avräknas, även om ersättningen också

avses inrymma gottgörelse för merutgifter, omställningsbesvär, ideell skada e. d. Ersättning i form av kapitalbelopp är däremot i mycket högre grad än periodisk ersättning avsedd att täcka även andra skadeföljder än inkomstförlust, framför allt omställningskostnader och ideell skada. Att här mäta eventuell överkompensation i ett givet fall är av den anledningen nästan ogörligt. Motivet för att helt eller delvis hålla ersättningen utanför samordningen med skadeståndet är därför betydligt starkare när det gäller engångsersättning än när det gäller periodisk ersättning. Kommittén har visserligen övervägt möjligheterna att lösa frågan om avräkning av engångsersättning på så sätt att endast en viss del av kapitalersättningen samordnas med skadeståndet. Den samordningsfria delen skulle emellertid av bl. a. sociala och humanitära skäl behöva sättas till ett så högt belopp – minst vad som svarar mot ett årligt basbelopp – att ändå de flesta nu vanliga engångsbelopp inom olycksfallsförsäkringen i sin helhet skulle falla utanför samordningen. Även om det fria beloppet sattes till ett halvt årligt basbelopp, skulle full kumulationsrätt bibehållas i ett mycket stort antal fall. Kommittén kan för sin del inte finna det rationellt att man inför ett komplicerat samordningssystem bara för att möjliggöra samordning mellan skadestånd och viss, kanske mindre del av de största engångsersättningarna. Kommittén har därför stannat för att engångsbelopp ur olycksfallsförsäkring, liksom även förtidskapital ur livförsäkring, som hittills skall få kumuleras med skadestånd.

När skadestånd sammanträffar med förmån som bör inverka vid prövningen, kan skadeståndsbeloppet bestämmas antingen till den lidna skadan eller förlusten med förordnande att vid betalningen avräkning skall ske av samordningsförmånen (bruttosamordning) eller till den del av skadan eller förlusten som samordningsförmånen inte täcker (nettosamordning). Vid bruttosamordning följs skadestånd och samordningsförmån åt under hela den tid samordningen är aktuell. Om samordningsförmånen varierar i storlek inverkar detta också på skadeståndets storlek. Vid nettosamordning däremot avgörs frågan om skadeståndets storlek i princip med hänsyn till storleken av samordningsförmånen vid tidpunkten för skadeståndsprövningen.

Kommittén framhåller att nettometoden genom sin enkelhet har avsevärda fördelar framför bruttometoden. Den stämmer också bäst med det faktiska förhållandet i dag att skadeståndet i allt högre grad bara är en restpost vid sidan av de andra ersättningsanordningarna. Om regressrätt inte föreligger beträffande någon av de andra förmånerna, kan den skadeståndsskyldige räkna med att hans förpliktelse inte omfattar mer än restposten. En eventuell regressutövning gör däremot bruttosamordning nödvändig. Regress är emellertid i dag mindre vanlig beträffande förmånerna vid sidan av skadeståndet. Kommittén förordar att sådan regressrätt i fortsättningen inte skall kunna utövas ens i de fall där rätten alltför utnyttjas, vilket är förhållandet främst med statlig sjuklön. Mot den bakgrunden anser kommittén att samordningen i framtiden bör ske enligt nettometoden. Visserligen innebär denna metod, att skadeståndet inte påverkas av om samordningsförmånerna i framtiden ändrar storlek

eller upphör att utgå. Detta är emellertid enligt kommitténs mening inget argument mot metoden. Om mera påtagliga förändringar av detta slag kan väntas, bör skadeståndet anpassas härtill redan från början. I övrigt bör man kunna acceptera den över- eller underkompensation som uppkommer vid mera måttliga förändringar.

I enlighet med det anförda förordar kommittén en bestämmelse enligt vilken skadestånd med anledning av inkomstförlust eller förlust av underhåll skall samordnas enligt nettometoden med periodiska förmåner enligt socialförsäkringen eller författning som bygger på yrkesskadeförsäkringslagens grunder, med sjuklön eller pension som utges av arbetsgivare på grund av anställningsavtal, med pension som utgår på grund av kollektiv tjänstepensionsförsäkring och med periodisk ersättning på grund av olycksfalls- eller sjukförsäkring.

4.5 Ersättningsnivån vid personskada

Kommittén framhåller att principen om fullt skadestånd inte är oomtvistad i vårt land. Under senare år har den frågan alltmer kommit i blickpunkten, om man inte borde införa en maximering av skadestånden vid personskada. En regel av detta innehåll skulle vara ett led i den strävan att jämna ut inkomstskillnaderna mellan olika grupper av medborgare som hittills har kommit till uttryck främst i skattelagstiftningen. Det skulle vidare på längre sikt vara lättare att uppnå att de allmänt verkande ersättningsanordningarna – framför allt socialförsäkringen – helt övertar skadeståndets funktioner när det gäller att gottgöra inkomstförlust och förlust av underhåll. Förutom sociala och samhälls-ekonomiska syften skulle en standardisering av skadestånden tillgodose försäkringsmässiga intressen – ansvarsförsäkringen skulle redan i skadestandsreglerna få ett maximum för den möjliga omfattningen av de skador som den skall täcka. Ett ytterligare motiv är att man med en begränsning av skadeståndsnivån kunde uppnå större nordisk rättslikhet när det gäller ersättning vid personskada.

Tankegångar av detta slag fördes fram av chefen för justitiedepartementet i den proposition som låg till grund för skadeståndslagen (prop. 1972:5). Kommittén har med anledning härav tagit upp frågan om en begränsning av ersättningsnivån vid personskada till närmare behandling. Kommittén diskuterar därvid två huvudalternativ, nämligen å ena sidan en så föga ingripande begränsningsregel att den endast träffar de högsta inkomsttagarna – dvs. inkomster som överstiger 12 å 15 basbelopp – och å andra sidan en regel med följder även för förhållandevis låga inkomster – inkomster över 7,5 å 10 basbelopp.

Mot en regel om begränsning på hög nivå talar enligt kommittén flera skäl. Att döma av tillgänglig statistik har höga inkomstunderlag hittills varit mycket ovanliga i skaderegleringen. De belopp som frigörs för andra ändamål skulle därför antagligen bli så obetydliga att reformen från den synpunkten är helt förfelad. Inte heller för försäkringsbolagen skulle reformen troligen t. v. bli annat än marginell. Den skulle vidare te sig

oskäligen för en inte obetydlig grupp av personer, vilkas insatser annars värderas högt, och knappast vara värd de tekniska komplikationer som den för med sig inom personskadereglernas ram, särskilt vid samordningen med andra förmåner.

Endast genom en regel om begränsning på relativt låg nivå kan man enligt kommittén vänta praktiskt betydelsefulla resultat av det slag som åsyftas. Kommittén ifrågasätter emellertid om ens en sådan reform skulle ge så stora samhällsekonomiska och andra vinster att dessa kan accepteras som argument. Den skulle träffa en stor mängd löntagare och andra, av vilka många saknar möjlighet eller resurser att skaffa fullgott kompletterande skydd genom egen försäkring. Enligt kommitténs mening är det också föga tilltalande att sätta in inkomstutjämnande åtgärder just när en inkomsttagare drabbas av allvarlig personskada. Man kan inte heller förbigå de tekniska svårigheter som en begränsningsregel skulle föra med sig när det gäller att bestämma ersättningen i personskadefallen. T. o. m. en regel på hög nivå kan väntas innebära komplikationer som inte enbart blir av teoretiskt intresse. En regel på låg nivå skulle självfallet mera allmänt leda till besvärligare skadeståndsuträkningar.

Kommittén har av dessa skäl stannat för att inte föreslå någon begränsningsregel. Kommittén framhåller att den allmänna jämningsregel som berörs närmare i det följande ger vissa möjligheter att begränsa verkligt stora skadestånd, t. ex. i situationer där försäkringsbeloppet inte räcker till. I övrigt bör de sociala rättvise- och jämlikhetssynpunkter, som skulle utgöra de väsentliga skälen till en begränsningsregel, enligt kommitténs mening kunna på ett effektivt sätt tillgodoses genom skattelagstiftningen. Skadestandsreglerna måste i själva verket anses som ett ganska olämpligt instrument för inkomstutjämning. Skattereglerna är i och för sig mera lämpade för detta syfte, inte minst därför att de i allmänhet drabbar medborgarna på samma sätt före och efter skadefallet.

4.6 Skadelidandes medvållande

I Skadestånd III diskuterar kommittén om skadeståndslagens bestämmelse om jämkning vid medvållande helt stämmer med de tankegångar som i övrigt framträder inom modern svensk skadeståndsrätt. De motiveringar som kan anföras till stöd för bestämmelsen finner kommittén inte bärande. Detta gäller t. ex. argumentet att jämkning vid medvållande skulle vara av värde från preventionssynpunkt eller med hänsyn till allmänhetens rättsmedvetande. Inte heller från systematisk eller rättsteknisk synpunkt framstår bestämmelsen som nödvändig. Enligt kommitténs mening präglas den alltså av i någon mån föråldrade åskådningar eller av samhällsförhållanden som närmast tillhör en gången tid, före försäkringens genombrott. Mot detta står de sociala och humanitära hänsyn som talar för att en behövande skadelidande skall få ojämkad ersättning, även när han genom oförsiktighet medverkat till skadan. Framför allt gäller detta i personskadefallen. Vid sakskada och ren förmögenhetsskada framträder knappast nackdelarna med nuvarande

principer lika klart. Enligt kommittén kan de emellertid även vid sådana skador ibland leda till stötande resultat.

Kommittén förklarar sig emellertid inte vara beredd att i detta sammanhang förorda några mera långtgående ändringar i gällande rätt. Kommittén föreslår endast att man i någon mån skall utvidga möjligheten att ta hänsyn till andra faktorer än skuldgraden vid skälighetsbedömningen i medvållandefall. Enligt kommitténs ståndpunkt skall visserligen graden av skuld på ömse sidor liksom hittills vara den viktigaste faktorn vid prövningen om och i vilken mån skadeståndet bör jämkas. Men dessutom bör också parternas ekonomiska förhållanden kunna beaktas. Nedsättning på grund av medvållande bör inte kunna gå så långt att den framstår som obillig mot den skadelidande. På grund härav föreslår kommittén en omformulering av jämningsregeln som innebär att, om medvållande föreligger på den skadelidandes sida, skadeståndet jämkas efter vad som finnes skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt.

Kommittén framhåller att den föreslagna reformen får sin största betydelse i personskadefallen. Framför allt gäller detta i tre fall där starka sociala och humanitära skäl talar för att förbättra den skadelidandes ställning, nämligen när arbetstagare har skadats genom olycksfall i arbetet, när fotgängare och cyklister har skadats i trafiken samt vid skadeståndskrav av efterlevande till omkommen person som har varit medvållande till dödsolyckan. Undantagsvis kan reformen emellertid få betydelse även vid sakskada eller ren förmögenhetsskada.

I **S k a d e s t å n d V** går kommittén ett steg vidare när det gäller medvållande till personskada. Kommittén crinrar om att de nuvarande medvållandereglerna i personskadefallen kan leda till följder som från sociala och humanitära synpunkter svårligen kan accepteras. Inte sällan får den skadelidande under hela livet lida för en tillfällig oaksamhet, om skadeståndet jämkas på grund av medvållande. Om man ger fullt skadestånd även i medvållandefallen, slås risken i stället ut på flera händer. Skadeståndet täcks nämligen oftast av ansvarsförsäkring eller trafikförsäkring. Däremot kan man inte rimligen räkna med att den skadelidande alltid har eget försäkringsskydd som täcker den bortjämkade delen av skadeståndet. Som kommittén framhållit i Skadestånd III har den nuvarande medvållanderegeln knappast något värde från preventions-synpunkt när det är fråga om personskador. De ekonomiska följderna för de skadeståndsskyldiga och deras försäkringsgivare, som ett borttagande av denna regel skulle kunna leda till, kan inte heller väntas bli allvariga ens om en sådan reform betraktas isolerad. De blir det än mindre om reformen ses som en del av kommitténs samlade förslag, som i vissa avseenden innebär att skadeståndsbördan lättas för den skadeståndsskyldige. Av dessa skäl bör enligt kommittén för personskadefallen uppställas den huvudregeln att fullt skadestånd skall utgå även när medvållande till skadan föreligger på den skadelidandes sida.

Kommittén framhåller att det i vissa fall dock kan tänkas föreligga ett intresse av att kunna jämka skadestånd på grund av den skadelidandes

medvållande. Ett sådant fall är när den skadelidande uppsåtligt har medverkat till sin skada. Även vid grovt medvållande bör jämkning kunna ske. Ibland skulle det nämligen kunna tänkas strida mot många människors rättsmedvetande, om den skadelidande inte på något sätt skulle bli lidande för sin oaktsamhet. Också i en del andra situationer, där uppsåt eller grovt medvållande till skadan inte föreligger, kan det enligt kommittén ligga nära till hands att sätta ned skadeståndet. Någon gång kan en personskada synas i så väsentlig grad orsakad av den skadelidandes eget handlande, att det skulle vara föga rimligt att döma ut full ersättning även om man kan konstatera ett visst vållande också på motsidan. Enligt kommitténs mening skulle det inte vara lämpligt, om domstolarna i situationer av denna typ endast hade att välja mellan att döma ut ojämkad ersättning och att helt ogilla skadeståndstalan. Kommittén anser därför att jämkning bör kunna ske i dessa fall, om det framstår som skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor, den utsträckning vari parterna kan anses ha medverkat till skadan och omständigheterna i övrigt, bl. a. parternas ekonomiska förhållanden. En annan situation, där det enligt kommittén kan verka otillfredsställande att ställa domstolarna inför valet mellan allt eller intet, är när den skadelidande kan anses ha accepterat risken för den skada som inträffat. Jämkning efter skälighet bör alltså vara möjlig även vid onödigt risktagande. Kommittén framhåller slutligen att det, bortsett från de nu berörda fallen, är svårt att finna typsituationer där det kan anses direkt stötande eller klart olämpligt att hålla fast vid en huvudregel om fullt skadestånd vid medvållande. Det är dock tänkbart att det i andra, säregna fall kan te sig rimligt att nedsätta ersättning för personskada vid medvållande. En ny jämningsregel bör därför inte utesluta denna möjlighet. Kommittén betonar dock att jämningsmöjligheten över huvud taget skall utnyttjas mycket återhållsamt, när inte medvållandet är grovt. Detta bör i lagtexten markeras genom att synnerliga skäl fordras för jämkning i dessa fall.

Sammanfattningsvis innebär kommitténs förslag, att jämkning på grund av medvållande till personskada får ske endast om den skadelidande själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan eller om annars synnerliga skäl föreligger, såsom att skadan väsentligen framstår som självförvållad eller att den skadelidande medvetet och utan rimlig anledning har utsatt sig för risk att skadas.

Den nya regeln om medvållande vid personskada bör enligt kommitténs mening kunna tillämpas även inom området för de flesta skadeståndsrättsliga speciallagar. I vissa fall fordrar detta lagändring. Sålunda föreslås att nuvarande medvållanderegler i 2 § bilansvarighetslagen, 1 § andra stycket luftfartsskadelagen och 7 § första stycket elanläggningslagen ersätts av en bestämmelse vari hänvisas till den förordade nya medvållanderegeln i skadeståndslagen.

4.7 Jämkning av oskäligt betungande skadestånd

Kommittén framhåller till en början att det i gällande rätt inte finns någon allmän jämningsregel, som kan tillämpas vid alla typer av skadeståndsskyldighet och för alla kategorier av ansvariga. Enligt kommitténs mening är det emellertid inte tillfredsställande att den som har ådragit sig skadeståndsansvar ovillkorligen måste utge full ersättning utom i speciella, avgränsade undantagsfall. Detta stämmer knappast med de värderingar som i dag gör sig gällande inom civilrätten i övrigt. Tendensen går där mot att man försöker undvika stela regler, som måste tillämpas oavsett om de medför olämpliga och stötande konsekvenser i det enskilda fallet. Modern svensk lagstiftning lämnar i allt större utsträckning utrymme för avvikelser från huvudreglerna i särskilda fall, där starka billighetsskäl talar för en annan lösning, t. ex. genom de generalklausuler som tillåter jämkning av avtalsvillkor vilkas tillämpning skulle leda till otillbörligt resultat.

Enligt kommittén finns det starka skäl att på liknande sätt lämna visst utrymme för en skälighetsbedömning inom skadeståndsrätten. En reform i denna riktning har inte sällan föreslagits i nordisk juridisk debatt på senare år, och de nordiska skadeståndskommittéerna är i princip eniga om att den är motiverad. Inte minst påkallas reformen av de ökade skadeståndsriskerna i dagens samhälle, varigenom ett skadeståndskrav lätt kan bli ödeläggande för den enskildes ekonomi. Om domstolarna nödgas välja mellan att antingen lägga full skadeståndsskyldighet eller också helt ogilla skadeståndstalan, kan de i sådana situationer tänkas bli benägna att välja den senare lösningen för att skona de ansvariga — en tendens som skulle framstå som olycklig också från de skadelidandes synpunkt.

Mot en allmän jämningsregel skulle visserligen kunna invändas att det med hänsyn till skadeståndets preventiva betydelse är väsentligt att principen om full ersättningsskyldighet upprätthålls. Enligt kommitténs mening är emellertid denna invändning inte bärande. Hur det än förhåller sig med skadeståndets preventiva effekt anser kommittén att i varje fall en regel om att skadeståndet under vissa förutsättningar skall kunna nedsättas inte kan möta någon allvarigare erinran från denna synpunkt. En annan invändning som kan synas ha något större tyngd hänger samman med det förhållandet att ansvarsförsäkringen har blivit alltmera vanlig i vårt land. Kommittén framhåller att det uppenbarligen inte är motiverat att av sociala skäl jämka ett skadestånd som täcks av försäkring och att det kan diskuteras om inte en jämningsmöjlighet rentav är ägnad att motverka ansvarsförsäkringens utbredning, eftersom skadeståndsskyldigheten skulle framstå som ett mindre allvarligt hot om en sådan regel införs. Emellertid anser kommittén inte heller dessa betänkligheter ha någon väsentlig betydelse. Den osäkra möjligheten att ett stort skadestånd kan nedsättas därför att det är oskäligt torde sällan eller aldrig avhålla någon från att försäkra sig. Vidare kan en jämningsregel behövas även när ansvarsförsäkring finns. Försäkringsskyddet för både privatpersoner och företagare är nämligen begränsat genom åtskilliga undantags-

klausuler, ofta med ganska stor praktisk betydelse. Man får vidare räkna med att den ansvarige av förbiseende underlåtit att försäkra sig eller att förnya sin försäkring.

Enligt kommittén medför emellertid en allmän jämkningsregel från en synpunkt obestridligen vissa nackdelar. Genom att den måste hänvisa till en skälighetsbedömning av något slag är det ofrånkomligt att den får ett i viss mån obestämt innehåll. Det är vidare uppenbart att en skälighetsregel inte är ägnad att läggas till grund för en uppgörelse mellan parterna utom rätta. Trots att en allmän regel om jämkning efter skälighet på detta sätt kan verka diskutabel ur vissa aspekter anser kommittén dessa invändningar väga lätt i jämförelse med regelns fördelar. Kommittén har därför stannat för att en allmän jämkningsregel bör införas i skadeståndslagstiftningen. Bl. a. med hänsyn till riskerna för rättsosäkerhet och svårigheterna för domstolarna att slå fast vad som är en rimlig och ekonomiskt lämplig lösning i det enskilda fallet vill kommittén dock inte ge dem någon allmän möjlighet att bestämma skadeståndets storlek efter fritt skön. Jämkningsregeln bör enligt kommitténs mening användas bara för att hindra klart obilliga och stötande resultat.

När det gäller jämkningsregelns närmare utformning anser kommittén att den skadelidandes ekonomi och försäkringar eller försäkringsmöjligheter inte bör utgöra självständiga jämkningsskäl. Avgörande för spörsmålet om nedsättning av skadeståndet alls skall komma i fråga bör enbart vara förhållandena på den skadeståndsskyldiges sida. Den första fråga som en domstol får ställa vid jämkningsbedömningen är alltså om det skadestånd som den ansvarige kan anses skyldig att utge enligt övriga skadeståndsrättsliga regler skulle i sådan grad belasta hans ekonomi, att det i varje fall från denna synpunkt ter sig obilligt att döma ut beloppet. Besvaras denna fråga nekande, är det redan klart att jämkningsbestämelsen inte kan åberopas. Annars blir nästa spörsmål, om det med hänsyn till förhållandena i övrigt ändå är rimligt att ojämkad ersättning utgår.

Vid avgörandet av om skadeståndet är att anse som oskäligt med hänsyn till den ansvariges ekonomiska förhållanden blir det enligt kommittén av betydelse, om skadeståndet täcks av ansvarsförsäkring. Härmed får likställas det fallet att den ansvarige är en s. k. självförsäkrare, dvs. ett rättssubjekt — staten, en större kommun eller ett storföretag — som kan räkna med en sådan riskutjämning inom den egna verksamheten att det är ekonomiskt fördelaktigt att inte teckna försäkring. I sådana fall kan skadeståndet enligt kommitténs mening aldrig anses som en oskälig belastning för den ansvarige. Jämkning bör alltså kunna komma i fråga endast beträffande skadestånd som i sista hand måste utges av den ansvarige själv utan att självförsäkring föreligger. Den omständigheten att den ansvarige har underlåtit att teckna ansvarsförsäkring bör dock i vissa fall utgöra ett självständigt skäl mot jämkning. Är det fråga om en företagare, ligger det nära till hands att anse det höra till god ordning att han har sådant försäkringsskydd. Annars får han stå sitt kast och betala

skadeståndet, hur betungande det än är. I varje fall bör detta gälla, när han av kostnadsskäl, i obefogad optimism eller av liknande skäl medvetet låtit bli att försäkra sig. På samma sätt kan man däremot inte bedöma motsvarande underlåtenhet av privatpersoner. I varje fall f. n. bör jämningsregeln kunna tillämpas när en privatperson saknar försäkring, oavsett anledningen härtill. Det är emellertid tänkbart att ansvarsförsäkringen i en framtid får en sådan utbredning bland privatpersoner, att man åtminstone av vissa kategorier bland dem kan kräva nära nog lika mycket som av en företagare, när det gäller att hålla sig med försäkringsskydd.

Om den skadeståndsskyldiges försäkringar eller försäkringsmöjligheter inte utgör skäl mot jämkning, blir jämningsfrågan, som förut nämnts, i första hand beroende av hans ekonomiska förhållanden i övrigt. Enligt kommittén bör jämkning inte komma i fråga, om den skadeståndsskyldige kan väntas klara av skadeståndsbetalningen under överskådlig tid utan alltför stora upppoffringar. Ett visst riktmärke för denna bedömning kan vara den levnadsstandard som en löntagare med genomsnittsinkomst har under en period, då han av någon alldaglig anledning frivilligt inskränker sin livsföring, t. ex. för att sköta avbetalningarna på en bil eller amorteringar på ett bostättningslån. Är det tydligt att den ansvarige måste inskränka sig väsentligt mera än i sådana fall eller måste fortsätta inskränkningarna under en väsentligt längre tid, kan skadeståndet ofta anses oskäligt betungande från hans synpunkt. Vid prövningen av den ansvariges ekonomi bör hänsyn emellertid tas även till hans förmögenhetsställning. Har han förmögenhet, torde han som huvudregel få anses skyldig att utge dess värde till den skadelidande, hur hans ekonomiska förhållanden än ligger till för övrigt. Å andra sidan måste domstolen vid prövningen självfallet också beakta den ansvariges skulder utöver skadeståndet. Ofta blir det nödvändigt att domstolen gör en prognos, hur den ansvariges ekonomiska förhållanden kommer att gestalta sig i framtiden. Kommittén framhåller i detta sammanhang att den skadelidande inte torde ha möjlighet att vid en förbättring av den ansvariges ekonomi väcka ny talan med yrkande om att utfå skadestånd utöver den jämkade ersättning som förut dömts ut. Kommittén har inte funnit skäl att föreslå någon lagändring på denna punkt.

Som förut berörts anser kommittén att den skadelidandes förhållanden inte bör utgöra något självständigt skäl till jämkning. Detta hindrar dock inte att den skadelidandes större eller mindre behov av ersättning i vissa fall bör kunna inverka på jämningsregelns tillämpning. Frågan huruvida det är oskäligt att ålägga den ansvarige full ersättningsskyldighet kan enligt kommittén inte gärna bedömas helt utan hänsyn till den skadelidandes situation. Det kan tänkas att sådana ömmande förhållanden föreligger på den skadelidandes sida, att redan en reduktion av skadeståndet kan framstå som stötande. I varje fall när det gäller att bestämma ett jämkat skadestånd till skäligt belopp är det naturligt att den skadelidandes behov av ersättning kan komma in i bilden. Jämningsregeln får inte handhas på det sättet att resultatet visserligen blir rimligt från den ansvariges synpunkt men i stället blir klart obilligt mot den

skadelidande. Dennes förhållanden bör på detta sätt kunna väga med vid prövningen av jämningsfrågan, dock utan att utgöra någon självständig jämningsgrund.

En annan omständighet som enligt kommitténs mening bör kunna få betydelse vid skälighetsbedömningen är graden av den ansvariges skuld. Skuldgraden bör visserligen inte utgöra något självständigt skäl för jämkning. Däremot bör det kunna utgöra ett skäl mot jämkning att den ansvarige medvetet tagit en risk — kanske för att nedbringa kostnaderna i sin verksamhet, kanske av nonchalans eller hänsynslöshet. Jämningsregeln är i allmänhet inte avsedd för sådana fall. Å andra sidan behöver jämkning inte vara utesluten ens vid skada i samband med uppsåtliga brott, om i övrigt starka skäl — t. ex. hänsyn till den brottsliga möjligheter till återanpassning — talar för att lindra skadeståndsansvaret. Som huvudregel bör dock gälla att skadestånd på grund av uppsåtligt brott inte jämkas.

Kommittén framhåller att en omständighet, som också kunde tänkas utgöra ett skäl för jämkning, är att skadan av olika skäl fått en oförutsebart stor omfattning. Kommittén anser emellertid att det inte finns tillräckliga skäl att låta redan skadeståndets omfattning medföra jämkning, oavsett hur pass hårt skadeståndet belastar den ansvarige. Skadans omfattning bör endast vara en grund för att reducera skadeståndet, när detta framstår som oskäligt betungande för den ansvarige. Inte heller det förhållandet att, när två eller flera är vållande till samma skada, någon av dem medverkat i endast ringa mån bör enligt kommitténs mening utgöra en jämningsgrund för sig. Om det i ett sådant fall framstår som särskilt angeläget att skadeståndet nedsätts, kan detta i allmänhet ske inom ramen för den allmänna jämningsregeln. Någon särskild jämningsregel behövs inte heller för det fall att skyldighet att utge skadestånd framstår som oskäligt betungande för den som genom försummelse i vården av barn eller psykiskt sjuk person medverkat till skada som barnet eller den psykiskt sjuke gjort. Det är nämligen uppenbart att den allmänna jämningsregeln också i dessa fall kan tillgodose det behov av jämkning som därvid kan föreligga.

Sammanfattningsvis föreslår kommittén en regel om att skadestånd kan jämkas, om skadeståndsskyldigheten finnes oskäligt betungande med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Denna regel bör enligt kommitténs åsikt ges en generell tillämpning. I vissa fall bör den kunna tillämpas även vid ansvar på grund av speciallagstiftning eller enligt kontraktsrättsliga regler, dock inte så att den kommer i strid med de syften som ligger bakom sådana särskilda skadeståndsregler. Regeln bör vidare i princip kunna tillämpas på ansvar för alla typer av skada — inte bara person- och sakskada utan också skada som uppkommer i annat sammanhang, antingen den är ekonomisk (s. k. ren förmögenhetsskada) eller av ideell natur.

Den förordade jämningsregeln bör enligt kommittén tas in som en särskild paragraf i skadeståndslagen. Därvid blir bestämmelsen om jämkning av oskäligt betungande principalansvar i 3 kap. 6 § första

punkten överflödig. Denna bestämmelse bör därför utgå. Däremot bör bestämmelsen i 3 kap. 6 § andra punkten om jämkning av ansvaret för sakskada med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter stå kvar, åtminstone till dess att en reform av reglerna om försäkringsgivares regressrätt har genomförts. Också vissa andra särskilda regler om skälighetsbedömning av skadestånd bör bestå vid sidan av den allmänna jämningsregeln.

5 Lantbruksstyrelsens framställning

Lantbruksstyrelsen framhåller till en början att bestämmelsen i 22 kap. 4 § byggningsbalken ursprungligen inte vände sig till en speciell yrkeskategori som var kompetent och utbildad för att behandla djur. Veterinärutbildningen kom inte i gång i Sverige förrän i slutet av 1700-talet. Medicinsk behandling av djur var i äldre tid uppenbarligen förenad med stor fara för djuret. En bestämmelse som ställde stora krav på den som behandlade djuret utgjorde en motvikt till de risker som operativa ingrepp på djur innebar. Djurägare har således åtnjutit ett visst ekonomiskt skydd och garanterats ersättning för skador på sina djur i samband med medicinsk behandling av dem. Trots att förhållandena i nutidens samhälle beträffande djursjukvården är helt annorlunda än förr, har bestämmelsen stått kvar oförändrad.

Lantbruksstyrelsen påpekar att vanliga regler om bevisbördan gäller när patienter tillfogats skada under sjukhusbehandling. För att få skadestånd måste patienten bevisa att vållande föreligger hos läkare eller annan sjukvårdspersonal som har behandlat honom. Lantbruksstyrelsen erinrar om att flera motioner väckts vid tidigare riksdagar med förslag om införande av ett ansvar oberoende av vållande för skador vid medicinsk behandling och skador i samband med misslyckad tandbehandling. Dessa motioner berördes i samband med tillkomsten av skadeståndslagen. Därvid framhöll departementschefen att det inte är påkallat med en särreglering beträffande sådana skador, eftersom samma synpunkter kan anföras här som i fråga om olycksfall i arbetet. Departementschefen ansåg inte heller att ersättningsbehovet i dessa fall är starkare än när det gäller skador av annat slag.

Enligt lantbruksstyrelsens mening måste samma synpunkter gälla för skador som har uppstått när veterinär behandlat djur. Inget talar för att en fortsatt särreglering bör upprätthållas beträffande djurmedicinsk behandling. Det kan ifrågasättas om skador på djur såvitt gäller skadefrekvens, skadornas art eller de skadelidandes ersättningsbehov avviker från vad som kan förekomma i många andra sammanhang. Det finns enligt lantbruksstyrelsen inte skäl att sätta skadefall i samband med behandling av djur i en särställning i skadeståndsrättsligt hänseende. Detsamma gäller även för det fall att annan än veterinär botar sjukt djur.

Sammanfattningsvis uttalar lantbruksstyrelsen att det finns skäl att se över bestämmelsen i 22 kap. 4 § byggningsbalken. En sådan översyn bör enligt lantbruksstyrelsen närmast ha till syfte att upphäva bestämmelsen.

6 Remissyttrandena

6.1 Remissyttrandena över kommitténs förslag

6.1.1 *Allmänna synpunkter*

Kommittéförslagen har i sina huvuddrag tillstyrkts eller lämnats utan erinran av så gott som alla remissinstanser. Den kritik som har framkommit mot förslagen avser till övervägande delen detaljspörsmål av saklig eller redaktionell karaktär.

JK framhåller att de av kommittén behandlade frågorna är av intresse inte bara ur juridiska utan även ur sociala och mänskliga aspekter. Skadeståndet vid personskada måste ses i relation till andra ersättningsanordningar av enskild eller kollektiv natur. Eftersom skadeståndet i regel reduceras med hänsyn till förekomsten av andra ersättningsformer har dess tidigare dominerande roll minskat. Skadeståndet skall numera främst fylla ut vad som inte täcks på annat sätt. Även om detta ibland inte kan ske i önskvärd utsträckning, är det dock uppenbart att skadeståndet fortfarande har en viktig uppgift. *Svea hovrätt* anser att det är tillfredsställande, om skadeståndsrätten inom personskadeområdet i huvudsak regleras i skriven lag. Enligt hovrättens mening är kommitténs förslag väl ägnat att läggas till grund för lagstiftning. *Statens vägverk* framhåller att kommitténs förslag till stor del innebär en kodifiering av sådana grundsatser som redan utbildats i rättstillämpningen men ått förslagen dessutom innehåller vissa tankegångar som ännu inte fullt omfattas av praxis. Detta är enligt vägverkets mening värdefullt. De aviserade reformerna står i god samklang med tidens krav.

Försäkringsinspektionen anser kommittéförslagen utgöra ett nytt väsentligt bidrag till skadeståndsrättens reformering och modernisering. Inspektionen delar kommitténs uppfattning att personskadeståndsrätten ännu inte torde vara mogen att helt konsumeras av socialförsäkringen och att den inte heller kan väntas bli det inom överblickbar tid. För det privata försäkringsväsendet, som i praktiken bär den övervägande bördan av regeltillämpningen, måste det framstå som en stor fördel att på ett ställe få samlade någorlunda enhetliga bestämmelser om personskadeståndets delmoment och former. Inspektionen är i stort sett positivt inställd till de framlagda lagförslagen. Även *Landstingsförbundet* finner det riktigt att som utgångspunkt se olika ersättningsformer — såsom socialförsäkringen, olycksfallsförsäkringen och skadeståndsrätten — som delar i ett och samma system vilket syftar till att trygga försörjningen vid inkomstbortfall på grund av sjukdom och skada. *SACO* finner det vara en rimlig och önskvärd utveckling att socialförsäkringen, i den mån den ekonomiska utvecklingen i samhället tillåter det, i ökad utsträckning svarar för ersättning vid personskada, medan utrymmet för tillämpning av reglerna om skadeståndsskyldighet för skadevällare i motsvarande mån minskar. Förslagen är sakligt motiverade och väl genomtänkta samt utgör en lämplig avvägning av olika motstående intressen.

utdömandet av skadestånd har möjligheter att ta mindre hänsyn till skadeståndets eventuella preventiva effekter och mer hänsyn till möjligheterna att få till stånd en ur alla synpunkter rättvis och praktisk lösning. Enligt styrelsen bör alltså i framtiden sådana synpunkter spela in som försäkringar och försäkringsmöjligheter. Ytterst bör samhället dessutom genom sin sociallagstiftning garantera den enskilde medborgaren att slippa bli försatt i en sådan ekonomiskt trängd situation att han betas sina möjligheter till ett självständigt liv och en verklig återanpassning.

6.1.2 Skadestånd till den som har tillfogats personskada

Kommitténs uppfattning att ersättning för inkomstförlust bör delas upp i två poster, en avseende förfluten tid och en beträffande framtiden, biträds av de remissinstanser som berör denna fråga. *Sveriges advokatsamfund* anser dock att det är nödvändigt med en närmare precisering av kommitténs uttalande, att gränsen mellan dessa poster skall dras så nära tidpunkten för den slutliga prövningen av skadestandsfrågan som det är praktiskt möjligt. Enligt samfundet framgår det t. ex. inte hur kommittén tänkt sig samordningen mellan prövningen av skadestandsfrågan och prövningen av livränta i yrkesskadefallen resp. prövningen av sjukbidrag/förtidspension på grundval av AFP och ATP. I detta sammanhang bör vidare beaktas att det – särskilt i det utomrättsliga skaderegleringsarbetet inom nämndernas verksamhetsområde – har varit mycket vanligt att livränta till en början fastställts för en eller flera kortare perioder med omprövning för senare period. Av kommitténs uttalande framgår inte hur denna skaderegleringsteknik, som fungerat tillfredsställande, skall påverkas. En annan praktisk synpunkt som bör beaktas är enligt samfundet frågan hur skadestandsyrkandena skall framställas vid anhängiggörandet av skadeståndstalan. I de fall rättegången förs i flera instanser kan den komma att pågå under avsevärd tidrymd. Vad som vid tiden för lagakraftvunnen dom kommer att vara framtid resp. förfluten tid kan inte avgöras vid den tidpunkt då talan väcks eller ens när yrkandena preciseras vid första förhandlingen.

Flertalet remissinstanser ställer sig positiva till förslaget att ersättningen för invaliditet skall, liksom i lagen om allmän försäkring, beräknas på grundval av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp. *JK* framhåller att det ekonomiska invaliditetsbegreppet har den stora fördelen att det tillhandahåller en teoretiskt riktig modell för hur skaderegleringen bör ske. Uppenbart är emellertid att skadeståndsuppskattning med utgångspunkt från detta begrepp ställer stora krav på skaderegleraren. Utrymmet för skönsmässig bedömning ökar, då den faktiska bundenheten vid de gamla medicinska invaliditetstabellerna upphör. Betydelsen av den osäkerhetsfaktor som därvid förs in i bilden bör inte underskattas. Utformningen av skadeståndet påverkar skadornas följder. Inte bara beloppets storlek utan även det sätt på vilket det utgår – snabbt eller långt i

efterhand, utan diskussion eller efter långvariga förhandlingar — inverkar på möjligheterna till rehabilitering och anpassning efter ändrade levnadsförhållanden. En ekonomisk invaliditetsuppskattning kommer enligt JK att kräva grundlig utredning i varje ärende, även om i viss utsträckning samma material kan användas som vid prövning av pensionsfråga enligt lagen om allmän försäkring. Faktorerna i en framtidsbedömning är dock i regel ovissa. De avgöranden som slutligen fattas kommer därför att avspegla det verkliga ersättningsbehovet bara under en begränsad tidrymd.

Svea hovrätt framhåller att en konkret invaliditetsuppskattning kräver grundlig utredning i varje ärende. Det är önskvärt att man i så stor utsträckning som möjligt använder sig av det utredningsmaterial som kan föreligga från prövning enligt lagen om allmän försäkring eller lagen om yrkesskadeförsäkring. Enligt hovrättens mening bör vid lagstiftningens framtida tillämpning särskild uppmärksamhet ägnas sådana skadefall där man inte kan utnyttja utredningsmaterial inom socialförsäkringen, dvs. fall där invaliditetsgraden understiger 50 % och skadan inte ersätts enligt lagen om yrkesskadeförsäkring. Om en dyrbar och omfattande utredning måste göras, kan det tänkas avhålla parterna från att underställa skadestandsfrågor domstolarnas bedömning. Även FCF betonar att tillämpningen av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp kommer att medföra en ökad arbetsbelastning med hänsyn till kravet på ingående utredning i det enskilda skadefallet. De ökade utredningskostnader som därigenom kan antas uppkomma finner FCF dock väga lätt i jämförelse med de fördelar som kommitténs sakligt välmotiverade förslag i övrigt innebär.

Socialstyrelsen anser att det är en klar fördel med ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp som innebär att den medicinska invaliditeten ingår endast som ett hjälpmedel bland många andra vid beräkning av den framtida inkomstförlusten. Bedömningen av denna förlust kommer härigenom att grunda sig på ett bredare och mera rättvisande underlag. Enligt socialstyrelsens mening kommer man som en följd härav att lägga allt större vikt vid rehabiliterande åtgärder som kan underlätta för en skadad att återanpassas i arbetslivet. Erfarenheten av skadestandsbedömningar som gjorts i samband med rehabiliteringsåtgärder pekar mot långa och svårbedömbara utredningar, vilka omöjliggjort slutreglering på flera år. Socialstyrelsen framhåller att det i allmänhet ligger i den skadades intresse att få ersättningen reglerad så snabbt som möjligt. Långa utredningar och väntetider motverkar motiven för och ambitionen att återgå i arbete. Det är risk för att en vidgad social och arbetsmässig bedömning kommer att kräva lång tid innan en skadeersättning slutgiltigt kan bli fastställd. Detta ökar pressen på den skadade. Det är därför angeläget att en helhetsbedömning blir genomförd så snabbt som möjligt. Enligt socialstyrelsens mening bör man därför överväga möjligheten av att fastställa en tidsram inom vilken en skadestandsersättning måste fastställas. I de fall en utredning av olika skäl inte kan genomföras programenligt, bör man på grundval av föreliggande material ändå fastställa skadestandsersättningen även med risk för överkompensation. Det är

nämligen av största vikt vid alla former av rehabilitering att den skadade aktiveras så snabbt som möjligt.

Riksförsäkringsverket konstaterar att ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp kan medföra att den slutliga prövningen av skadestandsfrågan i osäkra fall får anstå under längre tid. Från sin verksamhet inom yrkesskadeförsäkringen har riksförsäkringsverket den erfarenheten att segdragna tvister om ersättning medför stora risker för s. k. ersättningsneuroser. Detta talar enligt verkets mening för att avgörandet av skadestandsfrågor inte dröjer för länge. Om skadestandsfrågan inte kan avgöras snabbt, bör ersättning betalas ut à conto i avvaktan på slutligt avgörande.

Överåklagaren i Malmö anser det uppenbart att möjligheten att bestämma ett ur den skadelidandes synpunkt skäligt skadestånd blir bättre om man lägger den ekonomiska invaliditetsgraden till grund för bedömningen. Också *SAF* tillstyrker att ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp införs och påpekar att trygghetsförsäkringen utgår från detta begrepp.

Advokatsamfundet anser att tillämpningen av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp kan medföra risk för rättsförluster för vissa skadelidande. Svårigheter föreligger nämligen i många fall vid den slutgiltiga bedömningen av skadeståndet att bilda sig en säker uppfattning om hur framtiden kommer att te sig för den skadelidande. Detta förhållande medför risker för underkompensation. Den rent medicinska bedömningen av invaliditetsgraden kan i detta sammanhang fortfarande ha stor betydelse. Är den medicinska invaliditetsgraden hög, kan det vara omotiverat att ersättningen sätts lågt blott på den grund att vid prövningstillfället kanske ringa eller ingen inkomstförlust yppat sig. Risken för en framtida försämring bör enligt samfundets mening beaktas i sådana fall. Vidare framhåller advokatsamfundet att inkomstförlust åtminstone i senare skaderegleringspraxis har beaktats fullt ut som underlag för livränta även åt mycket svårt invalidiserade personer. Enligt samfundet finns det inte anledning att frånga denna praxis. Man bör alltså inte, som kommittén har föreslagit, ge ersättning i dessa fall endast för kostnader för vård och tillsyn.

Folksam framhåller att svårigheterna att uppnå en rätt avvägd ersättning för framtida förlust inte bör underskattas. För den praktiska tillämpningen torde det emellertid bli nödvändigt, när det gäller många medelålders och yngre personer med svåra medicinska skador, att på lämpligt sätt hålla ersättningsfrågan öppen under betydligt längre tid än som nu är vanligt. Den föreslagna omprövningsrätten är sannolikt helt otillräcklig för att medge önskvärd anpassning. Också *Motormännens riksförbund* påpekar att en alltför stark anknytning till den ekonomiska invaliditeten vid tidpunkten för fastställande av ersättning för framtiden kan innebära nackdelar för den skadelidande. Den snabba strukturomvandlingen i samhället kan i vissa sammanhang få allvarliga konsekvenser för den skadelidandes möjligheter till försörjning. Det kan vara svårt vid prövningen att med tillfredsställande grad av säkerhet överblicka försörj-

ningsmöjligheterna.

Några remissinstanser kritiserar kommitténs förslag att värdet av hushållsarbete i hemmet skall vid invaliditetsbedömningen i skälig omfattning likställas med inkomst av arbete. Enligt *Svea hovrätt*, *SACO*, *advokatsamfundet* och *Motormännens riksförbund* bör begränsningen "i skälig omfattning" inte ställas upp. SACO tillägger att det i detta sammanhang kan vara lämpligt att i lagtexten eller motiven erinra om den uppskattningsregel som finns i 35 kap. 5 § rättegångsbalken.

Möjligheterna till ersättning för ideell skada i samband med invaliditet har enligt *överåklagaren i Malmö* inte fått en tillfredsställande utformning i kommitténs förslag. Från klarhets- och rättvisesynpunkt skulle det ha varit fördelaktigare om man tagit steget fullt ut och låtit ett personligt invaliditetsbegrepp utgöra den principiella grundvalen för ersättning. Även vid en sådan grund för skadeståndsbedömningen skulle den medicinska invaliditeten och den ekonomiska situationen spela avsevärd roll. Den gottgörelse som den skadelidande på grund av sina rent personliga förhållanden skulle bli berättigad till skulle emellertid genom en så fastslagen grundprincip bli betydligt hårdare markerad. Många försakar medvetet mycket av ekonomisk välfärd för att kunna utöva vad de anser vara mera motiverat. Omöjlighet eller minskad förmåga att på grund av en kanske i och för sig ringa invaliditet utöva någon "fritidsaktivitet" kan för många innebära en katastrof som är lika ersättningsmotiverad som en ekonomiskt starkt försämrad arbetssituation. Inte minst med hänsyn till sådana personliga omständigheter bör en väsentligt mindre schablonartad värdering än nu bli följden, när det gäller ersättning för ideell skada. *Svea hovrätt* anser däremot att ersättningen för ideell skada så långt som möjligt bör bestämmas schablonmässigt. Hovrätten betonar dock att ett sådant förfarande förutsätter att i ersättningen normalt inte ingår moment av ekonomisk ersättning. Kommitténs förslag att ideellt skadestånd skall omfatta ersättning för vissa allmänna olägenheter synes hovrätten mindre tillfredsställande från systematisk synpunkt. Även av rent praktiska skäl är det riktigare att i allmänhet lämna vissa kostnader utanför det ideella skadeståndet. När kostnaderna kan beräknas bli obetydliga, bör de emellertid kunna omfattas av ersättningen för lyte eller annat stadigvarande men. Även *länsstyrelsen i Södermanlands län* betonar att ersättning för ideell skada bör avse just sådan skada och inte användas som ett medel att uppnå ett tillfredsställande resultat när svårigheter föreligger att erhålla tillräcklig utredning angående skadefallets förvärvsmässiga följder.

FCF framhåller att den föreslagna utvidgningen av ersättningen för ideell skada förefaller åtminstone delvis bygga på kommitténs uppfattning om vilka ersättningsposter som inte är skattepliktiga. Enligt FCF:s erfarenheter kan en skatterättslig bedömning av vissa ersättningsposter, som ingår i det av kommittén använda uttrycket "allmänna olägenheter", ge till resultat att skatteplikt anses föreligga. De poster som avses är s. k. besvärslivränta och framförallt s. k. risklivränta. Beträffande sistnämnda typ av ersättning är det, med hänsyn till eventuell samordning med

ersättning för beräknad förlorad arbetsinkomst exempelvis enligt bestämmelserna i lagen om yrkesskadeförsäkring, av väsentligt intresse att det är klart att ersättning, i form av livränta eller engångsbelopp, för risk för i framtiden förlorad arbetsinkomst inte är skattepliktig inkomst eller i övrigt jämförbar med ersättning för förlorad arbetsförtjänst. Om det anses klart att ifrågavarande poster inte är skattepliktiga och om risken för framtida inkomstförluster inte kommer att ersättas genom någon form av invalidlivränta inom socialförsäkringen, har FCF inte någon erinran mot förslaget att utvidga ideell skada att inkludera allmänna olägenheter.

Beträffande skadeståndets form har kommitténs uppfattning att engångsbelopp bör komma till större användning än hittills vunnit anslutning från ett stort antal remissintanser, bl. a. *Svea hovrätt, FCF, riksförsäkringsverket, försäkringsinspektionen, länsstyrelsen i Södermanlands län, Landstingsförbundet, SAF, LO, TCO, SACO, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Trafikförsäkringsföreningen, Folksam och Motormännens riksförbund*. Mer uttalade farhågor för användande av engångsbelopp anförs av *kriminalvårdsstyrelsen, statens handikappråd, HCK och Svenska livsmedelsarbetareförbundet*.

Svea hovrätt, försäkringsinspektionen och Folksam påpekar att den föreslagna lagtexten inte ger ett klart uttryck för önskemålet om en ökad användning av engångsbelopp. Hovrätten ifrågasätter om inte en så genomgripande ändring av nuvarande praxis bör komma till uttryck i lagtexten. Försäkringsinspektionen anser för sin del att lagtexten bör byggas ut med de rekommendationer som kommittén i motiven lämnat rörande skadeståndets form. Lagregler som ger ledning i denna fråga har enligt försäkringsinspektionen en given plats i en lagtext som skall ha upplysningsvärde även för andra än skadeståndsrättsliga specialister. En sådan lagteknik skulle också göra valet mellan livränta och engångsbelopp principiellt oberoende av beskattningen, vilket enligt försäkringsinspektionen är en fördel.

Landstingsförbundet anför att en större användning av engångsbelopp ligger i linje med de bedömningar som gjorts i samband med överväganden beträffande såväl trygghetsförsäkringen som patientförsäkringen. Enligt *LO* bör engångsbelopp inte i något fall utdömas, om den skadelidande motsätter sig detta och nedsättningen av arbetsförmågan kan bedömas till 10 % eller mera.

Advokatsamfundet ställer sig tveksamt till kommitténs uppfattning att det även i allvarigare skadefall, när den ekonomiska förlusten är ganska betydande, kan vara rimligt att använda förhöjt engångsbelopp, antingen som ett substitut för hela den livränta som annars skulle ha bestämts eller i kombination med en reducerad livränta. Vid fall av svårare invaliditet bör man enligt samfundets mening lägga den alldeles avgörande vikten vid försörjningssynpunkten. Det måste vidare beaktas att de svårt skadades situation är särskilt labil såvitt avser framtida försämringar i deras situation. Här emellertid en svårt invalidiserad person fått en del av den livränta, som annars skulle ha utgått, i form av engångsbelopp, inverkar

den sålunda utgivna ersättningen reducerande på den förhöjda livränta som skulle kunna bli aktuell i enlighet med den föreslagna regeln om omprövning vid väsentligt ändrade förhållanden. Samfundet anser därför att man endast i undantagsfall bör använda förhöjd engångsersättning med reducering av livräntan som följd, när det är fråga om svårare invaliditet. I sammanhanget bör ytterligare beaktas att även stora engångsersättningar kan förbrukas på kort tid av skadelidande som inte är vana vid att ha betydande belopp till sitt förfogande. Speciella risker ur försörjningssynpunkt föreligger härvidlag vid svåra skallskador med psykiska följdverkningar eller sänkning av förståndsnivån, som dock inte leder till omyndighetsförklaring. Argumentet att förmåner från socialförsäkringen kan ge tillfredsställande löpande försörjning får, särskilt när det gäller många yngre skadelidande, begränsad bärkraft med hänsyn till att socialförsäkringsnivån är helt beroende av den inkomst som vederbörande hunnit uppnå före skadefallet. Även om man tillämpar s. k. antagande-poäng blir utsikten till framtida inkomstförstärkningar helt obeaktad som underlag för bestämningen av ATP-pension, medan utsikterna i inte obetydlig mån kan beaktas vid bestämmandet av skadeståndet. Det sist sagda gäller enligt samfundet i viss mån även skadelidande i vuxen ålder. Även *yrkesskadeförsäkringskommittén* understryker vikten av att livränta bör vara regel, om skadeståndet har en inte oväsentlig betydelse för försörjningen. Engångsbeloppen får inte äventyra skadelidandes framtida försörjningsmöjligheter.

Enligt *kriminalvårdsstyrelsen* är en användning av engångsbelopp i sådan omfattning som skadeståndskommittén förordar ägnad att inge betänkligheter. Av sociala skäl kan det i vissa fall vara olämpligt att utge ett engångskapital med tanke på risken för att den skadelidande förbrukar detta på ett sätt som inte är till nytta för honom. Vidare måste enligt styrelsen beaktas att, om den skadelidandes medicinska status och därigenom hans försörjningsförmåga oväntat försämras i betydande mån efter det att engångsbelopp utgivits, det saknas möjlighet att genom omprövning komma till rätta med felbedömningen. Den skadelidande blir i sådant fall underkompenserad. Det kan inte heller antas att socialförsäkringen eller andra förmåner alltid täcker hela förlusten. Motsvarande kan inträffa även vid en väsentlig försämring av den skadelidandes arbetsförhållanden. Enligt styrelsens uppfattning kan de förändringar i en människas livsförhållanden som en bestående kroppsskada av allvarigare art medför vara mycket betydande. Ofta uppvägs inte skadan ur den skadelidandes synvinkel av ekonomisk ersättning ens om denna utmäts generöst. Därför framstår det som så mycket angelägnare att i vart fall söka bereda den skadelidande största möjliga trygghet vid förlust av framtida arbetsförtjänst. I detta hänseende är engångsbeloppet underlägset livräntan som ersättningsform. Möjligheterna att vid invaliditet bestämma skadeståndet i form av engångsbelopp bör därför enligt styrelsens mening begagnas med återhållsamhet och endast i fall där det synes klart att risk inte föreligger för framtida försämring av den skadelidandes situation. Engångsbelopp bör alltså inte komma till

användning i så stor omfattning som skadeståndskommittén rekommenderar. Liknande synpunkter anförs av *statens handikappråd*, *HCK* och *Svenska livsmedelsarbetareförbundet*. Enligt *HCK* är engångsbelopp av flera skäl inte lämpligt. Den skadelidande har nämligen ofta svårt att bedöma sin framtida ekonomiska situation. Ett annat skäl är att engångsbelopp många gånger används för att köpa en privat livförsäkring, vilket innebär extra kostnader i form av ackvisitionsarvode m. m.

Svenska livsmedelsarbetareförbundet anser att det starkt kan ifrågasättas om utbyte av livränta mot engångsbelopp bör få ske i sådan betydande omfattning som föreslagits, nämligen t. o. m. en 30 % medicinsk invaliditetsgrad. Förbundet anser att utbyte bara bör tillåtas vid högst 15-20 % medicinsk invaliditetsgrad. Det måste nämligen beaktas att rätten till omprövning förloras i och med ett utbyte av livräntan. Dessutom bör utbyte få ske enbart på framställning av den skadelidande.

Förslaget om upphävande av föreskriften i 13 § trafikförsäkringslagen om utbyte av trafiklivränta som fastställts av domstol tillstyrks av *försäkringsinspektionen*, *Svenska försäkringsbolags riksförbund* och *Trafikförsäkringsföreningen*.

Kommitténs förslag, att högre engångsbelopp än tio basbelopp enligt lagen om allmän försäkring inte bör förekomma, har föranlett yttranden av några remissinstanser. Sålunda ifrågasätter *FCF* behovet av att i lagen införa en rekommendation av detta slag. *Riksförsäkringsverket*, som inte har något att erinra mot den föreslagna regeln, påpekar att det beträffande högre inkomsttagare inte nödvändigtvis behöver inkräkta på den skadades försörjning om högre engångsbelopp utges. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* anser att gränsen tio basbelopp i undantagsfall bör kunna överskridas. Enligt länsstyrelsen kan det vidare ifrågasättas om inte ett engångsbelopp betydligt underskridande denna gräns under vissa omständigheter kan synas mindre lämpligt än livränta, även om skadeståndet från försörjningssynpunkt spelar mindre roll. Så kan t. ex. vara förhållandet, när ersättningen för lyte eller annat stadigvarande men utgår med högt belopp. Enligt länsstyrelsen bör det övervägas, om inte detta skall komma till uttryck i lagtexten. *SAF* ifrågasätter om en fixerad högsta värdegräns behövs. Enligt *SAI*'s mening bör engångsbeloppets storlek fastställas med beaktande av den skadelidandes sociala situation. Hänsyn bör alltså tas till bl. a. hans återstående arbetsförmåga och till sociala förmåner liksom till hur stor del av skadeståndet som fastställts i form av livränta.

SACO, som inte har något att erinra mot att ett engångsbelopp kan delas upp i en del avseende den ideella skadan och en del avseende inkomstförlusten när denna är av större omfattning, anser att man vid fastställande av ett gemensamt kapitalbelopp som ersättning för såväl ideell skada som ekonomisk förlust bör klart ange hur stor del som belöper på den ideella skadan och hur stor del som utgör ersättning för den ekonomiska förlusten. Detta är motiverat redan av skattetekniska skäl, eftersom ju endast den senare delen skall tas upp till beskattning.

Enligt SACO:s mening får det förhållandet, att lagtexten förutsätter att skadestånd i nu avsett fall kan fastställas i form av ett engångsbelopp, inte tilläggas någon processuell effekt som står i strid mot rättegångsbalken. Har part yrkat ersättning med ett belopp för ideell skada och ett belopp för ekonomisk förlust, åligger det i princip domstol att ange hur stor del av ett eventuellt utdömt belopp som belöper på den ena resp. den andra skadan. Skulle något annat vara avsett med förslaget blir följden, att part inte kan föra bara en del av skadestandsfrågorna till högre instans för överprövning. Med ett ospecificerat engångsbelopp skulle det bli nödvändigt att låta överprövningen avse skadesituationen i hela dess vidd.

Förslaget att engångsbeloppets storlek skall bestämmas på grundval av en beräknad periodisk ersättning, förhöjd med hänsyn till de skadeföljder som kommittén kallat allmänna olägenheter, har lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. FCF har förståelse för att man vid bestämmandet av storleken av engångsbelopp i visst skadefall gör en beräkning med en uppskattad periodisk ersättning som underlag. Däremot ställer sig FCF tveksam till kommitténs rekommendation om ersättning med viss multipel av menersättningsbeloppet vid låga invaliditetsgrader. Enligt FCF:s mening kommer avsevärda svårigheter att nå överenskommelse i ersättningsfrågan sannolikt att uppstå om inte vald multipel uppenbart medför överkompensation.

Frågan om beskattning av skadestånd i form av engångsbelopp berörs av ett stort antal remissinstanser. Bland dem som förordar förmånligare skatteregler märks *Svea hovrätt, socialstyrelsen, riks försäkringsverket, försäkringsinspektionen, avtalsverket, länsstyrelsen i Södermanlands län, yrkesskadeförsäkringskommittén, Landstingsförbundet, SAF, TCO, SACO, advokatsamfundet, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Trafikförsäkringsföreningen, Folksam och Motormännens riksförbund. Riksskatteverket* ifrågasätter däremot om problemet för den enskilde bör lösas skattevägen.

Ett par remissinstanser har tagit upp frågan om livränta till skadade efter inträdet i pensionsåldern. *Folksam* önskar ett uttalande om lämpligheten av att även fortsättningsvis använda nuvarande schablonregel, enligt vilken det förutsätts att den skadelidande efter uppnådd pensionsålder skulle ha behållit arbete som gett honom hälften så stor inkomst som dessförinnan. *Svenska Försäkringsbolags riksförbund* hemställer för sin del att huvudregeln för framtiden får bli att livränta fastställs att utgå till den i den skadades yrke normala pensionsåldern. Endast då skadan medför sannolik förlust av pensionsförmån efter avräkning av samordningsförmån eller då den skadade kan göra sannolikt, att han skulle ha fortsatt att förvärvsarbeta efter pensioneringen, samt då livräntan avser kostnader som inte påverkas av att förvärvsarbetet upphör, bör skadeståndet motsvara den uppskattade förlusten.

Advokatsamfundet anser att man bör behålla hittillsvarande praxis att kompensera förlust av ATP-poäng genom att livräntan efter inträdd pensionsålder reduceras endast med en tredjedel mot vanligen förekom-

mande hälftenreducering. Också KAK anser att livräntan bör anpassas till den beräknade förlusten av bl. a. ATP-poäng som en skada för med sig.

Ett stort antal remissinstanser anser att införandet av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp förutsätter större möjligheter till omprövning av skadestånd för framtida inkomstförlust än som föreslagits av kommittén. Bland dessa remissinstanser märks JK, kriminalvårdsstyrelsen, statens handikappråd, yrkesskadeförsäkringskommittén, LO, TCO, SACO, Folksam och HCK. Andra remissinstanser anser dock att en omprövning bör kunna ske endast i sällsynta fall. I denna riktning uttalar sig riksförsäkringsverket och SAF.

Med hänsyn till risken för s. k. ersättningsneuroser bör enligt riksförsäkringsverket omprövning av skadestånd få ske endast i undantagsfall. När mycket lång tid förflutit mellan uppkomsten av en medicinskt sett stationär invaliditet och en sedermera inträffad försämring i försörjningsförmågan kan det vara svårt att avgöra, om den ogynnsamma utvecklingen är en följd av skadan eller beror på helt andra omständigheter, såsom sjukdom, åldersförändringar med därav orsakad nedsättning av arbetsförmågan eller allmänt försämrade sysselsättningsmöjligheter inom den skadades yrkesområde. Det kan därför enligt riksförsäkringsverket ifrågasättas, om inte en preklusionstid bör införas för jämningsanspråk på annan grund än försämring i det av skadan orsakade tillståndet. En sådan begränsning av rätten till omprövning av fastställd skadeståndslivränta torde dock inte behövas, om jämningsmöjligheten såsom kommittén föreslår görs beroende av att väsentlig och bestående ändring uppenbart inträtt i de förhållanden som legat till grund för ersättningen. En situation i vilken omprövning av skadestånd bör kunna ske är när en med skadeståndslivränta samordnad förmån har fallit bort. SAF, som tillstyrker förslaget att livränta skall kunna omprövas i vissa sällsynta fall, understryker att rätten till omprövning bör vara restriktiv, inte minst med hänsyn till risken för ersättningsneuroser. Denna risk accentuerar också önskemålet om att skadestandsfrågorna regleras snabbt. Om det i undantagsfall skulle visa sig ogörligt att omedelbart efter det akuta sjukdomsförloppets slut fastställa ersättning för framtida inkomstförlust bör utbetalning ske á conto i avvaktan på det slutliga avgörandet.

Svenska försäkringsbolags riksförbund påpekar att även med den begränsning av omprövningsfallen som föreslagits torde man få räkna med att anspråk på omprövning kommer att göras i åtskilliga fall där det visar sig att rätt till ändrad ersättning inte föreligger. Dessa anspråk måste givetvis utredas och prövas innan något ställningstagande kan göras. Den föreslagna omprövningsrätten torde därför otvivelaktigt komma att medföra en hel del praktiska och andra olägenheter. Problem kommer även att uppstå i fråga om beräkning av ersättningsreserverna. Vid t. ex. en kraftig konjunkturnedgång kan ett stort antal omprövningsfall bli aktuella. Enligt riksförbundets mening kan det vara svårt att på förhand beräkna täckning i ersättningsreserven för en sådan situation. Det är därför tänkbart att, i varje fall inom ansvarighetsförsäkringen, begränsningar i detta hänseende måste göras för onormala situationer genom

någon form av force-majeureklausul.

JK har svårt att godta en så snäv omprövningsregel som föreslagits av kommittén. Principen att ersättningen för inkomstförlust vid personskada skall bestämmas så nära den faktiska förlusten som möjligt synes tala för en vidgad omprövningsrätt. Att omständigheter som, om de kunnat förutses, varit av betydelse för bestämmande av livräntebelopp skall lämnas obeaktade därför att de inträffat helt kort tid efter livräntans definitiva fastställande är inte tillfredsställande. Skadelivräntans speciella karaktär — att periodiskt under lång tid bidra till den skadelidandes försörjning -- medför att en inträdande oförutsedd differens mellan behovet av ersättning och det utgående räntebeloppet uppfattas som synnerligen besvärande av den skadelidande. *Kriminalvårdsstyrelsen* anser att övergången till ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp innebär viss möjlighet att fastställa ersättningen med en marginal för oförutsedd utveckling. Det måste dock förmodas att detta inte kommer att ske i samma omfattning som nu. Enligt styrelsens uppfattning är det därför erforderligt att med ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp förena möjlighet till omprövning av skadestånd som bestämts i form av livränta. Kommittéförslaget är på denna punkt starkt begränsat till sin räckvidd. Enligt styrelsens mening bör regeln ges en vidare utformning. Härför talar med styrka sociala skäl, främst hänsynen till den skadelidandes behov av ekonomisk trygghet i händelse av väsentlig och bestående försämring i framtiden. Även om man i osäkra fall kan vänta med slutlig prövning under en längre tid tillförsäkras den skadelidande därigenom inte alltid säkerhet mot felbedömningar. Ett utdraget skaderegleringsförfarande torde också öka riskerna för ersättningsneuros. En uppmjukning av omprövningsregeln i den av styrelsen åsyftade riktningen synes kunna ske genom att något krav på att det skall vara "uppenbart" att relevant ändring inträtt inte uppställs. Även i fråga om engångsbelopp för framtida förlust av arbetsinkomst föreligger risk för underkompensation, om det ekonomiska invaliditetsbegreppet utgör grundval. I likhet med kommittén finner styrelsen dock att omprövning inte kan medges beträffande skadestånd som utgår i form av engångsbelopp. *Statens handikappråd* understryker starkt att möjligheterna till omprövning av livräntebelopp, om en skada förvärras eller den skadades utkomstmöjligheter på annat sätt kraftigt försämras på grund av skadan, inte bör omgärdas av alltför stränga restriktioner. Risker för ersättningsneuros, dvs. en olämplig fixering vid ersättningsfrågan hos den skadade, bör enligt handikapprådet tillmätas ringa betydelse i jämförelse med den risk som vid strängare regler kan föreligga för kraftig underkompensation.

Yrkesskadeförsäkringskommittén anser att en naturlig följd av det ekonomiska invaliditetsbegreppet blir att det måste finnas möjlighet till omprövning av periodisk ersättning vid ändrade förhållanden. Olika synpunkter gör sig dock gällande beträffande omprövning av socialförsäkringsförmån och omprövning av skadeståndslivränta. Kommittén har i sitt utredningsarbete ännu inte tagit slutlig ställning till omprövningsfrågan men räknar med att möjligheterna till omprövning av yrkesskade-

livränta i kommitténs blivande förslag inte kommer att få en fullt så restriktiv utformning som nu föreslås för skadeståndslivräntorna. En omprövning av periodisk ersättning kan därför bli möjlig i större utsträckning inom socialförsäkringen än inom skadeståndsrätten. Efter som en skadeståndslivränta bestäms med utgångspunkt från förtidspension eller yrkesskadelivränta kan det synas naturligt att omprövning av socialförsäkringsförmånen föranleder ändring av skadeståndet. Den föreslagna nettometoden för samordning av skadestånd med andra förmåner innebär emellertid att ändring av samordningsförmån inte inverkar på skadeståndets storlek. Enligt yrkesskadeförsäkringskommitténs mening kan ifrågasättas om skadeståndskommittén anfört tillräckligt bärande skäl för att ge sitt förslag om omprövning av skadeståndslivräntor en så begränsad omfattning. I vart fall torde de ingrepp i rättskraftsprinciperna, som omprövningssystemet orsakar, inte böra tillmätas avgörande betydelse. Att genom domstolsavgöranden bestämda periodiska prestationer ändras i en ny rättegång är inte något unikt i svensk rätt.

LO ifrågasätter om innebörden av rekvisitet väsentlig och bestående ändring är tillräckligt klar. Enligt LO:s mening får det godtas att mindre förändringar kompenseras genom att ersättningen fastställs med viss marginal till den skadelidandes fördel. Omprövning bör dock kunna ske, om en förändring av förhållandena uppgår till 10 % och inte är av tillfällig karaktär. Vidare förklarar LO sig inte kunna acceptera att rätten till omprövning förbehålls endast fall där skadeståndet utgår i form av livränta. Skadelidande med skadestånd i form av engångsbelopp kommer i så fall att i princip erhålla ersättning i strid med den grundläggande utgångspunkten att ersättningen för framtida förlust skall bestämmas så nära den faktiska förlusten som möjligt. Svårigheterna att med någon större säkerhet uttala sig om eller i vilken utsträckning unga skadelidande kommer att vidkännas inkomstförluster på grund av nedsatt arbetsförmåga understryker detta förhållande.

Inte heller *advokatsamfundet* anser att den föreslagna omprövningsregeln bör inskränkas till fall när livränta utgår. Någon sådan inskränkning har enligt samfundet inte gällt i avseende på de omprövningsfall som förekommit inom Trafikförsäkringsanstaltens nämnds verksamhetsområde. Nyligen har av nämnden prövats ett fall, i vilket den skadade för ett antal år sedan - på grundval av vad man då trodde var en förhållandevis gynnsam prognos - tillerkänts ett engångsbelopp av typen förhöjd menersättning. Efter sedermera inträdd försämring i hans hälsotillstånd har livränta fastställts för hans återstående livstid. Med den av kommittén förordade begränsningen till livräntefall skulle den skadade i det anförda exemplet ha varit förhindrad att påkalla omprövning. Detta kan enligt samfundets mening inte anses vara en önskad effekt av den nya lagstiftningen, så mycket mindre som fall av invaliditetsersättning genom engångsbelopp framdeles avses bli vanligare än hittills. Någon risk för missbruk av omprövningsregeln, om denna får gälla även engångsbelopp, torde enligt samfundets uppfattning inte vara att befara. Både enligt

gällande utomrättslig praxis och enligt den nu föreslagna lagregeln har den skadelidande i omprövningsfallet en betydande bevisbörda mot sig. I motsats till vad som gäller i livräntefallen bör omprövning av engångsbelopp, om bestämmelsen utvidgas till att omfatta även sådana, naturligen kunna leda till justering bara i höjande riktning. Även *Folksam* anser omprövningsrätten kunna utsträckas till fall där ersättningen utgått i form av engångsbelopp. Enligt bolagets erfarenhet har det snarast varit regel att den skadelidande tvekat att välja engångsbelopp med tanke på risken för en försämring av det medicinska tillståndet. Av psykologiska skäl har bolaget ofta i sådana situationer lovat den skadelidande att få ersättningsfrågan omprövad, om det skulle inträda en väsentlig försämring av hans tillstånd. Omprövningsrätten bör emellertid – även i fråga om livräntor – begränsas till fall där väsentlig försämring inträtt i det av skadan föranledda medicinska tillståndet. *Motormännens riksförbund* och *HCK* anför liknande synpunkter.

6.1.3 Skadestånd vid dödsfall

Förslaget att ersättning för förlust av underhåll skall kunna utges till en vidgad krets personer och att dessa skall kunna få full ersättning tillstyrks allmänt av remissinstanserna, bl. a. *Svea hovrätt*, *socialstyrelsen*, *riksförsäkringsverket*, *försäkringsinspektionen*, *yrkesskadeförsäkringskommittén*, *LO* och *advokatsamfundet*.

Svea hovrätt anför att en utökning av kretsen av ersättningsberättigade enligt kommitténs förslag kan medföra tolkningssvårigheter. Hovrätten har emellertid inte något att erinra mot den förordade utvidgningen. Det torde få överlämnas åt rättstillämpningen att närmare bestämma ersättningsrättens omfattning. *Riksförsäkringsverket* konstaterar att de i lagen om allmän försäkring och yrkesskadeförsäkringslagen av praktiska skäl gjorda begränsningarna av förmånsrätten för efterlevande, som inte enligt lag är berättigade till underhåll, inte har några motsvarigheter i kommitténs förslag. *Riksförsäkringsverket* anser dock att rätten till skadestånd bör på förslaget sätt kunna göras beroende av de faktiska förhållandena i de individuella fallen.

FCF delar kommitténs uppfattning om vilka krav som bör ställas för att skadestånd skall utgå till personer, som vid tiden för dödsfallet faktiskt erhöll eller inom en nära framtid kunde antas erhålla underhåll av den avlidne. Dessa krav återges dock inte i lagtexten, vilket enligt *FCF* är en brist. Med den föreslagna utformningen av lagtexten kan skadestånd komma att utgå till den som visar att han har fått ett inte obetydligt belopp under viss tid från den avlidne för sin försörjning. Enligt *FCF* kan det dock inte anses föreligga skäl att utvidga kretsen av ersättningsberättigade till alla personer som fått periodiska betalningar från den avlidne. *Folksam* finner det tänkbart att kommitténs förslag kan leda till att även kategorier, för vilka behovet av skadestånd inte ter sig lika angeläget som i andra fall, omfattas av lagregeln. Ett sätt att skilja mellan de typer av underhåll som bör utgå med fullt belopp och övriga fall skulle enligt

Folksam kanske vara att använda begreppet "erforderligt underhåll" beträffande sådant underhåll som den avlidne saknat skyldighet att utge. Därigenom skulle man i varje fall undvika risken för att skadestånd utgår för bl. a. underhåll av lyxkaraktär.

SAF delar kommitténs uppfattning att det inte är nödvändigt att i lagtexten i detalj ange när ett samlevnadsförhållande grundar skadeståndsrätt för efterlevande. SAF anser dock att kommitténs uttalanden i motiven till lagtexten är för långtgående och lätt kan ge upphov till tolkningssvårigheter. Med hänsyn härtill bör man i lagtexten markera principen att tredje mansskada inte ersätts utom i vissa undantagsfall. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* och *Motormännens riksförbund* anför liknande synpunkter.

Svea hovrätt och *advokatsamfundet* kritiserar kommitténs förslag att värdet av den avlidnes hushållsarbete endast "i skäligen omfattning" skall likställas med underhåll. Någon sådan begränsning bör enligt dessa remissinstanser inte uppställas.

Svea hovrätt ifrågasätter om inte en regel bör införas om omprövning av skadestånd för förlust av underhåll. En sådan regel skulle enligt hovrätten kunna lösa vissa problem som kan uppstå, om kretsen av ersättningsberättigade utvidgas. Hovrätten framhåller dock att regeln förutsätter att skadeståndet fastställs som livränta.

Slutligen tar *advokatsamfundet* upp en fråga som gäller skadeståndsanspråk avseende tiden mellan skadefallet och dödsfallet. Enligt samfundets mening står det inte i överensstämmelse med gällande rättspraxis att sådana skadeståndsanspråk genom succession övergår på den avlidnes dödsbo till den del anspråken avser rätten till ersättning för ideell skada. Av praxis framgår nämligen att rätten till ersättning för ideell skada förfaller, om den skadade avlider innan ersättningen fastställs genom bindande utfästelse av den skadeståndsskyldige eller genom dom. Enligt samfundets mening är det emellertid svårt att se något rationellt skäl för denna praxis. Samfundet anser därför att rätt till ersättning för ideell skada bör övergå på dödsboet och finner det önskvärt att detta bringas till uttryck åtminstone i motiven.

6.1.4 Samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada

Mot förslagets huvudprinciper att olika förmåner vid personskada skall avräknas på skadeståndet och att regress inte skall utövas beträffande samordningsförmån har flertalet av de remissinstanser som yttrat sig i dessa avseenden inte haft något att erinra. Det gäller bl. a. *Svea hovrätt*, *FCF*, *socialstyrelsen*, *riksförsäkringsverket*, *försäkringsinspektionen*, *Svenska kommunförbundet* och *Folksam*. Från flera håll uttrycks emellertid önskemål om vissa jämkningar i kommittéförslaget.

Förslaget om samordning med periodisk förmån från socialförsäkringen kommenteras av *yrkesskadeförsäkrings-*

kommittén, som konstaterar att engångsbelopp från socialförsäkringen därigenom utesluts från samordning. Enligt yrkesskadeförsäkringskommittén görs emellertid ett avsteg från denna principgenomska-deståndskommitténs uttalande att, om yrkesskadelivränta har bytts ut när samordning aktualiseras, samordning får ske på grundval av det livräntebelopp som var aktuellt då utbytet skedde. Något motsvarande uttalande har inte gjorts beträffande engångsbelopp som enligt 15 kap. 3 § lagen om allmän försäkring kan träda i stället för tilläggspension. Enligt yrkesskadekommitténs uppfattning bör dock samma principer tillämpas även i detta fall. Det kan med hänsyn härtill ifrågasättas om inte lagtexten för undvikande av missförstånd bör omfatta ifrågavarande engångsbelopp. Yrkesskadeförsäkringskommittén erinrar vidare om att den skall utreda frågan om ökad användning av engångsbelopp inom yrkesskadeförsäkringen. Om till följd härav invaliditetsersättning i form av engångsbelopp införs i yrkesskadeförsäkringen, bör också sådan ersättning vara samordningsbar med skadestånd. Även *riksförsäkringsverket* förordar att tilläggspension som enligt 15 kap. 3 § lagen om allmän försäkring har bytts ut mot engångsbelopp skall samordnas med skadestånd. Därvid bör anses som om tilläggspensionen fortfarande utgick.

Förslaget om samordning med periodisk ersättning på grund av privat olycksfalls- eller sjukförsäkring har mött kritik från olika håll. *FCF* anser att samordning bör ske även beträffande ideell ersättning och beträffande engångsbelopp ur olycksfallsförsäkring eller liknande försäkringsform, varvid i första hand ersättning för inkomstbortfall bör borträknas. Enligt *FCF* är det nämligen uppenbart att en överkompensation uppkommer, när engångsbelopp utgår i invaliditetsersättning på grund av sådan försäkring. Till skillnad från kommittén anser förvaltningen det inte vara förenat med nämnvärda besvär att mäta överkompensationen. I det enskilda skadefallet utreds i vad mån den skadade kan anses förlora arbetsförtjänst och vilken ideell ersättning han är berättigad till på grund av skadan. Man bör efter sådan utredning kunna konstatera att utfallande kapitalbelopp fördelar sig med ett viss belopp som ersättning för förlust av arbetsinkomst och som ideell ersättning i övrigt. Även *försäkringsinspektionen* framhåller att förekomsten av mera beaktansvärda kapitalbelopp inom privat olycksfallsförsäkring m. m. utgör ett avräkningsproblem som måhända inte är slutligt löst genom kommitténs förslag. *Svea hovrätt* påpekar att en komplikation kan uppstå vid skaderegleringen genom att livränta och engångsbelopp ur olycksfallsförsäkring inte behandlas lika. Hovrätten framhåller vidare att man med den av kommittén valda lösningen får räkna med att denna kommer att inverka på den framtida utformningen av sådana försäkringar.

Enligt *försäkringsinspektionen* bör bestämmelsen om samordning med periodisk ersättning från olycksfallsförsäkring etc. ges en sådan utformning att det klart framgår att även ersättning från försäkring av detta slag, som har tecknats direkt eller på annat sätt gäller hos utländsk

försäkringsgivare utan koncession för rörelse här i riket, är att anse som en samordningsförmån. Inspektionen anser det vara tveksamt om den föreslagna lagtexten täcker periodiska förmåner från sådana försäkringar.

LO anser att samordning och avräkning inte bör ske beträffande periodisk ersättning från privat olycksfalls- eller sjukförsäkring. En samordning i dessa fall skulle nämligen gynna en skadevällare på den skadelidandes (försäkringstagarens) bekostnad. Denna ståndpunkt delas av *TCO*. Också *Motormännens riksförbund* motsätter sig att sådana förmåner betraktas som samordningsförmåner. Framför allt är det enligt riksförbundet inte rimligt att betrakta ersättningen som samordningsförmån i situationer då bilister tillerkänns skadestånd enligt 5 § andra stycket bilansvarighetslagen.

Advokatsamfundet framhåller att de föreslagna samordningsreglerna innebär att de försäkringsersättningar för vilka den skadelidande eller hans arbetsgivare betalat premier inte kommer att medföra ökat skydd för den försäkrade utan bara gynnar den skadeståndsskyldige. Visserligen skall sjukpenning och sjukförmåner enligt AFP och ATP redan enligt nu gällande regler avräknas vid skadeståndsberäkningen, men i de fallen rör det sig om obligatoriska försäkringar, där en avräkning kan framstå som naturlig. Då det däremot gäller frivilliga försäkringar som kanske är anpassade efter den försäkrades speciella situation eller för tillgodoseende av hans långtgående krav på ekonomisk trygghet synes det samfundet otillfredsställande att försäkringsskyddet skall gynna den skadeståndsskyldige i stället för den skadelidande. Förslaget syftar till att undvika överkompensation. Tar man hänsyn till jämningsreglerna i 6 kap. kan emellertid i fall när dessa blir aktuella samordningen av förmåner och skadestånd leda till att den skadelidande inte ens får full kompensation, trots att han själv sört för visst försäkringsskydd. Detta förhållande beror på att avräkning av samordningsförmånerna sker från bruttoskadan, innan man kommer fram till det belopp som skall betraktas som skadestånd. Detta skadestånd kan därefter i förekommande fall jämkas. Har den skadelidande i stället haft rätt att i det första ledet av skadeståndsberäkningen kumulera sin enskilda försäkringsförmån med skadebeloppet skulle han, efter verkställd jämkning, ha fått högre täckning för sin totala förlust. Det skulle i många fall innebära full täckning för denna, medan den av kommittén föreslagna samordningen innebär att han kan åsamkas en betydande förlust, trots att han sökt gardera sig genom egen eller av arbetsgivaren tagen försäkring. Enligt samfundets mening är detta inte förenligt med det mot den skadelidande gynnsammare synsätt som i olika avseenden annars gör sig gällande i den föreslagna lagstiftningen. De refererade synpunkterna kan enligt samfundet inte lämnas obeaktade även om jämningsreglerna får den i förslaget angivna restriktiva utformningen, i synnerhet inte om de särskilda jämningsreglerna i 5 § andra stycket bilansvarighetslagen skall behållas. De otillfredsställande konsekvenser som en utformning av samordningen enligt kommittéförslaget kan medföra bör enligt samfundets mening leda

till en revidering så att avräkning av samordningsförmåner medges bara i sådan utsträckning att den skadelidande inte genom sådana förmåner och skadestånd sammanlagt kommer i ett bättre läge än om skadan inte inträffat. Den del av samordningsförmånen som inte åstadkommer sådan effekt bör den skadelidande och inte den skadeståndsskyldige få njuta förmånen av.

Ett par remissinstanser anser att samordning bör ske även med vissa andra förmåner än dem som anges i kommitténs förslag. Sålunda anför *socialstyrelsen* att förmån som täcker samma utgifter eller förluster som skadeståndet över huvud taget bör avräknas från detta för att överkompensation skall undvikas. Som samordningsförmån bör alltså betraktas även bidrag och andra förmåner som kan utgå enligt arbetsmarknadskungörelsen. Också *Folksam* ifrågasätter om inte exempelvis lön från AMS till skadelidande som sysselsätts på skyddad verkstad bör ha karaktär av samordningsförmån.

Förslaget att samordningen skall ske enligt en nettometod och att som en följd härav föreliggande regressrätt skall avskaffas föranleder det påpekandet från *riksförsäkringsverket*, att detta inte innebär någon ändring av vad som redan gäller inom socialförsäkringen. *Svenska kommunförbundet* konstaterar att förslaget innebär att den av kommunerna tillämpade principen om en bruttosamordning vid beräkning av sjuklön, pension m. m. inte längre blir möjlig. Förbundet anser dock att bruttosamordningen med hänsyn till det begränsade antalet fall inte framstår som angelägen av ekonomiska skäl. Principen har dessutom visat sig förorsaka ett oproportionerligt merarbete för alla parter. Förbundet har mot bakgrund därav intet att erinra mot kommittéförslaget i denna del.

Svea hovrätt framhåller att den regressrätt, som enligt allmänna grunder kan anses tillkomma en arbetsgivare med avseende på sjuklön eller pension som denne utgett på grund av anställningsavtal, inte torde kunna avskaffas genom införande av nettometoden för bestämmande av skadestånd. Tillräckligt underlag för bedömningen av i vilken omfattning sådan regressrätt utövas och vilken inverkan detta bör ha vid utformningen av den föreslagna lagbestämmelsen finns inte, varför hovrätten förordar kompletterande utredning på denna punkt.

Det förhållandet, att skadeståndets storlek vid samordning enligt nettometoden inte påverkas av senare inträffade ändringar av samordningsförmåner, medför enligt *yrkesskadeförsäkringskommittén* risk för såväl över- som underkompensation. Yrkesskadeförsäkringskommittén anför inte någon kritik mot valet av nettometoden men framhåller att det med hänsyn härtill kan synas naturligt att samma möjligheter till omprövning av periodisk ersättning föreligger inom skadeståndsrätten som inom socialförsäkringen.

När det gäller frågan huruvida man vid samordningen bör ta hänsyn till föreliggande skattefrihet för vissa förmåner erinrar *försäkringsinspektionen* om att både inom sjuk- och olycksfallsförsäk-

ringen det reala utrymmet för kompletteringsförmåner beräknas med beaktande av ev. skattefrihet. Försäkringsinspektionen anser det därför vara naturligt att man även vid avvägningen av skadeståndet tar hänsyn till skattefrihet för utgående samordningsförmåner. Denna ståndpunkt delas av *riksförsäkringsverket* och *Svenska försäkringsbolags riksförbund*. Även *SAF* reagerar mot kommitténs förslag att hänsyn inte skall tas till om samordningsförmånerna är skattefria.

6.1.5 Ersättningsnivån vid personskada

Svea hovrätt, *socialstyrelsen*, *advokatsamfundet*, *SACO* och *Motormännens riksförbund* delar kommitténs uppfattning att skadestånd för inkomstförlust eller förlust av försörjare inte skall begränsas till viss högsta nivå. Av övriga remissinstanser är det endast *Folksam* som uttrycker en motsatt åsikt.

Svea hovrätt finner det inte möjligt att med bibehållande av hittillsvarande rättsprinciper tillämpa andra jämlikhetssynpunkter än dem att lika skadefall skall behandlas lika. I praktiken skulle stora svårigheter uppstå vid skadereglering i fall där begränsningsregeln skall tillämpas samtidigt med reduktionsregler på grund av medvållande. *Socialstyrelsen* understryker att det är föga tilltalande att sätta in inkomstutjämnanande åtgärder just när en inkomsttagare drabbas av allvarlig personskada. För styrelsen framstår skattelagstiftningen i stället som det lämpliga instrumentet för att tillgodose jämlikhetssynpunkter i förevarande avseende. Styrelsen anser det emellertid otillfredsställande att avsaknad av försäkringar eller innehav av försäkringar kan leda till olika regleringar av ett skadestånd. Det är därför önskvärt och i vissa fall påkallat med en av staten administrerad för alla medborgare enhetlig ansvarsförsäkring som grundskydd.

Enligt *Folksams* mening väger redan de av kommittén redovisade skälen för en begränsningsregel tyngre än skälen mot. Ytterligare ett starkt skäl för en sådan regel är att ju mer oberoende av skuld och medvållande skadeståndsskyldigheten är, desto mer befogad är en begränsning av beloppet. En begränsning till exempelvis 12 basbelopp – nu motsvarande cirka 100 000 kr per år – synes bolaget rimlig.

6.1.6 Skadelidandes medvållande

Kommitténs förslag i Skadestånd III till ändrad lydelse av den allmänna medverkansregeln i 5 kap. 5 § skadeståndslagen tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Från flera håll uttalas dock önskemål om tydligare lagtext än den kommittén föreslagit. Till stor del uppehåller sig remissinstanserna vid regelns effekt i personskadefallen. Dessa synpunkter har emellertid inte medtagits i denna sammanställning, eftersom frågan numera kommit i ett annat läge sedan kommittén i Skadestånd V föreslagit en särskild medverkansregel för dessa fall.

Enligt *Svea hovrätt* bör möjligheten att vid medvållandebedömningen ta hänsyn till andra faktorer än skuldgraden inte tillvaratas annat än för att förebygga resultat som eljest skulle framstå som klart obilliga. Som huvudregel bör gälla att underlåtenhet att nedsätta skadestånd på grund av medvållande från den skadelidandes sida skall ifrågakomma endast vid personskador och mera sällan vid saksador.

Svenska försäkringsbolags riksförbund konstaterar att utvecklingen synes gå i riktning från ett skadestånds- och vållandetänkande mot ett system innebärande att en skadelidande i möjligaste mån skall få full kompensation för skada oavsett under vilka förhållanden skadan uppkommit. Förbundet ser kommitténs förslag som ett steg i denna riktning och finner ej skäl att motarbeta en sådan utveckling i och för sig.

Föreningen Sveriges statsåklagare anser att ett med hänsyn till omständigheterna obetydligt medvållande till skadan från den skadelidandes sida inte bör föranleda jämkning av skadeståndet. Föreningen finner det däremot tveksamt om sociala och humanitära skäl bör kunna åberopas som grund för en dom på ojämkad ersättning fastän medvållande konstaterats. Sådana hänsyn är det mera samhällets än den huvudsakligen ansvariges eller dennes försäkringsgivares sak att tillgodose.

Trafikmålskommittén framhåller att det är tveksamt om det inom trafikrätten finns någon anledning att från sociala och humanitära synpunkter göra skillnad mellan saksador och mindre personskador. Bilen spelar en stor social roll för en alldeles övervägande del av även lägre inkomsttagare. Eftersom en förlust av bilen här ofta kan få förödande ekonomiska konsekvenser blir det således från social synpunkt inte sällan ett starkt intresse att även saksador blir ersatta. Trafikmålskommittén vill således från nu anförda synpunkter uttala tveksamhet om lämpligheten av den gjorda distinktionen mellan person- och saksador. Trafikmålskommittén framhåller vidare att det är nödvändigt att lagstiftaren arbetar utifrån en enhetlig grundsyn på frågan om preventionens betydelse inom trafikrätten. De negativa följderna av felhandlingar i trafiken måste ses som en enhet. I detta utgör skadestånd, bonusförlust etc. lika väl som böter en del. Det är inte möjligt att med bestämdhet uttala sig om de olika komponenternas relativa betydelse. Trafikmålskommittén anser således att det är nödvändigt att i ett sammanhang ta ställning till olika åtgärders preventiva effekt. Lagstiftningen måste arbeta utifrån samma grundsyn inom skadeståndsrätt och straffrätt.

JK anser inte att kommitténs avsikt med den nya regleringen fått ett tillfredsställande uttryck i lagtexten. Lagtexten bör få en utformning som, även utan läsning av motiven, ger en uppfattning om lagstiftarens intentioner. *Försäkringsjuridiska föreningen* framför liknande synpunkter på lagtexten och anser en överarbetning av regeln önskvärd. Även *trafikmålskommittén* pekar på att skadeståndskommittén funnit det nödvändigt att för rättsbildningen främst lita till motivuttalanden och beklagar, framför allt från processrättsliga synpunkter, att skadeståndskommittén inte funnit det möjligt att redan vid skadeståndslagens

utformning med större exakthet än vad som skett ge uttryck för lagstiftarens intentioner.

Också *FCF* finner regeln behäftad med påfallande oklarhet beträffande dess effekt i särskilda fall och befarar att den kan medföra rättsosäkerhet. *FCF* framhåller vidare att svårlösta frågor kan uppkomma på grund av den samtidiga förekomsten av de särskilda reglerna för jämkning i 5 kap. 5 § skadeståndslagen och den av kommittén föreslagna allmänna regeln om jämkning av skadestånd. Det torde enligt *FCF* inte kunna uteslutas att vid tillämpningen av dessa regler jämkning åtminstone delvis kan ske dubbelt eller kumuleras på ej avsett sätt. Även om kommittén givetvis ej åsyftat något sådant är reglernas art och de komplicerade förhållanden, som kan föreligga vid tillämpningen, sådana att feltolkning kan ske i de särskilda fallen och leda till objektivet oriktigt resultat. *Försäkringsinspektionen* befarar att bestämmelsen kommer att medföra en beaktansvärd komplikation i försäkringsbolagens utomrättsliga personskadereglering i ansvars- och trafikförsäkring.

Svenska försäkringsbolags riksförbund uttalar att ett genomförande av förslaget torde påverka premiekostnaderna för trafik- och ansvarsförsäkring uppåt med några procentenheter, dock knappast med mer än fem procent.

Kommitténs uppfattning att efterlevande till omkommen person ofta bör undgå att få sitt skadestånd nedsatt på grund av den omkomnes medvållande delas av *Svea hovrätt* och *Svenska försäkringsbolags riksförbund*. Hovrätten tillägger att även om skadeståndet inte nedsätts i ett sådant fall så kvarstår möjligheten att jämka skadeståndet enligt den av kommittén föreslagna allmänna regeln om jämkning av skadestånd, om detta är motiverat av hänsyn till den ansvariges förhållanden. *FCF* förordar däremot att jämkning av efterlevandes skadestånd på grund av medvållande från den avlidnes sida alltjämt bör kunna ske i samma utsträckning som tidigare.

Kommitténs förslag i Skadestånd V att jämkning av skadestånd på grund av medvållande till personskada skall kunna ske endast i undantagsfall tillstyrks eller lämnas uttryckligen utan erinran av ett stort antal remissinstanser, bl. a. *riksförsäkringsverket*, *försäkringsinspektionen*, *SAF*, *TCO*, *advokatsamfundet* och *Svenska försäkringsbolags riksförbund*. Endast *FCF* avstyrker förslaget.

Svea hovrätt framhåller att någon erinran inte kan framställas mot förslaget, om det är förenligt med försäkringsmässiga synpunkter. Inte heller *socialstyrelsen* har någon erinran mot förslaget, även om styrelsen i och för sig anser det vara tillräckligt med den skärpta jämningsregeln endast vid allvarlig personskada.

Enligt *LO* bör jämkning kunna ske endast vid uppsåtligt vållande. Starka sociala och humanitära skäl talar för att jämningsgrunden grov vårdslöshet bör bortfalla med hänsyn till att de situationer, där denna jämningsmöjlighet kan komma i fråga, är utomordentligt begränsade. Svårigheter att avgöra vad som är grov vårdslöshet jämförd med enkel

vårdslöshet talar enligt LO också i denna riktning. Däremot skapar en jämkning besvärande sociala konsekvenser. Även den föreslagna jämningsgrunden "synnerliga skäl" bör enligt LO tas bort.

JK anser att exemplifieringen av vad som enligt kommitténs förslag skall utgöra synnerliga skäl för jämkning bör utgå ur lagtexten. Sociala och mänskliga skäl talar för att denna jämningsmöjlighet – som även kan drabba efterlevande – utnyttjas med största försiktighet. Särskilt rekvisitet att skadan väsentligen framstår som självförvållad kan inbjuda till inte önskvärda begränsningar av rätten till skadestånd. Enligt *JK:s* mening bör det helt överlämnas till rättstillämpningen att avgöra vad som i detta sammanhang skall förstås med synnerliga skäl till jämkning. *Socialstyrelsen*, som har motsvarande inställning, anser att förslaget kan leda till oanade och inte önskvärda konsekvenser. Styrelsen tänker särskilt på förslaget till lag om obligatorisk användning av bilbälte. Följden skulle kunna bli att en bilist som helt utan eget vållande blir påkörd och skadad får skadeståndet jämkat, om han inte använt bilbälte.

FCF framhåller att åtskilliga personer på grund av egen oaktsamhet försätter sig i en situation som medför besvärande konsekvenser under återstoden av deras liv. Många har utan att oaktsamhet över huvud taget föreligger hamnat i en liknande situation. I sådana fall finns varken i nuvarande eller föreslagna regler om skadestånd utrymme för ersättning åt den skadelidande. Samhället ser i mån av resurser som sin uppgift att likväl lämna hjälp exempelvis genom socialförsäkring och socialhjälp. Kommitténs förslag innebär alltså en förbättring för den grupp av människor som hamnat i en svår situation genom att själva orsaka sig kroppsskada men begränsar sig därvid till fall där den skadelidande inte ensam utan tillsammans med annan vållat skadan. *FCF* ifrågasätter för sin del om kommitténs förslag bärs upp av vägande argument och om starka sociala och humanitära skäl talar för genomförande av förslaget. Detta gäller framför allt de medvållandefall där ansvarsförsäkring saknas oavsett om sådan bort föreligga eller ej. I sammanhanget bör även beaktas att kapitalbelopp ur olycksfallsförsäkring och liknande försäkring enligt kommitténs förslag inte skall samordnas med skadeståndersättning. I de fall då en medvållande skadelidande innehar sådan försäkring, innebär förslaget att han överkompenseras. *FCF* ifrågasätter allvarligt, om inte det svenska förslaget i motsats till övriga nordiska länders inställning i frågan kommer att i alltför många fall medföra avgöranden som ter sig direkt stötande för rättskänslan.

Beträffande tillämpningen av den nya medvållanderegeln inom området för den skadeståndsrättsliga speciallagstiftningen påpekar *statens vägverk* att de i praktiken viktiga förarskadorna vid bilolyckor inte upptagits till behandling. Enligt verkets mening kan de nya medvållandereglerne leda till en del egenartade konsekvenser. Eftersom de nya reglerne bara gäller personskador, noterar vägverket att när både person- och saksador samtidigt inträffar full ersättning kan komma att utgå för personskadan men bara jämkad ersättning för sakskadan t. ex. skadade

kläder. *Advokatsamfundet* anser inte att det finns skäl för att utesluta tillämpningen av den nya medvållanderegeln i de ofta förekommande fall som avses i 5 § bilansvarighetslagen. Anledning saknas enligt samfundet att ställa dessa skadelidande i en sämre situation än andra skadelidande. Att i likhet med kommittén hänvisa till förarplatsförsäkringen förefaller ologiskt. Denna försäkring fungerar uteslutande som en olycksfallsförsäkring som inte ger ersättning för förlorad arbetsförtjänst, inte heller livränta motsvarande inkomstförlust och än mindre ideell ersättning. Samfundet förordar därför att 5 § bilansvarighetslagen ändras i analogi med den föreslagna ändringen av 2 § samma lag. En sådan utvidgning av tillämpningen av jämningsregeln är så mycket mera påkallad om den av skadeståndskommittén föreslagna formen för samordning med andra förmåner skulle godtas. Som samfundet tidigare påpekat leder nämligen jämkning av ett skadestånd som bestämts till skillnaden mellan bruttoskadan och samordningsförmånerna till att den skadelidande inte får full kompensation. *Motormännens riksförbund* anför liknande synpunkter.

6.1.7 Jämkning av oskäligt betungande skadestånd

De flesta remissinstanserna delar kommitténs uppfattning att en generell möjlighet till jämkning av oskäligt betungande skadestånd bör införas i skadeståndsrätten. Bland dessa remissinstanser märks *JK*, *RÅ*, *Svea hovrätt*, *hovrätten för Övre Norrland*, *kriminalvårdsstyrelsen*, *statens vägverk*, *luftfartsverket*, *försäkringsinspektionen*, *Svenska kommunförbundet*, *Landstingsförbundet*. *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* och *Försäkringsjuridiska föreningen*. Flera av dem betonar att en sådan jämningsmöjlighet bör utnyttjas med den varsamhet som kommittén förordat i motiven till sitt förslag samt att det är angeläget att denna återhållsamma inställning kommer till direkt uttryck i lagtexten.

Också *socialstyrelsen* tillstyrker kommitténs förslag, som styrelsen med hänsyn framför allt till nuvarande rättsläge på det sociala området och den allmänna rättsuppfattningen finner väl avvägt. Reformen är dock, som kommittén konstaterat, av begränsad räckvidd. Det är därför styrelsens förhoppning att den endast skall ses som en delreform på väg mot en lagstiftning, där man vid utdömande av skadestånd har möjligheter att ta mindre hänsyn till skadeståndets eventuella preventiva effekt och mer hänsyn till möjligheterna att få till stånd en ur alla synpunkter rättvis och praktisk lösning. Sålunda bör i framtiden sådana synpunkter få spela in som den skadelidandes goda ekonomi, försäkringar och försäkringsmöjligheter. Ytterst bör samhället dessutom genom sin sociallagstiftning garantera den enskilde medborgaren att slippa bli försatt i en sådan ekonomiskt trängd situation att han betas sina möjligheter till ett självständigt liv eller en verklig återanpassning.

SACO konstaterar att det hänsynstagande till förekomsten av försäkring eller försäkringsmöjlighet som numera i stor utsträckning accepteras inom vår skadeståndsrätt egentligen utgör ett irrationellt inslag i ett

skadeståndssystem som baseras på culpaprincipen. SACO ställer sig inte avvisande till kommitténs förslag som är att se som en ytterligare anpassning av skadeståndsrätten till de förändrade samhällsförhållandena, särskilt till den förändrade ekonomiska strukturen och till de förändrade synsätt som denna för med sig. Kommitténs förslag är enligt SACO:s mening ett steg i rätt riktning, men ett allvarligt problem kvarstår. SACO anser att skadeståndets storlek i princip inte bör påverkas av den skadevållandes inkomst utan enbart av skadans omfattning. Det är dock inte rimligt att den skadevållandes ekonomi skall kunna bli förstörd i decennier på grund av ansvaret för en skada. I den mån som den skadevållande saknar ekonomiska resurser eller försäkring bör därför samhället gripa in.

Också RA anser att konflikter mellan skadevållarens och den skadelidandes intressen på längre sikt bör lösas genom ett system, som garanterar skälig ersättning åt den skadelidande på försäkringsbasis eller genom att det allmänna träder in i kombination med regresskrav mot skadevållaren. Härvid blir det möjligt att samtidigt som den preventiva aspekten beaktas i betydande omfattning ta hänsyn till sociala och humanitära synpunkter samt graden av vållande m. m.

LO förklarar sig kunna acceptera kommitténs förslag under två förutsättningar. Den ena förutsättningen är att den restriktivitet och de begränsningar som kommittén i motiven har gett uttryck åt under inga omständigheter luckras upp till skadevållarens förmån. LO ifrågasätter om inte detta bör framgå direkt av lagtexten. Den andra förutsättningen är att en obligatorisk straffsanktionerad försäkringsplikt uppställs för arbetsgivare i enlighet med vad LO tidigare krävt i remissyttrande över betänkandet (SOU 1964:31) Skadestånd II. LO anser att detta krav nu ytterligare förstärks genom den betydelse ansvarsförsäkringens existens på skadevållarens sida får för den skadelidande vid tillämpningen av den föreslagna jämningsregeln.

En avvisande hållning till förslaget intas av *Sveriges advokatsamfund*, som anser jämningsregeln vara äventyrlig från rättssäkerhetssynpunkt. Enligt samfundet har kommittén inte visat att det föreligger något verkligt behov av denna regel. Regeln kan givetvis ändå införas, om den ges så begränsad räckvidd att den inte medför klara nackdelar t. ex. i form av rättsosäkerhet. Av kommitténs motiv framgår emellertid att stort utrymme skall finnas för tillämpning av regeln och att den därför kan få avsevärd användning eller i varje fall komma att åberopas av skadeståndsskyldiga i stor utsträckning. Enligt motiven skall vidare vid jämningsbedömningen hänsyn i regel tas till den skadelidandes ekonomi och försäkringar samt arten och graden av skadevållarens skuld, vilket kommer att medföra mycket svåra avvägningar för domstolarna. Ett stort moment av skönsmässighet kan inte undvikas vid tillämpningen av jämningsregeln, i synnerhet om skadeståndet efter jämkning skall fastställas till ett bestämt belopp och inte till viss bråkdel av skadan. Utgången av en rättegång blir på grund härav ytterst vanskelig, för att inte

säga omöjlig, att förutse. Detta medför även att uppgörelse utom rätta i stor utsträckning kommer att försvåras. Skadeståndstvister kan därför antas komma att i betydligt större omfattning än hittills avgöras genom rättegångar. Brottmålen kommer sannolikt att avsevärt tyngas och försvåras av en allmän jämningsregel.

Också *SAF* avstyrker den föreslagna jämningsregeln. Om regeln införs, torde parterna i ett skadefall väsentligt oftare än f. n. komma i ett läge där det är helt omöjligt att förutse vilket resultat en domstolsprövning kan medföra. På grund härav skulle regeln sannolikt leda till minskad benägenhet att ingå uppgörelse utom rätta. Enligt *SAF*'s uppfattning bör inte de lagstiftande myndigheterna i så stor utsträckning, som skulle bli fallet om jämningsregeln införs i lagstiftningen, överföra sitt ansvarsområde till domstolarna. Detta gäller särskilt när domstolarnas avgöranden skall träffas på grundval av allmänt utformade skälighetsprinciper, som inte tillåter sedvanlig prejudikatbildning. *SAF* påpekar att det redan i gällande rätt finns ett ganska stort antal regler om jämkning av skadestånd i skilda fall. *SAF* motsätter sig inte att man går vidare på de partiella reformernas väg och för bestämda, klart överblickbara fall inför möjlighet att jämka skadestånd när detta framstår som motiverat. Detta innebär emellertid något annat än att i enlighet med kommitténs förslag genomföra en vittgående reform vars verkningar är svåra att förutse.

Även flertalet av de remissinstanser som stöder kommitténs förslag framhåller risken för att jämningsregeln kan leda till rättsosäkerhet och medföra tillämpningssvårigheter. Från flera håll efterlyses ett bestämdare tolkningsunderlag för tillämpningen av den nya regeln samt en tydligare lagtext. I denna riktning uttalar sig bl. a. *JK*, *Svea hovrätt*, *hovrätten för Övre Norrland*, *FCF*, *statens vägverk*, *försäkringsinspektionen*, *trafikmålskommittén*, *Landstingsförbundet*, *Svenska försäkringsbolags riksförbund*, *Folksam*, *LO*, *TCO*, *SACO*, *Föreningen Sveriges statsåklagare* och *Försäkringsjuridiska föreningen*.

Särskilt förvillande anses den föreslagna formuleringen att skadestånd kan jämkas om skadeståndsskyldigheten befinns oskäligt betungande med hänsyn till "parternas" ekonomiska förhållanden. Enligt *JK*, *hovrätten för Övre Norrland*, *SACO* och *Försäkringsjuridiska föreningen* avspeglar inte denna bestämmelse den dominerande roll som i motiven tillmätts den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden utan kan lätt framkalla missuppfattningen att jämningsfrågan från början skall avgöras på grundval av en jämförelse mellan parternas ekonomiska förhållanden. *Svea hovrätt* anser att den föreslagna lagtexten inte på ett tillräckligt tydligt sätt ger uttryck åt den viktiga principen att skälighetsbedömningen alltid måste ske med sikte på att den skadelidandes berättigade intresse av ersättning inte åsidosätts.

SACO ifrågasätter om det inte av lagtexten bör framgå att jämningsregeln är avsedd att tillämpas främst då det rör sig om ersättning av större ekonomisk betydelse för skadevällaren. Enligt *SACO* bör lagtexten vidare möjligen innehålla en uttrycklig föreskrift om att jämkning inte skall

komma i fråga, när skadeståndsskyldigheten helt täcks av en försäkringsgivares eller självförsäkrares ansvar. Denna synpunkt delas av *SAF. Trafikmålskommittén* framhåller att den enskilde av lagtexten bör ha möjlighet att veta i vilken utsträckning han är skyldig att hålla t. ex. ansvarsförsäkring.

Enligt *JK* bör det i lagtexten begagnade uttrycket "omständigheterna i övrigt" byggas ut med närmare riktlinjer för bedömningen i överensstämmelse med de uttalanden kommittén gjort därom i motiven. *SACO* ifrågasätter om inte lagtexten bör ge direkt uttryck åt den av kommittén angivna huvudregeln att jämkning av skadestånd inte skall ske vid uppsåtligt brott.

Kommitténs uttalanden om betydelsen av den ansvariges ekonomi kritiserar av vissa remissinstanser. *Hovrätten för Övre Norrland* ställer sig tveksam till den levnadsstandard som bör förbehållas den skadeståndsskyldige enligt kommittén. Hovrätten finner det sannolikt att de av kommittén åsyftade förutsättningarna för jämkning kommer att vara för handen i betydligt fler fall än kommittén i andra sammanhang synes anta. *Försäkringsjuridiska föreningen* ifrågasätter om det inte borde finnas större jämningsmöjlighet i vissa fall. Vid skyldighet att ersätta ren förmögenhetsskada på grund av vårdslöshet som inte är grov synes det ej rimligt att exempelvis en medborgare i vanliga omständigheter skall tvingas uppföra t. ex. sommarstuga och den helt övervägande delen av sitt sparkapital för att ersätta förlust som uppstått genom vårdslösheten. Föreningen vill därför rekommendera att principen för jämkningen övervägs ytterligare och att lagtexten utformas så att därav ytterligare framgår hur den avses att tillämpas. Även *Folksam* menar att regeln bör kunna tillämpas mer generöst än vad kommittén antyder. Den belastning som enligt kommitténs beskrivning kan åläggas den skadeståndsskyldige synes *Folksam* vara ungefär vad som maximalt kan avpressas honom. En jämkning som motiveras av sociala hänsyn mot den ansvarige bör kunna vara kraftigare. Enligt *Folksam*s mening bör domstolarna ges möjlighet att göra kraftiga nedsättningar, förmodligen ganska schablonmässigt. Avvägningarna blir annars svåra och resultatet ändå ofta slumpmässigt.

Enligt *Svea hovrätts* mening torde det inte sällan komma att vara förenat med svårigheter att göra de ekonomiska prognoser rörande de ansvariga, som kommer att bli nödvändiga, t. ex. då den ansvarige vid tiden för bedömningen är studerande men kan antas senare komma att uppbära inkomst. Att på grundval av en sådan prognos nå fram till ett för såväl den skadeståndsskyldige som den skadelidande tillfredsställande resultat för lång tid framöver blir säkerligen inte lätt. Hovrätten finner det vara en brist att en skadelidande, som tillerkänts jämkat skadestånd efter tillämpning av jämningsregeln, skall vara förhindrad att väcka ny talan med yrkande att utfå skadestånd utöver den jämkade ersättningen som tidigare utdömts. Hovrätten ifrågasätter om det inte bör finnas möjlighet att, då väsentligen ändrade förhållanden på den ansvariges sida

påkallar det, väcka ny talan för utfående av ytterligare skadestånd. Härigenom skulle nackdelen med den osäkerhet som ligger i en bedömning grundad på ekonomiska prognoser i stor utsträckning kunna neutraliseras. Även *Sveriges advokatsamfund* anser det nödvändigt med en lagtext som gör det möjligt att få skadestånd, som utdömts eller avtalats med tillämpning av den allmänna jämkningsregeln, omprövat vid väsentligt förbättrade ekonomiska förhållanden för den skadeståndsskyldige.

Försäkringsjuridiska föreningen anför liknande synpunkter och framhåller därvid särskilt svårigheterna att vid en och samma rättegång överblicka skadans totala omfattning. Föreningen påpekar vidare att tillämpningen av den föreslagna jämkningsregeln kommer att medföra betydande svårigheter att förebringa tillförlitlig bevisning angående de ekonomiska förhållandena.

Några remissinstanser berör de uttalanden kommittén gjort om verkan av underlåtenhet att teckna ansvarsförsäkring. *Svea hovrätt* anser att man bör upprätthålla ett strängt krav på att företagare, oavsett omfattningen av den bedrivna verksamheten, skyddar sig genom ansvarsförsäkring. Huvudregeln bör därför vara att underlåtenhet att teckna ansvarsförsäkring medför att företagaren går förlustig möjligheten till jämkning. För att underlåtenhet i sådant hänseende skall anses ursäktlig bör det åligga den ansvarige att förebringa tungt vägande skäl för sin underlåtenhet. Då det gäller att bedöma motsvarande underlåtenhet av privatpersoner betonar hovrätten vikten av att ansvarsförsäkringen får största möjliga utbredning för att skadelidande i så stor utsträckning som möjligt skall erhålla full ersättning för liden skada. Hovrätten kan därför inte dela kommitténs uppfattning att det regelmässigt skall anses ursäktligt att en skadevällande privatperson underlåtit att teckna ansvarsförsäkring. Är förhållandena sådana att skadevällaren haft ekonomiska möjligheter att skydda sig genom ansvarsförsäkring bör som huvudregel gälla, att jämkning ej skall äga rum. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* utgår från att det i rättstillämpningen kommer att anses höra till "god ordning" att en företagare – främst tillverkare av produkter som kan orsaka skada – tecknar inte endast allmän ansvarighetsförsäkring utan även produktansvarighetsförsäkring i den utsträckning en sådan normalt kan erhållas. Den allmänna jämkningsregeln skulle annars kunna tänkas få en negativ inverkan på vidareutvecklingen av denna för konsumenterna mycket viktiga försäkringsform. *SAF* menar däremot att det synsätt kommittén gett uttryck för när det gäller företagets omsorg och förtänksamhet i fråga om att teckna ansvarsförsäkring inte är försvarligt.

I fråga om betydelsen av skuldgraden och ansvarsgrundens delar *Svea hovrätt* kommitténs uppfattning att ett medvetet risktagande i allmänhet bör fränta skadevällaren möjlighet att få komma i åtnjutande av jämkning. Jämkning bör enligt hovrättens mening regelmässigt inte heller ske vid skador orsakade genom brott av grov beskaffenhet.

Också *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* anser det tveksamt i vad mån jämningsregeln bör kunna tillgripas vid skada på grund av uppsåtlig brottslig gärning. *Föreningen Sveriges statsåklagare* finner det däremot naturligt att det så gott som ensamt avgörande vid själva jämkningen av skadestånd bör vara hur stort skadeståndsbelopp som den ansvarige kan utge utan att oskäligt betungas. Med detta synsätt bör skuldgraden, menar föreningen, väga mycket lätt vid bedömning av frågan om och i vad mån skadestånd skall jämkas. Detta finner föreningen böra gälla även vid skadestånd på grund av uppsåtligt brott. Föreningen pekar på svårigheten att genom endast ett skadeståndsinstitut på tillfredsställande sätt tillgodose både det civilrättsliga och det kriminalrättsliga områdets behov. Enligt föreningens mening bör den omständigheten att skadan tillkommit genom brott i princip inte föranleda en återhållsammare tillämpning av den föreslagna jämningsregeln än om skadan uppkommit på annat sätt. Om jämningsregeln tillämpas så bör emellertid enligt föreningens mening åtminstone vid uppsåtligt brott skadeståndets reparationsfunktion tillgodoses av det allmänna enligt i stort sett vanliga skadestandsregler.

Enligt *RA* är det förenat med principiella betänkligheter att jämka skadestånd därför att fullt skadestånd skulle försvåra skadevållarens samhällsanpassning. Det kan hävdas att detta är en angelägenhet för samhället och inte för den skadelidande. *Sjöfartsverket* och *hovrätten för Övre Norrland* anför liknande synpunkter. Hovrätten finner dock jämkning inte vara alldeles utesluten där den brottsliges ringa skuld och betalningsförmåga inte står i rimlig proportion till skadans storlek. *Försäkringsjuridiska föreningen* understryker att även skyldighet att utge ett för den skadelidande tämligen obetydligt belopp kan för den skadeståndsskyldige brottslingen allvarligt försvåra rehabiliteringen.

SACO finner det oklart i vilken utsträckning kommittén tänkt sig att också omständigheter på den skadelidandes sida skall kunna vägas in. Särskilt svårbemästrade synes bedömningarna komma att bli vid en samtidig tillämpning av den allmänna jämningsregeln och regeln i 5 kap. 5 § då vållande föreligger på båda sidorna. Ett liknande uttalande görs av *FCF*.

Folksam frågar sig vad som skall gälla vid brandskador, som intar en särställning eftersom de kan bli de mest katastrofala sakskadorna som vållas av människor. En ringa vårdslöshet kan få ofantliga följder och slumpen spelar större roll än vid andra skadetyper. Enligt bolagets mening borde i förarbetena klart anges att skadestånd för brandskador alltid skall jämkas, oberoende av den ansvariges ekonomiska situation och även om han är ansvarsförsäkrad. Undantag bör gälla bara för begränsade belopp som betingas av preventionshänsyn, sociala hänsyn eller liknande. Jämningsgraden bör givetvis variera. För hyresgäst i bostadslägenhet synes vid vållande utan anmärkningsvärda omständigheter skadeståndet kunna begränsas till ordinär självrisk i fastighetsförsäkring. I andra situationer med enkelt vållande bör 10 000 kronor vara lämplig som

översta gräns för privatpersoner, medan 100 000 kronor i normalfallen är en lämplig gräns för företagare.

JK anser att det av lagtexten bör framgå vilka normer som skall gälla för jämkning av ansvar på grund av s p e c i a l l a g s t i f t n i n g eller i k o n t r a k t s f ö r h å l l a n d e n. Denna ståndpunkt delas av *Svea hovrätt*, som beträffande skador i kontraktsförhållanden tillägger att jämkning bör vara utesluten vid skada på grund av brott mot en s. k. huvudförpliktelse, om inte starka skäl talar för att jämkning bör ske. Den riskfördelning som avtalsslutande parter har förutsatt då avtalet ingicks bör nämligen bara undantagsvis kunna rubbas. Hovrätten ifrågasätter om inte detta bör komma till uttryck i lagtexten. Däremot är det enligt hovrättens mening inte motiverat att vara lika återhållsam med jämkning då fråga är om mera perifera avtalsförpliktelser, särskilt i situationer som är nära nog att bedöma som utomobligatoriska skadefall. Även *SAF* anser att den avsedda restriktiviteten vid tillämpning av regeln i kontraktsförhållanden bör komma till uttryck i lagtexten.

Sjöfartsverket understryker kommitténs uttalande, att jämkningsregeln uppenbarligen inte bör tillämpas i fall där detta skulle stå i strid med av Sverige ingångna internationella avtal, och ifrågasätter om detta inte bör komma till direkt uttryck i lagtexten.

6.2 Remissyttrandena över lantbruksstyrelsens framställning

De remissinstanser som har hörts över lantbruksstyrelsens framställning har tillstyrkt att 22 kap. 4 § byggningsbalken upphävs.

Lantbrukarnas riksförbund framhåller att bestämmelsen enligt förbundets erfarenheter har tillämpats endast i sällsynta fall. Mot denna bakgrund har förbundet ansett sig kunna tillstyrka att bestämmelsen upphävs, även om detta i något enstaka fall skulle kunna vara till nackdel för någon enskild djurägare.

Enligt *Svenska försäkringsbolags riksförbund* är det i dagens läge inte lätt att se skälen till att en strängare ansvarsregel skulle gälla inom viss djursjukvård än inom sjukvården i övrigt. Skillnaden mellan "fä" och andra djur, t. ex. hundar och katter, ter sig också omöjlig att sakligt motivera. I dagens reformsträvanden på ersättningsområdet — såväl i skadeståndsrättslig lagstiftning som inom frivilliga ersättningsanordningar på skilda områden som avser att ersätta skadeståndsrätten — intar presumtionsansvaret en så blygsam plats att det närmast kan sägas vara på avskrivning. Riksförbundet vill vidare peka på att det torde vara en oklar fråga, som inte synes behandlad i förarbetena till skadeståndslagen, om principalansvaret för anställda veterinärer — t. ex. distriktsveterinärer — även omfattar det presumtionsansvar som det aktuella stadgandet innehåller. Med hänsyn till det sagda tillstyrker riksförbundet att 22 kap. 4 § byggningsbalken upphävs.

Svenska kennelklubben framhåller att det finns skäl göra bestämmelsen till föremål för översyn på sådant sätt att allmänna skadeståndsrättsli-

ga principer i vad avser bevisbördefördelningen kommer att gälla vid veterinärs behandling av djur. Med hänsyn till att den skadelidande måhända många gånger har mycket svårt att prestera bevisning och måste göra gällande ett disciplinärt ansvar för att kunna få tillgång till erforderligt bevismaterial ifrågasätter föreningen om inte ett särskilt stadgande bör finnas om skyldighet för veterinären att tillhandaga den skadelidande med utlämnande av det material som i det aktuella fallet kan klarlägga omständigheterna vid djurets behandling. Enligt föreningen skulle en sådan bestämmelse vara ägnad att stärka tilltron till veterinären och underlätta för den skadelidande att snabbt kunna utfå journalanteckningar o. d. samt måhända minska antalet fall av disciplinära ärenden.

7 Föredraganden

7.1 Allmänna utgångspunkter

Sedan länge har den principen gällt i vårt land att den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar annan person skada är skyldig att ersätta skadan. Utgångspunkten har därvid varit att den skadelidande skall ha full ersättning för den förlust han har lidit.

Den återgivna regeln, den s. k. culparegeln, har länge utgjort grundvalen för vår skadeståndsrätt. Kring denna huvudregel har sedan utbildats ett omfattande och komplicerat skadeståndsrättsligt regelsystem. Före år 1972 återfanns reglerna om utomobligatoriskt skadestånd, dvs. skadestånd utanför kontraktsförhållanden, endast i begränsad omfattning i skriven lag. Vissa grundläggande bestämmelser meddelades i 1864 års strafflag. I övrigt framgick skadeståndsrättens regelsystem av vissa särskilda författningar och av rättspraxis. Under 1950-talet påbörjades emellertid ett omfattande samnordiskt utredningsarbete med syfte att successivt reformera skadeståndslagstiftningen. En viktig etapp i detta reformarbete utgörs av skadeståndslagen, som trädde i kraft den 1 juli 1972. Denna lag innefattar dock inte någon fullständig reglering av skadeståndsrätten. Åtskilliga frågor av allmän natur är fortfarande oreglerade.

Skadeståndsrätten spelade tidigare en avgörande roll när det gällde att skydda den enskilde mot följderna av uppkomna skador. Läget har emellertid förändrats radikalt genom den kraftiga expansionen och effektiviseringen av både den offentliga och den privata försäkringen. Vid personskador bereds alla medborgare ett grundläggande ekonomiskt skydd genom socialförsäkringen, dvs. den allmänna försäkringen och yrkesskadeförsäkringen. Samhället har kontinuerligt byggt ut och förstärkt detta socialförsäkringssystem, så att det i dag spelar en viktig roll som trygghetsfaktor. Genom att socialförsäkringen verkar generellt tillgodoser den socialt motiverade ersättningsbehov utan att olika grupper av skadelidande ställs utanför och utan att rätten till ersättning är beroende av sådana för ersättningsbehovet ovidkommande faktorer som orsaken

till skadans uppkomst. Det skydd som socialförsäkringen medför täcker emellertid inte alla skadeföljder. Rätt till ersättning för inkomstbortfall föreligger först om nedsättningen i arbetsförmågan överstiger en viss minsta gräns. Vidare kan den skadelidande inte räkna med ersättning för mer än en viss del av inkomstförlusten. Socialförsäkringen ger inte heller kompensation för skadeföljder av annan än ekonomisk natur. S. k. ideell skada, dvs. sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men, faller alltså utanför.

Vid sidan av socialförsäkringen kan medborgarna på eget initiativ skaffa sig kompletterande förmåner från personförsäkring. Det enskilda försäkringsväsendet tillhandahåller en mångfald olika typer av liv-, olycksfalls- och sjukförsäkringar, som vid sidan av socialförsäkringen bereder skydd mot de ekonomiska följderna av olycksfall och sjukdom. Av särskilt intresse är de olika slag av gruppförsäkringar som på senare tid har vunnit vidsträckt utbredning. Bakom dessa försäkringar står regelmässigt sammanslutningar av skilda slag, främst löntagarorganisationer, med uppgift att ta till vara sina medlemmars ekonomiska intressen. Det finns anledning räkna med en fortsatt utveckling av gruppförsäkrings-systemet. Men inte heller dessa försäkringar lämnar alltid ett fullständigt ekonomiskt skydd. Vidare finns det skaderisker som det inte ter sig naturligt för intresseorganisationerna att ta upp. Detta gäller bl. a. åtskilliga av de skadefall som drabbar medborgarna i privatlivet. Slutligen är det många som står helt utanför de grupper för vilka organisationerna verkar.

Med hänsyn till de luckor som sålunda finns i de nu berörda ersättningsanordningarna fyller skadestandsreglerna alltså en viktig funktion vid personskador. Detta hänger främst samman med att skadeståndsrätten vilar på grundsatsen om full ersättning för uppkomna skador. Den principiella utgångspunkten för skadestandsreglerna är att den skadelidande skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan inte hade inträffat. Dessutom tillgodoses hans intresse att få ersättning för ideell skada. Även när ersättning utgår enligt skadeståndsrättsliga principer kommer emellertid försäkringsväsendet in i bilden. Om den skadeståndsskyldige skyddas av s. k. ansvarsförsäkring, betalas skadeståndet av försäkringsgivaren inom försäkringssummans ram. På grund av försäkringsväsendets utbredning torde det i dag vara betydligt vanligare att skadestånd utgår ur en ansvarsförsäkring än att det betalas av den skadeståndsskyldige själv med egna medel. Av stort intresse är den trygghetsförsäkring som sedan hösten 1974 gäller på större delen av arbetsmarknaden och som vid yrkesskador ger full ersättning enligt skadeståndsrättens normer utan att det behöver visas att arbetsgivaren eller annan är skadeståndsskyldig. Vissa likheter med trygghetsförsäkringen har den patientförsäkring som beräknas träda i tillämpning under år 1975.

Det är att förvänta att utvecklingen på försäkringsområdet kommer att fortsätta och att skadeståndet i alltmer utpräglad grad kommer att få till

uppgift att fylla ut den del av kostnaderna och förlusterna med anledning av en skada som inte täcks på annat sätt. Enligt min mening är detta också en rimlig och önskvärd utveckling. Som anfördes vid tillkomsten av skadeståndslagen bör de ekonomiska förlusterna till följd av skadefall fördelas mellan medborgarna på ett sätt som tillgodoser allmänt erkända krav på social rättvisa och trygghet och som samtidigt leder till det mest rationella utnyttjandet av samhällets och de enskildas ekonomiska resurser. Skadeståndsrätten är mindre lämpad för detta ändamål, eftersom skadeståndet bara innebär att förlusterna till följd av skadan flyttas över från en person till en annan som kanske inte har större möjligheter att bära dem. På lång sikt bör därför eftersträvas att skadeståndets reparativa funktion i så stor utsträckning som möjligt övertas av försäkringsanordningar som är bättre ägnade än skadeståndsrätten att tillgodose kraven på social rättvisa och en rationell fördelning av tillgängliga resurser.

Även om utrymmet för skadestånd successivt blir allt mindre, kan man emellertid inte räkna med att kompletterande försäkringsformer inom överskådlig tid utvecklas därhän att de ens tillsammanantagna kommer att bereda alla skadelidande full ersättning enligt skadeståndsrättens normer. Samtidigt är det angeläget att den som drabbas av en skada har möjlighet att få ersättning även för skadeföljder som inte täcks försäkringsvägen. Detta innebär att det även i fortsättningen kommer att finnas behov av ändamålsenligt utformade skadestandsregler.

När det gäller frågan om ersättning för personskada, vilket är den typ av skada som främst skall behandlas i detta sammanhang, framgår det av det nyss anförda att skadeståndet bör ses som en del i ett större system, där även socialförsäkringen och andra försäkringsanordningar ingår och som har till syfte att ge den skadelidande full gottgörelse för alla uppkommande skadeföljder. Däremot finns det inte någon anledning att den skadelidande genom detta ersättningssystem skall erhålla mer än full ersättning för den skada han har lidit. Vid skadeståndets bestämmande bör alltså användas principer som inte leder till vare sig över- eller underkompensation.

Till stor del har sådana grundsatser som jag nu har förordat redan utbildats i praxis, särskilt i den utanför domstolarna tillämpade skaderegleringen. Också ersättningsanordningar av trygghetsförsäkringens typ bygger på dessa grundsatser. Utvecklingen bör emellertid befästas inom skadeståndsrätten i dess helhet. Vidare är det en uppenbar fördel om dessa grundsatser framgår direkt av lag. Från både principiella och praktiska synpunkter framstår det som lämpligt att man i skadeståndslagen anger vilka metoder som skall tillämpas vid skadeståndets bestämmande och i vilken utsträckning skadeståndet skall samordnas med andra förmåner.

De regler om ersättning vid personskada som f. n. finns i skadeståndslagen är mycket kortfattade och ger föga upplysning om vilka principer som skall iakttas vid skadeståndets bestämmande. Reglerna har numera setts över av den år 1966 tillsatta skadeståndskommittén, som i oktober

1973 avgett betänkandet (SOU 1973:51) Skadestånd V. Betänkandet upptar förslag till regler om fastställande av skadestånd till den som har tillfogats personskada och skadestånd med anledning av att någon har dödats. Dessa regler är avsedda att ersätta motsvarande bestämmelser i skadeståndslagen. Vidare föreslås nya regler om samordning av skadestånd med andra förmåner vid personskada, om skadeståndets form och om omprövning av fastställd skadeståndslivränta. Slutligen innehåller förslaget en bestämmelse om verkan av skadelidandes medvållande till personskada.

Skadeståndskommittén har också lagt fram vissa förslag som gäller ersättning vid alla typer av skador, alltså inte bara personskada. Sålunda föreslog kommittén i det tidigare avlämnade betänkandet (SOU 1971:83) Skadestånd III att man i skadeståndslagen skulle föra in en allmän regel om jämkning av skadestånd. Bakgrunden till förslaget är att principen om full ersättning för uppkommen skada kan leda till att en skadevällare som inte har ansvarsförsäkring åläggs skadestånd som kan betyda hans ekonomiska ruin eller för all framtid hindra honom från att bättra sina ekonomiska villkor. Med hänsyn härtill föreslog kommittén en regel om att skadestånd skulle kunna jämkas, om skadeståndsskyldigheten befanns oskäligt betungande.

I betänkandet Skadestånd III lade skadeståndskommittén också fram förslag till en allmän regel om jämkning på grund av skadelidandes medvållande, som skulle ersätta den nuvarande bestämmelsen härom i skadeståndslagen. Förslaget har alltså viss aktualitet.

De förslag som skadeståndskommittén lagt fram har fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen. Remissinstanserna vitsordar allmänt behovet av nya regler om skadestånd vid personskada samt delar i allt väsentligt de bedömningar som ligger till grund för de föreslagna bestämmelserna. Den kritik som framförs avser i huvudsak enskildheter i förslaget. Även de förordade jämningsreglerna har i allt väsentligt godtagits.

För min del har jag redan i det föregående slagit fast att skadestånd vid personskada i princip bör ge full ersättning för skadan men att å andra sidan överkompensation så långt möjligt bör undvikas. Dessa principer tillgodoses i allt väsentligt genom kommitténs förslag. Även i övrigt synes de föreslagna reglerna väl avvägda. Detta gäller också bestämmelserna om jämkning av oskäligt betungande skadestånd och om jämkning på grund av medvållande på den skadelidandes sida. I detaljer kan visserligen ändringar behöva göras och i något fall andra lösningar böra väljas. Som helhet är emellertid kommittéförslagen enligt min mening väl ägnade att läggas till grund för lagstiftning.

Jag ämnar i det följande närmare gå in på de olika detaljerna i kommitténs förslag. Redan här vill jag emellertid ta upp en särskild fråga som har diskuterats av kommittén och som gäller införandet av ett högsta tak för ersättningen vid personskada.

Som skäl för införandet av en begränsningsregel har anförts att

personer med mycket höga inkomster själva bör få skydda sig mot bortfall av den översta delen av dessa inkomster i stället för att andra medborgare genom ansvarsförsäkring skall belastas med denna utgift eller, om sådan försäkring inte föreligger, skadevållaren skall åläggas skadeståndsbelopp som kan ödelägga hans ekonomi för all framtid. En regel om begränsning av skadeståndsnivån skulle vidare kunna ses som ett led i den strävan att jämna ut inkomstskillnaderna mellan olika grupper av medborgare som hittills har kommit till uttryck främst i skattelagstiftningen. Emellertid kan enligt min mening vägande argument anföras mot en sådan regel. Som kommittén har påvisat skulle en regel som drabbar endast de högsta inkomsttagarna medföra så ringa vinst från samhälls-ekonomisk synpunkt att den knappast uppväger de tekniska komplikationer som regeln skulle ge upphov till, bl. a. vid samordningen med andra förmåner. En regel där ersättningstaket sattes lägre skulle å andra sidan träffa en mängd löntagare och andra, som i många fall torde sakna möjlighet att skaffa fullgott kompletterande skydd genom egen försäkring. Vad därefter beträffar angelägenheten av att vidta inkomstutjämnande åtgärder anser jag visserligen att skälen är starka för en allmän inkomstutjämnning i samhället. Denna utjämnning bör dock genomföras generellt — främst skattevägen — och inte i enskilda fall när en inkomsttagare har drabbats av allvarlig personskada. I likhet med kommittén och praktiskt taget samtliga remissinstanser anser jag därför att någon sådan begränsningsregel som nu diskuterats inte bör ställas upp inom skadeståndsrätten. En annan sak är att det, som tidigare berörts, kan finnas skäl att föra in en allmän regel om jämkning av skadestånd som är oskäligt betungande för skadevållaren. Till denna regel återkommer jag i det följande.

I detta avsnitt vill jag avslutningsvis påpeka att det skadeståndsrättsliga reformarbetet inte är avslutat i och med detta lagstiftningsärende. Närmast på programmet står en revision av trafikskadelagstiftningen. Förslag till nya regler på detta område har nyligen avgetts av trafikskadeutredningen i betänkandet (SOU 1974:87) Trafikskadeersättning. Förslaget upptar bl. a. vissa regler om skadelidandes medvållande till trafikskada, vilka har samband med skadeståndslagens allmänna bestämmelser om medvållande. Vidare fortsätter skadeståndskommittén med sitt arbete på en reformering av skadeståndsrätten. Sålunda återstår av kommitténs uppdrag frågorna om flera skadevållares ansvar och om försäkringsgivares regressrätt.

7.2 Skadestånd till den som har tillfogats personskada

7.2.1 Ersättningsposter m. m.

Enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen kan den som har tillfogats personskada få ersättning både för ekonomisk och för ideell skada. Till ekonomisk skada räknas läkararvode och annan kostnad till följd av

skadan. Som ekonomisk skada ersätts vidare hinder eller förlust i den skadades näring. Härmed förstås i huvudsak förlorad arbetsförtjänst under den akuta sjukdomstiden samt inkomstförlust på grund av varaktig nedsättning av arbetsförmågan (invaliditet) efter utgången av denna tid. Ideell skada gottgörs i form av ersättning för sveda och värk under den akuta sjukdomstiden samt för lyte eller annat stadigvarande men som kvarstår efter denna tid.

Enligt kommitténs förslag skall skadestånd till den som har tillfogats personskada omfatta samma poster som ersätts enligt nuvarande regler. Dessa poster anges dock i lagförslaget med delvis nya beteckningar. Sålunda skall skadeståndet enligt förslaget omfatta ersättning för dels sjukvårdskostnad och andra utgifter till följd av skadan, dels förlorad arbetsförtjänst, dels bestående nedsättning av arbetsförmågan, dels sveda och värk, dels lyte eller annat stadigvarande men. Beträffande ersättning för kostnader i anledning av skadan innebär förslaget inte någon saklig ändring i förhållande till de nuvarande reglerna. Däremot föreslås vissa nyheter när det gäller skadestånd för inkomstförlust och för ideell skada.

Beträffande skadestånd för inkomstförlust är utgångspunkten både enligt gällande rätt och enligt kommittéförslaget att den skadelidande genom skadeståndet skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan inte alls hade inträffat. Att detta också överensstämmer med min uppfattning framgår av vad jag har anfört i föregående avsnitt. Skadeståndet skall alltså i princip motsvara skillnaden mellan å ena sidan den skadelidandes inkomst sådan den sannolikt skulle ha blivit, om skadan inte hade inträffat, och å andra sidan den inkomst som den skadelidande faktiskt har uppnått eller kan beräknas uppnå med hänsyn till skadans inverkan på förvärvsförmågan. De svårigheter som är förenade med denna bedömning har bidragit till att vissa schabloner för skadeståndets bestämmande har utbildats i skadeståndspraxis. Enligt kommittén bör man emellertid i fortsättningen vara återhållsam med schabloner och i stället försöka följa den beräknade faktiska förlusten så nära som möjligt.

När det gäller ersättning för inkomstförlust i förfluten tid skiljer sig kommitténs förslag inte i någon avsevärd mån från de principer som iakttas f. n. Som regel kan man vid bestämmandet av denna ersättning begagna sig av det underlag för bedömningen som den faktiska inkomstutvecklingen utgör. När ett invaliditetstillstånd redan har inträtt då skadeståndet fastställs, förekommer det emellertid ibland i nuvarande skadeståndspraxis att invaliditetsersättningen i sin helhet — alltså även den del av ersättningen som hänför sig till tiden före prövningen — bestäms efter de mera abstrakta normer som måste tillämpas beträffande framtida inkomstförlust. Ett sådant förfarande bör enligt kommittén inte praktiseras i fortsättningen. I stället bör all ersättning som avser förfluten tid i förhållande till prövningen bestämmas med hänsyn till den faktiska inkomstförlusten.

Vad kommittén sålunda anfört har godtagits av remissinstanserna.

Även jag har den uppfattningen att det inte är lämpligt med en abstrakt bedömning när faktiskt underlag finns att tillgå. I vissa undantagsfall kan det visserligen finnas anledning att ta hänsyn även till andra omständigheter än den faktiska inkomstförlusten. Sålunda kan denna förlust behöva justeras, om det av utredningen framgår att inkomstminskningen helt eller delvis beror på att den skadelidande inte till fullo har utnyttjat sin kvarvarande arbetsförmåga. Detta återkommer jag till i specialmotiveringen. Som huvudregel bör dock gälla att ersättningen för inkomstförlust i förfluten tid fastställs på grundval av den faktiska förlust som har visat sig vid tidpunkten för skadeståndets bestämmande. Denna princip bör alltså tillämpas även om ett bestående invaliditetstillstånd har inträtt före denna tidpunkt.

Beträffande ersättning för framtida inkomstförlust är bedömningen regelmässigt mera komplicerad. Uppenbarligen är det en vansklighetsuppgift att med någorlunda säkerhet avgöra vilken inverkan en skada kan ha på den skadelidandes framtida förvärvsförmåga. Härför skulle krävas att man kunde överblicka dennes situation under mycket lång tid och att man därvid kunde förutse inte bara skadans medicinska utveckling och den skadelidandes personliga förhållanden av olika slag utan också den framtida arbetsmarknadssituationen och många andra omständigheter av mera allmän natur. Bland faktorer som ofta är okända men som ändå skulle behöva tas i beräkning kan nämnas möjligheterna att den skadelidande övervinner skadeföljderna helt eller delvis eller att hans arbetsgivare trots skadan behåller honom i hans tidigare arbete samt riskerna att den skadelidande småningom friställs eller att han på längre sikt inte står ut med den extra anspänning som kan krävas för att han skall klara sitt arbete.

Det ligger i sakens natur att en framtidsbedömning av det slag som jag nu har nämnt måste vila på ett tämligen osäkert underlag och med nödvändighet bli mer eller mindre schematisk. Detta torde vara anledningen till att bedömningen i skadeståndspraxis ofta kommit att grundas på den schablon som skadans s. k. medicinska invaliditetsgrad utgör. Därmed avses den gradering av skadan i medicinskt avseende som görs av medicinsk sakkunskap. Denna gradering sker väsentligen med utgångspunkt i vissa inom yrkesskadeförsäkringen utvecklade tabeller över normalgrader vid olika skador samt annat material som grundar sig på tidigare medicinska erfarenheter av den inverkan en viss fysisk defekt har på den mänskliga prestationsförmågan. Vid en prövning enbart med hänsyn till skadans medicinska invaliditetsgrad sker alltså inte någon individuell bedömning av den skadelidandes förvärvsförmåga, dvs. dennes möjligheter att utnyttja sin kvarvarande arbetsförmåga (s. k. ekonomisk invaliditet). Skadeståndspraxis skiljer sig därigenom från den allmänna försäkringen, som bygger på ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp av detta slag. Även i skadeståndspraxis synes dock efter hand ha ägt rum en utveckling i riktning mot en mera individuell bedömning av skadeverkningsarna. Detta gäller särskilt i den utanför domstolarna tillämpade

skaderegleringen och inom ersättningsanordningar av trygghetsförsäkringens typ. I domstolarnas praxis synes däremot alltså föreligga en stark bundenhet vid den medicinska uppskattningen av invaliditeten.

Kommitténs förslag innebär i detta hänseende en brytning med nuvarande skadeståndspraxis i den mån den utgår från den medicinska invaliditetsgraden som främsta hjälpmedel vid skadeståndsbedömningen. Kommittén föreslår nämligen att framtida inkomstförlust skall beräknas på grundval av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp, dvs. med beaktande av den skadelidandes förmåga att trots skadan bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, omskolning eller annan liknande åtgärd samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. De medicinska invaliditetsgraderna skall enligt kommittén i fortsättningen uppfattas endast som ett hjälpmedel bland många andra vid beräkningen av inkomstförlusten.

Remissinstanserna tillstyrker allmänt att man inom skadeståndsrätten går över till ett mera renodlat förvärvsmässigt invaliditetsbegrepp, liknande det som används inom den allmänna försäkringen. Några remissinstanser betonar dock att en konkret invaliditetsuppskattning av detta slag kräver en grundlig och inte sällan tidsödande utredning i varje skadeståndsärende.

Som jag nyss nämnde är de medicinska invaliditetstabellerna ursprungligen avsedda som hjälpmedel vid bestämmande av ersättning i yrkeskadefall. De har huvudsakligen tillkommit i slutet av 1800-talet och är utformade med avseende på skadeföljderna för kroppsarbetare. De värden som tabellerna anger har därefter endast i begränsad omfattning anpassats till dagens differentierade arbetsliv. Redan med hänsyn härtill kan det ifrågasättas om tabellerna utgör en lämplig norm för bedömningen av en skadas framtida verkningar. Men det kan över huvud taget te sig diskutabelt att mäta inkomstförlusten i ett individuellt fall efter en sådan generell måttstock, baserad på genomsnittsvärden, som de medicinska invaliditetstabellerna utgör. Som jag förut har sagt varierar ju de ekonomiska följderna högst väsentligt i de enskilda fallen, beroende på en rad olika faktorer såsom ålder, bosättning, utbildning och tidigare yrke. Om man direkt lägger tabellvärdet för en viss skada till grund för skadeståndet, bortser man helt från sådana individuella omständigheter. Vid en tabellbunden bedömning kan man inte heller beakta möjligheterna att genom olika åtgärder för rehabilitering och för anpassning av arbetet till den skadades särskilda förutsättningar höja dennes arbetsförmåga och därmed minska de ekonomiska följderna av skadan.

De medicinska tabellerna utgör emellertid inte det enda hjälpmedlet vid den medicinska invaliditetsgraderingen. Många fall kan över huvud taget inte hänföras under en viss tabellgrad. Detta gäller framför allt sådana sammansatta skador som är vanliga vid trafikolyckor. Då får den läkare som bestämmer invaliditetsgraden göra en bedömning på grundval

av annat erfarenhetsmaterial, om sådant finns att tillgå. Och även om det finns en tabellgrad beträffande en viss skadetyper, tas ofta stor hänsyn till individuella variationer. Som kommittén framhållit torde nämligen många läkare betrakta tabellvärdet endast som en referensram, som kan justeras uppåt eller nedåt när särskilda omständigheter påkallar det. När en mera individuell invaliditetsgradering sker på detta sätt, finns givetvis mindre anledning att kritisera användningen av ett medicinskt invaliditetsbegrepp. Men även i detta fall får läkarens uppmärksamhet antas vara inriktad mera på skadans allmänna inverkan på den skadelidandes fysiska eller psykiska status än på dess faktiska inverkan i det särskilda fallet på den skadelidandes arbetsförmåga.

Vad jag nu har sagt talar för att den medicinska invaliditetsgraden utgör ett otillförlitligt mått på de förvärvsmässiga konsekvenser som en skada kan få för den skadelidande. Denna slutsats vinner stöd av flera olika undersökningar av skillnaden mellan en skadas medicinska och ekonomiska följder. Av dessa undersökningar framgår att skador med endast lägre medicinsk invaliditetsgrad i regel inte har någon påtaglig inverkan på den skadelidandes förvärvsförmåga. I stället för att utgöra ersättning för inkomstförlust med anledning av skadan kommer ett skadestånd, som bestämts efter skadans medicinska invaliditetsgrad, i dessa fall att i realiteten snarast fungera som kompensation för särskilda kostnader samt olägenheter och besvär av skiftande slag. I den mån dessa skadeföljder också ersätts särskilt som ideell skada, blir de alltså kompenserade dubbelt. När det gäller skador med högre medicinsk invaliditetsgrad utvisar undersökningarna å andra sidan att skadan inte sällan medför en större inskränkning i förvärvsförmågan än vad graden ger vid handen. Sålunda är det inte ovanligt att den skadelidande blir helt utslagen i förvärvslivet av en skada som medicinskt sett inte nedsätter arbetsförmågan med 100 procent utan endast med t. ex. 66 2/3 procent. I dessa fall blir alltså den skadelidande inte tillräckligt kompenserad genom ett skadestånd som bestämts efter den medicinska invaliditetsgraden.

I likhet med kommittén anser jag att skadestånd för inkomstförlust rimligen bör avse endast skadans försörjningsekonomiska konsekvenser och inte dessutom skadeföljder av annat slag. Den överkompensation som enligt vad jag nyss nämnt inte sällan uppkommer vid en medicinsk invaliditetsbedömning kan inte försvaras med att den utgör ersättning för ideell skada, eftersom man har en särskild post för sådan ersättning. Av vad jag har sagt i föregående avsnitt framgår vidare att man enligt min mening bör undvika att tillämpa metoder för skadeståndets bestämmande som kan leda till över- eller underkompensation. Det finns mot denna bakgrund starka skäl för att inom skadeståndsrätten i dess helhet överge de medicinska invaliditetsgraderna som främsta hjälpmedel vid invaliditetsbedömningen och mera allmänt gå över till en prövning av skadans ekonomiska verkningar i det enskilda fallet. Härför talar även att man därigenom skulle närma sig den invaliditetsbedömning som görs inom den allmänna försäkringen och som kan komma att införas även inom yrkes-

skadeförsäkringen. Också inom den vanliga olycksfallsförsäkringen har en sådan bedömning börjat vinna insteg. Det är givet att tillämpningen av ett enhetligt invaliditetsbegrepp inom skadeståndsrätten, socialförsäkringen och olycksfallsförsäkringen är ägnad att underlätta skaderegleringen. Härigenom kan man i stor omfattning använda sig av samma utredningsmaterial, när ersättningsfrågan i ett och samma fall prövas inom de olika ersättningsanordningarna. Och inte minst vid samordningen mellan dessa ersättningsformer är det en stor fördel om man har en enhetlig syn på invaliditetsbedömningen.

En inriktning på de försörjningsmässiga i stället för de medicinska följderna av en skada gör att man inte i någon större utsträckning kan bygga bedömningen på schabloner o. d. I stället får man se till att utredningen i det särskilda fallet blir så fullständig som möjligt. De olägenheter som kravet på en fullständigare utredning kan innebära får man enligt min mening finna sig i, om man vill uppnå den vinst i form av bättre avvägda skadestånd som tillämpningen av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp kan ge. F. ö. torde man, som jag nyss har sagt, i stor omfattning kunna använda samma utredningsmaterial vid skadeståndsprövning som vid prövningen av ersättning från allmän försäkring. Den noggranna utredning som en ekonomisk invaliditetsbedömning förutsätter har inte heller hindrat att man i den utomrättsliga skaderegleringen i allt större utsträckning har gått över till en sådan bedömning. Även för domstolarnas del torde en övergång till en ekonomisk invaliditetsbedömning kunna ske utan en nämnvärt ökad arbetsbelastning eller olägenheter i övrigt.

Hur grundligt utredningen i ett skadefall än görs, är det dock oundvikligt att det kvarstår ett visst utrymme för en skönsmässig bedömning. Detta hänger samman med vad jag förut har nämnt om svårigheterna att med någon större grad av säkerhet överblicka den skadelidandes framtida försörjningsmöjligheter. Det kan därför i osäkra fall finnas anledning att vänta med den slutliga prövningen under en längre tid för att den kommande utvecklingen skall kunna studeras. Erfarenheten visar att man genom ett sådant förfarande kan skaffa sig ett gott underlag för prövningen av den skadelidandes framtida situation, såväl medicinskt som förvärvsmässigt. Man kan under denna tid pröva lämpliga rehabiliteringsåtgärder och få en uppfattning om hur den skadelidande allmänt sett anpassar sig till sin nya förvärvssituation. I dagens rättstillämpning bestämmer man i sådana fall ofta en tidsbegränsad livränta som får gälla under ett visst antal år, t. ex. två-tre år, varefter man tar upp livräntefrågan till slutlig prövning.

Om en ekonomisk invaliditetsbedömning införs i skadeståndslagstiftningen, bör metoden att på detta sätt skjuta på den slutliga prövningen få ännu större betydelse än den har i dag. Å andra sidan föreligger inte sällan ett starkt intresse av att avgörandet av skadeståndsfrågan inte drar ut alltför länge på tiden. Segdragna tvister medför erfarenhetsmässigt en risk för uppkomsten av s. k. ersättningsneuroser, dvs. en olämplig fixering hos den skadelidande vid ersättningsfrågan som kan leda till att skadan

förvärras. Det kan därför i vissa fall finnas anledning att fastställa skadeståndet utan att utvecklingen under den närmaste tiden avvaktas. Och även om det definitiva ställningstagandet skjuts upp i avvaktan på att förhållandena stabiliseras, är man ändå i åtskilliga avseenden hänvisad till antaganden. Belysande exempel är de många fall, där någon inkomstförlust inte har visat sig under tiden mellan skadan och prövningen men där sådan förlust sedermera har uppkommit. Särskilda svårigheter att få ett tillförlitligt underlag i faktiska förhållanden föreligger givetvis i de fall när den skadelidande är ett barn eller en person under utbildning. Även om det i dessa fall kan vara särskilt påkallat att hålla ersättningsfrågan öppen under en längre tid, kan den framtidsbedömning som förr eller senare ändå måste göras trots detta bli mycket vanskelig.

De svårigheter med en ekonomisk invaliditetsbedömning som jag nu har pekat på leder enligt min mening fram till att en möjlighet bör införas till omprövning av ett fastställt skadestånd för den händelse den framtida utvecklingen skulle ta en annan riktning än den som har förutsatts vid skadeståndets bestämmande. Detta återkommer jag till i det följande. Med en sådan omprövningsrätt föreligger emellertid enligt min mening inte något hinder mot att personskador i fortsättningen bedöms efter den ekonomiska invaliditet som de har fört med sig. Jag tillstyrker alltså kommitténs förslag i denna del. Den lagtext som kommittén efter mönster av lagen om allmän försäkring har föreslagit finner jag i huvudsak lämplig.

En övergång till en ekonomisk i stället för medicinsk invaliditetsbedömning innebär inte att de medicinska invaliditetsgraderna helt skulle ha spelat ut sin roll vid skadeståndsprövningen. Vid bedömningen av den skadelidandes kvarstående förvärvsförmåga kommer naturligtvis den medicinska uppskattningen av skadeföljderna att få betydelse även i fortsättningen. Den invaliditetsgrad som denna uppskattning kan resultera i bör användas som ett mått på den bestående funktionsinskränkning som skadan har medfört och kan på så sätt inverka på bedömningen som en faktor bland många andra. Särskild betydelse torde den medicinska uppskattningen få, när den inkomstförlust som kan konstateras vid prövningstillfället avsevärt understiger den förlust som svarar mot den tillämpliga invaliditetsgraden. I sådana fall kan det vara motiverat att ersättningen fastställs med en viss marginal för osäker utveckling. Jag finner dock inte anledning att, som föreslagits av en remissinstans, i lagtexten ta in en uttrycklig hänvisning till de medicinska invaliditetsgraderna för att därigenom markera att en säkerhetsmarginal för oförutsedd utveckling kan vara befogad i sådana fall som jag nu har berört. Enligt den bestämning av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp som jag nyss har förordat skall vid skadeståndsprövningen beaktas den inkomst som den skadelidande trots skadan kan beräknas komma att uppnå genom sådant arbete som bl. a. motsvarar hans krafter och färdigheter. Härav följer att man i fall där den medicinska utvecklingen är osäker kan bestämma skadeståndet med en viss marginal för denna utveckling. En uttrycklig hänvisning till de medicinska invaliditetsgraderna skulle också

kunna ge det felaktiga intrycket att marginalen för framtida utveckling bör bestämmas enbart med ledning av den tillämpliga medicinska invaliditetsgraden.

När det däremot gäller ersättning för ideell skada bör de medicinska invaliditetsgraderna i vissa fall kunna tilläggas en mer självständig betydelse än vid fastställande av ersättning för inkomstförlust. Innan jag går in på denna fråga vill jag emellertid beröra det mera allmänna spørsmålet om gränsdragningen mellan ideell och ekonomisk skada.

Någon klar och alltigenom konsekvent skiljelinje mellan skadeföljder av ideell resp. ekonomisk natur finns inte i dag. Ideell skada i traditionell mening avser dels det direkta fysiska eller psykiska lidande som skadan har medfört under den akuta sjukdomstiden eller som den kan medföra i framtiden, dels andra framtida följder av skadan som innebär svårigheter för den skadelidande att klara sig i normalt liv. Avsteg från denna traditionella syn på ideell skada förekommer dock i gällande skadeståndspraxis. Sålunda har ersättning för lyte eller annat stadigvarande men ibland även karaktär av ersättning för ekonomisk skada, t. ex. när den avser särskilda kostnader som uppkommer för den skadelidande och som inte ersätts på annan väg. Ett typfall är fördyrade levnadsomkostnader av olika slag, såsom för resor, läkemedel, särskilda klädespersedlar och hjälp med olika sysslor som den skadelidande tidigare har kunnat utföra själv. Å andra sidan är det, som jag förut har sagt, åtminstone vid mindre skador med ringa inkomstförlust vanligt att ersättningen för invaliditet inrymmer gottgörelse för vissa skadeföljder av ideell natur eller i varje fall blandad ideell och ekonomisk natur. Exempel härpå utgör besvär och olägenheter av skadan i arbetet samt vissa obestämda framtidsrisker och kostnader. En tydlig tendens under senare år är emellertid att man i allt större utsträckning lägger skadeståndets tyngdpunkt i dessa fall på ersättningen för ideell skada.

Enligt kommittén bör ersättning för ideell skada avse, förutom det direkta lidande som skadan har medfört, även mera indirekta psykiska påfrestningar, t. ex. de som följer av ett vanställt utseende eller minskade möjligheter att njuta av glädjeämnen i livet. Ideell ersättning skall enligt förslaget också inbegripa vissa skadeföljder som kommittén betecknar som allmänna olägenheter. Därmed avses de besvär och andra olägenheter samt obestämda framtidsutsikter och kostnader som enligt vad jag nyss har sagt hittills ofta har gottgjorts inom ramen för invaliditetsersättningen trots att de delvis eller huvudsakligen har ideell karaktär.

Kommitténs uppfattning att området för ideell skada bör utvidgas har i stort sett lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Några remissinstanser anser dock att skadeföljder som inte typiskt sett är av ideell karaktär bör både från systematisk synpunkt och av rent praktiska skäl hållas utanför ersättningen för ideell skada.

För egen del vill jag till en början framhålla att det innebär en fördel, om ersättningen för de olika skadeföljder som kan föreligga till bedömande i ett personskadefall delas upp i skilda poster. Som jag har antytt i det föregående skall vid skadeståndets bestämmande i viss utsträckning

tillämpas olika principer beroende på om skadeföljderna är av ekonomisk eller ideell natur. Med hänsyn härtill är det givetvis angeläget att dessa skadeföljder noga skiljs åt. Genom en tydlig gränsdragning undviks också den risk för överkompensation som föreligger, om samma skadeföljder kan ersättas än som ekonomisk och än som ideell skada. En uppdelning av ersättningen på olika poster är vidare motiverad av skattemässiga skäl, eftersom endast ersättning för ekonomisk skada skall tas upp till beskattning enligt gällande skatteregler. Även när skadestånd skall samordnas med andra förmåner som utgår vid personskada eller när fråga uppkommer om omprövning av ett fastställt skadestånd, underlättas bedömningen om de olika skadeföljderna hållits i sär vid skadeståndets fastställande. Som påpekats under remissbehandlingen kan det också från processuell synpunkt ofta vara fördelaktigt att domstolen anger hur stor del av ett utdömt belopp som belöper på den ena resp. den andra skadan. Annars skulle en part som vill överklaga domen endast beträffande en del av skadestandsfrågorna bli tvungen att låta överklagandet avse skadestandsbeloppet i dess helhet.

Vad jag nu har sagt utesluter inte att undantag i vissa fall kan behöva göras från det rekommenderade förfarandet med en uppdelning mellan skadeföljder av ekonomisk och ideell natur. Framför allt när ett skadestånd vid mindre allvarliga skadefall fastställs att utgå som ett engångsbelopp kan det ibland vara svårt att ange vilken del av ersättningen som avser ekonomisk resp. ideell skada. En strävan bör dock vara att även i dessa fall så långt möjligt fördela skadestandsbeloppet på de olika skadeföljder som det är avsett att täcka.

Som jag förut har sagt är gränsen mellan områdena för ekonomisk resp. ideell skada f. n. flytande. En tillämpning av ett renodlat förvärvsmässigt invaliditetsbegrepp innebär emellertid att invaliditetsersättningen endast skall avse den inkomstförlust som kan antas uppkomma på grund av skadan. Denna ersättning kan alltså inte, som tidigare, omfatta även skadeföljder som inte direkt visar sig i sådan förlust utan enbart i olika besvär, tillfälliga förluster och vissa slag av ökade kostnader. Även om skadeföljder av detta slag också kan ha ekonomiska inslag, bör de som kommittén har föreslagit i fortsättningen helt gottgöras inom ramen för ideell skada.

I enlighet med vad jag nu har sagt bör som ideell skada ersättas allmänna besvär av skadan i arbetet, ökad uttröttnings med åtföljande risk för frånvaro från arbetet samt den ökade anspänning som krävs av den skadelidande för att han skall uppnå ett visst arbetsresultat. I viss omfattning bör också den risk för förlust av mera extraordinära inkomster som skadan helt allmänt kan innebära kunna hänföras till denna kategori av skadeföljder. Denna risk är ofta en följd av sådana omständigheter som jag nu har berört. Exempelvis kan det vara osäkert om den skadelidande på grund av ökad uttröttnings kan ta övertidsarbete i samma utsträckning som tidigare. Skadan kan också tänkas medföra att hans utsikter att på sikt erhålla befordran i arbetet försämras. I regel är det

omöjligt att ekonomiskt precisera riskerna för sådana skadeföljder. Det ligger därför nära till hands att de kompenseras inom ramen för ideell skada. En ytterligare grupp av skadeföljder som trots att de kan ha ekonomisk karaktär bör i viss omfattning kunna ersättas som ideell skada är fördyrade levnadsomkostnader som kan uppkomma i framtiden på grund av skadan, t. ex. extra utgifter för transporter, större utgifter än normalt för kläder och skor m. m. samt särskilda kostnader för rekreation och förströelse.

Området för ideell ersättning bör alltså utvidgas till att omfatta, förutom sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men i traditionell mening, även sådana allmänna olägenheter som jag nu har berört. Detta bör uttryckligen anges i lagtexten.

Det ligger i sakens natur att ersättningen för ideell skada måste bestämmas tämligen schablonmässigt. Visserligen gäller också här principen om full ersättning för liden skada. Några objektiva grunder, enligt vilka man skulle kunna mäta den förlust som skadan i detta avseende har medfört för den skadade, går emellertid inte att ställa upp. Denna förlust måste därför uppskattas efter en mera fri bedömning än när skadan har medfört skadeföljder som är av klart ekonomisk natur. Därvid torde omständigheterna i det särskilda fallet knappast kunna utgöra tillräckligt underlag för en konsekvent och rättvis bedömning. Av denna anledning har försäkringsbolagen i sin skaderegleringspraxis utbildat vissa i tabeller samlade normalvärden för olika vanligen förekommande skador. Enligt min mening bör sådana standardiserade normer kunna användas även i fortsättningen som en utgångspunkt för uppskattningen av skadeföljder av ideell natur. När det gäller framtida sådana skadeföljder synes, som jag förut har nämnt, de medicinska invaliditetsgraderna därvid kunna tillmätas betydelse. Vad jag nu har sagt utesluter dock inte att avvikelser från resultatet enligt en schablonmässig bedömning bör kunna ske, om förhållandena i det enskilda fallet påkallar det. Som regel torde sådana avvikelser dock mera sällan bli aktuella vid den utomrättsliga skaderegleringen. I dessa fall kan utredningen naturligtvis inte bli lika fullständig som vid en domstolsprövning, och utrymmet för en differentiering och individualisering av ersättningarna blir därmed också mindre.

Under remissbehandlingen har från något håll gjorts gällande att ersättningsnivån enligt rådande praxis vid ideell skada är för låg. Med anledning härav vill jag till en början framhålla att ett överförande av de skadeföljder, som i det föregående har betecknats som allmänna olägenheter, från området för invaliditetsersättning till ersättning för ideell skada givetvis kommer att medföra en förhöjning av ersättningsbeloppen för sådan skada. Denna höjning medför dock inte en höjning av det totala skadeståndsbeloppet, eftersom invaliditetsersättningen ju reduceras i motsvarande mån. När det gäller frågan huruvida ersättningsnivån vid ideell skada bör höjas ytterligare delar jag uppfattningen att det på denna punkt finns skäl att ha en något generösare inställning gentemot den skadelidande än den som hittills har kommit till uttryck i praxis. Även

om ersättningsnivån kontinuerligt har anpassats till penningvärdets förändringar, synes motsvarande hänsyn inte ha tagits till den standardökning och de ändrade levnadsomständigheter i övrigt som har skett i vårt land under senare tid. I längden kan man emellertid knappast underlåta att beakta t. ex. ett sådant förhållande som att arbetstiden successivt har förkortats och att fritiden därmed har fått en allt större betydelse för de flesta människor. En skada som nedsätter möjligheterna att utnyttja fritiden på ett meningsfullt sätt blir av denna anledning avsevärt mera kännbar än tidigare. Det är enligt min mening naturligt att detta förhållande beaktas vid bestämmandet av skadestånd för ideell skada.

7.2.2 Skadeståndets form

Enligt gällande skadeståndspraxis ersätts inkomstförlust i förfluten tid och ideell skada normalt med ett engångsbelopp. Även ersättning för framtida inkomstförlust bestäms ibland som engångsbelopp. Framför allt sker detta när den medicinska invaliditetsgraden är låg och skadan inte alls eller bara i ringa mån kan antas påverka den skadelidandes ekonomiska situation. I dessa fall kombineras ofta den ekonomiska och den ideella ersättningen i ett enda belopp. Vid högre grader av invaliditet fastställs ersättningen däremot regelmässigt i periodiskt förfallande belopp (livränta). Livränta förekommer även vid lägre invaliditetsgrader, ibland t. o. m. när skadan bara i mycket begränsad omfattning har inverkat på den skadelidandes förvärvsförmåga. Kombinationer mellan livränta och engångsbelopp torde inte vara vanliga i vårt land. Däremot kan det förekomma att skadestånd, som från början har bestämts som livränta, därefter helt eller delvis byts ut mot engångsbelopp.

Enligt kommittén har engångsbelopp i vissa hänseenden stora fördelar framför ersättning i form av livränta. Kommittén förordar därför att engångsbelopp skall komma till större användning än som hittills har skett. Framför allt bör detta gälla i sådana fall när ingen eller endast mindre ekonomisk förlust har visat sig eller är att vänta i framtiden. I dessa fall bör skadeståndet fastställas som ersättning för ideell skada. Också i allvarigare skadefall med ganska betydande ekonomisk förlust kan det enligt kommittén i vissa fall vara rimligt att ersättningen regleras med ett engångsbelopp eller en kombination av livränta och engångsbelopp. Även utbyte av fastställd livränta helt eller delvis bör kunna komma i fråga.

Kommittén har dock inte funnit anledning att föreslå några tvingande lagregler om valet av ersättningsform. Enligt kommittén bör detta val avgöras efter omständigheterna i varje särskilt fall. I den föreslagna lagtexten sägs därför endast att skadestånd för invaliditet fastställs i form av livränta eller engångsbelopp eller som livränta jämte ett engångsbelopp samt att fastställd livränta kan, om skäl föreligger, helt eller delvis bytas ut mot engångsbelopp. Kommittén framhåller att man vid valet av ersättningsform i regel bör respektera den skadelidandes önskan att få

livränta, om skadeståndet är av någon väsentlig betydelse för hans försörjning. Så långt det är lämpligt och möjligt bör man även tillmötesgå hans önskan om engångsbelopp. Högre engångsbelopp än tio basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring bör dock i allmänhet inte förekomma. En särskild lagregel med detta innehåll föreslås därför.

Kommitténs uppfattning att engångsbelopp bör användas i större utsträckning än vad som f. n. är fallet har i allmänhet godtagits vid remissbehandlingen. Några remissinstanser betonar dock att livränta bör vara regel, om skadeståndet har en inte oväsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning. Från vissa håll efterlyses lagregler som kan ge ledning i frågan om skadeståndet skall fastställas som livränta eller som engångsbelopp. Andra remissinstanser menar däremot att man inte ens bör ha någon regel om att engångsbelopp i allmänhet ej bör överstiga en viss nivå.

Enligt min mening är det förståeligt att livräntan som ersättningsform har stadig förankring i vår rättspraxis. Det ligger nära till hands att skadestånd för sådan periodisk förlust som framtida inkomstförlust utgör bestäms att utgå i periodiskt förfallande belopp. Härigenom kan man uppnå en bättre anpassning till denna förlust än om ersättningen har fastställts som engångsbelopp. En livränta innebär vidare en större garanti för den skadelidandes kontinuerliga försörjning än ett engångsbelopp och kan därför från dennes synpunkt ofta framstå som fördelaktigare. Om den skadevällande saknar ansvarsförsäkring och därför måste betala skadeståndet själv, torde också han många gånger föredra livränta som ersättningsform eftersom den medför en mer överkomlig avbetalning av skadeståndet än ett engångsbelopp.

Som kommittén anfört har emellertid engångsbelopp från andra synpunkter än dem jag nu har berört åtskilliga fördelar framför livränta. För den skadelidande innebär ett engångsbelopp större frihet i valet mellan olika möjligheter att utforma sin framtid. Härigenom kan han öka sin egen förvärvsförmåga genom att investera beloppet på lämpligt sätt, t. ex. i kompletterande utbildning eller i en rörelse. Ett engångsbelopp kan vidare göra det möjligt för honom att anpassa sin bostad efter de ändrade förutsättningar som föreligger efter skadan eller att skaffa sig en annan lämpligare bostad. Genom ett engångsbelopp kan han också få medel till resor och annan behövlig rekreation. Vidare kan både den skadelidande och den skadeståndsskyldige ha ett intresse av att ersättningsfrågan klaras av i ett enda sammanhang. När skadeståndet skall betalas av den skadeståndsskyldige själv, har ett engångsbelopp den fördelen för den skadelidande att han inte — som vid livränta — blir beroende av den skadeståndsskyldiges framtida solvens och betalningsvilighet. Tacks skadeståndet å andra sidan av en ansvarsförsäkring, behöver den inte belastas med kostnaderna för den administration som följer med periodiska utbetalningar under en längre tid. Slutlig ersättning i ett enda sammanhang innebär också att man i stor utsträckning undviker de problem med s. k. ersättningsneuroser som kan förekomma i ett livräntesystem. Detta system inrymmer nämligen ofta en risk för att den

skadelidande mer eller mindre permanent fixeras vid ersättningsfrågan.

Med hänsyn till de fördelar som engångsbelopp sålunda från vissa synpunkter kan erbjuda framför livränta finns det enligt min mening goda skäl för kommitténs ståndpunkt att engångsbelopp i fortsättningen bör komma till ökad användning. Uppenbarligen bör man dock inte i en lag av den dispositiva karaktär som skadeståndslagen har föra in några bindande regler beträffande valet av ersättningsform vilka måste följas oavsett vilken inställning parterna i ett skadeståndsärende själva har till denna fråga. Om parterna inte kan komma överens, måste valet alltså träffas efter en avvägning mellan de skäl som den skadelidande åberopar till stöd för sitt yrkande och de skäl som den skadeståndsskyldige åberopar mot detta. Hur denna intresseavvägning bör göras i det enskilda fallet låter sig knappast fånga in i någon allmän formel. Av vad jag förut har sagt framgår att de mest skiftande skäl kan komma att åberopas i detta sammanhang. Jag delar därför kommitténs uppfattning att lagtexten i princip inte bör förse med några närmare anvisningar om när den ena eller den andra ersättningsformen bör väljas. I stället bör föras in en allmänt hållen regel om att skadestånd fastställs i form av livränta eller engångsbelopp eller som livränta jämte ett engångsbelopp samt att fastställd livränta kan helt eller delvis bytas ut mot engångsbelopp.

I ett hänseende finns det emellertid enligt min mening anledning att ställa upp en särskild bestämmelse om valet mellan livränta och engångsbelopp. I de fall när skadeståndet fyller ett behov för den skadelidandes kontinuerliga försörjning talar starka sociala hänsyn för att livränta bör vara regel. Visserligen skulle mot en bestämmelse av detta innehåll kunna invändas att den inte fyller någon egentlig funktion så länge parterna är överens om att skadeståndet i stället skall utgå som engångsbelopp. Det sker ju då inte någon prövning av det befogade i parternas inställning. Emellertid kan det enligt min mening antas att förekomsten av en bestämmelse med det angivna innehållet kommer att påverka de parter som är inblandade i ett skadeståndsärende. Sålunda torde den skadelidande med en sådan bestämmelse lättare få gehör för en begäran om livränta. Vidare får det förutsättas att den skadelidandes motpart, i varje fall om det är ett försäkringsbolag, inte utan vidare går med på den skadelidandes begäran om ett engångsbelopp i de fall som bestämmelsen skulle syfta på. Jag förordar därför att man i lagen för in en bestämmelse om att skadestånd, som är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning, skall utgå som livränta om inte särskilda skäl talar mot detta.

I sådana situationer där den skadelidandes försörjningsbehov är mindre starkt framträdande synes valet mellan livränta och engångsbelopp i stor utsträckning kunna göras beroende av den skadelidandes egen inställning till denna fråga. Endast när den skadeståndsskyldiges skäl för en annan lösning väger avsevärt över de skäl som har åberopats av den skadelidande, bör dennes yrkande kunna frångås. Ju större belopp det är fråga om, desto större anledning kan det dock finnas att ta hänsyn till den skadeståndsskyldiges intresse av att inte behöva betala skadeståndet på en

gång utan kunna erlagga det genom sådana avbetalningar som förutsätts i ett livräntesystem. Att med hänsyn härtill uppställa en särskild bestämmelse, motsvarande den som kommittén har föreslagit, om att engångsbelopp i regel inte bör överstiga en viss högsta nivå anser jag emellertid inte påkallat. F. ö. torde skadeståndet i de flesta fallen betalas ur en ansvarsförsäkring. Då finns inte skäl att motsätta sig den skadelidandes önskemål ens när det rör sig om förhållandevis höga engångsbelopp, om inte skadeståndet enligt vad nyss sagts har väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning. När skadeståndet täcks av ansvarsförsäkring torde också den skadeståndsskyldiges försäkringsbolag ha ett intresse av att skadeståndet utgår i form av ett engångsbelopp.

Vad slutligen gäller skadestånd som inte kan sägas ha någon betydelse alls för den skadelidandes löpande försörjning, finns enligt min mening starka skäl att ta hänsyn till ett önskemål om att skadeståndet skall utgå i form av ett engångsbelopp. I ett sådant fall föreligger i regel knappast något beaktansvärt intresse av att skadeståndet fastställs som livränta, åtminstone inte när det rör sig om endast mindre belopp. Framför allt gäller detta, om skadeståndet över huvud taget inte har till uppgift att täcka uppkommen eller framtida inkomstförlust. I enlighet med vad jag förut har sagt skall skadeståndet då fastställas som ersättning för ideell skada. Enligt gällande praxis är engångsbelopp den normala ersättningsformen vid sådan skada. Att området för ideell skada enligt mitt förslag skall utvidgas till att omfatta skadeföljder som i det föregående har betecknats som allmänna olägenheter utgör enligt min mening inte anledning att ändra denna praxis.

De synpunkter som enligt vad jag nu har sagt bör anläggas på valet mellan livränta och engångsbelopp har tillämpning även på sådana fall när den skadelidande begär att skadeståndet skall utgå i form av en kombination mellan dessa ersättningsformer eller att en fastställd livränta skall helt eller delvis bytas ut mot ett engångsbelopp.

Beräffande utbyte av trafiklivränta som har fastställts av domstol gäller f. n. enligt 13 § lagen (1929:77) om trafikförsäkring å motorfordon, att sådant utbyte får ske endast om det föreligger synnerliga skäl och försäkringsinspektionen har gett sitt tillstånd. Enligt kommittén bör denna bestämmelse upphävas. För min del anser jag emellertid att frågan inte bör behandlas i detta lagstiftningsärende utan att den får tas upp i samband med behandlingen av de förslag till nya regler på trafikförsäkringsområdet som har lagts fram av trafikskadeutredningen.

En omständighet som kan få betydelse vid valet mellan livränta och engångsbelopp är vilken effekt den ena eller den andra lösningen kan få från skattesynpunkt. Nuvarande skatteregler innebär att skadestånd i form av livränta i princip är skattepliktig inkomst, medan engångsbelopp är skattepliktigt om det avser utbytt, i sin helhet skattepliktig livränta eller i andra fall utgör ersättning för förlorad inkomst av skattepliktig natur. Eftersom ett engångsbelopp tas upp till beskattning på en gång medan en livränta beskattas endast för de belopp som förfallit till betalning under inkomståret, kan ersättning i form av engångsbelopp ofta

te sig oförmånlig för den skadelidande. Enligt kommitténs beräkningar skulle i vissa fall hälften eller däröver av ett större engångsbelopp, avseende ekonomisk skada, gå åt till skatt medan skatten på ett motsvarande livräntebelopp skulle bli betydligt lägre. På grund härav kan den skadelidande komma att begära en livränta även i situationer där han av andra skäl skulle ha föredragit att få ut skadeståndet i form av ett engångsbelopp.

Enligt kommittén är det en given förutsättning för ökad användning av engångsbelopp, att beskattningsfrågan får en rimlig lösning. Kommittén har inte framfört något eget förslag till ändring i skattereglerna, eftersom detta inte har ingått i utredningsuppdraget. Som underlag för en fortsatt prövning av frågan har kommittén dock presenterat vissa tänkbara ändringar i skattereglerna som skulle göra skattefrågan mera neutral vid valet mellan de olika ersättningsformerna.

Frågan om beskattning av skadestånd i form av engångsbelopp har diskuterats utförligt vid remissbehandlingen. Flertalet remissinstanser instämmer i kommitténs uppfattning att skattereglerna bör göras förmånligare för den skadelidande när skadeståndet utgår som engångsbelopp.

För egen del vill jag påpeka att frågan om beskattningen av engångsbelopp i de situationer som det här är frågan om f. n. övervägs av livförsäkringsskattekommittén. Uppenbarligen bör resultatet av detta utredningsarbete avvaktas innan slutlig ställning tas till denna fråga. Jag vill tillägga att livförsäkringsskattekommittén i meddelade tilläggsdirektiv har anmodats att utreda frågan skyndsamt.

7.2.3 Omprövning av skadestånd

En fråga som jag har berört i det föregående är i vad mån skadestånd för framtida inkomstförlust bör kunna omprövas, om de förhållanden som har legat till grund för skadeståndets bestämmande därefter ändras. Av vad jag förut har sagt framgår att denna fråga får särskild betydelse i ett skadeståndssystem som förutsätter att ersättning för framtida inkomstförlust bestäms så nära den faktiska förlusten som möjligt. Det sätt på vilket frågan löses kan även få återverkan på valet av ersättningsform. Om omprövning tillåts beträffande skadestånd som utgår som livränta men inte beträffande skadestånd som fastställts i form av ett engångsbelopp, kan det tänkas påverka den skadelidande att begära livränta även när ett engångsbelopp från andra synpunkter skulle vara fördelaktigare för honom.

Inom processrätten gäller att ett domstolsavgörande i princip inte kan ändras på annat sätt än genom överklagande till en högre instans. Enligt 17 kap. 11 § rättegångsbalken vinner ett avgörande rättskraft, om det inte överklagas inom föreskriven tid eller om det meddelas i högsta instans. Därefter kan det angripas endast på extraordinär väg, dvs. genom resning eller besvär över domvilla. Dessa regler har ansetts innebära att skadestånd som fastställts genom ett rättskraftigt avgörande inte kan ändras på ordinär väg genom prövning i en ny rättegång, även om

avgörandet vilar på antaganden om den framtida utvecklingen som sedermera visar sig vara felaktiga. Däremot torde resning kunna tillgripas, om de inträffade nya omständigheterna sannolikt skulle ha lett till annan utgång i den första rättegången (se härom SvJT 1974 s. 687). Ansökan om resning skall göras inom ett år sedan sökanden fick kännedom om dessa nya omständigheter. Sådan ansökan görs hos högsta domstolen. Beviljas resning, skall målet tas upp på nytt av den domstol som sist dömde i målet.

När skadeståndet fastställts som livränta har det i rättspraxis förekommit att den skadelidande i vissa särskilda fall – nämligen då skadans omfattning inte har kunnat slutligt avgöras vid prövningstillfället – getts en möjlighet att i mån av behov få ersättningsfrågan omprövad vid domstol. Den första domen innehåller då ett förbehåll för den skadelidande om rätt att framdeles föra talan om ändring av livränta. Förbehåll av detta slag, som också kan meddelas till förmån för den skadeståndsskyldige, torde framför allt komma till användning vid skador som drabbar barn och unga personer. I dessa fall kan det nämligen vid tiden för prövningen vara praktiskt taget omöjligt att bedöma de framtida skadeföljderna. Att döma av tillgängliga rättsfall förekommer sådana förbehåll ganska sällan. Beträffande skadestånd som fastställts i form av engångsbelopp saknas helt exempel på att förbehåll av detta slag har medgetts.

När ett skadestånd har fastställts på annat sätt än genom rättegång, dvs. när det grundar sig på en överenskommelse mellan den skadeståndsskyldige och den skadelidande, saknas rättslig möjlighet att få till stånd en omprövning vid ändrade förhållanden i framtiden. Möjligen skulle avtalet i vissa fall kunna jämkas med stöd av avtalsrättsliga principer om verkan av brist i de förutsättningar som avtalet bygger på. Veterligen finns dock inte något prejudicerande rättsfall där denna fråga har prövats. Däremot förekommer det att försäkringsbolagen i sin skadereguleringspraxis medger vissa möjligheter till omprövning, om det har inträffat en väsentlig medicinsk försämring. Framför allt är detta inte ovanligt när skadeståndet har fastställts som livränta.

Enligt kommittén saknas anledning att medge omprövning i ordinär rättegång av skadestånd för framtida inkomstförlust som har fastställts i form av ett engångsbelopp. Däremot anser kommittén att skadestånd för framtida inkomstförlust som utgår som livränta bör kunna omprövas vid ändring i de förhållanden av medicinsk eller annan art som har lagts till grund för prövningen. Sådan omprövning bör dock få ske endast i mycket angelägna situationer. Omprövningsmöjligheten skall enligt kommitténs förslag bara vara en yttersta utväg för livräntetagaren i sådana fall när det är uppenbart att det på grund av skadan har inträtt en väsentlig och bestående ändring i hans medicinska status eller arbetsförhållanden.

Remissinstanserna delar allmänt kommitténs uppfattning att en ekonomisk invaliditetsbedömning förutsätter en möjlighet att ompröva skadeståndet vid ändrade förhållanden. Från några håll betonas dock att omprövning bör kunna ske endast i rena undantagsfall. Ett flertal andra

remissinstanser menar däremot att möjligheterna till omprövning inte bör vara så begränsade som kommittén har föreslagit. Av dessa remissinstanser anser några, bl. a. LO, Sveriges advokatsamfund och Folksam, att omprövning bör kunna ske även när skadeståndet har fastställts i form av ett engångsbelopp.

En dom på skadestånd för framtida inkomstförlust grundar sig, som jag tidigare har nämnt, på antaganden om den framtida utvecklingen som ofta måste bli tämligen osäkra. Om denna utveckling tar en annan riktning än som förutsattes vid tidpunkten för domen, kan en fortsatt tillämpning av domen många gånger leda till obilliga resultat för antingen den skadeståndsskyldige eller den skadelidande. Principen om domars rättskraft kan därför inte åberopas med någon större styrka när det gäller skadestånd för inkomstförlust. Visserligen torde den som vill få till stånd en ändring av domen i vissa fall kunna begagna sig av utvägen att ansöka om resning. Men det är ett omständligt förfarande, som enligt min mening inte lämpar sig särskilt väl för dessa fall.

Beträffande skadestånd som utgår som livränta ligger det nära till hands att jämföra med ett annat slags periodiska förpliktelser, nämligen underhållsbidragen på familjerättens område. Också när dessa bidrag fastställs måste en framtidsbedömning göras. Trots att denna bedömning inte inrymmer lika många osäkerhetsmoment som föreligger vid bestämmandet av en skadeståndslivränta, särskilt när skadeståndet skall bestämmas efter den ekonomiska invaliditeten, har bestämmelser meddelats om omprövning av underhållsbidragen i vissa fall. Enligt dessa bestämmelser kan domstol, utan hinder av vad som tidigare bestämts genom dom eller avtal, förordna annorlunda när väsentligen ändrade förhållanden påkallar det. De skäl som har föranlett uppställandet av dessa bestämmelser gör sig gällande med ännu större styrka i de fall när en skadeståndslivränta fastställs på grundval av en individuell bedömning av de framtida skadeföljderna och utvecklingen i övrigt. En motsvarande omprövningsmöjlighet vid väsentligt ändrade förhållanden bör därför införas för dessa fall. Denna möjlighet bör framför allt kunna utnyttjas för att korrigera en livränta som har blivit för låg. En omprövning bör dock kunna ske även i sänkande riktning. Liksom kommittén förutsätter jag emellertid att detta kommer att ske bara i mera sällsynta fall.

Förhållandena är inte helt likartade när det gäller skadestånd som har fastställts i form av ett engångsbelopp. Denna form har ofta valts för att skadeståndsfrågan skall bli slutligt reglerad i ett sammanhang, och parterna har i regel inrättat sig efter detta. Det ligger i sakens natur att engångsbelopp på grund härav mera sällan kommer i fråga när den framtida utvecklingen är osäker och att, när engångsbelopp väljs, det därför i regel inte föreligger något behov av omprövning. Det kan emellertid inte uteslutas att oväntade förändringar ändå kan komma att inträffa. Det skulle i vissa fall kunna te sig stötande, om den som en gång har fått ett engångsbelopp i så fall skulle vara utesluten från ytterligare ersättning som han skulle ha kunnat få, om han från början hade erhållit en livränta. Härtill kommer, som tidigare nämnts, att en möjlighet till

omprövning beträffande livränta men inte beträffande engångsbelopp kan tänkas föranleda den skadelidande att begära livränta också när ett engångsbelopp från andra synpunkter skulle vara fördelaktigare för honom. Vidare skulle komplikationer kunna uppstå i de fall när skadeståndet har bestämts som en kombination av dessa ersättningsformer. En möjlighet till omprövning vid väsentligt ändrade förhållanden bör därför gälla också när skadeståndet har fastställts som ett engångsbelopp. En omprövning bör dock i detta fall kunna ske endast i höjande riktning. Den skadelidande bör givetvis inte löpa någon risk att behöva betala tillbaka ett redan uppburet och kanske också förbrukat belopp.

Som framgår av det sagda innebär inte den omprövningsmöjlighet som jag nu har förordat att varje inträffad förändring i de förhållanden som har legat till grund för skadeståndets bestämmande skall kunna leda till en ändring av det fastställda skadeståndet. En förutsättning för omprövning bör vara att förhållandena förändras i väsentlig grad. På grund härav kan det finnas anledning att, när den framtida utvecklingen ter sig osäker vid tidpunkten för skadeståndets bestämmande, fastställa en viss säkerhetsmarginal för sådana framtida förändringar som inte kan anses vara väsentliga.

7.3 Skadestånd vid dödsfall

7.3.1 Ersättningsposter m. m.

Den som enligt skadeståndsrättsliga regler är ansvarig för annans död kan enligt rättspraxis förpliktas att utge ersättning för vad som skäligen kan anses erforderligt till bekostande av den avlidnes begravning och för vissa andra kostnader i samband med begravningen. Enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen skall den skadeståndsskyldige vidare utge ersättning till den som enligt lag hade rätt till underhåll av den avlidne, om den underhållsberättigade till följd av dödsfallet kommer att sakna erforderligt underhåll.

Enligt kommitténs förslag skall skadestånd med anledning av att någon har dödats omfatta ersättning för begravningskostnad och andra utgifter till följd av dödsfallet. Någon saklig förändring i förhållande till gällande rätt avses inte med förslaget. Kommittén anser dock att en uttrycklig bestämmelse om denna ersättning bör tas in i skadeståndslagen. Detta förslag har inte mött någon erinran under remissbehandlingen. Också jag anser det lämpligt att den rätt till ersättning för kostnader med anledning av dödsfallet som hittills enbart har haft stöd i rättspraxis i fortsättningen framgår direkt av lagtexten. Jag ansluter mig alltså till kommittéförslaget i denna del.

Kommittén föreslår vidare att ersättning skall kunna utgå till efterlevande för förlust av underhåll som den avlidne vid tiden för dödsfallet var skyldig att utge eller som han faktiskt utgav eller inom en nära framtid kunde antas komma att utge. Detta förslag har i huvudsak godtagits under remissbehandlingen. Några remissinstanser anser dock att

kretsen av ersättningsberättigade inte bör vara så vidsträckt som förslaget synes ge vid handen. Från ett par håll efterlyses vidare en närmare precisering i lagtexten av de fall när ersättning i fortsättningen skall kunna utgå för förlust av underhåll.

För egen del anser jag i likhet med kommittén att rätten till ersättning för förlust av underhåll i första hand bör bygga på den familjerättsliga underhållsplikten på samma sätt som gäller f. n. Ersättning för mistat underhåll bör alltså kunna utgå till efterlevande make i äktenskapet eller tidigare äktenskap, barn till den avlidne eller hans make, moder till den avlidnes barn utom äktenskapet samt den avlidnes föräldrar. Liksom hittills bör dock krävas att underhållet faktiskt utgavs vid tiden för dödsfallet eller kunde antas ha kommit att utges inom en nära framtid, om dödsfallet inte hade inträffat. Det synes lämpligt att detta krav framgår direkt av lagtexten.

Som kommittén har anfört bör man emellertid inte stanna vid en anknytning enbart till familjerättsligt grundade underhållsrelationer. Redan år 1946 uttalade sig första lagutskottet för att kretsen av ersättningsberättigade borde vidgas (1 LU 1946:33). Den utveckling som skett sedan dess har förstärkt behovet av en reform i denna riktning. Hänsyn bör bl. a. tas till att människor allt oftare bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. Intresset att efterlevande får sin försörjning tryggad vid dödsfall kan i dessa fall vara lika stort som när en familjerättslig underhållsplikt har förelegat. Också i andra fall, när ett dödsfall medför att någon går miste om underhåll som den avlidne har utgett i sin livstid, kan det te sig befogat att denna förlust kompenseras skadeståndsvägen. Som påpekats under remissbehandlingen skulle det dock leda för långt om ersättning kunde utgå för varje underhåll som faktiskt har utgetts vid tiden för dödsfallet. Sålunda kan det exempelvis inte anses vara något intresse att tillskapa en möjlighet till skadestånd för förlust av underhåll, vars enda eller huvudsakliga syfte har varit att åstadkomma skattelättnader eller att utgöra ersättning för vissa tjänster. Ett krav som enligt min mening bör ställas upp är att den som uppburit underhållet har varit beroende av den avlidne för sin försörjning. Är detta krav uppfyllt, bör å andra sidan hänsyn kunna tas inte bara till underhåll som faktiskt har utgått vid dödsfallet utan även på samma sätt som vid familjerättsligt grundade underhållsanspråk — till underhåll som det kan antas att den avlidne, om han hade levat, skulle ha utgett inom en nära framtid.

Enligt kommittén bör den på andra områden av skadeståndsrätten gällande principen om full ersättning för liden skada tillämpas också beträffande skadestånd för förlust av underhåll. Med hänsyn härtill föreslår kommittén att man tar bort den begränsning som kan ligga i den nuvarande bestämmelsen om att skadestånd utgår endast för erforderligt underhåll. Även enligt kommitténs förslag bör man dock vid skadeståndets bestämmande ta hänsyn till försörjning som den skadelidande kan få på annat sätt.

Vad kommittén i denna del föreslagit har inte mött någon kritik vid

remissbehandlingen.

Samhällsutvecklingen under det senaste halvsekle har lett till att vuxna människor i allt mindre utsträckning är beroende av anhöriga för sin försörjning. Utgångspunkten är att envar i mån av förmåga skall försörja sig genom eget arbete. Fortfarande finns dock i många fall ett behov av underhåll. Om i en sådan situation underhållet bortfaller till följd av att försörjaren avlider och någon är ansvarig för dödsfallet, saknas anledning att inte låta det mistade underhållet ersättas fullt ut enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler. I de normalfall då skadeståndsskyldigheten täcks av en ansvarsförsäkring är det också ett uttryck för en rimlig riskfördelning att fullt skadestånd utgår. Det nu anförda gäller självfallet i än högre grad i fråga om underhåll till barn, som regelmässigt är beroende av föräldrarna för sin försörjning.

Liksom kommittén har jag alltså den uppfattningen att skadestånd för förlust av underhåll bör bestämmas så att de efterlevande i princip garanteras en bibehållen standard. Skadeståndet bör så långt möjligt återspegla förhållandena sådana de antagligen skulle ha gestaltat sig, om dödsfallet inte hade inträffat. Detta innebär emellertid också att man måste ta hänsyn till sådan minskning eller sådant bortfall av den underhållsskyldiges försörjningsförmåga som skulle ha inträtt även om han inte hade dödats. Som kommittén framhållit bör vidare skadeståndets syfte att täcka förlust av bidrag till den efterlevandes försörjning medföra att man vid skadeståndets bestämmande tar hänsyn till försörjning som den efterlevande kan få på annat sätt. I enlighet med den skadeståndsrättsliga grundsatsen att en skadelidande är skyldig att så långt det är möjligt begränsa skadeföljderna bör till en början beaktas den efterlevandes förmåga att försörja sig genom eget arbete. Skadeståndet bör bara fylla ut den del av förlusten som den egna försörjningen inte täcker. Om den efterlevande utan standardsänkning kan antas få försörjning genom egen arbetsinkomst, finns med andra ord inget utrymme för skadestånd. Vidare bör skadeståndet givetvis bestämmas med hänsyn till försörjning som den efterlevande åtnjuter av annan person än den avlidne, exempelvis den försörjning som efterlevande barn får av den andra föräldern eller som efterlevande make får genom omgifte. Hänsyn bör också i skälig omfattning tas till försörjning som den efterlevande kan bereda sig genom egen förmögenhet, vare sig den har förvärvats före dödsfallet eller tillfallit den efterlevande genom arv eller testamente efter den avlidne. Slutligen bör försäkringsförmåner och arbetsgivarförmåner som utgår på grund av dödsfallet tas i betraktande vid skadeståndets bestämmande. Detta följer till en del av de samordningsregler som jag ämnar förordna i följande avsnitt. Även förmåner som inte omfattas av de särskilda samordningsreglerna bör emellertid avräknas i skälig omfattning vid bestämmandet av skadestånd på grund av mistat underhåll.

De principer för skadeståndets bestämmande som jag nu har förordat iakttas i allt väsentligt redan i dag. Liksom kommittén anser jag det dock

vara av värde att dessa principer framgår direkt av lagtexten. En uttrycklig bestämmelse härom bör därför tas in i lagen.

Enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen skall man vid bestämmande av skadestånd för förlust av underhåll även beakta vad som är skäligt med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Enligt kommittén finns det emellertid inte anledning att behålla denna bestämmelse, eftersom den allmänna regeln om jämkning av oskäligt betungande skadestånd bör kunna tillämpas också i dessa fall. Jag biträder denna uppfattning, som har lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Jag återkommer till den allmänna jämningsregeln i det följande.

7.3.2 Skadeståndets form

Skadestånd för förlust av underhåll skall enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen bestämmas antingen som engångsbelopp eller som livränta. F. n. torde ersättningen i övervägande antalet fall utgå som livränta. Enligt kommittén bör engångsbelopp emellertid kunna komma till ökad användning i fortsättningen. Lika litet som vid ersättning för inkomstförlust föreslås dock några tvingande bestämmelser om valet av ersättningsform, utan den tidigare behandlade bestämmelsen för inkomstförlustfallen skall enligt kommitténs förslag gälla även i fråga om skadestånd för förlust av underhåll. Detta förslag har inte kommenterats av någon remissinstans.

Vad jag förut har anfört om valet av ersättningsform vid skadestånd för inkomstförlust har giltighet även när det gäller skadestånd för förlust av underhåll. Också i detta fall bör skadestånd som är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning fastställas som livränta, om inte särskilda skäl talar mot detta. Eftersom den skadelidandes försörjningsbehov framträder särskilt starkt vid förlust av underhåll, framstår livränta som den naturliga ersättningsformen för sådan förlust. Som kommittén framhållit bör emellertid beaktas att efterlevande numera ofta får en tillfredsställande löpande försörjning genom socialförsäkring, tjänstepension och liknande anordningar. I den mån skadeståndet på grund härav får endast mindre betydelse för den skadelidandes försörjning, bör ett önskemål av denne om att i stället få ut skadeståndet i form av ett engångsbelopp ofta kunna respekteras. Och rör det sig endast om ett övergående eller annars till omfattningen mera begränsat underhållsbehov, torde skadeståndet som regel böra fastställas som engångsbelopp om någon part yrkar det.

7.3.3 Omprövning av skadestånd

Lika litet som vid skadestånd för inkomstförlust finns det f. n. möjlighet att få skadestånd för förlust av underhåll omprövat på ordinär väg, om den framtida utvecklingen blir annorlunda än som

antagits vid skadeståndets bestämmande. Det förekommer dock ibland att den skadelidande förbehålls rätt att få skadeståndet omprövat, t. ex. i sådana situationer när ett visst försörjningsbehov inte är möjligt att beräkna lång tid i förväg.

Enligt kommittén bör omprövning i ordinär väg av skadestånd för förlust av underhåll inte kunna ske ens i sådana fall när skadeståndet har fastställts som livränta. Denna ståndpunkt har i huvudsak godtagits vid remissbehandlingen. Svea hovrätt ifrågasätter dock om inte en möjlighet till omprövning bör införas även för dessa fall.

För min del vill jag hänvisa till vad jag förut har anfört om behovet av en omprövningsmöjlighet vid skadestånd för framtida inkomstförlust. Även om ett skadestånd för förlust av underhåll inte bygger på antaganden om den framtida utvecklingen av riktigt samma slag, talar starka skäl för att också ett sådant skadestånd skall kunna omprövas vid väsentligt ändrade förhållanden. Bl. a. skulle det te sig egendomligt om den som har uppburit ett underhållsbidrag inte skulle kunna få ett skadestånd för förlust av detta underhåll omprövat i samma utsträckning som hade kunnat ske beträffande underhållsbidraget om den underhållsskyldige allttjämt varit i livet. På grund härav förordar jag att skadestånd för förlust av underhåll skall kunna jämkas vid väsentligt ändrade förhållanden. Denna möjlighet till omprövning av skadeståndet bör finnas vare sig skadeståndet utgår som livränta eller har formen av ett engångsbelopp. I det senare fallet bör omprövning dock givetvis endast kunna ske i höjande riktning.

7.4 Samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada

I det föregående har jag behandlat vilka kostnader och förluster vid personskada som kan ersättas i form av skadestånd samt hur skadeståndets storlek bör beräknas. Den skada som har föranlett skadeståndsanspråket kan emellertid medföra att den skadelidande får rätt till även andra förmåner än skadestånd. Hit hör förmåner från socialförsäkringen, förmåner på grund av anställningsavtal, vare sig dessa utges direkt av arbetsgivaren eller från en av denne tecknad försäkring, samt förmåner från enskild personförsäkring. När sådana förmåner sammanträffar med skadestånd, uppkommer frågan om de skall avräknas från skadeståndet eller utgå utöver detta. Systemet med avräkning betecknar kommittén som samordning, medan det andra systemet benämns kumulation.

Några enhetliga grundsatser angående förhållandet mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada finns inte f. n. Gällande principer framgår i vissa hänseenden av annan lagstiftning än den rent skadeståndsrättsliga. I andra hänseenden har i lagstiftningen helt lämnats öppet vad som skall gälla vid sammanträffande mellan skadestånd och andra förmåner. I viss omfattning styrs samordningen av vad som gäller om regressrätt beträffande den andra förmånen. Föreligger regressrätt för den

som utger förmånen, måste denna avräknas på skadeståndet. Annars skulle den skadeståndsskyldige riskera att betala dubbelt.

Nuvarande principer om samordning bärs upp av ibland ganska olikartade intressen och kan därför ge skilda resultat beträffande olika slags förmåner. Beträffande ideellt skadestånd sker aldrig någon avräkning. När det gäller skadestånd som inte avser ideell skada skall avräkning ske helt och hållet av förmåner som utgår från socialförsäkringen. Detta följer av särskilda bestämmelser i lagen om allmän försäkring och lagen om yrkesskadeförsäkring. I vissa fall, exempelvis enligt militärsättningsförordningen (1950:261), utgår ersättning för olycksfall av allmänna medel enligt grunder liknande dem som föreskrivs i lagen om yrkesskadeförsäkring. Sådan ersättning bedöms vid samordningen på samma sätt som förmåner från socialförsäkringen. Också beträffande förmåner som arbetsgivaren betalar direkt till den anställde, exempelvis sjuklön, sker avräkning från skadeståndet. Arbetsgivaren kan nämligen utöva regressrätt mot den skadeståndsskyldige för sådana utlägg. I praktiken torde denna rätt dock utnyttjas mera sällan.

När det gäller förmåner från personförsäkring för anställd eller annan privat personförsäkring (liv-, olycksfalls- eller sjukförsäkring) blir avräkning aktuell endast i den mån försäkringsgivaren har regressrätt. Sådan rätt föreligger i dessa fall när ersättningen utgår med verkliga beloppet av utgift eller förlust, exempelvis sjukvårdskostnad. Även vid ersättning som ej utgår med verkliga beloppet (ersättning från s. k. summaförsäkring) kan regressrätt förekomma, om försäkringsgivaren uttryckligen har förbehållit sig sådan rätt. Förbehåll av detta slag torde emellertid vara ovanliga. Den avtalsgruppsjukförsäkring (AGS) som finns på LO-området har dock sådant förbehåll. Slutligen kan nämnas att förmåner från privat personförsäkring ibland kan inverka vid bestämmande av skadestånd för förlust av underhåll, även om avräkning inte skall ske enligt nyssnämnda regler. Detta följer av att skadeståndet i detta fall enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen skall fastställas efter en behovsprövning, varvid skälig hänsyn tas till bl. a. vilka förmåner som de efterlevande kan få från annat håll.

Kommitténs förslag innebär att man från skadestånd för inkomstförlust eller förlust av underhåll skall avräkna dels periodiska ersättningar från socialförsäkring, dels periodiska förmåner som utges av arbetsgivare på grund av anställningsavtal eller som utgår från privat försäkring i form av kollektiv pensionsförsäkring eller i form av kollektiv eller individuell olycksfalls- eller sjukförsäkring.

Från samordningen undantar kommittén övriga livförsäkringar samt engångsersättningar från olycksfalls- eller sjukförsäkring. Som skäl för att inte samordna livförsäkringsförmåner med skadestånd anför kommittén bl. a. att livförsäkringen ofta inrymmer ett sparande och att sparmomentet inte bör påverka skadeståndet, eftersom man då hamnar mycket nära ett system med skälighetsprövning av skadeståndet med hänsyn till den skadelidandes förmögenhetsförhållanden. En uppdelning av försäkringar efter sparmoment och riskpremie blir å andra sidan alltför komplicerad.

Även i de fall då livförsäkringen endast täcker risken för dödsfall, uppstår svårigheter att samordna ersättningen med skadestånd. En avräkning på skadeståndet av ett livförsäkringsbelopp som kanske avser omställningskostnader med anledning av dödsfallet, oförutsedda utgifter samt ideell skada i lika hög grad som kompensation för förlust av underhåll är enligt kommittén inte särskilt tilltalande, särskilt som dessa poster i viss utsträckning inte gottgörs inom skadeståndsrätten. Däremot anser kommittén att livförsäkringsbelopp, som hittills, skall kunna beaktas skönsmässigt, när skadestånd bestämts till efterlevande för förlust av underhåll.

Vad därefter gäller engångsersättningar från olycksfalls- eller sjukförsäkring framhåller kommittén att de i mycket högre grad än periodiska ersättningar är avsedda att täcka andra skadeföljder än inkomstförlust, framför allt omställningskostnader och ideell skada. Visserligen är det praktiskt genomförbart att samordna skadeståndet med endast en del av försäkringsersättningen. Förfarandet kompliceras dock. En möjlig utväg skulle enligt kommittén kunna vara att från ersättningen avräkna exempelvis kapitalvärdet av ett årligt basbelopp. I så fall skulle emellertid de flesta nu vanliga engångsersättningar komma att utgå i sin helhet vid sidan av skadeståndet.

Möjligheten av en ökad samordning mellan skadestånd och andra förmåner när det gäller kostnader och ideell skada berörs endast kortfattat av kommittén. Något förslag i denna del läggs inte fram.

Kommitténs sätt att bestämma vilka försäkringsförmåner som skall samordnas med skadestånd har i allmänhet godtagits vid remissbehandlingen. Viss kritik har dock framförts. Sålunda anser man från något håll att engångsbelopp från olycksfalls- eller sjukförsäkring i viss utsträckning bör samordnas med skadestånd för inkomstförlust. Å andra sidan anser bl. a. LO och TCO att ersättning från privat olycksfalls- eller sjukförsäkring inte bör avräknas ens när ersättningen utgår periodiskt. Vidare ifrågasätter ett par remissinstanser om inte avräkning bör ske även beträffande förmåner som utgår enligt arbetsmarknadskungörelsen (1966:368) och i liknande fall.

Enligt min mening bör det, som jag redan tidigare har sagt, vara en strävan att samordna skadestånd med andra förmåner, som utgår med anledning av en skada, på sådant sätt att såväl över- som underkompensation undviks. Det är uppenbart att gällande samordningsregler inte är tillfredsställande från denna synpunkt. Ovidkommande omständigheter medför att skadestånd och annan ersättning samordnas i vissa fall men inte i andra. Detta får till följd att den skadelidande inte sällan blir överkompenserad, något som bl. a. innebär att samhällets resurser utnyttjas på ett sätt som inte är rationellt.

Det finns således anledning att söka få till stånd en ökad samordning på det nu behandlade området. Samtidigt bör reglerna utformas så, att man ökar betydelsen av sådana generella förmåner som utgår oberoende av den tillfälliga omständigheten om rätt till skadestånd föreligger. Härigenom minskar på sikt skadeståndsrättens betydelse på personskadeområdet, något som allmänt sett måste vara en fördel.

Mot denna bakgrund innebär kommitténs förslag ett betydande framsteg jämfört med gällande rätt. Förslaget medför bl. a. att man i större utsträckning än nu kommer att kunna undvika överkompensation. Samtidigt tillgodoses det självklara intresset att den skadelidande inte skall få bära någon del av förlusten själv. Från den synpunkten är det befogat att man från samordningen undantar sådana förmåner som är resultatet av sparande eller som på annat sätt avser annat än den uppkomna skadan.

Från rent principiella synpunkter anser jag visserligen att starka skäl talar för att driva samordningen längre än vad kommittén har föreslagit. Bl. a. är det givetvis angeläget att undvika överkompensation inte bara när det gäller ersättning för inkomstförlust eller mistat underhåll utan också i fråga om ersättning för kostnader och ideell skada. Vidare kan det finnas skäl att låta samordningen omfatta även engångsbelopp från olycksfalls- eller sjukförsäkring. Jag är emellertid medveten om att avsevärda praktiska problem kan uppstå, om samordningen utvidgas utöver vad som följer av kommitténs förslag. I detta lagstiftningsärende saknas i allt fall tillräckligt underlag för ett ställningstagande till hur en mera långtgående samordning skall utföras. En fråga som har nära samband med en vidgad samordning är bestämmelserna om försäkringsgivares regressrätt. Denna fråga har kommittén kvar att ta ställning till. Enligt direktiven (Ju 1972:30) bör regressreglerna utformas så att ersättning från såväl skadeförsäkring som summaförsäkring i största möjliga omfattning stannar på den skadelidandes försäkringsgivare. Mot denna bakgrund anser jag att man inte nu i något väsentligt avseende bör avvika från kommitténs förslag. Frågan om en vidgad samordning kan emellertid komma att tas upp till förnyad prövning, när kommittén har lagt fram sina förslag rörande försäkringsgivares regressrätt.

Vad jag nu har sagt innebär att man i detta sammanhang inte bör införa några bestämmelser om samordning med ersättning för kostnader eller ideell skada. I stället bör samordningsreglerna begränsas till posterna inkomstförlust och förlust av underhåll. Härvid blir det aktuellt att samordna skadeståndet med förmåner från socialförsäkring, anställning samt liv-, olycksfalls- och sjukförsäkring. I huvudsak bör dock endast periodisk ersättning avräknas.

Även om kommitténs förslag i enlighet med det nyss sagda i huvudsak bör godtas, kan det dock diskuteras i några avseenden. Förslaget innebär, såvitt gäller ersättning för inkomstförlust, att en viss förmån beaktas antingen i sin helhet eller inte alls. När det gäller ersättning för förlust av underhåll skall däremot vissa typer av förmåner beaktas skönsmässigt. Enligt min mening är en sådan mjukare avgränsning mellan olika förmåner att föredra även vid samordningen av ersättning för inkomstförlust.

En annan svaghet med kommitténs förslag är att det inte ger någon möjlighet att ta hänsyn till att en del försäkringsförmåner är resultatet av den skadelidandes eget initiativ. Det torde främst vara intresset av att

kunna ta sådan hänsyn som ligger bakom LO:s och TCO:s kritik av förslaget att full avräkning alltid skall ske för periodisk ersättning från individuell olycksfalls- eller sjukförsäkring. Även jag finner att man på denna punkt bör frågå förslaget. Resultatet skulle i annat fall bli att den skadevällande alltid skulle komma att dra fördel av den skadelidandes förtänksamhet att skaffa sig egen försäkring. Uppenbarligen skulle ett sådant resultat i vissa fall kunna uppfattas som stötande. Som jag strax skall återkomma till anser jag dock inte att avräkning skall vara helt utesluten när det gäller individuella olycksfalls- och sjukförsäkringar. I stället bör periodisk ersättning från sådana försäkringar beaktas efter skälighet.

Vad jag nu har sagt leder till att samordningsförmånerna vid såväl ersättning för inkomstförlust som ersättning för mistat underhåll bör delas in i två grupper, en där avräkning sker fullt ut och en där avräkning sker efter en skälighetsbedömning. I likhet med kommittén anser jag att till den första gruppen bör föras ersättningar från socialförsäkringen, sjuklön eller pension som utges av arbetsgivare på grund av anställningsavtal samt pension som utgår på grund av kollektiv tjänstepensionsförsäkring. Förmåner som utgår till följd av frivillig sjukpenningförsäkring enligt lagen om allmän försäkring eller frivillig försäkring enligt lagen om yrkesskadeförsäkring bör dock inte hänföras till den grupp där avräkning sker fullt ut utan i stället till den andra gruppen.

När det gäller periodiska ersättningar från olycksfalls- eller sjukförsäkring bör gränsdragningen ske så, att full avräkning alltid sker om försäkringen har meddelats på grund av kollektivavtal. Har försäkringen tecknats individuellt bör man däremot, som jag nyss har antytt, göra avräkning efter skälighet. Härigenom kan man i erforderlig mån premiera den skadelidandes förtänksamhet genom att helt eller delvis underlåta avräkning. En viss avräkning torde dock i många fall vara befogad så att man undviker en alltför stor överkompensation.

Vid fastställande av ersättning för mistat underhåll bör, som jag har nämnt i föregående avsnitt, även andra förmåner än de nyss angivna avräknas efter skälighet. I princip anser jag liksom kommittén att man vid bestämmandet av ersättning för förlust av underhåll bör kunna ta skälig hänsyn till alla andra typer av förmåner än sådana som enligt vad jag nyss har sagt skall avräknas fullt ut. Jag återkommer till denna fråga i specialmotiveringen.

Kommittén har inte diskuterat möjligheten att samordna skadestånd med utländska förmåner. Enligt min mening bör emellertid de nu föreslagna samordningsreglerna utformas så, att de även omfattar utländska anställnings- och försäkringsförmåner.

Det bör i detta sammanhang påpekas att, oavsett på vilket sätt man skall ta hänsyn till en viss förmån, så är det en förutsättning för samordning att förmånen avser att täcka samma förlust som skadeståndet. Samordning får således inte ske i den mån förmånen avser att täcka annan förlust. Hithörande problem kommer att behandlas närmare i specialmotiveringen.

En särskild fråga är om man vid samordningen skall beakta den omständigheten att en samordningsförmån helt eller delvis är skattefri för förmånstagaren. Denna fråga har numera fått minskad betydelse, sedan sjukpenning enligt lagen om allmän försäkring har blivit skattepliktig inkomst. I rättspraxis har man inte tagit hänsyn till att en samordningsförmån är skattefri (se NJA 1961 s. 215). Jag anser emellertid att skadeståndet i princip bör påverkas av att samordningsförmån ej beskattas men skadeståndet är skattepliktig inkomst. Så skall också ske inom ramen för trygghetsförsäkringen. Jag anser det dock inte påkallat att införa en särskild lagregel på denna punkt.

Samordning mellan skadestånd och andra förmåner kan ske antingen enligt en bruttometod eller enligt en nettometod. Bruttometoden innebär att skadeståndet fastställs till ett belopp som i princip svarar mot hela skadan och att avräkning därefter sker vid utbetalning av skadeståndet för de förmåner som då är aktuella. Enligt nettometoden däremot sker en slutlig avräkning redan när skadeståndet bestäms. Skadeståndet fastställs därvid till ett nettobelopp, motsvarande skillnaden mellan den totala skadan och de andra förmånerna till deras aktuella belopp. Om dessa förmåner därefter ändrar storlek, påverkar detta inte skadeståndet. Sådana förändringar kan alltså medföra att de olika metoderna leder till skilda resultat. När en förmån som skall samordnas med skadestånd är förenad med regressrätt, kan inte nettometoden utan endast bruttometoden användas. Då måste nämligen skadeståndet kontinuerligt anpassas till förmånen för att inte den skadeståndsskyldige skall drabbas av större samlad börda än som svarar mot själva skadan.

Enligt kommitténs mening bör samordningen i fortsättningen alltid ske enligt nettometoden och regressrätten som följd härav avskaffas beträffande de förmåner som skall ingå i samordningen. Detta förslag har inte mött någon erinran vid remissbehandlingen. Några remissinstanser påpekar dock att nettometoden förutsätter att skadeståndet kan omprövas, om samordningsförmånerna utvecklar sig annorlunda än som antagits vid skadeståndets bestämmande.

Enligt min mening talar flera skäl för en samordning enligt nettometoden. Härigenom underlättas skaderegleringen, och metoden har vidare den fördelen att parterna redan från början kan med säkerhet beräkna skadeståndets storlek. Nackdelen med nettometoden ligger i svårigheterna att beräkna utvecklingen av samordningsförmånerna. Enligt min mening bör man dock i de flesta fall kunna uppnå tillfredsställande resultat, om man beaktar storleken av förmånerna vid tidpunkten för skaderegleringen samt sådana förändringar som kan förutses komma att inträffa i framtiden. Och skulle förmånerna komma att avsevärt avvika från vad som från början har antagits, bör den tidigare förordade regeln om omprövning av skadestånd vid väsentligt ändrade förhållanden kunna tillämpas.

Som jag nyss har sagt förutsätter emellertid en tillämpning av nettometoden att man upphäver den regressrätt som f. n. föreligger beträffande vissa förmåner som skall samordnas med skadestånd för inkomst-

förlust. Enligt min mening finns det också starka skäl att slopa regressrätten i dessa fall. Bl. a. torde denna rätt, som kommittén har framhållit, ha ringa ekonomisk betydelse. När det gäller skadestånd för förlust av underhåll är regressrätt redan nu utesluten till följd av det sätt på vilket detta skadestånd skall bestämmas (se NJA 1960 s. 569).

Med hänsyn till vad jag nu har anfört förordar jag att samordning i fortsättningen skall ske enligt nettometoden. Detta bör i lagtexten komma till uttryck på så sätt att man anger att samordningsförmånerna skall avräknas från skadeståndet redan när detta bestäms.

Även om de regler om samordning som jag har förordat i detta avsnitt endast tar sikte på skadeståndsposterna inkomstförlust och förlust av underhåll, följer det av andra bestämmelser eller principer att samordning i viss utsträckning skall ske även när det gäller andra skadeståndsposter. Sålunda måste man vid bestämmandet av ersättning för kostnader ta hänsyn till dels förmåner från socialförsäkring, dels förmåner som är förenade med regressrätt. Sådan rätt föreligger i första hand i fråga om förmåner som utges direkt av arbetsgivare. Försäkringsgivare har vidare regressrätt när ersättning från olycksfalls- eller sjukförsäkring utgår med verkliga belopp av utgifterna eller förlusten, vilket kan vara fallet exempelvis vid ersättning för sjukvårdskostnad, samt när försäkringsgivaren förbehållit sig rätt att återkräva ersättningen. Avräkningen måste i dessa fall ske i form av bruttosamordning. Ersättning från socialförsäkring kan däremot här liksom annars avräknas enligt nettometoden.

Utöver skadestånd och andra förmåner som jag har behandlat i det föregående kan en skadelidande ofta bli berättigad till stöd av allmänna medel, t. ex. arbetslöshetsstöd och bostadstillägg. I den mån dessa förmåner f. n. påverkar skadeståndet, sker det i den formen att de anses minska den kostnad eller förlust som skall ersättas genom skadeståndet. Sålunda kan vissa former av arbetslöshetsstöd jämföras med sådan inkomst som beaktas vid bestämmande av storleken av inkomstförlust. På samma sätt kan sjukvårdskostnader som ersätts genom den allmänna försäkringen medföra en minskning av levnadsomkostnaderna och därigenom påverka förlustens storlek. Däremot påverkar de nu behandlade stödformerna inte skadeståndet i den formen att de avräknas därifrån. I många fall torde en sådan påverkan f. ö. vara utesluten redan till följd av att sambandet mellan stödet och den skada som skall ersättas genom skadeståndet är alltför avlägset. Dessutom är många stödformer inkomstprövade och sålunda sekundära till bl. a. skadestånd. I viss utsträckning undviks kumulation mellan olika förmåner genom den samordning som enligt 17 kap. 4 § lagen om allmän försäkring skall ske mellan socialförsäkring och vissa andra förmåner.

7.5 Skadelidandes medvållande

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, skall skadeståndet enligt 5 kap. 5 § skadeståndslagen jämkas efter vad som är skäligt. Bestämmelsen är tillämplig i alla de fall då skadeståndsskyldighet

föreligger enligt skadeståndslagen, alltså såväl vid personskada som vid sakskada eller ren förmögenhetsskada. Jämkning på grund av medvållande kan ske också vid skadeståndsansvar som grundas på oskrivna rättsregler, t. ex. vid rent strikt ansvar på grund av farlig verksamhet, eller på föreskrifter i skadeståndsrättslig speciallagstiftning i den mån denna inte innehåller särskilda bestämmelser om verkan av medvållande.

Vid den skälighetsprövning som föreskrivs i 5 kap. 5 § skadeståndslagen har i rättstillämpningen graden av skuld på den ansvariges och den skadelidandes sida spelat den viktigaste rollen. Även vissa andra faktorer har dock kunnat inverka, bl. a. hur stor del av skadan som den skadelidandes medverkan kan ha orsakat och hur pass farligt handlandet på ömse sidor har varit. När den skadeståndsskyldiges ansvar vilar på annan grund än bevisat vållande, kan skälighetsbedömningen inte ske genom en jämförelse mellan vållandet på ömse sidor. Sannolikt torde då graden av skuld på den skadelidandes sida spela en viktig roll vid skälighetsbedömningen. Vare sig skadeståndsansvaret grundas på vållande eller ej saknas dock i gällande rätt stöd för att låta parternas ekonomiska förhållanden påverka jämkningen.

Enligt kommitténs mening bör möjligheterna att jämka skadestånd på grund av medvållande från den skadelidandes sida begränsas i personska-defallen. I enlighet härmed föreslår kommittén att jämkning i dessa fall får ske endast om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan eller om annars synnerliga skäl föreligger till jämkning, såsom att skadan väsentligen framstår som självförvållad eller att den skadelidande medvetet och utan rimlig anledning har utsatt sig för risk att skadas. Kommittén föreslår vidare att i de fall när det blir aktuellt att jämka skadestånd på grund av den skadelidandes medvållande, vare sig detta sker vid personskada eller vid sakskada, även parternas ekonomiska förhållanden skall kunna vägas in vid bedömningen av vad som utgör skälig jämkning.

Kommitténs uppfattning att jämkning i princip inte skall kunna ske vid medvållande till personskada biträds av praktiskt taget samtliga remissinstanser. Ett par remissinstanser vill dock gå ännu längre än kommittén och ytterligare begränsa möjligheterna till jämkning i dessa fall. Också förslaget att man när jämkning skall ske bör kunna ta skälig hänsyn även till parternas ekonomiska förhållanden tillstyrks av nästan alla remissinstanser, även om några framför anmärkningar mot förslaget från lagteknisk synpunkt.

Nuvarande grundsatser om jämkning av skadestånd på grund av skadelidandes medvållande har utbildats vid en tid då rättvisa och billighet ansågs fordra att de ekonomiska följderna av en skada skulle bäras av alla dem som uppsåtligen eller av oaktsamhet hade skuld till skadan, den skadelidande inbegripen. Sedermera har även andra argument anförts till stöd för regler om jämkning. Sålunda har det gjorts gällande att en möjlighet till jämkning på grund av medvållande skulle vara värdefull från preventionssynpunkt, dvs. att enskilda personer till följd av jämkningsrisken skulle föranledas att iaktta större försiktighet. Vidare

har medvållandereglerna ansetts ha vissa fördelar från rättssystematisk och rättsteknisk synpunkt, främst med hänsyn till sambandet mellan dessa regler och de allmänna förutsättningar för skadeståndsansvar som består i att den skadegörande handlingen skall ha skett uppsåtligt eller av oaktsamhet samt att skadan skall ha orsakats av denna handling. Medvållandereglerna har också försvarats med hänvisning till det allmänna rättsmedvetandet. I varje fall har behov ansetts föreligga av en jämningsmöjlighet för att man skall kunna uppnå resultat som i det enskilda fallet framstår som en rimlig kompromiss.

Som jag tidigare har sagt bör skadeståndsreglerna utformas så att de tillgodoser socialt motiverade ersättningsbehov samtidigt som de leder till en samhällsekonomiskt rationell fördelning av förlusterna genom skadefall. Vid personskador kan emellertid en tillämpning av de nuvarande medvållandereglerna få konsekvenser som inte är förenliga med dessa krav. Tillgängliga ekonomiska resurser utnyttjas bäst om skaderiskerna i samhället slås ut på så många händer som möjligt. Om fullt skadestånd utgår, leder det ofta till en acceptabel riskspridning eftersom skadeståndet i de flesta fall täcks av en ansvarsförsäkring. Rimligtvis kan man inte räkna med att de skadelidande i motsvarande mån skall ha skyddat sig genom att teckna frivilliga sjuk- och olycksfallsförsäkringar osv. Visserligen täcks uppkomna personskador till en del av socialförsäkringsförmåner o. d. I de flesta fall torde emellertid en jämkning av skadestånd på grund av medvållande medföra att skadan delvis kommer att stanna på den skadelidande. Från sociala och humanitära synpunkter kan det inte anses rimligt att den som drabbas av en skada på detta sätt skall bli lidande för all framtid av en tillfällig oaktsamhet e. d. Och även om den skadelidande kan skaffa sig behövlig ekonomisk hjälp från annat håll, i sista hand från socialhjälp, kan detta inte anses innebära en rationell användning av samhällsresurserna.

När det gäller egendomsskador (sakskador och rena förmögenhetsskador) är en tillämpning av nuvarande jämningsprinciper inte förenad med lika stora nackdelar. Här talar inte sociala och humanitära synpunkter med samma styrka för en begränsning av jämningsmöjligheterna. Det är även att märka att det på sakskadeområdet finns goda möjligheter för den enskilde att skaffa sig ett försäkringsskydd till rimliga kostnader. Hithörande försäkringsanordningar har också sedan länge en vidsträckt utbredning, framför allt i form av obligatoriska moment i kombinerade försäkringar av typen hemförsäkring. F. ö. kan det ofta framstå som en lämplig och rimlig riskfördelning att skadeståndsansvaret sträcker sig till den del av skadan som den skadelidande inte har kunnat förhindra, men inte längre.

Vad jag nu har sagt utesluter inte att de nuvarande jämningsgrundsatserna i vissa fall kan leda till otillfredsställande resultat också vid egendomsskador, t. ex. när den skadelidande mister oförsäkrad egendom av vital betydelse för hans försörjningsmöjligheter samtidigt som den för skadan ansvarige skyddas av försäkring. För sådana i praktiken mera sällsynta fall kan det finnas anledning att öppna en möjlighet för

domstolarna att undvika klart obilliga resultat. Detta återkommer jag till i det följande. I övrigt bör man emellertid inte för egendomsskadornas del överväga några mer ingripande förändringar av medvållandereglerna. När medvållandereglerna nu tas upp till behandling bör därför det huvudsakliga intresset inriktas på deras utformning med avseende på personskador.

De utan jämförelse vanligaste personskadorna är de som inträffar i arbetslivet och i trafiken. Dessa skador kommer emellertid endast i begränsad omfattning in i bilden i detta sammanhang. De flesta yrkesskador ersätts numera inom ramen för den trygghetsförsäkring som sedan september 1974 gäller för större delen av arbetsmarknaden. Denna försäkring täcker arbetsgivarens eventuella skadeståndsansvar för yrkesskador. Försäkringen innehåller bl. a. särskilda regler om medvållande. Dessa regler innebär att endast mera kvalificerad medverkan från den skadelidandes sida inverkar på rätten till ersättning. Jämkning får nämligen ske endast då den skadelidande själv har vållat skadan uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet eller i alkoholpåverkat tillstånd. Dessa medvållanderegler träder alltså i stället för de skadeståndsrättsliga principer som annars skulle tillämpas.

Beträffande personskador i trafiken har trafikskadeutredningen övervägt frågan om vilken inverkan den skadelidandes medvållande bör ha på rätten till skadestånd. I det nyligen avlämnade betänkandet Trafikskadeersättning föreslår utredningen bl. a. att trafikskadeersättning med anledning av personskada inte får jämkas på grund av vållande på den skadelidandes sida i andra fall än när denne själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Remissbehandlingen av detta betänkande har ännu inte avslutats. Frågan om jämkning på grund av medvållande till personskador i trafiken bör därför inte behandlas nu utan får anstå till ett senare sammanhang.

Det kan finnas anledning att återkomma även när det gäller medvållande till en annan typ av personskada, nämligen sådan som har orsakats av farliga produkter. Denna fråga övervägs f. n. av produktansvarskommittén (Ju 1973:08).

Beträffande de personskador som återstår till bedömande i detta sammanhang anser jag i likhet med kommittén att de skäl, som hittills har ansetts tala för att jämkning bör kunna ske vid medvållande från den skadelidandes sida, väger lätt i jämförelse med intresset att kunna undvika de negativa konsekvenser av en obegränsad jämningsmöjlighet som jag förut har pekat på. Remissutfallet visar också att det råder stor enighet om att jämkning vid dessa personskador i fortsättningen bör kunna ske endast i undantagsfall. Frågan gäller alltså närmast hur långt man bör gå i en begränsning av de nuvarande jämningsmöjligheterna.

För egen del är jag inte beredd att helt avskaffa möjligheten att jämka skadestånd på grund av den skadelidandes medverkan till personskada. Det får anses vara tämligen självklart att uppsåtlig medverkan skall kunna medföra att skadeståndet nedsätts eller eventuellt helt faller bort, i den mån inte den skadelidandes medverkan har formen av ett samtycke till

skadan som utesluter skadeståndsansvar.

En mera tveksam fråga är om jämkning i enlighet med kommitténs förslag skall kunna ske även vid medvällande genom grov vårdslöshet. Under remissbehandlingen har detta förslag lämnats utan erinran i flertalet yttranden. Enligt LO bör man dock inte medge jämkning i sådana fall, bl. a. med hänsyn till svårigheterna att avgöra när en vårdslöshet är att anse som grov eller ej. För min del vill jag till en början framhålla att det enligt gällande rätt krävs att en vårdslöshet skall vara av mycket allvarligt slag för att den skall kunna betecknas som grov. En jämningsmöjlighet i detta fall får därför mycket begränsad praktisk betydelse. Endast när den skadelidandes handling vittnar om en betydande hänsynslöshet eller nonchalans, som medfört en avsevärd risk även för andra än honom själv, eller när han visat uppenbar likgiltighet för sitt eget liv eller hälsa skulle det kunna bli aktuellt att jämka skadeståndet på denna grund. Enligt min mening skulle det kunna uppfattas som stötande om den skadelidande i sådana fall, vilka står på gränsen till uppsåtlig medverkan, under alla förhållanden skulle tillerkännas full gottgörelse för skada som han själv har lidit. Jag biträder därför kommitténs förslag på denna punkt. Denna lösning stämmer också överens med de medvällanderegler som gäller inom trygghetsförsäkringens område. Samtidigt vill jag erinra om att denna möjlighet att jämka skadeståndet vid grovt vårdslös medverkan från den skadelidande inte innebär att jämkning ovillkorligen måste ske i ett sådant fall. I varje särskild situation måste prövas huruvida det är skäligt att jämkning sker.

Vad därefter gäller kommitténs förslag att jämkning skall kunna ske också när synnerliga skäl föreligger, såsom att skadan väsentligen framstår som självförvållad eller att den skadelidande medvetet och utan rimlig anledning har utsatt sig för risk att skadas, har några remissinstanser ifrågasatt om det är befogat att tillåta jämkning i sådana fall. Regeln avstyrks helt av LO.

För min del anser jag att de betecknanden från den skadelidandes sida som skulle komma att träffas med den nu angivna regeln i en del fall får anses vara sådana att de omfattas av begreppen uppsåtlig eller grovt vårdslös medverkan. I övrigt kan jag inte finna att det föreligger något beaktansvärt behov att införa en jämningsmöjlighet i de fall som kommittén har angett. Mot en regel om att jämkning skall kunna ske vid synnerliga skäl kan också anföras att den är ägnad att medföra en viss rättsosäkerhet och därmed försvåra medvällandereglernas tillämpning.

Sammanfattningsvis anser jag alltså att jämkning på grund av medvällande vid personskada bör kunna ske endast vid uppsåtlig eller grovt vårdslös medverkan.

Enligt nuvarande jämningsprinciper kan jämkning ske inte bara när den skadelidande själv är medvällande utan även när vissa andra personer som står i ett särskilt förhållande till honom — t. ex. hans anställda — har medverkat till skadan. Man talar då om passiv identifikation mellan den skadelidande och den medverkande personen. Vid personskador torde jämkning enligt denna grundsats dock bara komma i fråga när skadestånd

krävs enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen för förlust av underhåll av en omkommen person som har varit medvållande till olyckan. I sådana fall synes jämkningen ske på samma sätt som om den medvållande hade överlevt olyckan och själv krävt ersättning för sina skador. Enligt kommittén bör man i fortsättningen inte tillämpa denna princip annat än i vissa säregna undantagsfall, närmast när den omkomne uppsåtligen har medverkat till olyckan. I lagförslaget har detta kommit till uttryck på så sätt att jämkning får ske bara när den skadelidande själv har varit medvållande, såvida inte synnerliga skäl föreligger. Detta förslag har godtagits eller lämnats utan erinran i flertalet remissyttranden. Från några håll förordas dock att grundsatsen om passiv identifikation behålls som huvudregel vid bedömningen av efterlevandes rätt till skadestånd.

För min del anser jag att det kan starkt ifrågasättas, om man bör ha kvar någon möjlighet att sätta ner efterlevandes skadestånd på den grunden att den omkomne har varit medvållande till dödsfallet. Uppenbarligen skulle en sådan regel många gånger kunna få stötande resultat från social synpunkt. Bortsett från trafikskadeområdet torde det också sällan komma att inträffa att ett dödsfall uppsåtligen har vållats av den avlidne samtidigt som också annan person är ansvarig för dödsfallet. Man torde emellertid inte helt kunna utesluta sådana situationer. Enligt min mening kan det också undantagsvis vara stötande, om skadeståndet i en sådan situation inte skulle kunna jämkas på grund av den dödes medvållande. På grund härav förordar jag en regel enligt vilken skadestånd med anledning av att någon har dödats kan jämkas, om den avlidne uppsåtligen har medverkat till dödsfallet.

I övrigt anser jag emellertid inte att man vid personskada bör kunna identifiera den skadelidande med annan som har medverkat till skadan och till följd härav jämkat skadeståndet.

I de undantagsfall när jämkning även i fortsättningen skall kunna ske vid personskada bör som kommittén förordat hänsyn tas inte bara till graden av skuld på ömse sidor utan också till andra omständigheter, framför allt parternas ekonomiska förhållanden. Givetvis bör nedsättningen inte få gå så långt att den framstår som obillig mot den skadelidande.

En möjlighet att ta hänsyn till vad som är rimligt med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden bör finnas även när jämkning sker på grund av medvållande till egendomsskada. Som jag förut har sagt kan nämligen en jämkning enbart med hänsyn till skuldgraden också i ett sådant fall någon gång tänkas leda till otillfredsställande resultat från social synpunkt.

Som jag har antytt i början av detta avsnitt förekommer vissa särskilda medvållanderegler i den skadeståndsrättsliga speciallagstiftningen. Sådana bestämmelser finns i bl. a. 220 § andra stycket sjölagen (1891:35 s. 1), 7 § första stycket lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar m. m. (elanläggningslagen), 2 § andra stycket och 5 § andra stycket lagen (1916:312) angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik (bilansvarighetslagen), 1 § andra stycket lagen

(1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart (luftfartsskadelagen), 9 kap. 21 § luftfartslagen (1957:297) och 13 § atomansvarighetslagen (1968:45). Av dessa lagar föreskrivs i bilansvarighetslagen, luftfartsskadelagen och luftfartslagen en allmän skälighetsbedömning, liknande den prövning som skall ske enligt den nuvarande medvållanderegeln i skadeståndslagen. Däremot innebär jämkningsregeln i 220 § andra stycket sjölagen, som avser skador vid sammanstötning mellan fartyg, att skadan skall fördelas efter förhållandet mellan felen på ömse sidor, utan någon skälighetsbedömning. Beträffande de övriga lagarna kan nämnas att jämkning enligt atomansvarighetslagen skall ske endast vid uppsåtlig eller grovt vårdslös medverkan. Enligt elanläggningslagen utgår i vissa fall ojämkad ersättning vid vårdslöshet som inte är att anse som grov, medan å andra sidan grovt medvållande medför att skadeståndsansvaret helt faller bort. Slutligen innehåller vissa lagar en hänvisning till den nuvarande jämkningsregeln i 5 kap. 5 § skadeståndslagen eller till allmänna regler om skadeståndets bestämmande. Sådana hänvisningar finns bl. a. i 2 § lagen (1886:7 s. 1) angående ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift (järnvägsansvarighetslagen), 118 § fjärde stycket och 190 § sjölagen samt 3 § lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss (oljeskadelagen).

Enligt kommittén bör de föreslagna nya medvållandereglerna i princip gälla också inom den skadeståndsrättsliga speciallagstiftningen, i den mån inte särskilda skäl talar för annat. Med hänsyn härtill föreslår kommittén ett tillägg till 7 § första stycket elanläggningslagen om att den nya regeln om medvållande till personskada skall tillämpas även i de fall som avses med bestämmelsen i elanläggningslagen. Vidare föreslås att medvållandereglerna i 1 § andra stycket luftfartsskadelagen och 2 § andra stycket bilansvarighetslagen ersätts av en hänvisning till de nya medvållandereglerna i skadeståndslagen. Däremot anser kommittén att de särskilda medvållanderegler som f. n. finns i 220 § andra stycket sjölagen, 9 kap. 21 § luftfartslagen och 13 § atomansvarighetslagen bör behållas oförändrade.

Som jag sagt förut bör reglerna om medvållande till personskada i trafik inte behandlas i detta lagstiftningsärende utan tas upp i samband med behandlingen av trafikskadeutredningens förslag. Detsamma bör gälla övriga frågor om medvållande på trafikskadeområdet. Bilansvarighetslagen bör därför inte ändras i detta sammanhang. Inte heller frågan om medvållande till personskada vid skadeståndsskyldighet enligt 2 § järnvägsansvarighetslagen bör tas upp nu. Denna fråga får övervägas i samband med behandlingen av det förslag till ny lagstiftning om befordran med järnväg som nyligen har lagts fram i betänkandet (SOU 1974:89) Ny järnvägslagstiftning I.

I övrigt anser jag liksom kommittén att de nya medvållanderegler som jag förut har förordat bör slå igenom även när ersättning utgår enligt speciallagstiftning, om inte starka skäl — såsom hänsyn till internationella konventioner — talar mot detta. I enlighet härmed bör en hänvisning till de nya reglerna tas in i 118 § fjärde stycket och 190 § sjölagen, 1 § andra

stycket luftfartsskadelagen samt 3 § oljeskadelagen. I motsats till kommittén anser jag att även 9 kap. 21 § luftfartslagen bör ändras så att de nya reglerna blir tillämpliga i detta fall. En sådan ändring bör också göras i 7 § första stycket elanläggningslagen beträffande medvållande till personskada. Som kommittén utan erinran från någon remissinstans föreslagit bör däremot den särskilda medvållanderegeln som denna bestämmelse innehåller behållas såvitt gäller egendomsskador. Vad gäller bestämmelsen i 220 § andra stycket sjölagen grundar den sig på 1910 års Brysselkonvention rörande fastställande av vissa gemensamma bestämmelser i fråga om fartygs sammanstötning. Denna regel bör därför behållas oförändrad. Detsamma bör gälla den för den skadelidande särskilt förmånliga regeln i 13 § andra stycket atomansvarighetslagen.

7.6 Jämkning av oskäligt betungande skadestånd

Bortsett från de regler om jämkning av skadestånd vid medvållande som jag har berört i föregående avsnitt finns inte i svensk rätt någon allmän regel eller grundsats om jämkning av skadestånd. Endast i vissa hänseenden gäller regler som innebär att skadestånd kan bestämmas eller nedsättas efter en skälighetsprövning. Vissa bestämmelser av detta slag återfinns i skadeståndslagen. Hit hör reglerna om skadeståndsansvarets omfattning när skada har vållats av person under 18 år eller av vissa psykiskt abnorma personer (2 kap. 2 och 3 §§), stats och kommuns ansvar för ren förmögenhetsskada som vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning (3 kap. 5 §), arbetsgivares skadeståndsansvar för skada som har vållats av en hos honom anställd arbetstagare genom fel eller försummelse i tjänsten (3 kap. 6 §), arbetstagares skadeståndsansvar (4 kap. 1 §) och skadestånd till efterlevande för förlust av underhåll (5 kap. 3 §). Särskilda regler om skadeståndsansvar efter skälighet har också meddelats i viss lagstiftning inom arbetsrätten, associationsrätten och immaterialrätten. På det transporträttsliga området finns en särskild jämkningsbestämmelse i 39 § lagen (1974:610) om inrikes vägtransport (vägtransportlagen). Utan stöd av sådana lagbestämmelser har man i rättspraxis inte varit benägen att inskränka en skadevållares skyldighet att utge fullt skadestånd, även om detta kan komma att drabba honom hårt.

Kommittén har för sin del funnit behov föreligga av en allmän regel om jämkning av oskäligt betungande skadestånd. Enligt kommittén bör en sådan regel dock ges begränsad räckvidd. Den bör bara syfta till att förebygga klart obilliga resultat för den skadeståndsskyldige. Avgörande för frågan om jämkning bör i första hand vara dennes ekonomiska förhållanden. Hänsyn skall emellertid enligt förslaget tas också till den skadelidandes behov av ersättning. Jämkning får enligt kommittén inte ske så att resultatet visserligen blir rimligt från den ansvariges synpunkt men i stället blir klart obilligt mot den skadelidande. Också andra omständigheter bör kunna vägas in vid bedömningen, t. ex. graden av den ansvariges skuld. I enlighet härmed föreslår kommit-

tén en bestämmelse om att skadestånd kan jämkas, om skadeståndsskyldigheten är oskäligt betungande med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.

Flertalet remissinstanser delar kommitténs uppfattning att en generell möjlighet till jämkning av oskäligt betungande skadestånd bör införas i skadeståndslagstiftningen. Från några håll ifrågasätts dock om det finns något behov av en sådan regel. Vidare framförs stark kritik mot den föreslagna lagtexten, som befaras kunna leda till rättsosäkerhet och medföra tillämpningssvårigheter. Även kommitténs uttalanden om regelns tillämpning i olika fall kritiserats av vissa remissinstanser.

Den fråga som har aktualiserats genom kommitténs förslag återspeglar konflikten mellan två ofta oförenliga intressen. Som jag tidigare sagt har jag den principiella uppfattningen att man så långt möjligt bör tillgodose den skadelidandes intresse att få full ersättning för sin skada. En undantagslös tillämpning av denna princip kan emellertid leda till att den skadeståndsskyldige åläggs ett skadestånd som om det inte täcks av ansvarsförsäkring — kan betyda hans ekonomiska ruin eller för all framtid hindra honom från att bättra sina ekonomiska villkor. Ju mer skaderiskerna ökar i vårt samhälle, desto större blir också risken för att redan en relativt ringa oaktamhet kan komma att medföra skador av sådan storlek att deras ersättande blir ödeläggande för den skadeståndsskyldiges ekonomi. Självfallet måste det vara ett allmänt önskemål att undvika resultat som framstår som obilliga eller olämpliga från ekonomisk och social synpunkt. Med hänsyn härtill ter det sig befogat att införa en allmän möjlighet till jämkning av skadeståndet i sådana fall. En regel som innebär att utrymme lämnas för avvikelse från huvudreglerna i särskilda fall, där starka billighetsskäl talar för detta, stämmer också överens med den allmänna tendensen inom civillagstiftningen i övrigt. Jag vill särskilt peka på de generalklausuler i förmögenhetsrättslig lagstiftning som tillåter jämkning av avtalsvillkor, vilkas tillämpning leder till otillbörliga resultat. Dessa klausuler har nyligen setts över av generalklausulutredningen (Ju 1970:58), som i betänkandet (SOU 1974:83) Generalklausul i förmögenhetsrätten har förordat att domstolarna ges vidgade jämningsmöjligheter i sådana fall.

Mot införandet av en jämningsregel kan visserligen invändas att ansvarsförsäkringens utbredning innebär att de flesta människor i vårt land numera är skyddade mot risken att drabbas av skadeståndsskyldighet. Detta försäkringsskydd är emellertid ofta begränsat genom undantagsklausuler, som ibland kan ha ganska stor praktisk betydelse. Man får vidare räkna med att den ansvarige kan av förbiseende ha underlåtit att försäkra sig eller att förnya sin försäkring. Man kan inte heller bortse från att det alltiämt finns personer som av exempelvis ekonomiska skäl helt saknar ansvarsförsäkring.

Med hänsyn till det sagda biträder jag kommitténs uppfattning om att en allmän jämningsregel bör införas i skadeståndslagen. Som kommittén funnit bör man dock inte ge domstolarna en oinskränkt befogenhet

att fritt jämka skadeståndet efter vad som är skäligt med hänsyn till samtliga omständigheter i varje särskilt fall. Det skulle vara att gå långt utöver syftet med jämningsregeln. En allmän möjlighet att bestämma skadeståndets storlek efter fritt skön skulle vidare kunna leda till osäkerhet om rättsläget och därigenom bl. a. försvåra uppgörelser utom rätta. Visserligen är det ofrånkomligt att en allmän jämningsregel får ett i viss mån obestämt innehåll. En strävan bör dock vara att den utformas så att allmänheten och domstolarna kan få så god ledning som möjligt för dess tillämpning.

Mot denna bakgrund anser jag i likhet med kommittén att den allmänna jämningsregeln bör ges begränsad räckvidd. Möjligheten att nedsätta skadeståndet enligt denna regel bör bara användas för att hindra sådana resultat som är klart oskäliga mot den skadeståndsskyldige.

Bedömningen av om det är oskäligt att begära av den skadeståndsskyldige att han betalar fullt skadestånd bör givetvis i första hand ske mot bakgrund av den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, dvs. såväl hans förmögenhetsställning som hans inkomstförhållanden. Om skadeståndet skulle i sådan grad belasta den ansvariges ekonomi att det i varje fall från denna synpunkt ter sig obilligt att döma ut beloppet, bör det alltså kunna bli aktuellt att tillämpa jämningsregeln. Vilka krav som bör ställas upp i detta hänseende avser jag att närmare utveckla i specialmotiveringen. Redan nu bör dock framhållas att skadeståndet givetvis inte kan anses oskäligt mot den skadeståndsskyldige, när skadeståndet täcks av en ansvarsförsäkring. Detsamma gäller också i sådana fall när den ansvarige är en s. k. självförsäkrare, dvs. ett sådant rättssubjekt – staten, de största kommunerna och vissa storföretag – som med hänsyn till den riskutjämning som förekommer inom den egna verksamheten finner det ekonomiskt fördelaktigt att inte teckna försäkring. Som kommittén utan erinran från någon remissinstans har föreslagit bör jämkning inte heller kunna ske, om den skadeståndsskyldige har underlåtit att teckna ansvarsförsäkring i sådana fall där han objektivt sett borde ha gjort det. Huvudregeln bör därvid vara att en företagare som underlåtit att teckna ansvarsförsäkring går förlustig möjligheten till jämkning, medan en motsvarande underlåtenhet av privatpersoner får anses vara ursäktlig. I undantagsfall kan det dock finnas anledning att göra avsteg från denna huvudregel. Detta återkommer jag till i specialmotiveringen.

I detta sammanhang uppkommer frågan om även den skadelidandes ekonomiska förhållanden och försäkringar eller försäkringsmöjligheter bör inverka på bedömningen av om jämkning skall kunna ske. Om den skadelidande är välsituerad eller får sin skada täckt genom försäkring, skulle det nämligen kunna sägas vara oskäligt att skadeståndet skall betalas av någon som har avsevärt sämre ekonomi och som inte är skyddad av en ansvarsförsäkring. Enligt kommittén bör dock sådana omständigheter inte utgöra självständiga skäl för jämkning. Denna ståndpunkt har inte föranlett någon erinran under remissbehandlingen.

Också jag har den uppfattningen att man inte bör tillägga den skadelidandes goda ekonomi betydelse som ett självständigt jämnings-skäl. Det är en sak att en skadelidande kan bli tvungen att vidkännas en reduktion av skadeståndet därför att detta är oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige. En helt annan sak är emellertid att införa en möjlighet till jämkning av skadeståndet även i sådana fall där den skadeståndsskyldige visserligen har förmåga att betala det men där den skadelidande har ännu bättre ekonomisk förmåga. Som jag har sagt tidigare bör skadestandsreglerna inte användas som ett instrument för att åstadkomma full ekonomisk och social rättvisa. För att nå ett sådant syfte får man ta andra rättsregler till hjälp.

Samma invändningar kan inte riktas mot en regel som går ut på att skadeståndet skulle kunna jämkas efter vad som är skäligt med hänsyn till den skadelidandes försäkringar eller försäkringsmöjligheter. Tvärtom skulle en regel av detta innehåll kunna användas för att få till stånd en jämnare fördelning av skaderiskerna än som nu är fallet. En sådan regel kan emellertid inte vinna tillämpning på skadestånd vid personskada. I detta fall beaktas ju den skadelidandes försäkringar i stor utsträckning inom ramen för de samordningsregler som jag förut har förordat. Och vad gäller egendomsskador hänger frågan om jämkning samman med reglerna om försäkringsgivares regressrätt. Dessa regler övervägs f. n. inom kommittén. Enligt min mening bör man inte föregripa detta utredningsarbete. Av dessa skäl biträder jag kommitténs förslag att den skadelidandes försäkringar eller försäkringsmöjligheter åtminstone inte f. n. bör utgöra självständiga skäl för jämkning.

En annan sak är att frågan om det är oskäligt att ålägga den ansvarige full ersättningsskyldighet inte gärna kan bedömas utan hänsyn till den skadelidandes situation. Även om ett skadestånd är oskäligt med hänsyn till den skadeståndsskyldiges förhållanden, bör den skadelidandes särskilda behov av skadeståndet i vissa fall kunna utgöra ett skäl mot att skadeståndet jämkas. Som kommittén framhållit bör jämningsregeln givetvis inte kunna användas så att den leder till ett resultat som framstår som klart obilligt mot den skadelidande. Att den skadelidandes intresse inte bör spela någon roll, när skadan täcks av en skadeförsäkring, är dock uppenbart. Detsamma gäller när skadeståndskrav i andra fall framställs av offentliga rättssubjekt och av större företag. I övrigt får det bli beroende av omständigheterna i det särskilda fallet i vilken utsträckning förhållandena på den skadelidandes sida bör kunna medföra att en från den skadeståndsskyldiges synpunkt motiverad jämkning underläts.

En omständighet som enligt kommitténs mening också bör kunna få betydelse vid prövningen av om jämkning skall ske är graden av den ansvariges skuld. Kommittén framhåller att skuldgraden visserligen inte bör utgöra något självständigt skäl för jämkning men att det däremot bör kunna utgöra ett skäl mot jämkning att den ansvarige medvetet har tagit en risk. Enligt kommittén behöver jämkning å andra sidan inte vara utesluten ens vid skada i samband med uppsåtliga brott, om i övrigt starka skäl — t. ex. hänsyn till den brottsliges möjligheter till återanpass-

ning — talar för att skadeståndet sätts ned. Som huvudregel bör dock gälla att skadestånd på grund av uppsåtligt brott inte skall jämkas.

Vad kommittén sålunda anfört har godtagits av flertalet remissinstanser. Från något håll ifrågasätts dock om det är befogat att tillämpa jämningsregeln restriktivare vid skada på grund av uppsåtligt brott än vid annan skada. Från annat håll anses det däremot vara tveksamt om jämningsregeln över huvud taget bör tillämpas när skadeståndsansvaret har sin grund i uppsåtlig brottslig gärning. Flera remissinstanser betonar att ansvaret för den brottsliges återanpassning i första hand bör åvila samhället och inte kunna övervältras på någon enskild, i synnerhet inte den som drabbats hårdast av brottet.

För egen del kan jag i huvudsak ansluta mig till kommitténs uttalanden i fråga om betydelsen av den ansvariges skuld. När det gäller frågan om jämkning vid skada på grund av brottslig gärning vill jag dessutom erinra om att kungörelsen (1971:505) om ersättning av allmänna medel för personskada på grund av brott innebär att den skadelidande i ett sådant fall kan få ersättning av staten för sin skada. Dessa bestämmelser är f. n. föremål för översyn av brottskadautredningen (Ju 1974:18) i syfte att vidga möjligheterna för brottsoffer att få ersättning av allmänna medel. Givetvis påverkas inte rätten till ersättning av allmänna medel av att det enligt vad nyss har sagts kan finnas skäl att jämka den ansvariges skadestånd med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden och intresset av social återanpassning.

Sammanfattningsvis innebär mitt förslag att frågan huruvida jämkning skall ske avgörs efter en prövning i två olika led. Först får undersökas om fullt skadeståndsansvar skulle vara oskäligt betungande för den skadeståndsskyldiges ekonomi. Är detta fallet, blir nästa spørsmål om jämkning trots detta bör underlätas med hänsyn till den skadelidandes behov av skadeståndet eller andra föreliggande omständigheter, t. ex. graden av den ansvariges skuld. Leder prövningen fram till att jämkning bör ske, får skadeståndet nedsättas till ett belopp som med hänsyn till samtliga omständigheter ter sig skäligt. Att jämningsfrågan skall avgöras på det sätt som jag nu har nämnt bör tydligt framgå av lagtexten.

Vid prövningen om och i vad mån jämkning skall ske blir det ofta nödvändigt att göra en prognos hur den ansvariges -- och i viss utsträckning också den skadelidandes -- ekonomiska förhållanden kommer att gestalta sig i framtiden. Med hänsyn härtill har några remissinstanser framhållit att en möjlighet bör finnas att få jämningsfrågan omprövad för det fall att denna prognos i framtiden slår fel. Jag har viss förståelse för denna synpunkt. Motsvarande problem uppkommer emellertid redan vid tillämpningen av de andra bestämmelser i skadeståndslagen som också går ut på att skadeståndet skall bestämmas efter en skälighetsbedömning med hänsyn till bl. a. parternas ekonomiska förhållanden. En omprövningsregel av det slag som remissinstanserna efterlyser bör med hänsyn härtill knappast gälla bara för den nu behandlade allmänna jämningsregelns del. Jag är emellertid inte beredd att föreslå en så vittgående omprövningsregel som det i så fall skulle bli fråga om.

Liksom kommittén anser jag att den jämningsregel som jag nu har behandlat bör ges en generell tillämpning. Den bör kunna tillämpas såväl vid person- och sakskada som vid ren förmögenhetsskada. Vidare bör det i princip vara möjligt att åberopa jämningsregeln vid ansvar på grund av speciallagstiftning eller enligt kontraktsrättsliga regler. Givetvis får regeln dock inte tillämpas i strid med uttryckliga bestämmelser om skadeståndsansvarets omfattning eller på sådant sätt att man kommer i konflikt med grunderna för speciallagstiftningen eller kontraktsrättsliga principer.

En särskild fråga är i vad mån jämningsregeln kan tillämpas i fall där det har föreskrivits rent objektivet ansvar eller, som på trafikskadeområdet, skärpt ansvar. I praktiken torde det normalt inte finnas utrymme för en tillämpning av jämningsregeln i hithörande fall. En jämkning av billighetsskäl torde ofta vara svår att förena med de tankegångar som ligger bakom speciallagstiftning om ett skärpt ansvar. Fall kan dock förekomma då det är rimligt att även här i viss utsträckning jämka skadestånd av hänsyn till den skadeståndsskyldige. Den allmänna jämningsregeln i skadeståndslagen bör då kunna tillämpas.

Vid framtida översyn av hithörande lagar kan det bli aktuellt att undersöka, om behov föreligger att närmare precisera i vilka fall jämningsregeln skall kunna tillämpas på rättsområdet i fråga. Tills vidare får frågan om jämningsregelns tillämplighet överlämnas till rättspraxis.

Redan nu bör emellertid tas upp den särskilda jämningsbestämmelse som f. n. finns i 39 § vägtransportlagen. I likhet med den nyss förordade allmänna jämningsregeln i skadeståndslagen innebär vägtransportlagens jämningsbestämmelse att jämkning skall ske när skadeståndsskyldigheten är oskäligt betungande. Bestämmelsen tar sikte på vissa undantagssituationer. Den är sålunda inte tillämplig på det transportansvar som en yrkesmässig fraktförare ådrar sig inom ramen för sin vanliga verksamhet.

Enligt min mening bör man i 39 § vägtransportlagen ta in en hänvisning till den allmänna jämningsregeln i skadeståndslagen. Liksom hittills bör jämkning komma i fråga endast beträffande det transportansvar som en fraktförare ådrar sig vid befordran av tillfällig art.

När det i övrigt gäller skadestånd i kontraktsförhållanden kan en jämningsmöjlighet ofta stämma dåligt med de regler som gäller för rättsförhållanden mellan parterna. Fall kan dock tänkas där ett betungande skadestånd bör kunna jämkas även i ett kontraktsförhållande. Ett exempel som nämnts av kommittén är när en hyresgäst genom oförsiktighet råkat åstadkomma en förödande brandskada i hyresvärdens oförsäkrade fastighet. Andra fall kan också förekomma. Jag återkommer till dessa frågor i specialmotiveringen.

Som jag har nämnt i inledningen till detta avsnitt innehåller skadeståndslagen åtskilliga regler som föreskriver att skadeståndet kan bestämmas eller nedsättas efter en skälighetsprövning. En sådan bestämmelse finns i 3 kap. 6 § första punkten, som beträffande oskäligt betungande principalansvar medger jämkning efter samma grunder som jag förut har

förordat för den allmänna jämningsregelns del. Denna bestämmelse blir nu överflödig och kan därför utgå. Som jag tidigare har nämnt bör den allmänna jämningsregeln även ersätta den nuvarande bestämmelsen i 5 kap. 3 § om att skadestånd för förlust av underhåll bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. I likhet med kommittén anser jag att övriga skälighetsregler i skadeståndslagen bör bestå vid sidan av den allmänna jämningsregeln. Jag har inte heller funnit skäl att göra någon ändring i de skälighetsregler som finns i viss lagstiftning inom arbetsrätten, associationsrätten och immaterialrätten.

7.7 Skadestånd vid behandling av djur

För att skadeståndsansvar skall föreligga krävs normalt att skadan uppsåtligt eller av vårdslöshet har vållats av den mot vilken skadeståndskravet riktar sig. Därvid är det den skadelidande som har bevisbördan för att uppsåt eller vårdslöshet föreligger. I vissa fall gäller dock undantag härifrån. Ett sådant undantag finns i 22 kap. 4 § byggningsbalken som har följande lydelse: "Tager någon lön före, att läka eller åderlåta få, och får det död eller skada genom hans vållande; gälde få åter och behålle det. Gitter han fulltyga, att han ej varit därtill vållande; vare saklös." Om ett djur skadas i samband med behandling av t. ex. en veterinär, måste alltså denne för att undgå skadeståndsskyldighet visa att han inte har förfarit oaktsamt. Bestämmelsen skiljer sig därigenom från vad som gäller för t. ex. läkare och annan sjukvårdspersonal vid skador på patienter. I dessa fall tillämpas nämligen vanliga bevisbörderegler.

Enligt lantbruksstyrelsens mening finns det inte skäl att behålla den ifrågasatt särregleringen beträffande djurmedicinsk behandling. Lantbruksstyrelsen förordar därför att bestämmelsen i 22 kap. 4 § byggningsbalken ses över, närmast i syfte att upphäva bestämmelsen. Att bestämmelsen upphävs tillstyrks av de remissinstanser som har hörts över förslaget.

Även jag finner att det kan ifrågasättas om man bör behålla den särskilda skadeståndsbestämmelsen i 22 kap. 4 § byggningsbalken. Bestämmelsen torde få ses mot bakgrund av de särskilda förhållanden som rådde vid dess tillkomst år 1734. Vid den tiden fanns inte någon speciell yrkeskategori som var kompetent och utbildad för att behandla djur. Sådan behandling var därför ofta förenad med stor fara för djuret. Med hänsyn härtill fanns behov av ett strängt skadeståndsansvar för dem som behandlade djur. I dag utövas djursjukvården i betydande utsträckning av distriktsveterinärer. Det ligger nära till hands att för deras del jämföra med de ansvarsregler som gäller för t. ex. läkare eller tandläkare. Frågan om införande av ett ansvar oberoende av vållande för skador vid medicinsk behandling eller vid tandbehandling berördes vid tillkomsten av skadeståndslagen. Därvid ansågs det emellertid inte påkallat med en särreglering beträffande sådana skador. Enligt min mening finns det inte

heller anledning att ha särskilda regler om ansvar för skador som uppstår i samband med behandling av djur. Frågan om skadeståndsskyldighet i dessa fall bör i stället bedömas enligt allmänna principer om skadestånd i kontraktsförhållanden. Jag vill tillägga att djurägaren i många fall skyddas redan genom möjligheten att med stöd av 3 kap. 1 § skadeståndslagen göra veterinärens arbetsgivare ansvarig för skada som veterinären har vållat genom fel eller försummelse i tjänsten.

Med hänsyn till det sagda förordar jag att 22 kap. 4 § byggningsbalken upphävs.

7.8 Ikraftträdande

De nya skadeståndsregler som jag har förordat i detta lagstiftningsärende bör lämpligen träda i kraft den 1 januari 1976. Bl. a. får härigenom försäkringsbolagen erforderlig tid att anpassa försäkringsvillkoren till dessa regler. Vidare blir det möjligt att uppnå en samordning med de nya trafikskaderegler som kan bli ett resultat av trafikskadeutredningens betänkande. Jag räknar nämligen med att proposition på grundval av utredningens förslag skall kunna föreläggas riksdagen i så god tid att också nya trafikskaderegler kan träda i kraft den 1 januari 1976.

De nya bestämmelserna bör tillämpas i fråga om skadestånd som utgår med anledning av skadefall som inträffar efter lagstiftningens ikraftträdande. Någon särskild övergångsbestämmelse behövs inte (jfr. prop. 1972:5 s. 593).

8 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
2. lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1),
3. lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar,
4. lag om ändring i lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart,
5. lag om ändring i luftfartslagen (1957:297),
6. lag om ändring i lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss.
7. lag om ändring i lagen (1974:610) om inrikes vägtransport,
8. lag om ändring i byggningsbalken.

Beträffande lagförslaget under 3 har samråd ägt rum med chefen för industridepartementet.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

9 Specialmotivering

9.1 Förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen

I 5 kap. skadeståndslagen finns f. n. vissa bestämmelser som är gemensamma för de olika typer av skadeståndsansvar som regleras av skadeståndslagen. Till dessa bestämmelser hör bl. a. de som handlar om skadeståndets bestämmande vid personskada. Som kommittén har föreslagit bör de nya bestämmelser härom som jag har behandlat i den allmänna motiveringen (avsnitten 7.2- 7.4) samlas i ett nytt femte kapitel med rubriken Skadeståndets bestämmande. I detta kapitel bör även tas in bestämmelsen i nuvarande 5 kap. 9 § om ändring av skadeståndslivränta till följd av värdesäkringslagstiftningen samt regeln i nuvarande 5 kap. 4 § om bestämmande av skadestånd vid sakskada. Av övriga paragrafer i nuvarande 5 kap. ersätts 2 och 3 §§ av de nya bestämmelserna, medan återstående paragrafer bör föras över till ett nytt sjätte kapitel med rubriken Gemensamma bestämmelser. Där bör även tas in de i den allmänna motiveringen (avsnittet 7.5) förordade bestämmelserna om jämkning av skadestånd på grund av den skadelidandes medvållande, liksom den allmänna regel om jämkning av skadestånd som har behandlats i avsnittet 7.6. Som följd av den allmänna jämningsregeln bör den nuvarande särskilda jämningsbestämmelsen i 3 kap. 6 § första punkten upphävas.

I enlighet med vad jag har sagt innehåller det nya 5 kap. bestämmelser om skadestånd till den som har tillfogats personskada (1 §), skadestånd med anledning av att någon har dödats (2 §), samordning mellan skadestånd och andra förmåner som utgår vid personskada (3 §), skadeståndets form vid framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll (4 §), omprövning av livränta och engångsbelopp (5 §) samt skadestånd med anledning av sakskada (6 §).

I det nya 6 kap. återfinns de nuvarande bestämmelserna om skadestånd m. m. vid vissa brott mot den personliga integriteten (1 §), skadeståndsansvar vid underlåtenhet att avslöja brott (2 §) och solidariskt ansvar mellan flera skadeståndsskyldiga (3 §). Därefter följer de nya medvållanderegler (4 §) och den allmänna jämningsregeln (5 §). Kapitlet avslutas med en motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen om de kategorier som vid tillämpningen av lagen skall likställas med arbetstagare (6 §).

3 KAP.

6 §

Denna paragraf innehåller f. n. regler om jämkning av arbetsgivares principalansvar och av det allmännas ansvar för skada genom oriktig myndighetsutövning. Bestämmelsen i första punkten om jämkning av oskäligt betungande skadestånd ersätts genom den allmänna jämnings-

regeln i 6 kap. 5 § och har därför upphävts. Däremot behålls regeln i andra punkten, som ger möjlighet att jämka ersättning vid sakskada med hänsyn till föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter.

5 KAP.

1 §

Denna paragraf innehåller de nya bestämmelserna om skadestånd till den som har tillfogats personskada. Den ersätter nuvarande 5 kap. 2 §. Paragrafen har i den allmänna motiveringen behandlats i avsnittet 7.2.1.

Någon definition av begreppet personskada har lika litet som tidigare getts i lagen. Frånvaron av en sådan definition synes hittills inte ha gett upphov till några olägenheter. Jag anser det därför inte möta något hinder att uttrycket personskada används även i fortsättningen utan att dess innehåll närmare preciseras. Jag vill emellertid erinra om att det i prop. 1972:5 (s. 576) har gjorts vissa uttalanden om vad som är att hänföra till personskada.

Första stycket innehåller en uppräknning av de olika poster som ersätts när någon har tillfogats personskada. Liksom enligt gällande rätt kan både ekonomisk och ideell ersättning utgå. Som ekonomisk skada ersätts sjukvårdskostnad och andra utgifter till följd av skadan samt inkomstförlust i förfluten tid eller i framtiden. Ideell skada gottgörs under posterna sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Till ideell skada hänförs även allmänna olägenheter i övrigt till följd av skadan. Detta är en nyhet i förhållande till gällande rätt.

Som jag har sagt i den allmänna motiveringen är det från olika synpunkter angeläget att ekonomiska och ideella skadeföljder så långt möjligt ersätts under skilda poster. Om ett gemensamt kapitalbelopp fastställs som ersättning för ideell skada och inkomstförlust, bör anges hur stor del, uppskattningsvis, som belöper på de olika skadeföljderna. Detta är ofta angeläget bl. a. från processuell synpunkt och av skattemässiga skäl. När inkomstförlusten är helt obetydlig, synes en sådan uppdelning dock inte behöva göras. Ersättningen bör då i sin helhet kunna betraktas som ideell ersättning.

Det är vidare ofta av praktisk betydelse att man vid skadeståndsprövningen skiljer mellan skadeföljder som har uppstått i förfluten tid och skadeföljder som avser framtiden. Kostnader som hänför sig till förfluten tid kan mestadels exakt verifieras, medan framtida kostnader som regel får ersättas efter uppskattning. Skiljelinjen mellan förfluten tid och framtiden har särskild betydelse när det gäller ersättning för inkomstförlust. Olikheterna i bedömningsunderlaget föranleder i viss mån skilda principer för skadeståndsprövningen, beroende på om inkomstförlusten avser förfluten tid eller framtiden. Också beträffande ideell skada bör en uppdelning göras som i huvudsak följer förfluten tid och framtiden. Sveda och värk avser ideell skada under den akuta sjukdomstiden, medan lyte eller annat stadigvarande men samt allmänna olägenheter i övrigt omfattar framtida ideella skadeföljder.

Vad jag nu har sagt innebär inte att ersättningen i alla situationer måste fördelas på förfluten tid och på framtiden. Ibland kan det framstå som naturligt att ersättningen utgår i en enda post, framför allt när den skall bestämmas som ett engångsbelopp.

Som kommittén har framhållit bör gränsen mellan förfluten tid och framtiden dras så nära tidpunkten för den slutliga prövningen som möjligt. Härigenom får man som regel det säkraste underlaget för bedömningen av skadans storlek. Givetvis kommer det dock i första hand an på parternas dispositioner i skadeståndsärendet hur gränsen skall dras. Som påpekats under remissbehandlingen kan det, när talan väcks vid domstol, ibland förflyta lång tid innan målet slutligt avgörs. Parterna kan då enligt 13 kap. 3 § rättegångsbalken justera sina yrkanden med hänsyn till de nya omständigheter som inträffar under processens gång.

Som jag nyss har sagt omfattar skadestånd vid personskada för det första ersättning för *s j u k v å r d s k o s t n a d e r o c h a n d r a u t g i f t e r* till följd av skadan. Det kan härvid vara fråga om kostnader såväl i förfluten tid som i framtiden. Hit hör kostnader som syftar till att i största möjliga utsträckning neutralisera verkningarna av skadan i den skadelidandes dagliga livsföring. Som exempel kan nämnas kostnader för sjukvård (sjukhusvård, läkare, sjukgymnastik, eftervård, läkemedel m. m.) och kostnader för egna eller anhörigas resor i samband med sjukvården samt utgifter för särskild hjälp eller särskilda anordningar i hemmet, protes, rullstol, specialsydda kläder etc. Under denna post ersätts vidare kostnader som kan sägas syfta till att neutralisera skadans inverkan på den skadelidandes förmåga att utföra förvärvsarbete, såsom kostnader för fördyrade resor till och från arbetet, ökade matkostnader i arbetet samt utgifter för särskilda anordningar på arbetsplatsen och för rehabiliteringsåtgärder av olika slag.

De kostnader som jag nu har berört täcks till största delen av andra ersättningsanordningar, framför allt inom socialförsäkringen. Detta gäller t. ex. kostnader för sjukhusvård eller annan sjukvård. Till den del sådana kostnader inte ersätts av det allmänna gottgörs de ofta genom olycksfalls- eller sjukförsäkring. Att de angivna ersättningarna i stor utsträckning skall avräknas, när skadeståndet till den skadelidande bestäms, återkommer jag till i specialmotiveringen till 5 kap. 3 §.

Liksom hittills bör för rätt till skadestånd krävas att utgiften kan bedömas som nödvändig. Kostnader som ligger utöver normal standard bör inte ersättas skadeståndsvägen, om inte särskilda omständigheter föranleder det såsom att annan vård än den dyrare inte har stått den skadelidande till buds eller att den dyrare vården har varit påkallad av medicinska eller andra liknande skäl.

Kostnader som avser förfluten tid kan i allmänhet styrkas med kvitto eller annan verifikation, och de bör som hittills normalt ersättas i en post för sig. Även framtida kostnader bör om möjligt beräknas särskilt. Som regel måste de därvid uppskattas mera skönsmässigt. Någon särskild bestämmelse har inte meddelats beträffande formen för kostnadsersätt-

ningen. Normalt torde kostnaderna i enlighet med gällande praxis kunna ersättas med ett engångsbelopp. När det gäller mer omfattande framtida kostnader vid större skador kan det dock ofta vara lämpligt att ersättningen utgår som livränta, eventuellt vid sidan av förekommande livränta för inkomstförlust.

Utöver kostnader utgår ersättning för förlust av inkomst i förfluten tid och i framtiden. Till skillnad från vad som hittills har gällt skall skadeståndet i denna del inriktas på att gottgöra enbart bortfall av inkomst. Även om vissa kostnader har samband med den skadelidandes förvärvsverksamhet skall de, som jag nyss har sagt, ersättas för sig och inte längre kunna komma till uttryck som en förhöjning av ersättningen för inkomstförlust. Inte heller skadeföljder av ideell natur skall i fortsättningen gottgöras inom ramen för ersättningen för inkomstförlust. Detta är en följd av det ekonomiska invaliditetsbegrepp som jag har förordat i den allmänna motiveringen och som behandlas närmare i specialmotiveringen till andra stycket.

Enligt kommittén finns det i en del fall, när den framtida arbetsförmågan har blivit helt eller nästan helt nedsatt, det alternativet att skadeståndet inte bedöms mot bakgrund av den beräknade inkomstförlusten utan med hänsyn till kostnader för vård och tillsyn. Detta uttalande har mött viss kritik under remissbehandlingen. Jag har förståelse för denna kritik. Enligt min mening bör inkomstförlust så långt möjligt beaktas fullt ut, även när det gäller svårt invaliderade personer.

Med inkomst bör förstås, förutom lön, också tillägg av olika slag som ingår i arbetsgivarens ersättning för arbetsprestationer (övertidstillägg, risktillägg e. d.). När det gäller ersättningar som närmast har karaktären av traktamente och liknande förmåner får prövas om ersättningen uteslutande har till syfte att täcka kostnader eller om den — som inte sällan är fallet — helt eller delvis kan betraktas som lönetillskott. I överensstämmelse med hittillsvarande praxis bör man ibland också ta hänsyn till förluster som inte avser inkomster i egentlig mening, t. ex. förlust av semester eller av kvalifikationstid för semester. Sådan förlust bör kunna beaktas genom att skadeståndet för själva inkomstförlusten ökas.

I övrigt bör emellertid förlust av fritid gottgöras inom ramen för ersättningen för ideell skada. Man skall alltså i normala fall inte beakta de ekonomiska konsekvenser som skadan för med sig därför att den skadelidande inte kan utnyttja sin arbetskraft för uppgifter som ligger utanför egentligt förvärvsarbete. Om han på grund av skadan inte längre kan ägna sig åt fritidsverksamhet som i och för sig kan ha ekonomisk betydelse för honom, t. ex. arbete på fritidshus, bör detta i första hand beaktas vid bestämmande av ersättning för allmänna olägenheter. Det kan emellertid tänkas gränsfall, särskilt om de prestationer som den skadelidande inte längre kan utföra har haft direkt betydelse för hans försörjning. Så kan vara fallet t. ex. om den skadelidande har kombinerat löneanställning med lantbruk eller skogsbruk i mindre omfattning. Det är då naturligt låta de ekonomiska förmåner som rörelsen har gett (natura-

förmåner, inkomster av försålda produkter e. d.) ingå i inkomstunderlaget.

Som inkomstförlust bör även ersättas vissa slags förluster som inte i egentlig mening är att anse som inkomstbortfall men som ändå måste ges ett ekonomiskt värde i skadeståndssammanhang. Ett vanligt exempel är att skada drabbar den man eller kvinna som till väsentlig del har skött hushållet i sin familj. Skadeståndet får i dessa fall uppskattas skönsmässigt. Detsamma gäller beträffande dem som är egna företagare. Hithörande frågor behandlas närmare i specialmotiveringen till tredje stycket.

Som jag tidigare har nämnt skall ersättningen för inkomstförlust i normala fall delas upp i två olika poster, en som avser förfluten tid och en som avser framtiden. Så sker till stor del redan i dag. Det förekommer emellertid ibland i nuvarande praxis att en uppdelning i stället sker mellan skadeföljder som hänför sig till den akuta sjukdomstiden och skadeföljder som uppkommit sedan ett stadigvarande invaliditetstillstånd har inträtt. I den mån detta förfarande innebär att den del av ersättningen som hänför sig till tiden före prövningen bestäms efter de mera abstrakta normer som måste tillämpas beträffande framtida inkomstförlust, bör förfarandet inte tillämpas i fortsättningen. Som jag har framhållit i den allmänna motiveringen bör man nämligen så långt det är möjligt låta ersättningen för redan uppkommen skada avse den faktiska förlust som har visat sig vid prövningen. Ett ytterligare skäl mot en uppdelning av inkomstförlusten efter tidpunkten för inträdet av ett stadigvarande invaliditetstillstånd är att denna tidpunkt ofta kan vara svår att fixera.

I enlighet med vad jag nu har sagt kan posten inkomstförlust i förfluten tid avse såväl den akuta sjukdomstiden som en ibland betydande del av invaliditetstiden. Under posten framtida inkomstförlust kan å andra sidan ersättas inte bara inkomstförlust under den tid då invaliditeten är bestående utan också den inkomstförlust som kan uppkomma dessförinnan. Det senare torde emellertid bli mindre vanligt. I regel synes det vara lämpligast att man avvaktar med att bestämma den slutliga ersättningen till dess att det har kunnat konstateras om invaliditetstillståndet är av stadigvarande natur.

De principer som i övrigt skall tillämpas vid bestämmande av skadestånd för inkomstförlust framgår av andra stycket. Jag återkommer närmare till dessa principer i specialmotiveringen till detta stycke. Jag vill också påpeka att skadeståndets form vid inkomstförlust regleras i 5 kap. 4 §.

Vad därefter gäller ersättningen för *i d e l l s k a d a* avser denna för det första det direkta lidande och obehag som skadan för med sig i form av smärtor, rörelsebesvär och andra besvär i den dagliga livsföringen. Vidare kan som ideell skada ersättas mera indirekta psykiska påfrestningar, t. ex. de som följer av ett vanställt utseende, eller de minskade möjligheterna att njuta av olika glädjämnen i livet, som sällskapsliv, resor, sexualliv etc. Slutligen bör till ideell skada hänföras också vissa andra

skadeföljder av blandad ekonomisk och ideell natur.

Liksom enligt gällande rätt har man att skilja mellan ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Posten sveda och värk syftar på skadeföljder under den akuta sjukdomstiden, medan posten lyte eller annat men omfattar bestående lidande eller obehag, alltså skadeföljder som kvarstår efter den tidpunkt då den skadelidandes invaliditetstillstånd kan bedömas vara varaktigt. Gränsen mellan de båda ersättningsposterna får alltså i invaliditetsfallen — till skillnad från vad som skall gälla beträffande ersättningen för inkomstförlust — i huvudsak dras vid den tidpunkt då ett bestående invaliditetstillstånd har inträtt.

Jag har tidigare sagt att även andra skadeföljder än sådana som traditionellt avses med sveda och värk och lyte eller annat stadigvarande men i fortsättningen skall kunna ersättas som ideell skada. Dessa skadeföljder, som hittills har ersatts än som ideell och än som ekonomisk skada, betecknas i lagförslaget som allmänna olägenheter till följd av skadan. Som jag har nämnt i den allmänna motiveringen avses därmed bl. a. sådana ofta svårbestämbara faktorer som allmänna besvär av skadan i arbetet, den ökade anspänning som krävs av den skadelidande för att han skall uppnå ett visst arbetsresultat samt den risk som kan finnas att han i framtiden drabbas av förlust av mer extraordinära inkomster. Om obehag och andra besvär av skadan bedöms kunna leda till tillfällig frånvaro från arbetet, bör även möjligheten att inkomstförlust uppkommer av sådan anledning kunna gottgöras under denna post. Också vissa slag av kostnader bör kunna ersättas som allmänna olägenheter. Som exempel kan nämnas utgifter för peruk och löständer etc. eller för anordningar som kan bidra till den skadelidandes förströelse, t. ex. tv-apparat på sjukrummet. Även fördyrade levnadsomkostnader i övrigt av mindre omfattning bör kunna inkluderas. I andra fall bör hithörande kostnader ersättas under posten ersättning för utgifter.

I rättstillämpningen ersätts sveda och värk schablonmässigt med vissa standardiserade belopp. Också ersättningen för lyte eller annat men fastställs huvudsakligen efter schablon. I den allmänna motiveringen har jag förordat att sådana standardiserade normer används även i fortsättningen som en utgångspunkt för uppskattningen av ideell skada samt att det vid fastställande av ersättningen för framtida ideella skadeföljder kan vara lämpligt att använda schablonmässiga ersättningsgrunder av den typ som de medicinska invaliditetsgraderna representerar. Därvid synes den ideella ersättningen ofta böra höjas så att den innefattar även gottgörelse för de allmänna olägenheter som i fortsättningen bör ingå i denna ersättning. Ett sådant förfarande iaktas i dag i inte obetydlig utsträckning i den utomrättsliga skaderegleringen. Bl. a. är trygghetsförsäkringens ersättningssystem uppbyggt efter sådana principer.

Som jag har framhållit i den allmänna motiveringen bör ersättningen för ideell skada som regel gottgöras med ett engångsbelopp. Någon särskild lagregel härom har jag dock inte funnit nödvändig att uppställa.

Andra stycket innehåller regler om hur ersättningen för inkomstförlust, såväl i förfluten tid som i framtiden, skall bestämmas. Dessa regler

innebär i princip att inkomstbortfallet skall beräknas efter en jämförelse mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppbära, om han inte hade skadats, och den inkomst som han har uppnått eller kan antas komma att uppnå i sitt skadade skick.

Beträffande det första ledet i denna jämförelse, alltså den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppnå om han inte hade skadats, använder man i dag som en utgångspunkt för denna beräkning ett s. k. inkomstunderlag, vare sig det är fråga om inkomstförlust i förfluten tid eller i framtiden. Enligt min mening bör detta tillvägagångssätt iaktas även i fortsättningen.

När det gäller förfluten tid synes inkomstunderlaget i allmänhet kunna bestämmas med ledning av den faktiska utvecklingen. Här kommer i betraktande sådana omständigheter som den skadelidandes arbets- och inkomstförhållanden vid tiden för olycksfallet, löneutvecklingen inom hans yrke under den tidrymd som har förflutit mellan olycksfallet och skadeståndsprövningen, hans utsikter till ökade inkomster under samma tidrymd på grund av befordran eller övergång till annat arbete etc.

Förhållanden i framtiden får bedömas på grundval av ett underlag som bygger på antaganden om den skadelidandes framtida inkomstmöjligheter om skadan inte hade inträffat. Också här bör förhållandena före prövningstillfället, i första hand den skadelidandes yrke och inkomstförhållanden vid tiden för skadehändelsen, kunna tjäna till ledning. Eventuellt behöver de tillgängliga informationerna korrigeras med hänsyn till antaganden om framtidsutvecklingen, konjunkturerna e. d. Från framtida penningvärdeförändringar bör dock i huvudsak bortses. Hänsyn bör inte heller tas till den allmänna standardhöjning i samhället som kan komma att inträffa.

Jag vill i detta sammanhang påpeka att om skadeståndet utgår som livränta åligger det den skadeståndsskyldige att sörja för värdesäkringen enligt lagen (1973:213) om ändring av skadeståndslivräntor. Några motsvarande regler om höjning på grund av inflation finns inte när det gäller engångsbelopp. Trots detta bör man normalt bortse från risken för inflation när engångsbelopp fastställs, eftersom den skadelidande vid utbetalningen har möjlighet att förfoga över beloppet under hänsynstagande till risken för inflationsförluster.

Att inkomstunderlaget anpassas efter aktuella förhållanden är en viktig förutsättning för en övergång till det ekonomiska invaliditetsbegrepp som jag har förordat i den allmänna motiveringen. I den mån det inte går att få fram ett egentligt inkomstunderlag, t. ex. därför att den skadelidande är ett barn eller en ung person som ännu inte har haft någon inkomst eller en make som har skött familjens hushåll utan särskild lön, får inkomstunderlaget dock som hittills bedömas mera skönsmässigt. Detta återkommer jag till i specialmotiveringen till tredje stycket.

När de olika beståndsdelarna i inkomstunderlaget — den tidigare inkomsten, inkomstökningar genom väntad befordran etc. — har fastställts, återstår att pröva vad som skall ingå i det andra ledet av jämförelsen, dvs. vilken inkomst som den skadelidande

de har uppnått eller kan antas komma att uppnå i sitt skadade skick. Med inkomst bör i detta sammanhang jämsättas ersättning från arbetslöshetskassa, kontant arbetsmarknadsstöd och annan arbetslöshetsersättning.

Vid uppskattningen av inkomstförlust i förfluten tid bör man, som jag har sagt i den allmänna motiveringen, i regel utgå från tillgängliga uppgifter om vad den skadelidande faktiskt har förtjänat i sitt skadade tillstånd. Vissa justeringar kan dock behöva göras. I fråga om förluster som hänför sig till den akuta sjukdomstiden kan det ibland vara befogat med en mindre justering nedåt med hänsyn till att den skadelidande kan ha haft lägre levnadsomkostnader än normalt i samband med sjukhusvistelse e. d. Sådana förhållanden bör ofta kunna beaktas schablonmässigt (jfr NJA 1959 s. 181).

Också beträffande inkomstförlust som ligger i tiden mellan den akuta sjukdomstiden och prövningstillfället kan det någon gång finnas anledning att justera den faktiska förlusten därför att den skadelidande har visat arbetsovilja. Han har kanske utan rimlig anledning vägrat att anta erbjudande om lämpligt arbete som han också i sitt skadade tillstånd bort kunna utföra. När det gäller övergående nedsättning i arbetsförmågan bör man dock inte kräva att den skadelidande övergår till annan sysselsättning än sin ordinarie, även om han trots nedsättningen skulle kunna skaffa sig inkomst den vägen. Att en annan bedömning kan vara befogad vid bestående arbetsoförmåga återkommer jag till i det följande. Den justering som kan vara motiverad kan tänkas ske på det sättet att endast så mycket ersätts som svarar mot skillnaden mellan inkomstunderlaget och vad den skadelidande borde ha kunnat tjäna. Liksom kommittén anser jag emellertid att man bör vara försiktig med att göra sådana reduktioner.

Det kan å andra sidan också tänkas att den skadelidande genom egna ansträngningar har minskat den förlust som i och för sig hade varit naturlig med tanke på skadan. Enligt min mening bör man ta hänsyn till ett sådant förhållande när man bestämmer inkomstförlusten i förfluten tid. Inkomsten bör alltså justeras nedåt, vilket i sin tur får till följd att ersättningen för inkomstförlust ökar. När det däremot gäller framtida inkomstförlust framgår det av vad jag tidigare har sagt att en extra anspänning av detta slag skall tillgodoses genom ersättningen för allmänna olägenheter.

Bedömningen av den inkomst som den skadelidande i sitt skadade skick kan antas uppnå i framtiden går ut på att klarlägga den skadelidandes kvarvarande förvärvsförmåga. Prövningen skall alltså avse den ekonomiska invaliditet som skadan har medfört. Att en ekonomisk och inte enbart en medicinsk invaliditetsbedömning skall ske utgör en av de viktigaste nyheterna i de regler som förordas i detta lagstiftningsärende. Skälen till att man inom skadeståndsrätten i dess helhet bör gå över till en sådan bedömning har jag redovisat utförligt i den allmänna motiveringen.

Den nya invaliditetsbedömning som skall företas överensstämmer med

vad som redan nu iakttas vid prövningen av pensionsfrågor enligt lagen om allmän försäkring. Som jag har nämnt i den allmänna motiveringen innebär det en stor fördel att man får en så långt möjligt enhetlig bedömning av den framtida inkomstförlusten både inom skadeståndsrätten och inom den allmänna försäkringen.

En till alla delar överensstämmande invaliditetsbedömning är emellertid inte möjlig att uppnå. Sålunda gäller väsentliga skillnader i fråga om villkoren för ersättning. Från den allmänna försäkringen utgår ersättning först om förvärvsförmågan är nedsatt med minst hälften. Någon sådan nedre kvalifikationsgräns för rätt till ersättning finns inte inom skadeståndsrätten, där man alltså har att göra med alla typer av skadefall, från de allvarligaste till de lindrigaste. Å andra sidan ersätts inom skadeståndsrätten endast de försörjningsekonomiska skadeföljder som kan härledas till just den aktuella skadehändelsen. Man brukar i juridisk litteratur och praxis tala om ett krav på adekvat kausalitet. Någon sådan begränsning gäller inte inom den allmänna försäkringen, som har till syfte att vara ett grundskydd i de situationer då medborgaren behöver kompensation för inkomstförlust på grund av nedsatt arbetsförmåga oavsett orsaken härtill. De komplikationer som kravet på adekvat kausalitet kan ge upphov till vid invaliditetsprövningen inom skadeståndsrätten har utförligt behandlats av kommittén i betänkandet Skadestånd V (s. 269–271), vartill jag här kan hänvisa.

En annan olikhet som det kan finnas anledning att peka på är att bedömningen inom den allmänna försäkringen utförs av myndigheter som har att beakta alla förekommande omständigheter, medan bedömningen inom skadeståndsrätten är helt beroende av det material som förebbringas av parterna i skadeståndsärendet. Det kan därvid tänkas att parterna av kostnadsskäl eller andra orsaker föredrar att låta prövningen ske på grundval av ett betydligt mera begränsat material än som kommer till användning inom den allmänna försäkringen.

Ytterligare en skillnad visar sig i sättet att ange den nedsatta arbetsförmågan. Inom den allmänna försäkringen används ett intervallsystem, där den försäkrades arbetsförmåga inom en ganska vidsträckt latitud anges i relation till full arbetsförmåga. I likhet med kommittén anser jag att man inom skadeståndsrätten inte bör använda sig av ett sådant intervallsystem eller på annat sätt låta invaliditetsbedömningen mynna ut i ett fixerat procenttal för den nedsatta arbetsförmågan. Bedömningen av den kvarvarande arbetsförmågan jämfört med den skadelidandes förvärvsförmåga om skadan inte hade inträffat bör i stället leda fram till ett visst bestämt skadestånd i form av engångsbelopp eller livränta.

Bedömningen inom skadeståndsrätten av den skadelidandes kvarvarande förvärvsförmåga skall enligt andra stycket av förevarande paragraf ske med hänsyn till samtliga faktorer som kan tänkas inverka. Särskilt kommer här i fråga de aktuella inkomstförhållandena, den skadelidandes situation på arbetsmarknaden samt hans ålder och medicinska status. Vidare spelar den skadelidandes behov av och möjligheter till rehabilitering en viktig roll. En slutlig bedömning av ersättningsfrågan bör i princip

inte göras, förrän den rehabilitering som kan vara lämplig och möjlig i varje särskilt fall har genomförts. Jag återkommer till denna fråga i den följande redogörelsen för de viktigaste faktorerna som bör beaktas vid prövningen.

Ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp innebär att man måste lägga stor vikt vid den bestående faktiska inkomstförlust som har visat sig vid tidpunkten för skadeståndsprövningen. Denna förlust kan många gånger antas ge den säkraste grunden för den framtida inkomstförlusten, i varje fall vid svårare skador som har föranlett rehabilitering. I vissa fall kan det emellertid tänkas att tillfälligheter har spelat in och gjort att den aktuella förlusten är större eller mindre än vad som i och för sig förefaller rimligt med hänsyn till skadan. Förhållanden av detta slag, som det kan vara svårt att påvisa, är t. ex. att den skadelidande genom tillmötesgående från arbetsgivaren inte behöver vidkännas den reduktion av lönen som i och för sig skulle vara motiverad med hänsyn till att den skadelidande inte längre gör full arbetsinsats. I sådana fall kan det vid skadeståndsprövningen vara anledning att räkna med en risk för framtida inkomstförlust, särskilt om det är fråga om en person i yngre ålder och bedömningen alltså gäller en längre period.

Den faktiska inkomstförlusten kan undantagsvis också behöva justeras med hänsyn till att den skadelidande borde ha kunnat nedbringa förlusten mer än han gjort. Som jag tidigare har sagt bör man emellertid vara försiktig med att reducera skadeståndsansättningen på denna grund. Att man å andra sidan bör beakta även de ansträngningar, som den skadelidande kan tänkas göra för att övervinna skadans inverkan på arbetsförmågan, har jag också tidigare sagt. Som jag då nämnde bör ett sådant förhållande emellertid inte beaktas under denna post utan under posten allmänna olägenheter.

Vid mera osäkra förhållanden, t. ex. när den skadelidande vid skadeståndsprövningen har en anställning som inte kan bedömas vara varaktig, måste stor försiktighet iakttas när man bedömer betydelsen av den aktuella inkomsten. Även i sådana fall kan den dock ge en viss uppfattning om den framtida förvärvsförmågan.

För bedömningen av den skadelidandes kvarstående arbetsförmåga är givetvis också den medicinska uppskattningen av skadeföljderna av betydelse. En förvärvsmässig invaliditet måste inom skadeståndsrätten ytterst grundas på medicinska faktorer. Som jag förut har sagt kan inkomstförlust som beror av andra orsaker än den inträffade skadan över huvud taget inte grunda rätt till skadestånd. Den medicinska invaliditetsgrad som läkaren sätter skall emellertid enligt de nya reglerna om skadestånd vid personskada inte utan vidare godtas som en mätare på skadans inverkan på förvärvsförmågan. Den skall i fortsättningen endast ses som ett mått på den bestående funktionsinskränkning som skadan har medfört.

Den omständigheten att en skada har åsatts en viss medicinsk invaliditetsgrad behöver alltså inte i och för sig föranleda skadestånd för framtida inkomstförlust. Kan det mot bakgrund av andra faktorer antas

att någon inkomstförlust inte uppkommer i framtiden, föranleder den medicinska invaliditetsgraden inte något skadestånd i denna del. Däremot framgår det av vad jag förut har sagt att invaliditetsgraden då kan medföra ett förhöjt ideellt skadestånd. Omvänt bör den medicinska graden i fall där den är ringa inte hindra full gottgörelse för den beräkneliga förvärvsmässiga förlusten.

När den medicinska invaliditetsgraden används som hjälpmedel vid prövningen av den framtida inkomstförlusten bör uppmärksammas möjligheterna av en framtida tillvänjning vid skadeföljderna, särskilt när det gäller mindre skador. Å andra sidan kan det i vissa fall finnas anledning att beakta att funktionsinskränkningen och dess effekter på förvärvsförmågan i framtiden kan bli större än som svarar mot den medicinska graden. Vid högre grader bör man sålunda ta hänsyn till den risk som därvid ofta föreligger för att en vid prövningstillfället konstaterad eller beräknelig inkomstförlust skall bli större i framtiden. Som jag har anfört i den allmänna motiveringen kan det i fall av detta slag vara befogat att bestämma ersättningen med en viss marginal för den kommande utvecklingen.

Vid förlust av synen på ena ögat har den medicinska invaliditetsgraden hittills spelat en praktiskt taget avgörande roll i rättstillämpningen vid bestämmandet av ersättning för framtida inkomstförlust. Kommittén har kritiserat denna praxis och förordat att den angivna ersättningen i fortsättningen bestäms enbart med hänsyn till den väntade inkomstförlusten med anledning av förlusten av det ena ögat. Jag delar denna uppfattning, som står i överensstämmelse med det ekonomiska invaliditetsbegrepp som jag förut har förordat. Som kommittén framhållit kan den risk för framtida synförlust på det andra ögat, som har brukat anföras som ett av de bärande motiven för ersättning enligt den medicinska graden, numera i stället kompenseras genom att den skadeståndsskyldige tillhandahåller en ögonskadeförsäkring åt den skadelidande utan kostnad för denne.

Som jag har framhållit i det föregående måste man vid bedömningen av den skadelidandes kvarstående förvärvsförmåga ta stor hänsyn till vilka möjligheter det finns att genom åtgärder för rehabilitering återställa den fysiska eller psykiska funktionsförmågan hos den skadelidande eller hjälpa honom att övervinna kvarstående invaliditet. Rehabilitering i denna vidsträckta bemärkelse innefattar t. ex. utprovning av protes och följande träning samt anskaffande av andra hjälpmedel för arbetsfunktioner, liksom omskolning — inom tidigare yrke eller till helt nytt yrke — och arbetsträning eller andra icke medicinska åtgärder av förberedande eller direkt natur som syftar till att åter föra in den skadelidande i produktionen.

I många fall är det klart att rehabilitering inte blir aktuell i någon form. Den skadelidande fortsätter t. ex. sitt tidigare arbete, och den förlust som skall kompenseras inskränker sig till ett mindre inkomstbortfall. Om förvärvsförmågan emellertid kan bedömas bli ökad genom rehabilitering, uppkommer frågan i vilken omfattning den skadelidande har rätt att begära resp. skall vara skyldig att underkasta sig rehabiliterande åtgärder.

Liksom kommittén anser jag att den skadelidande bör vara skyldig att underkasta sig rehabilitering, om den framtida inkomstförlusten därigenom kan antas komma att begränsas. Ett krav är givetvis att de åtgärder som ifrågasätts framstår som rimliga och skäligen med hänsyn till den skadelidandes förutsättningar, framför allt hans ålder, tidigare sysselsättning, bostadsförhållanden och medicinska status efter skadan. Underlåter den skadelidande att medverka till åtgärder som med hänsyn till dessa omständigheter framstår som lämpliga och befogade och är praktiskt möjliga att genomföra, bör detta kunna räknas honom till nackdel på så sätt att inkomstförlust som kunnat undvikas genom de rehabiliterande åtgärderna inte alls eller bara till någon del ersätts.

Omvänt gäller att man så långt som möjligt bör ta hänsyn till den skadelidandes egna krav på rehabiliteringsåtgärder, särskilt när skadan är omfattande. Hans önskemål kan dock inte alltid bli avgörande utan får prövas med hänsyn till övriga förhållanden. Den skadelidandes önskemål om ersättning för utbildning i ett helt nytt yrke med väsentligt högre inkomstnivå än som gällt i det yrke han hade före skadan bör i allmänhet avvisas. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen skall skadeståndsrätten gottgöra den beräknade förlusten men inte medverka till ersättningsmöjligheter härutöver.

Inkomstbortfall under pågående rehabilitering bör i enlighet med hittillsvarande praxis ersättas fullt ut, oberoende av invaliditetens omfattning.

I många fall fortsätter den skadelidande sitt tidigare arbete. I varje fall om förhållandena är stabila har man då inte anledning att närmare gå in på vilka krav som bör ställas på honom beträffande den fortsatta förvärvsverksamheten. Denna fråga får emellertid aktualitet, om han måste gå över till annan sysselsättning än den han hade före skadan, eventuellt sedan omskolning eller annan rehabilitering har ägt rum. Den prövning som då skall ske går ut på att fastställa vad som rimligen kan begäras av honom. Därvid bör hänsyn i första hand tas till förvärvsmöjligheterna på den del av arbetsmarknaden som motsvarar den skadelidandes tidigare utbildning och verksamhet, inte bara omedelbart före skadefallet utan också dessförinnan.

Möjligheterna till fortsatt förvärvsarbete blir som regel beroende av de aktuella arbetsmarknadsförhållandena och de lokala förhållandena. Man kan inte utan vidare begära att en skadelidande byter bostadsort för att utnyttja föreliggande möjligheter att få arbete på annat håll. Här inverkar bl. a. den skadelidandes ålder. I regel kan man förutsätta att en yngre person har lättare än en äldre att omplaceras till arbete på annan ort. Men inte bara åldern spelar stor roll när det gäller att bedöma vilka krav som kan ställas. Även åtskilliga andra omständigheter kan inverka, t. ex. om den skadelidande har make som är bunden till en viss ort.

Tredje stycket tar sikte på vissa grupper av skadelidande vars inkomstförlust måste bedömas skönsmässigt. En sådan grupp är egna företagare. I deras fall kan det bli aktuellt att beakta även förluster som inte är att hänföra till inkomstförlust i egentlig mening. Om under en lantbrukares

långvariga sjukdom, som är en följd av ådragen kroppsskada, hans kreatursbesättning måste realiseras till underpris därför att tillsynen inte kan ordnas, torde försäljningen visserligen ofta få till följd att lantbrukarens inkomster därefter minskar, men kapitalförlusten som sådan faller inte under begreppet inkomstförlust. För att möjliggöra ersättning i sådana och liknande fall föreskrivs i tredje stycket att med förlust av inkomst även skall avses intrång i näringsverksamhet.

I tredje stycket slås vidare fast att värdet av hushållsarbete skall likställas med inkomst. Vid uppskattningen av detta värde bör man beakta omfattningen av det arbete som den skadelidande har utfört före skadetillfället (antalet personer i hushållet, den hjälp av andra som har stått till buds etc.). Ett mått på värdet av hushållsarbetet kan vara kostnader för den hjälp av utomstående som behöver anlitas på grund av skadan.

Även beträffande hushållsarbetande personer bör skadeståndet givetvis i förekommande fall kunna avse ersättning för att den skadelidandes möjligheter att ta förvärvsarbete begränsas. En husmor som vid skadetillfället uteslutande har skött hushållssysslor men som haft anledning räkna med att gå ut i förvärvsarbete vid en senare tidpunkt, t. ex. när barnen nått viss ålder, bör kunna få ersättningen bestämd med beaktande av den inkomstförlust som skadan på grund härav kan medföra i framtiden.

Ytterligare en kategori skadelidande, där framtidsbedömningen inte kan ske mot bakgrund av faktiska inkomstförhållanden före och omedelbart efter skadan, är barn och ungdomar. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen kan det i dessa fall vara befogat att vänta med den slutliga prövningen till dess att förhållandena kan överblickas med större säkerhet. Ätminstone bör detta ske vid allvarigare skadefall.

2 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser om skadestånd med anledning av att någon har dödats. Den ersätter nuvarande 5 kap. 3 §. Paragrafen har behandlats i avsnittet 7.3.1 i den allmänna motiveringen.

Vid dödsfall som inträffar en tid efter skadan kan skadestånd komma att utgå även enligt 5 kap. 1 §, såvitt gäller tiden fram till dödsfallet. Om den skadade har haft rätt till ersättning för ekonomisk skada under denna tid övergår denna rätt på dödsboet, om ersättningsfrågan inte hunnit regleras dessförinnan. Beträffande ersättning för ideell skada som har drabbat den avlidne gäller däremot enligt rättspraxis att rätten till denna ersättning förfaller genom dödsfallet, om inte skadevällaren dessförinnan har utfäst sig att betala ersättningen eller ålagts ersättningsskyldighet genom dom. Denna praxis har kritiserats av en remissinstans, som anser att även rätten till ersättning för ideell skada bör övergå på dödsboet när den skadade avlider innan ersättningsfrågan hunnit regleras. För egen del är jag emellertid inte beredd att i detta sammanhang överväga några förändringar av gällande rätt i detta hänseende.

I första stycket anges vilka ersättningsposter som blir aktuella när

någon som enligt skadeståndsrättsliga regler är ansvarig för annans död skall utge ersättning enligt förevarande paragraf.

Som en första punkt föreskrivs att ersättning utgår för begravningskostnad och andra utgifter till följd av dödsfallet. Någon lagreglering härom har inte funnits tidigare. Rätten till ersättning för dessa kostnader har emellertid haft stöd i rättspraxis. Någon saklig förändring i förhållande till nuvarande praxis avses inte med den nya lagregeln.

Ersättningen för de angivna kostnaderna torde normalt utgå som engångsbelopp. Någon lagregel härom har jag dock inte ansett påkallad.

Inte sällan ersätts utgifter i samband med dödsfall på annat sätt än genom skadestånd. Frågan i vad mån sådan ersättning skall avräknas vid skadeståndets bestämmande behandlas i specialmotiveringen till 5 kap. 3 §.

I första stycket anges som en andra punkt att skadeståndet omfattar ersättning för förlust av underhåll. Berättigad till sådan ersättning är för det första efterlevande som enligt lag, dvs. på grund av familjerättens regler, hade rätt till underhåll av den avlidne. Detta överensstämmer med den hittillsvarande bestämmelsen i 5 kap. 3 §. Vilka som f. n. är underhållsberättigade enligt familjerättsliga regler har jag angett i avsnittet 7.3.1. En förutsättning för rätt till skadestånd är dock att den familjerättsliga underhållsplikten var aktuell vid dödsfallet eller kunde antas ha aktualiserats inom en nära framtid därefter. Om det visserligen förelegat en familjerättslig underhållsskyldighet men denna inte blivit eller kunnat väntas bli utkrävd, så föreligger inte heller någon rätt till ersättning för förlust av underhåll. Ersättning kan däremot utgå, om den underhållsskyldige visserligen inte utgav underhåll vid tiden för dödsfallet men denna underlåtenhet hade sin grund i ekonomisk oförmåga av övergående natur eller om dödsfallet inträffat innan åtgärder hunnit vidtas för att utkräva underhåll.

En nyhet är att skadestånd skall kunna utgå även till den som utan att vara underhållsberättigad rent faktiskt fick underhåll av den avlidne eller kunde antas ha fått det inom en nära framtid efter dödsfallet. Denna bestämmelse tar i första hand sikte på sådana fall där man och kvinna har sammanbott utan att vara gifta men inbördes bidragit till varandras underhåll på samma sätt som äkta makar. I enlighet med vad jag har anfört i den allmänna motiveringen bör emellertid bestämmelsen kunna tillämpas även i vissa andra underhållssituationer. Jag tänker exempelvis på fall då ett vuxet barn bor kvar i föräldrahemmet och av en eller annan anledning alltjämt är beroende av föräldrarnas försörjning. Ytterligare kan nämnas vissa fall där underhåll utgår till släktingar utan att en familjerättslig underhållsplikt föreligger. Exempel på sådana fall är när far- eller morföräldrar underhåller barnbarn som förlorat sina föräldrar, när syskon underhåller ett annat syskon som på grund av sjukdom eller invaliditet är ur stånd att försörja sig själv eller när barn underhåller far eller mor utan att ha skyldighet till det enligt lag. Även fosterbarnsförhållanden och försörjning på grund av långvarigt tjänsteförhållande hör

till denna kategori.

Det torde inte vara möjligt att i en lagtext uttömmande räkna upp alla dessa och liknande fall där skadestånd bör kunna utgå för förlust av underhåll. För att täcka alla fall som bör ingå har jag i stället valt en allmänt hållen formulering om att skadestånd kan utgå till den som var beroende av den avlidne för sin försörjning. Av denna formulering framgår att det måste föreligga en varaktig försörjningssituation. Ett underhåll som har utgetts endast under en kortare tid eller annars mera tillfälligt bör inte medföra att bestämmelsen blir tillämplig.

Som nyss nämnts kan skadestånd till den nu angivna kretsen utgå inte bara för förlust av underhåll som faktiskt utgavs vid tiden för dödsfallet utan också för underhåll som skulle ha kommit att utges inom en nära framtid därefter. Som exempel kan nämnas att en man och en kvinna utan någon ömsesidig försörjning sammanbor och väntar barn tillsammans vid den tidpunkt då mannen dödas och att parternas avsikt tydligen har varit att mannen skulle försörja familjen medan barnet var litet.

Det underhåll som har gått förlorat genom dödsfallet behöver inte ha bestått i en fullständig försörjning av den efterlevande. Det räcker med att den avlidne har bidragit till den efterlevandes underhåll. Helt obetydliga bidrag skall dock inte beaktas. Bidraget behöver inte ha utgjort direkt ekonomiskt bistånd i form av kontanter e.d. utan kan ha bestått i att den efterlevande har tillhört det hushåll som den avlidne — ensam eller tillsammans med annan försörjare — har stått för.

Att skadeståndet utgår som livränta eller engångsbelopp eller som en kombination mellan dessa båda ersättningsformer anges i 5 kap. 4 §.

Enligt *andra stycket* skall ersättningen för förlust av underhåll bestämmas med skälig hänsyn till den efterlevandes förmåga och möjligheter att genom eget arbete eller på annat sätt än genom samordningsförmåner som regleras i 5 kap. 3 § själv bidra till sin försörjning. Detta överensstämmer i huvudsak med vad som gäller f. n.

Vilka krav som kan ställas på den efterlevande när det gäller försörjning genom eget arbete får avgöras med hänsyn till den efterlevandes ålder, hälsotillstånd, utbildning e. d., liksom till det rådande arbetsmarknadsläget och liknande omständigheter. Ju äldre den efterlevande är, desto mindre möjligheter har han regelmässigt att försörja sig själv. Detsamma gäller om den efterlevande är sjuklig. En viktig omständighet kan vidare vara om minderåriga barn kräver tillsyn av den efterlevande föräldern.

Ofta kan skadeståndet få den funktionen att det täcker den efterlevandes underhållsbehov under tid som behövs för utbildning. När det gäller efterlevande barn får skadeståndet anpassas till barnets pågående eller framtida utbildning. Det kan inte krävas att unga personer som befinner sig under utbildning skall behöva gå ut i förvärvsarbete tidigare än om den avlidne försörjaren hade levat. Skadeståndet skall då givetvis inte sträckas längre än det underhåll som i så fall skulle ha utgått. Det är inte meningen att skadeståndet skall träda i stället för t. ex. sådant studiestöd som det finns anledning anta att den efterlevande skulle ha uppburit även

om försörjaren varit i livet. Bedömningen får alltså grundas på de förhållanden som man hade kunnat räkna med om dödsfallet inte hade inträffat. På denna punkt föreligger en skillnad jämfört med bedömningen av exempelvis efterlevande makes försörjningsförmåga. I det senare fallet kan bestämmelsen innebära att den efterlevande får ändra sin situation med anledning av dödsfallet genom att gå ut i förvärvsarbete, även om så inte hade blivit fallet om dödsfallet inte hade inträffat.

Även försörjning från annan person än den avlidne skall beaktas vid skadeståndets bestämmande. Normalt bör man dock inte räkna med eventuella möjligheter till ökning av sådant underhåll. När skadestånd bestäms till efterlevande barn bör man alltså inte beakta att den överlevande föräldern eventuellt kan öka sin underhållsprestation. Inte heller kan det krävas att syskon till den avlidne skall behöva rycka in i en underhållsrelation som har förelegat mellan den avlidne och dennes föräldrar. Ett praktiskt vanligt fall är försörjning som efterlevande make får genom omgifte. Liksom hittills bör sådan försörjning i princip medföra att rätten till skadestånd upphör.

I skälig omfattning bör hänsyn också tas till efterlevandes förmögenhet. Liksom f. n. bör detta dock ske bara beträffande mer betydande förmögenhetstillgångar. Om sådana föreligger, bör det inte uteslutas att den efterlevande får ta även kapitalet i anspråk för sin försörjning. I sådant fall torde nämligen någon typisk underhållssituation inte ha förelegat (jfr. 7 kap. 1 § föräldrabalken). Det finns inte anledning att se annorlunda på situationen, om förmögenheten har tillfallit den efterlevande genom arv eller testamente från den avlidne. I enlighet med nuvarande praxis bör inte förmögenhetsbelopp som är resultatet av insamling e. d. med anledning av dödsfallet reducera skadeståndet.

Förluster med anledning av dödsfall täcks i stor utsträckning genom försäkringsförmåner och arbetsgivarförmåner e. d. Sådana förmåner skall avräknas från skadeståndet enligt reglerna i 5 kap. 3 §. Dessa regler gäller dock inte vissa typer av försäkringsersättning, t. ex. kapitalersättning från olycksfallsförsäkring och ersättning från annan livförsäkring än kollektiv tjänstepensionsförsäkring. Mera betydande sådana belopp bör dock beaktas skönsmässigt med stöd av förevarande paragraf när skadeståndet fastställs. Måttliga belopp på upp till några 10 000-tal kronor bör man normalt kunna bortse från.

På samma sätt som i 1 § tredje stycket har i *tredje stycket* av förevarande paragraf slagits fast att värdet av den avlidnes hushållsarbete skall likställas med underhåll. Denna bestämmelse står i överensstämmelse med nuvarande rättspraxis.

Vid tillämpningen av denna bestämmelse kan svårigheter uppkomma när det gäller att värdera hushållsarbetet. Som hittills får dessa problem överlämnas till rättstillämpningen.

Värdet av hushållsarbete blir i första hand aktuellt i de familjerättsligt reglerade underhållsrelationerna. Även i de andra försörjningssituationer som avses i denna paragraf bör man emellertid kunna anse att försörjning

har ägt rum genom hushållsarbete. I fallen av sammanboende under äktenskapsliknande förhållanden får man värdera en hushållsarbetande parts insatser på samma sätt som om ett äktenskap hade förelegat. Ytterligare ett praktiskt fall är hemmadottern som hjälpt sina föräldrar med hushållsgöromål. Föräldrarna bör kunna få skadestånd om dottern dödas. En viktig förutsättning är emellertid att vederlag inte har utgått för arbetet i sådan omfattning att det i själva verket har varit fråga om ett anställningsförhållande.

3 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om samordning mellan å ena sidan skadestånd för inkomstförlust eller förlust av underhåll och å andra sidan andra förmåner som den skadelidande har rätt till med anledning av förlusten. I det första stycket behandlas ersättningar som i sin helhet avräknas. Andra stycket innehåller regler om avräkning efter skälighet. Bestämmelserna, som inte har någon direkt motsvarighet i gällande rätt, har behandlats i avsnittet 7.4 i den allmänna motiveringen.

Paragrafen tar inte sikte på skadestånd som avser kostnader eller ideell skada. Detta hindrar dock inte att också dessa ersättningsposter kan påverkas av ersättning som utgår från annat håll. Som jag har anfört i avsnittet 7.4 kan man vid bestämmande av ersättning för kostnader behöva ta hänsyn till dels förmåner från socialförsäkring, dels förmåner som är förenade med regressrätt. Föreligger regressrätt i fråga om den andra förmånen — exempelvis när ersättning ur olycksfallsförsäkring utgår med verkliga beloppet av sjukvårdskostnader eller andra utgifter och förluster — omfattar skadeståndsskyldigheten visserligen formellt hela kostnaden. När skadeståndet betalas ut skall emellertid avräkning ske för den andra förmånen. Om förmånen inte är anpassad till den faktiska skadan — som fallet är t. ex. med dödsfallsersättning från olycksfalls- eller livförsäkring — bör någon avräkning dock inte ske.

När det gäller ideell skada blir det f. n. inte aktuellt med samordning med andra förmåner. Visserligen finns det förmåner som innefattar kompensation även för sådan skada. Så är ofta fallet med förmåner från summaförsäkring. Periodisk ersättning från sådan försäkring kan beaktas efter skälighet enligt denna paragraf, även om ersättningen har ideella inslag. Detta återkommer jag till i det följande. Kapitalersättning från summaförsäkring skall å andra sidan helt hållas utanför samordningen.

Förutsättning för sådan avräkning — eller, med kommitténs uttryck, samordning — som regleras i förevarande paragraf är att den andra förmånen utgår med anledning av förlusten. Detta innebär till en början att man måste undersöka ändamålet med skadeståndsposten, å ena sidan, och den samtidigt utgående förmånen å den andra. De andra förmåner som kan finnas med i bilden vid en personskada har i stor utsträckning en mer eller mindre klar inriktning på viss eller vissa skadeföljder. Endast förmån som har ett ändamål som helt eller delvis överensstämmer med

den aktuella skadeståndspostens skall avräknas från denna.

Enligt principen om överensstämmande ändamål skall förmåner som avser kostnader hållas utanför samordningen enligt paragrafen. Vårdbidrag enligt 17 § lagen om yrkesskadeförsäkring bör t. ex. inte samordnas med skadestånd för framtida inkomstförlust eftersom vårdbidraget inte avser att täcka sådan förlust. Andra exempel på förmåner som bör hållas utanför tillämpningen av paragrafen är invaliditetstillägg, invaliditetersättning och vårdbidrag enligt 9 kap. lagen om allmän försäkring. Omvänt skall skadestånd som gäller ideell skada eller kostnader inte samordnas med ersättning från annat håll som förutsätts täcka inkomstförlust.

Ibland kan det vara svårt att avgöra om ändamålet med skadeståndet och den andra förmånen överensstämmer eller inte. Det finns förmåner som har inslag av kompensation för såväl ekonomisk som ideell skada. Ändamålet med t. ex. ersättning från olycksfallsförsäkring är ofta på detta sätt blandat. Avsikten kan vara att såväl inkomstförlust som merutgifter och ideell skada skall täckas. När det gäller periodisk ersättning från olycksfalls- eller sjukförsäkring får emellertid syftet att gottgöra inkomstförlust oftast anses vara dominerande. Med hänsyn härtill ingår sådana ersättningar i samordningen enligt denna paragraf. Som jag strax skall återkomma till skall dock avräkning i dessa fall ske endast i skälig omfattning. Skulle ersättningen i något fall ha mera påtagliga ideella inslag, finns det möjlighet att i motsvarande mån underlåta avräkning.

Av grundsatsen att skadeståndsposten och den andra förmånen skall ha samma ändamål följer vidare bl. a. att överskott som uppkommer, därför att de andra förmånerna helt täcker den aktuella skadeföljden, inte får avräknas på annan skadeståndspost. Om en försäkringsförmån till mer än 100 % täcker inkomstförlust under förfluten tid, leder samordningen till att inget skadestånd för sådan förlust skall utgå, men den del av försäkringsersättningen som överstiger denna förlust skall inte avräknas på posten framtida inkomstförlust.

Kravet på att förmån skall utgå med anledning av förlusten för att kunna samordnas med skadeståndet innebär också att förmånen skall ha till syfte att ersätta den ekonomiska förändring som är en följd av den skada som skadeståndsanspråket avser. Även om skadeståndet och den andra förmånen har samma ändamål kan det tänkas fall där man måste ta hänsyn till att den andra förmånen helt eller delvis utgår av andra orsaker än skadeståndet. Om t. ex. en person, som redan uppbär yrkesskadelivränta på grund av en handamputation, förlamas i benen efter en trafikolycka, kan det knappast bli aktuellt att samordna skadeståndet ur trafikförsäkringen med livräntan. I likhet med kommittén anser jag att frågan om hur denna och liknande situationer skall bedömas i huvudsak måste överlämnas åt rättstillämpningen. Utgångspunkt för bedömningen är därvid att skadeståndets funktion är att gottgöra hela den förlust som står i orsakssammanhang med den handling eller underlåtenhet som grundar skadeståndsskyldigheten. Samordningen får därför inte drivas så långt att den skadelidandes ekonomiska situation i anledning av den

skada, som skadeståndet skall ersätta, blir sämre än vad den blivit, om skadan inte hade inträffat. Ett exempel som kommittén nämner är ålderspension. Sådan pension utgår från viss ålder då pensionstagaren förutsätts upphöra med förvärvsarbete. Skulle han ändå fortsätta med sådant arbete bör han, om han skadas, ha rätt till skadestånd för det beräknade inkomstbortfallet, utan att pensionen inverkar på skadeståndet. Kommittén har i detta sammanhang anført även andra typfall och exempel (se Skadestånd V s. 294–296).

Det bör understrykas att man inte behöver utgå från att samordningsförmån och skadestånd har olika ändamål bara därför att invaliditetsbedömningen har utfallit olika inom de båda ersättningsanordningarna. Om man t. ex. inom yrkesskadeförsäkringen har stannat för en 25-procentig medicinsk invaliditet med anledning av skadan, bör samordning sålunda kunna ske med skadestånd, utmätt på grundval av en tänkt nedsättning av arbetsförmågan med en större eller mindre andel av full arbetsförmåga än som svarar mot en fjärdedel.

För att samordning skall ske måste skadeståndet och den andra förmånen i princip avse samma tidsperiod. Om den skadelidande t. ex. begär skadestånd för inkomstförlust fr. o. m. tredje sjukskrivningsmånaden, får man inte samordna skadeståndet med sjuklön som kan ha utgått under första och andra sjukskrivningsmånaderna. Det kan även vara så att skadeståndet avser en del av den tid som den andra förmånen förutsätts ersätta. Kravet på ett tidsmässigt samband bör emellertid inte överdrivas. I princip bör det räcka med ett ungefärligt sådant samband.

Samordningen skall ske när skadeståndet bestäms. Man skall alltså ta hänsyn till de andra förmåner som vid denna tidpunkt har utgått, utgår eller kan väntas utgå. Detta innebär att man skall använda sig av den s. k. nettometoden och inte av bruttometoden, som innebär att avräkning sker först när skadestånd betalas ut.

Som kommittén anført är det inte nödvändigt att man, sedan förlusten och samordningsförmåner fastställts, bestämmer skadeståndet till exakt skillnaden mellan posterna. I de fall där det ligger en skönsmässig bedömning i någon av posterna, vilket mycket ofta är fallet, bör en avrundning, företrädesvis uppåt, vara lämplig. Det bör dock vid tillämpning av första stycket inte vara fråga om några större marginaler.

Samordningen med skadestånd för inkomstförlust torde i regel inte bereda några svårigheter i fråga om förfluten tid. Skadeståndsskyldigheten omfattar skillnaden mellan inkomstförlusten och den andra förmånen, t. ex. sjukpenning. Någon avrundning av beloppet blir här sällan aktuell, eftersom posterna i allmänhet kan bestämmas exakt.

När det gäller förmån som utgår vid tiden för skadeståndets fastställande och som avses fortsätta att utgå, sker samordningen på grundval av den andra förmånens aktuella belopp. Framtida förändringar i den andra förmånens storlek skall alltså i princip inte inverka. Man kan säga att skadestånd och samordningsförmån efter den tidpunkt, när skadeståndet har fastställts, följer sina egna vägar, t. ex. när det gäller värdesäkringen. I denna situation bör skadeståndet kunna avrundas.

Även om samordning med den andra förmånens aktuella belopp är huvudregel bör, som jag nämnt i avsnittet 7.4, framtida förändringar i samordningsförmånens storlek uppmärksammas. Vet man t. ex. att förmånen upphör att utgå vid viss tidpunkt inom den period som skadeståndet avser, bör detta kunna föranleda att skadeståndet höjs, i varje fall om förmånen är av betydelse. Det sagda kan gälla bl. a. barnpension enligt lagen om allmän försäkring, som upphör vid 18 eller 19 års ålder. Motsvarande förfarande kan vara befogat när samordningsförmånen reduceras, vilket t. ex. kan vara fallet med invalidlivränta enligt lagen om yrkesskadeförsäkring efter avslutad omskolning. Å andra sidan bör också väntad framtida höjning av samordningsförmånen kunna föranleda att skadeståndet bestäms att utgå med olika belopp under skilda tidsperioder.

Om den andra förmånen ännu inte har börjat utgå vid tiden för skadeståndets fastställande men man med någon säkerhet kan räkna med att den kommer att göra det från en framtida tidpunkt, bör skadeståndet kunna anpassas härefter. Det kan t. ex. vara så att viss karenstid för dagsersättning från sjukförsäkring skall avvaktas. I princip bör man emellertid undvika att bestämma skadeståndet slutligt, innan klarhet har vunnits i samordningsförmånernas storlek och löptid. Skadeståndet kan helt naturligt inte påverkas av förmån som man vid prövningen inte säkert känner till. Undantagsvis kan emellertid oväntade förändringar av samordningsförmån föranleda omprövning av skadeståndet enligt 5 kap. 5 § första stycket.

Avräkning skall ske med de belopp av den andra förmånen som den skadelidande är berättigad till enligt socialförsäkringsförfattningarna, anställningsavtal, försäkringsavtal o. d. Detta återspeglas i lagtexten, där det talas om den skadelidandes rätt till samordningsförmån. Om den skadelidande inte utnyttjar möjligheten att få t. ex. yrkesskadelivränta efter ett arbetsolycksfall, skall den del av hans förlust som livräntan skulle täcka inte falla på den skadeståndsskyldige. Motsvarande bör gälla, om den skadelidande inte gör anmälan om sjukdomsfallet till försäkringskassan och därför enligt 3 kap. 10 § fjärde stycket lagen om allmän försäkring förlorar rätten till sjukpenning. Detta får anses följa av grundsatsen att en skadelidande är skyldig medverka till att skadeföljderna begränsas.

Bedömningen bör emellertid rimligen bli en annan, när försummelsen hänför sig till tiden före skadehändelsen. Om sålunda någon försummelse på den skadelidandes sida före skadetillfället medför att viss förmån som han i och för sig skulle ha varit berättigad till inte utgår eller utgår med lägre belopp än annars, bör detta inte föranleda att han — i paragrafens bemärkelse — anses ha rätt till förmånen i vidare mån än den faktiskt utgår. Ett praktiskt exempel är följande. En person underlåter att enligt 3 kap. 6 § lagen om allmän försäkring anmäla stadigvarande inkomständering till försäkringskassan. Av den anledningen kommer han att uppbära sjukpenning som inte svarar mot den nya inkomsten. Inte den i och för sig riktiga sjukpenningen utan den som faktiskt utgår bör här läggas till grund för samordningen.

I allmänhet torde det inte vålla några svårigheter att få reda på om den skadelidande har rätt till förmåner som är av den karaktären att avräkning kan komma i fråga enligt paragrafen. Att klarlägga om den skadelidande har rätt till utländska förmåner kan dock möta svårigheter. Om den skadelidande inte kan eller vill ge upplysningar, får frågan vid rättegång behandlas som andra frågor om framskaffande av bevisning i tvistemål. Detta innebär bl. a. att förhör under sanningsförsäkran eller editionsföreläggande kan bli aktuellt. Eftersom skadestandsfrågan, om frivillig uppgörelse inte träffas, prövas i dispositivt tvistemål, blir eventuella åtgärder i detta avseende beroende av parternas initiativ.

En fråga som också kan uppkomma är hur man skall förfara när den skadelidande visserligen har rätt till viss förmån, t. ex. sjuklön, men denna inte utges av den därtill förpliktade. Denna situation kan uppstå när exempelvis en arbetsgivare råkar i konkurs. Enligt kommittén bör samordning ske också i ett sådant fall, eftersom den skadeståndsskyldiges förpliktelse inte bör utvidgas på grund av att annan gäldenär inte förmår fullgöra sin prestation. I denna del har jag en annan uppfattning. Enligt min mening bör samordningsförmånen beaktas med det värde som den vid skadeståndets bestämmande kan antas ha. Kan den skadelidandes fordran beräknas bli värdelös, bör den inte beaktas.

Det kan inträffa att skadeståndet skall utgå med engångsbelopp, medan den förmån som skall samordnas utgår periodiskt. Också här måste tidsfaktorn beaktas. Den ena ersättningen kan avse en begränsad period, medan den andra avser återstående livstid. Endast till den del ersättingarna kan anses gälla samma period skall de samordnas.

I de fall när skadeståndet bestäms till engångsbelopp har man i regel utgått från en uppskattad periodisk ersättning. Denna uppskattade ersättning kan, innan den kapitaliseras, reduceras med en periodisk samordningsförmån. Tänkbart är också att reducera engångsbeloppet med det kapitaliserade värdet av den periodiska ersättningen.

I lagtexten föreskrivs att samordningsförmånen avräknas vid skadeståndets bestämmande. Detta innebär att någon skadeståndsskyldighet inte föreligger för belopp som avräknas. Regress kan alltså inte utövas i fråga om sådant belopp. Detta gäller vare sig den som utgivit samordningsförmånen åberopar sig på egen rätt, exempelvis reglerna i 25 § andra stycket lagen (1927:77) om försäkringsavtal, eller han hänför sig till en överlåtelse från den skadelidande.

I *första stycket första punkten* behandlas socialförsäkringsförmåner. I blickpunkten kommer främst förmåner enligt lagen om allmän försäkring och lagen om yrkesskadeförsäkring. Utöver de förmåner som är obligatoriska medger dessa lagar att vissa försäkringar tecknas frivilligt. Vissa personer med små inkomster, främst hemmavarande make och studerande, kan försäkra sig enligt 21 kap. lagen om allmän försäkring för sjukpenning eller sjukpenningtillägg till mindre belopp. För denna försäkring utgår statsbidrag utöver egna avgifter. Enligt lagen om yrkesskadeförsäkring kan frivillig försäkring meddelas för sådana olycksfall i arbete, som inte omfattas av den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen, och för

olycksfall utom arbete. Kostnaden för frivillig försäkring enligt lagen om yrkesskadeförsäkring betalas av försäkringstagaren och beräknas efter försäkringstekniska grunder. Den omständigheten att det allmänna erbjuder vissa frivilliga försäkringslösningar bör enligt min mening inte förändra att dessa behandlas på annat sätt än andra frivilliga försäkringar. Tvekan kan endast råda om den frivilliga sjukförsäkringen med hänsyn till att denna delvis bekostas av statsbidrag. Jag anser det emellertid enklast att också denna behandlas som privat försäkring. Till följd av det sagda har första punkten utformats så, att den omfattar endast obligatorisk försäkring. De frivilliga försäkringar som jag nu har talat om kan emellertid komma att beaktas enligt andra stycket.

Samordningen enligt första stycket första punkten omfattar såväl periodiska förmåner som engångsbelopp. Samordningsbara ersättningar i form av engångsbelopp förekommer f. n. endast när periodisk förmån har bytts ut. Utbyte kan ske dels i vissa fall när den berättigade är bosatt utomlands (15 kap. 3 § lagen om allmän försäkring och 30 § lagen om yrkesskadeförsäkring), dels i vissa andra fall enligt 16 § lagen om yrkesskadeförsäkring. Det är tänkbart att engångsersättningar enligt lagen om yrkesskadeförsäkring i framtiden kommer att bli vanligare. I de undantagsfall där skadestånd i form av livränta skall samordnas med engångsersättning enligt någon av de angivna lagarna torde det vara lämpligast att räkna om engångsbeloppet till periodisk ersättning.

Vissa tillägg till allmän folkpension utgår på grund av särskilda lagar, nämligen lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension och lagen (1969:205) om pensionstillskott (jfr 9 kap. 6 § lagen om allmän försäkring). Sistnämnda förmån bör som kommittén anfört behandlas på samma sätt som allmän folkpension. Detta har i förevarande bestämmelse kommit till uttryck genom att samordningen skall avse förmån som utgår enligt i huvudsak samma grunder som den allmänna folkpensionen. Hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg är inkomstprövade och är i sin tur beroende av bl. a. livränta. Jag anser inte att samordningen skall avse förmån som bestäms med hänsyn till bl. a. skadestånd. Detta anges i lagregeln på så sätt att samordningen avser endast förmåner som utgår oberoende av rätten till skadestånd.

På samma sätt som obligatoriska förmåner enligt lagen om yrkesskadeförsäkring behandlas andra förmåner som utgår enligt i huvudsak samma grunder, oavsett om ersättningen utgår av allmänna medel. Hit hör f. n. ersättningar enligt följande författningar, nämligen militärsättningsförordningen (1950:261), kungörelsen (1966:414) med vissa bestämmelser om vapenfria tjänstepliktiga, förordningen (1954:249) om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under tjänstgöring i civilförsvaret, kungörelsen (1962:607) om ersättning på grund av verksamhet för brandsläckning m. m., kungörelsen (1961:457) om ersättning på grund av medverkan i skyddsarbete vid olyckor i atomanläggningar m. m., förordningen (1954:250) om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under vistelse å anstalt m. m., lagen (1954:246) om krigsförsäkring för

sjömän m. fl., förordningen (1954:247) om ersättning av statsmedel vid olycksfall, som till följd av krigsåtgärd drabba sjömän m. fl., samt förordningen (1954:248) om ersättning av statsmedel vid olycksfall, som till följd av krigsåtgärd drabba fiskare.

Med nutidens rörlighet över gränserna är det inte något opraktiskt fall att, när skadestånd bestäms enligt svensk rätt, den skadelidande är berättigad till socialförsäkringsförmån enligt utländsk lag. I dessa fall bör samordning ske med sådana utländska förmåner som utgår enligt i huvudsak samma grunder som förmåner som utgår på grund av obligatorisk försäkring enligt lagen om allmän försäkring eller lagen om yrkesskadeförsäkring. Vid bedömande av om grunderna är i huvudsak desamma bör framför allt beaktas sådana omständigheter som finansieringen av ersättningssystemet och förutsättningarna för ersättning.

I *första stycket andra punkten* behandlas sjuklön eller pension från arbetsgivare på grund av anställningsavtal. Hit hör exempelvis sjukpension och familjepension. Även utländska förmåner beaktas.

I *första stycket tredje punkten* har tagits upp pension som utgår på grund av kollektiv tjänstepensionsförsäkring. Sådan försäkring tecknas i SPP eller i understödsförening enligt lagen (1972:262) om understödsföreningar. Jämförbara individuella försäkringar kan vid förlust av underhåll beaktas enligt 5 kap. 2 § *andra stycket*.

Första stycket fjärde punkten avser periodisk ersättning som utgår från sådan olycksfalls- eller sjukförsäkring som meddelats på grund av kollektivavtal. Med kollektivavtal avses sådant avtal som regleras i lagen (1928:253) om kollektivavtal. Den omständigheten att försäkringen är kollektiv och att premien eventuellt betalas genom avdrag på lön medför inte att denna punkt blir tillämplig. Bestämmelsen avser sålunda inte exempelvis gruppolycksfallsförsäkringar som genom medverkan av facklig organisation erbjuds dessa medlemmar.

Till förmåner enligt *andra stycket* hör periodiska ersättningar från de tidigare berörda frivilliga försäkringarna enligt lagen om allmän försäkring eller lagen om yrkesskadeförsäkring. Vidare räknas hit periodisk ersättning från annan frivillig olycksfalls- eller sjukförsäkring som inte har meddelats på grund av kollektivavtal. Avräkning skall ske i den utsträckning det är skäligt med hänsyn till ersättningens storlek och art. Jag har lämnat vissa synpunkter på hur denna skälighetsbedömning skall utföras i avsnittet 7.4. *Andra stycket* avser liksom *första stycket* såväl ersättning för inkomstförlust som ersättning för förlust av underhåll.

Ersättning på grund av utländsk privat personförsäkring kan avräknas enligt *första stycket tredje* eller *fjärde punkterna* eller enligt *andra stycket*. Vid förlust av underhåll kan även 5 kap. 2 § *andra stycket* tillämpas.

4 §

I denna paragraf behandlas skadeståndets form vid framtida inkomstförlust och förlust av underhåll. Bestämmelserna, som saknar motsvarighet i gällande rätt, har behandlats i avsnitten 7.2.2 och 7.3.2 i den

allmänna motiveringen.

Beträffande skadeståndets form vid andra ersättningsposter än framtida inkomstförlust och förlust av underhåll kan hänvisas till vad jag har anfört därom i specialmotiveringen till 5 kap. 1 och 2 §§.

I *första stycket* anges de olika alternativ som kan komma i fråga, nämligen enbart livränta, enbart engångsbelopp eller kombination mellan livränta och engångsbelopp. Vidare ges en bestämmelse om utbyte av livränta mot engångsbelopp.

Vad som skall förstås med livränta resp. engångsbelopp torde i regel inte vara svårt att avgöra. Livränta föreligger när ersättningen har bestämts att utgå som periodiska belopp under kortare eller längre tid. Ersättning som har fastställts som ett enda kapitalbelopp utgör engångsbelopp.

Några bindande regler om valet av ersättningsform har inte meddelats. I första hand är det alltså parternas sak att bestämma ersättningsform. Kan parterna inte komma överens får valet, som jag har anfört i den allmänna motiveringen, träffas efter en avvägning mellan de olika skäl som parterna anför till stöd för sina ståndpunkter. I stor utsträckning bör man därvid ta hänsyn till den skadelidandes önskemål. När följderna av skadan kan förmodas för framtiden inskränka sig till mindre inkomstförluster resp. när endast ett temporärt underhållsbehov föreligger, bör engångsbelopp dock vara regel. Att skadeståndet å andra sidan bör fastställas som livränta, när skadeståndet är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning, framgår av andra stycket. När skadeståndet uppgår till höga belopp kan också den skadeståndsskyldige tänkas ha ett beaktansvärt intresse av att skadeståndet utgår som livränta. Om den skadeståndsskyldige inte har ansvarsförsäkring utan måste betala skadeståndet själv, kan livränta nämligen innebära en mer överkomlig betalningsform för honom än ett engångsbelopp. Ett ytterligare fall när det kan finnas anledning att beakta ett önskemål om livränta är när den framtida utvecklingen ter sig osäker. I övrigt är det inte möjligt att ge några generella riktlinjer för bedömningen, utan denna får bli beroende av omständigheterna i varje särskilt fall.

Enligt andra punkten kan en fastställd livränta helt eller delvis bytas ut mot engångsbelopp, om skäl föreligger. Sådant utbyte kan ske inte bara när livräntan har fastställts definitivt utan även när den har bestämts att utgå för viss tid för att senare kunna omprövas (jfr prop. 1973:14 s. 113, 120). I fråga om sådana tidsbestämda livräntor kan man många gånger räkna med ett enkelt förfarande, eftersom skadeståndet ändå skall omprövas.

Bestämmelsen att utbyte kan ske, om skäl föreligger, innebär att en skadelidande som vill få en livränta utbytt mot ett engångsbelopp måste – när parterna inte är överens – visa något beaktansvärt skäl för sin begäran. En prövning bör ske av det aktuella försörjningsbehovet och av ändamålet med utbytet. Som regel bör utbyte av livränta som svarar mot försörjningsbehov medges bara om det finns bärande motiv, såsom att den skadelidande behöver ett kapitalbelopp för kompletterande utbild-

ning, investering i rörelse eller inköp av lämplig bostad. Som framgår av andra stycket fordras det särskilda skäl för utbyte av en livränta som har väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning.

Om en livränta delvis har bytts ut mot engångsbelopp, bör nytt utbyte av ytterligare en del av livräntan endast undantagsvis kunna ske. Liksom kommittén anser jag att det inte bör vara möjligt att med vissa intervaller byta ut de delar av en livränta som svarar mot höjningar enligt lagen om ändring av skadeståndslivräntor. Inte heller bör ansökningar om utbyte bifallas, när det kan misstänkas att utbyte begärs endast av skatteskal.

Som hittills bör det vara möjligt att byta ut en livränta som har fastställts för viss tid mot en livränta för kortare tid. Någon särskild lagregel härom synes inte erforderlig.

En livränta skall i princip bestämmas så att den under löptiden följer den beräknade förlusten så nära som möjligt. Eftersom det många gånger föreligger stora svårigheter att i ett individuellt fall uppskatta de framtida variationerna i den inkomst eller det underhåll som skadeståndet är avsett att täcka, har i rättstillämpningen utvecklats vissa schabloner vid livräntebestämningen.

Den nedgång i arbetsförmågan som successivt inträder med stigande ålder brukar återspeglas genom att man schablonmässigt låter livränta för inkomstförlust reduceras när den skadelidande uppnår pensionsåldern. Denna reduktion har i praxis ofta skett med halva beloppet. På senare tid har det dock förekommit att man för att kompensera förlust av ATP-poäng har reducerat livräntan med endast en tredjedel. Enligt kommittén finns det goda skäl att behålla ordningen med att schablonmässigt ge viss utjämnad ersättning för inkomstförlust efter pensionsålderns inträde. Därvid bör man enligt kommitténs mening hålla fast vid principen med en hälftenreduktion och alltså inte beakta eventuell förlust av ATP-poäng. Dessa uttalanden har under remissbehandlingen mött viss kritik.

Även om en persons inkomst som regel går ned efter uppnådd pensionsålder, varierar denna nedgång betydligt från fall till fall. Med hänsyn härtill är det enligt min mening mindre lämpligt att använda sig av en och samma schablon för alla dessa fall. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen bör man över huvud taget vara försiktig med schabloner när skadestånd för inkomstförlust fastställs. Jag anser därför att man i de fall som det nu gäller bör så långt möjligt försöka anpassa livräntan efter den nedgång i inkomsten efter uppnådd pensionsålder som i varje särskilt fall kunde beräknas ha inträffat, om skadan inte hade skett. Givetvis kan det dock endast bli fråga om en grov uppskattning, och jag anser inte att det möter något hinder mot att olika schabloner utbildas för vissa bestämda typfall. Vid fastställandet av livräntans storlek efter pensionsålderns inträde bör man också ta hänsyn till det bortfall av ATP-poäng som skadan medfört. I varje fall bör detta gälla när det rör sig om ett avsevärt bortfall av sådana poäng.

Problem av liknande slag som de jag nu har berört kan uppkomma vid fastställande av livränta till efterlevande. Även i dessa fall används

- schabloner i vissa fall. Sålunda antar man att en avliden förvärvsarbetande försörjares inkomst och därmed försörjningsförmåga skulle ha minskat eller helt upphört vid den tidpunkt då han skulle ha inträtt i pensionsåldern. Därvid används ofta den förut nämnda schablonen med en hälftenreducering av den avlidnes beräknade inkomst. Även i detta fall bör man emellertid enligt min mening i fortsättningen göra en åtminstone grov uppskattning i varje särskilt fall av den förmodade nedgången i inkomsten. Något hinder föreligger dock inte mot att man i stället för att sätta ned livräntan vid den tidpunkt då den avlidne skulle ha pensionerats fördelar det totala skadeståndet över den efterlevandes återstående livstid enligt den s. k. reduceringsmetoden.

I nuvarande praxis brukar livränta till efterlevande hustru fastställas att utgå så länge hon lever ogift. Denna praxis är enligt min mening befogad. Som jag har sagt i specialmotiveringen till 5 kap. 2 § bör ju rätten till skadestånd för förlust av underhåll i princip upphöra vid omgifte. Motsvarande förbehåll kan behöva ställas upp i fråga om efterlevande som har bott samman med den avlidne utan att vara gift med denne. Däremot kan man inte gärna föreskriva att livränta utgår till dess efterlevande make eller annan börjar ett äktenskapsliknande förhållande och därigenom kan få sitt underhållsbehov täckt. Skulle en sådan situation inträffa efter det att livränta har fastställts, kan det finnas skäl att tillämpa omprövningsregeln i 5 kap. 5 § första stycket.

När skadeståndet skall fastställas som engångsbelopp, antingen i sin helhet eller i kombination med en livränta, uppkommer frågan hur detta belopp skall beräknas. Denna fråga, som får betydelse också när en livränta byts ut mot ett engångsbelopp, har behandlats utförligt av kommittén i betänkandet Skadestånd V s. 191–194 och 307–310. Kommitténs uttalanden, som i allmänhet har godtagits vid remissbehandlingen, synes enligt min mening kunna tjäna till god ledning i den fortsatta rättstillämpningen.

I andra stycket återfinns den i det föregående omnämnda bestämmelsen om att skadestånd som är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning skall fastställas som livränta, om inte särskilda skäl talar mot detta. Eftersom regeln är dispositiv, står det emellertid parterna fritt att komma överens om engångsbelopp i strid med regeln. Som jag har nämnt i avsnittet 7.2.3 kan regeln dock förväntas bli normbildande genom att den påverkar bl. a. de försäkringsbolag som är inblandade i ett skadeståndsärende, så att de utger skadeståndet som livränta när det är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning.

Frågan huruvida en livränta kan anses ha väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning får bedömas från fall till fall. När det gäller skadestånd för framtida inkomstförlust är givetvis den medicinska invaliditetsgraden en viktig omständighet. Ju högre denna är, desto större är risken för att den skadelidande inte i någon större utsträckning kan få sin försörjning tryggad genom egen arbetsinkomst e. d. Även när invaliditeten är hög kan emellertid skadeståndet i vissa fall ändå komma att spela en underordnad roll för den skadelidandes försörjning. Denne kan

nämligen tänkas få en i huvudsak tillfredsställande kontinuerlig försörjning genom andra förmåner än skadestånd, exempelvis de samordningsförmåner som har berörts i föregående paragraf.

Att ett skadestånd fastställs som ett engångsbelopp, trots att det är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning, bör tillhöra sällsyntheterna. Detta har i lagtexten markerats genom kravet på särskilda skäl. Ett fall när engångsbelopp dock bör kunna komma i fråga är då den skadelidande avser att investera detta belopp i ett projekt som i sin tur kan tämligen omgående ge honom en tillfredsställande försörjning (exempelvis investering i en rörelse). Även andra situationer kan tänkas där ett engångsbelopp i de nu avsedda fallen är lämpligare än en livränta.

Någon särskild beloppsgräns för engångsbelopp, motsvarande den gräns som föreslagits av kommittén, har inte ställts upp. Även höga engångsbelopp bör kunna komma i fråga, om den skadelidande har ett högt inkomstunderlag. För att den skadelidande mot den skadeståndsskyldiges önskan skall kunna få ut ett högt engångsbelopp krävs dock att han har starka skäl för sin begäran.

5 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om ändring av ett redan fastställt skadestånd.

I *första stycket* regleras omprövning av livränta eller engångsbelopp vid väsentlig ändring i de förhållanden som har legat till grund för skadeståndets bestämmande. Denna regel har inte någon motsvarighet i gällande lag. Skälen till denna omprövningsmöjlighet har redovisats i den allmänna motiveringen (avsnitten 7.2.3 och 7.3.3).

Bestämmelsen tar endast sikte på skadestånd för framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll. Något behov av en motsvarande omprövningsmöjlighet beträffande ersättning för kostnader eller ideell skada finns inte. I dessa fall kan det inte annat än i undantagsfall inträffa några nya omständigheter som skulle ha påverkat skadeståndets bestämmande, om de varit kända från början.

En förutsättning för bestämmelsens tillämpning är att ändringen inte har förutsetts eller kunnat förutses vid den första prövningen. Sådana ändringar i exempelvis den skadelidandes arbetsförhållanden som kan förutses redan vid den första prövningen skall i princip påverka det ursprungliga skadeståndet. Att prognosen allmänt sett har varit osäker bör emellertid inte utesluta omprövning.

Ett ytterligare villkor för omprövning är att ändringen är väsentlig. Sådana mindre förändringar som man alltid har att räkna med får kompenseras genom att ersättningen från början fastställs med viss marginal till den skadelidandes fördel.

Sin främsta betydelse får bestämmelsen om omprövning vid skadestånd för framtida inkomstförlust. Omprövning kan i detta fall aktualiseras både av en inte förutsedd ändring i den skadelidandes medicinska status och av att hans arbetsförhållanden har blivit annorlunda än man

antog vid skadeståndets bestämmande. Det bör dock observeras att bestämmelsen kan tillämpas endast om det föreligger ett orsakssammanhang mellan den ursprungliga skadan och de nya omständigheter som visar sig ha inverkan på förvärvsförmågan. Om en invaliderad person – mot vad som har antagits vid den första prövningen – ställs utan arbete, måste det visas att uppsägningen har föranletts av invaliditeten. Har den skadelidande sagts upp på grund av arbetsbrist, kan han inte begära omprövning, om det inte visar sig att han därefter på grund av sin invaliditet går utan arbete betydligt längre tid än han skulle ha gjort om han hade varit oskadad. Som jag har nämnt i specialmotiveringen till 5 kap. 1 § måste han dock i viss utsträckning utnyttja omskolningsmöjligheter eller ta arbete på annan ort osv.

Omprövning av skadestånd för framtida inkomstförlust kan också ske, om de förmåner som har avräknats från skadeståndet enligt 5 kap. 3 § ändras oförmodat i väsentlig grad.

När det gäller skadestånd för förlust av underhåll föreligger inte lika många osäkerhetsmoment. Vad som i detta fall kan föranleda omprövning är att den försörjning som den skadelidande kan få på annat sätt än genom skadeståndet har undergått en väsentlig förändring mot vad som antogs vid skadeståndets bestämmande.

När skadeståndet har fastställts som ett engångsbelopp, kan en omprövning ske endast i höjande riktning. Den skadelidande skall i ett sådant fall tillerkännas den ytterligare ersättning som de väsentligt ändrade förhållandena kan föranleda. Denna kompletterande ersättning torde normalt fastställas som ett nytt engångsbelopp. Undantagsvis kan det dock tänkas att ersättningen hellre bör bestämmas som livränta.

Beträffande livränta kan omprövning ske även till den skadelidandes nackdel. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen torde detta dock komma i fråga endast i sällsynta fall. En sänkning av skadeståndslivränta bör i princip ske bara i sådana fall där det skulle framstå som stötande att livräntan utgår med oförändrat belopp. Ett typfall är att en skadelidande, som tillerkänts en hög livränta därför att han bedömts som helt arbetsoförmögen på grund av skadan, sedermera visar sig kunna utföra förvärvsarbete i betydande omfattning.

Att omprövning en gång har ägt rum hindrar inte en ny omprövning, om förhållandena på nytt undergår en väsentlig förändring.

Det kan tilläggas att omprövningsregeln i första stycket inte är tillämplig i sådana fall när en livränta har bestämts att utgå under viss tid för att därefter omprövas. I detta fall gäller inte något krav på att väsentligt ändrade förhållanden skall ha inträffat. Avsikten med en tidsbegränsad livränta är att möjliggöra en betydligt friare förnyad prövning av ersättningens storlek med hänsyn till vad som har framkommit under livräntans första löptid. Systemet med tidsbegränsade livräntor, som bör behållas, minskar alltså utrymmet för omprövning enligt förevarande bestämmelse.

Andra stycket innehåller en erinran om att skadeståndslivränta enligt särskilda bestämmelser kan ändras också med anledning av förändringar i

penningvärdet. Denna bestämmelse, som syftar på lagen (1973:213) om ändring av skadeståndslivräntor, har i sak oförändrad förts över från nuvarande 5 kap. 9 §.

6 §¹

Denna paragraf, som innehåller en bestämmelse om vad som skall ersättas vid sakskada, motsvarar nuvarande 5 kap. 4 §. Bestämmelsen har i detta sammanhang endast underkastats vissa redaktionella ändringar. Bl. a. har den tidigare beteckningen hinder eller förlust i den skadelidandes näring bytts ut mot det mera tidsenliga uttrycket förlorad arbetsförtjänst eller intrång i näringsverksamhet. Beträffande denna ändring kan hänvisas till prop. 1974:97 (s. 146 och 150).

6 KAP

1 §²

Paragrafen innehåller bestämmelser om skadestånd för psykiskt lidande vid vissa brott mot den personliga integriteten. Vidare finns en regel om tryckning av dom. Bestämmelserna har oförändrade förts över från nuvarande 5 kap. 1 §.

2 §³

Bestämmelserna i denna paragraf, som handlar om skadeståndsansvar vid underlåtenhet att avslöja brott, har i oförändrat skick förts över från 5 kap. 7 §.

3 §

Paragrafen föreskriver solidariskt ansvar för flera skadeståndsskyldiga. Den har i oförändrat skick förts över från 5 kap. 6 §.

4 §⁴

Paragrafen, som innehåller regler om jämkning av skadestånd vid medvållande på den skadelidandes sida, ersätter nuvarande 5 kap. 5 §. Reglerna har behandlats i avsnittet 7.5 i den allmänna motiveringen.

Paragrafen är tillämplig i alla de fall då skadeståndsskyldighet föreligger enligt skadeståndslagen, alltså såväl vid personskada som vid sakskada eller ren förmögenhetsskada. Första styckets andra och tredje punkter innehåller dock specialregler för personskada. Paragrafen är vidare tillämplig när skadeståndsansvaret grundas på oskrivna rättsregler, t. ex. vid rent strikt ansvar på grund av farlig verksamhet, eller på föreskrifter i skadeståndsrättslig speciallagstiftning i den mån denna inte innehåller särskilda regler om verkan av medvållande.

¹ Paragrafen svarar i propositionsförslaget mot 5 kap. 7 §.

² I propositionsförslaget svarar paragrafens första stycke mot 1 kap. 3 § och paragrafens andra stycke mot 5 kap. 6 §.

³ Paragrafen svarar i propositionsförslaget mot 2 kap. 5 §.

⁴ Paragrafen svarar i propositionsförslaget mot 6 kap. 1 §.

I *första stycket* föreskrivs till en början att skadestånd kan jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Detta utgör inte någon ändring mot vad som nu gäller. Beträffande personskada innehåller dock andra punkten den nyheten att jämkning får ske endast om den skadelidande uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Att skadestånd med anledning av att någon har dödats kan jämkas i ytterligare en situation framgår av tredje punkten.

Som framhållits i den allmänna motiveringen torde den nya medvållanderegeln vid personskada innebära att jämkning vid sådan skada blir aktuell endast i sällsynta fall. Att den skadelidande uppsåtligen medverkar till skada på sig själv torde tillhöra ovanligheterna. I ett sådant fall lär f. ö. skadeståndsskyldigheten ofta falla bort genom att samtycke till skadan har förelegat. När det gäller jämkning på grund av grovt vårdslös medverkan vill jag understryka vad jag redan har sagt i den allmänna motiveringen, nämligen att detta begrepp bör ges en mycket restriktiv tillämpning. Detta står i överensstämmelse med domstolarnas inställning i andra liknande sammanhang, bl. a. vid tillämpning av 25 § lagen (1927:77) om försäkringsavtal.

I enlighet med vad jag har anfört i avsnittet 7.5 bör man i fortsättningen inte tillämpa grundsatsen om s. k. passiv identifikation i personskadefallen. I princip bör alltså skadestånd i sådana fall kunna jämkas endast när det är den skadelidande själv som har medverkat till skadan. Ett undantag har emellertid gjorts för den situationen att en avliden person uppsåtligen har medverkat till dödsfallet. I sådant fall blir det enligt en särskild regel i första stycket möjligt att jämka det skadestånd som skall utgå till efterlevande.

Den nya medvållanderegeln vid personskada är, liksom medvållanderegeln i första punkten, tillämplig också när barn eller psykiskt abnorma personer har medverkat till skadan. En sådan medverkan måste dock bedömas efter en särskilt mild måttstock. Det torde i dessa fall så gott som aldrig bli fråga om att jämka på grund av grov vårdslöshet. Skulle jämkning någon gång komma i fråga vid en uppsåtlig medverkan, kan andra stycket av förevarande paragraf tillämpas för att förhindra obilliga resultat.

I *andra stycket* finns en bestämmelse om att jämkning på grund av medvållande sker efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt. Som jag tidigare har nämnt är bestämmelsen tillämplig både vid personskada och vid egendomsskada (sakskada eller ren förmögenhetsskada). Bestämmelsens formulering överensstämmer delvis med formuleringen i nuvarande 5 kap. 5 §, enligt vilken skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt. Denna regel har emellertid hittills tillämpats på det sättet att skuldgraden på ömse sidor fått spela den avgörande rollen vid jämkningen. Avsikten med den nya formuleringen är att även andra omständigheter, framför allt parternas ekonomiska förhållanden, skall kunna vägas in vid bedömningen, så att resultat som kan framstå som obilliga mot den skadelidande kan undvikas.

Den särskilda skälighetsbedömning som föreskrivs i andra stycket torde i praktiken komma att få begränsad betydelse. Vid personskadorna blir det, som jag förut har sagt, över huvud taget inte aktuellt att jämkna skadeståndet på grund av den skadelidandes medvållande annat än i sällsynta fall. Även när det gäller medvållande till egendomsskada torde det endast undantagsvis bli aktuellt att beakta billighetshänsyn av det slag som jag nyss har berört. Ett fall när det emellertid kan vara befogat att inte jämkna enbart efter skuldgraden är då en småföretagare eller en lantbrukare drabbas av en så stor ekonomisk förlust att hans fortsatta verksamhet måste anses allvarligt hotad. Ett annat sådant fall är när ett egna hem eller större delen av bohaget förstörs för en privatperson som i övrigt inte har någon nämnvärd förmögenhet.

Den nya regeln är avsedd att tillämpas på följande sätt. Sedan domstolen har konstaterat att skadeståndsansvar föreligger och att medvållande som kan föranleda jämkning har förekommit på den skadelidandes sida, bör den på vanligt sätt ställa frågan hur långt skuldgraden på ömse sidor och andra omständigheter kring skadefallet motiverar en jämkning av skadeståndet. Det bör emellertid observeras att någon jämförelse mellan vållandet på ömse sidor inte kan göras i fall då den skadeståndsskyldiges ansvar vilar på annan grund än bevisat vållande. I likhet med vad som f. n. torde ske bör prövningen då inriktas på graden av vållande på den skadelidandes sida och i vilken mån parterna kan antas ha påverkat skadans omfattning.

Frågan blir sedan om den nedsättning som den nu angivna prövningen leder fram till kan anses vara oskäligt hård mot den skadelidande. I den utsträckning den skadelidande skyddas av försäkring eller är att anse som självförsäkrare, är detta uppenbarligen inte fallet. För att hans ekonomi i andra fall skall kunna påverka skälighetsbedömningen, torde det fordras att skadan har sådan omfattning att den ifrågasatta nedsättningen av skadeståndet skulle få allvarliga konsekvenser för hans försörjningsmöjligheter eller levnadsförhållanden.

Hänsyn till den skadelidande får emellertid inte drivas så långt att resultatet ter sig obilligt mot den ansvarige. Så kan emellertid aldrig anses vara fallet, när ansvars- eller trafikförsäkring täcker skadeståndet eller den skadeståndsskyldige kan betraktas som självförsäkrare. En underlåtenhet att jämkna skadeståndet kan inte heller anses obillig mot den skadeståndsskyldige, när denne är ett företag eller ett offentligt rättssubjekt med sådana tillgångar att jämkningsfrågan kan antas sakna nämnvärd ekonomisk betydelse.

När det blir aktuellt att jämkna ett skadestånd på grund av den skadelidandes medvållande, torde jämkningen som hittills normalt böra ske till viss kvotdel av det belopp som annars skulle ha utgått. Är det fråga om det undantagsfallet att jämkning skall ske vid personskada, bör man utgå från det belopp som återstår sedan avräkning har skett enligt de tidigare behandlade samordningsreglerna.

När fråga uppkommer om tillämpning av medvållandereglerna i fall då skadeståndsansvaret skall bestämmas på grundval av en skälighetspröv-

ning eller då ansvarigheten kan jämkas också på annan grund än den skadelidandes medvållande, kan man förfara på två sätt. Antingen kan man göra en samlad bedömning av situationen och fastställa skadeståndet till en viss kvotdel med beaktande på en gång av medvållandet och de andra omständigheter som inverkar på bedömningen. Eller också kan man först ta ställning till vilken verkan medvållandet bör ha och därefter undersöka om det sålunda jämkade skadeståndet på annan grund bör sättas ned ytterligare. Vilkendera metoden som bör väljas får bli beroende av omständigheterna i de särskilda fallen. I varje fall när det gäller en samtidig tillämpning av medvållandereglerna och bestämmelserna i 2 kap. 2 eller 3 § eller 4 kap. 1 § skadeståndslagen torde det dock ligga närmast till hands att begagna sig av den sist nämnda metoden (jfr prop. 1972:5 s. 585 ff). Och uppkommer fråga om att samtidigt med medvållandereglerna tillämpa den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 5 §, bör man enligt min mening alltid förfara på detta sätt, dvs. först ta ställning till vilken verkan medvållandet bör ha.

Om en jämkning på grund av den skadelidandes medverkan som i och för sig är motiverad helt eller delvis underlåts med stöd av andra stycket i förevarande paragraf därför att en sådan nedsättning av skadeståndet skulle vara oskälig, torde det emellertid inte bli aktuellt att därefter sätta ned skadeståndet med stöd av den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 5 §. I detta fall har ju den skadeståndsskyldiges intressen redan beaktats vid den skälighetsbedömning som företagits när frågan om medvållandejämkningsregeln avgjordes.

5 §¹

Paragrafen innehåller den allmänna jämningsregel som har behandlats i avsnittet 7.6 i den allmänna motiveringen. Denna regel är en nyhet i svensk rätt.

Jämningsregeln innebär att ett skadestånd kan jämkas, om skyldigheten att utge skadeståndet skulle vara oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden. Vid jämkningen skall emellertid även beaktas den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter.

Jämningsregeln är tillämplig vid alla slag av skador, såväl ekonomiska som ideella. Den gäller både vid personskada och vid egendomsskada (sakskada och ren förmögenhetsskada).

Vid jämningsregelns tillämpning bör man utgå från den ersättning som den ansvarige kan anses skyldig att utge enligt skadeståndsreglerna i övrigt, t. ex. de tidigare genomgångna bestämmelserna om bestämmande av skadestånd för personskada och i förekommande fall medvållandereglerna i 6 kap. 4 §.

Avgörande för spörsmålet om nedsättning av skadeståndet alls skall komma i fråga är alltså enbart förhållandena på den skadeståndsskyldiges sida. Den första fråga som en domstol får ställa vid jämningsbedömningen är om det skadestånd som den ansvarige är skyldig att utge enligt

¹ Paragrafen svarar i propositionsförslaget mot 6 kap. 2 §.

övriga regler skulle i sådan grad belasta hans ekonomi, att det i varje fall från denna synpunkt ter sig oskäligt att döma ut beloppet. Besvaras denna fråga nekande, är det redan klart att jämningsbestämmelsen inte kan återopas. Annars blir nästa spørsmål, om det trots följderna för den skadeståndsskyldiges ekonomi ändå föreligger sådana omständigheter i övrigt att ojämkad ersättning bör utgå.

Som jag har framhållit i den allmänna motiveringen kan ett skadestånd aldrig anses oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige, om skadeståndet täcks av en **a n s v a r s f ö r s ä k r i n g** eller när den ansvarige är att bedöma som självförsäkrare. I princip bör jämkning inte heller komma i fråga när den ansvarige har underlåtit att teckna ansvarsförsäkring, trots att han objektivt sett borde ha försäkrat sig. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen bör det anses åligga företagare att hålla sig med sådant försäkringsskydd. Om han av misstag eller förbiseende har underlåtit att förnya en försäkring som han tidigare haft, kan det dock ibland te sig oskäligt att döma ut fullt skadestånd. Så kan även vara fallet om företagaren verkligen har en ansvarsförsäkring som emellertid inte täcker den inträffade skadan och företagaren genom ett ursäktligt misstag inte har varit medveten om detta. Det bör emellertid understrykas att man måste ställa upp mycket stränga krav på en företagares omsorg och förtänksamhet i dessa avseenden. En mildare bedömning kan dock vara befogad när det gäller den som driver ett mindre jordbruk utan anställda och därmed liknande fall.

När det gäller privatpersoner kan det däremot inte begäras att dessa alltid skall hålla sig med en ansvarsförsäkring. Även om övervägande antalet hushåll har försäkringar som bl. a. inkluderar ansvarsförsäkring, måste det som regel anses ursäktligt om den skadeståndsskyldige saknar sådant skydd.

Om den skadeståndsskyldiges försäkringar eller försäkringsmöjligheter inte utgör skäl mot jämkning, uppkommer frågan om skadeståndet är oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige med hänsyn till hans **e k o n o m i s k a f ö r h ä l l a n d e n i ö v r i g t**. Kan han väntas klara av skadeståndsbetalningarna utan alltför stora upppoffringar, bör jämkning inte komma i fråga. Såvitt gäller enskilda personer synes en riktpunkt för bedömningen kunna vara, om skadeståndet skulle komma att belasta den skadeståndsskyldiges ekonomi i sådan grad att hans standard därigenom skulle komma att avsevärt understiga en genomsnittsfamiljs. Måste han för att betala skadeståndet inskränka sin och sina anhörigas livsföring väsentligt mer än vad en genomsnittsfamilj måste göra för att kunna skaffa sig något utöver det vanliga, torde skadeståndet normalt få anses oskäligt betungande. Man får här också beakta risken att den skadeståndsskyldige helt ger upp sina försök att infria skadeståndsskulden, om han ådöms fullt skadestånd.

Har den ansvarige förmögenhet som förslår till att betala skadeståndet, bör jämkning som regel inte kunna ske. Undantag kan dock tänkas i något fall, exempelvis när förmögenheten består i ett mindre sparkapital som han behöver för sin försörjning vid förestående pensionering. Vidare

kan det anses oskäligt att tvinga den ansvarige att sälja ett ordinärt egna hem eller en gård som han sedan länge har bebott och brukat. Däremot får det normalt inte anses oskäligt att den ansvarige får avstå från fritidshus eller annan fastighet där han inte har sin årsbostad. Under remissbehandlingen har invänts att man med detta synsätt lägger en alltför tung börda på den skadeståndsskyldige. Med anledning härav vill jag erinra om att jämningsregeln bara är till för att hindra klart obilliga resultat för den skadeståndsskyldige, inte för att — på den skadelidandes bekostnad — förhindra att han åläggs skadestånd som kan bli kännbara för honom.

Som jag har nämnt i den allmänna motiveringen är även den skadelidandes ekonomiska förhållanden av betydelse för frågan om jämkning skall ske. Om skadeståndet är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning eller om han annars är i särskilt behov av att få ut skadeståndet, kan detta utgöra ett skäl mot jämkning. Inte ens en långtgående jämkning kan dock anses obillig mot den skadelidande när skadeförsäkring täcker skadan, vare sig ersättningskravet framställs av den skadelidande själv eller regressvis av försäkringsbolaget.

I fall då den skadelidande inte har skadeförsäkring får prövningen bero av skadans storlek och karaktär. En enskild person torde vanligen ha lättare att bära en egendomsskada än en personskada. Givetvis blir förhållandet dock ett annat om förlusten vid personskada helt eller delvis kompenseras genom sådan förmån från personförsäkring som inte skall avräknas från skadeståndet enligt 5 kap. 3 §. Även förmån som har avräknats från skadeståndet kan indirekt få betydelse i detta sammanhang, eftersom den skadelidandes försörjning många gånger kan komma att tryggas genom sådan förmån och han därmed får mindre behov av det skadestånd som blir kvar efter avräkningen.

Under vissa förhållanden kan det tänkas gå ut över den skadelidande att han inte har skyddat sig genom sådan försäkring som är sedvanlig i hans förhållanden. I varje fall brandförsäkring på byggnader får anses ha så stor frekvens att det bör kunna återopas till den skadelidandes nackdel, om han medvetet underlåtit att hålla sådan försäkring. Ett liknande resonemang kan bli aktuellt t. ex. om ett åkeriföretag avsiktligt underlåter att hålla sina lastbilar försäkrade eller om en privatperson inte försäkrar en konstsamling eller en dyrbar motorbåt. Att den skadelidande uppenbarligen på grund av ett förbiseende eller misstag försummat att förnya försäkringen bör däremot inte minska hans rätt till ersättning.

I sammanhanget bör man också beakta om den skadelidande har möjlighet att rikta krav mot annan som också är ansvarig för skadan och kan antas vara i stånd att ersätta denna.

Också graden av den ansvariges skuld bör i viss mån kunna få betydelse vid bedömningen om skadeståndet skall jämkas. Som kommittén har framhållit är det tänkbart att denna faktor åtminstone i gränsfall kan bli avgörande. Även med bortseende från vad förut har anförts om skyldighet för företagare att hålla ansvarsförsäkring kan

jämkning självfallet inte komma i fråga, om en företagare vållar olycksfall genom att hålla skyddsanordningarna i sin verksamhet i ett skick som väsentligt underskrider normal standard. Vad som särskilt får betydelse vid skälighetsbedömningen är om den ansvarige på detta sätt medvetet har tagit en risk. Jämkningsregeln är i allmänhet inte avsedd för sådana fall.

Som jag har nämnt i den allmänna motiveringen behöver jämkning inte vara utesluten ens vid skada i samband med uppsåtliga brott, om i övrigt starka skäl talar för att lindra skadeståndsansvaret. Förutom i sådana fall när jämkning är motiverad av hänsyn till skadevållarens återanpassning i samhället, bör jämkning kunna ske när själva skadan inte har orsakats med avsikt, om skadeståndet med hänsyn till omständigheterna i övrigt ter sig oskäligt betungande. Jämkning är också tänkbar när den skada som vållas genom ett uppsåtligt brott vida överstiger vad skadevållaren kunnat räkna med.

Jämkningsregelns tillämpning är inte begränsad till det område som regleras av skadeståndslagen. Av 1 kap. 1 § följer att den kan tillämpas också inom området för skadeståndsrättslig speciallagstiftning. Detta gäller dock bara i den mån annat inte särskilt föreskrivits i denna lagstiftning. Som jag har sagt i avsnittet 7.6 får jämkningsregeln inte heller tillämpas så att man kommer i konflikt med grunderna för sådan speciallagstiftning. I allmänhet torde det inte finnas utrymme för en tillämpning av jämkningsregeln på områden där skärpt skadeståndsansvar utöver vållande gäller. Undantagsvis kan det emellertid finnas skäl att tillämpa jämkningsregeln även i dessa fall. Sålunda är jämkning redan nu möjlig enligt 39 § vägtransportlagen. Jag återkommer till denna paragraf i det följande. Liknande behov att i undantagsfall jämka oskäligt betungande skadestånd kan göra sig gällande också på andra transporträttsliga områden.

Jämkningsregeln blir vidare enligt 1 kap. 1 § tillämplig i kontraktsförhållanden, om inte annat föranleds av avtalet eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden. I praktiken torde jämkningsregeln i vidsträckt omfattning sättas ur spel på grund av uttryckliga eller underförstådda avtalsvillkor eller kontraktsrättsliga regler. Framför allt gäller detta beträffande skadestånd på grund av brott mot en s. k. huvudförpliktelse i kontraktet, dvs. när en av kontrahenterna har eftersatt den skyldighet som avtalet i första hand går ut på. Större utrymme för en tillämpning av jämkningsregeln finns det vid bristande uppfyllelse av en s. k. biförpliktelse, särskilt i situationer som är nära nog att bedöma som utomobligatoriska skadefall. Hithörande frågor har behandlats av kommittén i betänkandet Skadestånd III (s. 52 f). Till de uttalanden som kommittén där har gjort kan jag i allt väsentligt ansluta mig.

Vissa lagar innehåller skadeståndsregler som bygger på internationella konventioner. Så är exempelvis fallet med åtskilliga transporträttsliga bestämmelser samt atomansvarighetslagen (1968:45) och lagen (1973:1198) om oljeskada till sjöss. Självfallet bör jämkningsregeln inte tillämpas i fall där detta skulle stå i strid med sådana överenskommelser.

I skadeståndslagen finns åtskilliga andra särskilda regler om skälighetsbedömning av skadestånd. Delvis tillvaratas de billighetssynpunkter som jämningsregeln ger uttryck för redan av dessa särskilda bestämmelser, t. ex. reglerna i 2 kap. 2 och 3 §§ samt 4 kap. 1 § om barns, psykiskt sjukas och arbetstagares ansvar. När dessa regler blir tillämpliga, torde därför jämningsregeln knappast få någon praktisk betydelse. I andra fall kan däremot den ansvarige tänkas ha intresse att åberopa flera bestämmelser om nedsättning av skadeståndet samtidigt. Så kan exempelvis vara fallet om han gör gällande såväl att skadeståndet skall jämkas på grund av den skadelidandes medvållande som att den allmänna jämningsregeln bör tillämpas. Inget hindrar att skadeståndet i vissa fall sätts ned på båda dessa grunder. Som jag har nämnt i specialmotiveringen till 6 kap. 4 § bör domstolen därvid först pröva i vad mån nedsättning av skadeståndet påkallas av medvållanderegeln och sedan ställa frågan om en på detta sätt reducerad ersättning kan anses oskäligt betungande för den ansvarige. Den allmänna jämningsregeln skall alltså tillämpas i sista hand för att hindra ett obilligt resultat.

6 §¹

Paragrafen anger vissa kategorier av personer som vid tillämpning av lagen skall likställas med arbetstagare. Bestämmelserna har i sak oförändrade förts över från nuvarande 5 kap. 8 §.

Övergångsbestämmelserna

De nya skadeståndsreglerna träder i kraft den 1 januari 1976. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen (avsnittet 7.8) är de tillämpliga på skadefall som inträffar efter denna tidpunkt. Däremot skall äldre bestämmelser tillämpas på skadefall som har inträffat dessförinnan. Detta följer av allmänna rättsgrundsatser. Särskilt bör uppmärksammas att de nya reglerna om omprövning av skadestånd med anledning av inkomstförlust eller förlust av underhåll gäller bara beträffande skadestånd som har fastställts att utgå på grund av händelse som inträffar efter ikraftträdandet.

I en särskild övergångsregel föreskrivs att om lag eller annan författning innehåller hänvisning till föreskrift som har ersatts genom en ny bestämmelse, så tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

9.2 Förslaget till lag om ändring i sjölagen

Enligt 118 § sjölagen är bortfraktaren ansvarig för vissa skador på gods som är i hans vård, om han inte visar att varken fel eller försummelse av honom själv eller någon för vilken han svarar har orsakat eller medverkat till skadan. Beträffande verkan av vållande till skadan på befraktarens sida innehåller paragrafen i fjärde stycket en hänvisning till den nuvarande

¹ Paragrafen svarar i propositionsförslaget mot 6 kap. 4 §.

medvållanderegeln i 5 kap. 5 § skadeståndslagen. Denna hänvisning har nu bytts ut mot en erinran om att den nya medvållanderegeln i 6 kap. 4 § skadeståndslagen i fortsättningen är tillämplig. Eftersom bortfraktarens ansvar i detta fall vilar på *annan grund än bevisat vållande*, får den skälighetsprövning som föreskrivs i 6 kap. 4 § andra stycket i huvudsak inriktas på graden av vållande på den skadelidandes sida och omständigheterna i övrigt. Jag hänvisar till vad jag har sagt om dessa frågor i specialmotiveringen till 6 kap. 4 §.

Enligt 188 och 189 §§ sjölagen är bortfraktaren med vissa undantag ansvarig för personskada och skada på resgoods, om skadan har vållats genom fel eller försummelse av honom eller någon för vilken han svarar. Om vållande på passagerarens sida har medverkat till skadan, gäller enligt 190 § sjölagen vad som är föreskrivet i nuvarande 5 kap. 5 § skadeståndslagen. Också den bestämmelsen har bytts ut mot en erinran att den nya medvållanderegeln i 6 kap. 4 § är tillämplig.

I 198 § sjölagen, som reglerar rätten att väcka krav på ersättning för personskada eller försening av passagerare, har den nuvarande hänvisningen till 5 kap. 3 § skadeståndslagen ersatts med en hänvisning till den motsvarande bestämmelsen i departementsförslaget, alltså 5 kap. 2 §.

Det kan tilläggas att den särskilda jämningsregeln vid sammanstötningsskador i 220 § andra stycket sjölagen har behållits oförändrad. I detta fall skall alltså 6 kap. 4 § inte tillämpas. Detta har jag behandlat i den *allmänna motiveringen* (avsnitt 7.5).

9.3 Förslaget till lag om ändring i lagen innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar

I den nuvarande medvållandebestämmelsen i 7 § elanläggningslagen föreskrivs att elektrisk anläggnings innehavare är fri från skadeståndsskyldighet enligt lagen, om den skadelidande genom överträdelse av gällande föreskrifter eller annan grov vårdslöshet själv vållat skadan eller om skadan föranletts av att han underlåtit att fullgöra sina skyldigheter mot den elektriska anläggningens ägare eller innehavare. Denna bestämmelse har lämnats orubbad såvitt gäller sakskada. Däremot har beträffande personskada införts en hänvisning till 6 kap. 4 § skadeståndslagen. Vid sådan skada kan jämkning alltså ske endast om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan samt, vid dödsfall, om den avlidne uppsåtligen har medverkat till olyckan. Den bestämning av begreppet grov vårdslöshet som antyds i 7 § första stycket första punkten elanläggningslagen bör inte få någon betydelse för personskadornas del, utan begreppet bör i de fallen tolkas lika snävt som när skadeståndsskyldighet föreligger enligt skadeståndslagen. Att en skadelidande t. ex. under sitt arbete av oförsiktighet kommer i kontakt med en strömförande högspänningsledning bör sålunda i regel inte bedömas som grov vårdslöshet ens om han varnats för ledningen.

9.4 Förslaget till lag om ändring i lagen angående ansvarighet för skada i följd av luftfart

Enligt 1 § luftfartsskadelagen gäller att ägare till luftfartyg har strikt ansvar för skada som till följd av luftfartygets begagnande i luftfart tillfogas person eller egendom som inte befordras med luftfartyget. I paragrafens andra stycke finns f. n. en särskild regel om jämkning efter skälighet vid medvållande på den skadelidandes sida. Denna jämningsregel har bytts ut mot en erinran om att den nya medvållanderegeln i 6 kap. 4 § skadeståndslagen i stället är tillämplig.

9.5 Förslaget till lag om ändring i luftfartslagen

Enligt 9 kap. 17–20 §§ luftfartslagen är fraktförare under vissa förhållanden ansvarig för personskada, som drabbar passagerare ombord på luftfartyget eller i samband med att denne går ombord på fartyget eller lämnar detta, samt för skada på gods som befinner sig i fraktförarens vård. Visar fraktföraren att den skadelidande har medverkat till skadan genom eget vållande, skall ersättningen dock enligt 9 kap. 21 § luftfartslagen jämkas efter vad som prövas skäligt. Denna jämningsregel har bytts ut mot en erinran om att den nya medvållanderegeln i 6 kap. 4 § skadeståndslagen skall tillämpas.

9.6 Förslaget till lag om ändring i lagen om ansvarighet för oljeskada till sjöss

Enligt 3 § oljeskadelagen skall oljeskada som orsakats av olja från fartyg i princip ersättas av fartygets ägare, även om varken ägaren eller någon för vilken han svarar har varit vållande till skadan. I paragrafens tredje stycke hänvisas till de nuvarande bestämmelserna i 5 kap. 5 och 6 §§ skadeståndslagen om verkan av medvållande på den skadelidandes sida och om solidarisk ansvarighet för flera fartygsägare. Denna hänvisning har bytts ut mot en erinran om att motsvarande bestämmelser i departementsförslaget, alltså 6 kap. 4 § resp. 3 §, är tillämpliga.

9.7 Förslaget till lag om ändring i lagen om inrikes vägtransport

Enligt vägtransportlagen kan avsändare av gods samt fraktförare under vissa omständigheter drabbas av skadeståndsansvar. I 39 § första stycket föreskrivs att skadeståndet kan jämkas, om skadeståndsskyldigheten är oskäligt betungande med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Beträffande fraktförare kan jämkning dock ske bara när fråga är om befordran av tillfällig art. Enligt 39 § andra stycket äger jämningsbestämmelsen motsvarande tillämpning när någon för vilken avsändaren eller fraktföraren svarar har ådragit sig skadeståndsskyldighet.

Den särskilda jämningsregeln i 39 § första stycket vägtransportlagen har ersatts med en hänvisning till den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 5 § skadeståndslagen. Det innebär att skadeståndet kan jämkas efter vad som är skäligt, om skadeståndsskyldigheten skulle vara oskäligt betungande med hänsyn till avsändarens resp. fraktförarens ekonomiska förhållanden, och att man i det sammanhanget skall beakta även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter. Det bör emellertid observeras att jämkning av fraktförarens skadestånd liksom hittills kan ske endast såvitt angår befordran av tillfällig art.

Bestämmelsen i 39 § andra stycket om att jämkning kan ske också av skadestånd som åvilar någon för vilken avsändaren eller fraktföraren svarar har upphävts. Eftersom det här är fråga om ett utomobligatoriskt culpaansvar är det helt klart att den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 5 § skadeståndslagen är tillämplig.

9.8 Förslaget till lag om ändring i byggningsbalken

Ändringen innebär att 22 kap. 4 § byggningsbalken upphävs. Frågan har behandlats i avsnittet 7.7 i den allmänna motiveringen.

En remissinstans har ifrågasatt om inte en särskild bestämmelse bör införas beträffande skyldighet för veterinär att tillhandagå den skadelidande med utlämnande av det material som i ett skadefall skulle kunna klarlägga omständigheterna vid djurets behandling. Jag har emellertid inte funnit skäl att förorda en sådan bestämmelse.

10 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande över förslagen till

1. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
 2. lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1),
 3. lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar,
 4. lag om ändring i lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart,
 5. lag om ändring i luftfartslagen (1957:297),
 6. lag om ändring i lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss,
 7. lag om ändring i lagen (1974:610) om inrikes vägtransport,
 8. lag om ändring i byggningsbalken
- inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Bilaga 1

Kommitténs lagförslag

**1 Förslag till
Lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)**

Häriigenom förordnas i fråga om skadeståndslagen (1972:207)

dels att 3 kap. 6 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att 5 kap. 1 och 6–8 §§ skall överföras till ett nytt kapitel, 6 kap., med nedan angivna rubrik,

dels att 5 kap. i övrigt skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i det nya 6 kap. skall införas två nya paragrafer, 2 och 5 §§, med nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***3 KAP.****6 §**

Skadestånd enligt 1 eller 2 § kan jämkas, om skadeståndet finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Vid sakskada kan jämkning också ske om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Ersättning enligt 1 eller 2 § för sakskada kan jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

5 KAP.*Gemensamma bestämmelser**Skadeståndets bestämmande***1 §**

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Skadestånd till den som tillfogats personskada omfattar ersättning för sjukvårdskostnad och andra utgifter till följd av skadan, förlorad arbetsförtjänst, bestående nedsättning av arbetsförmågan (invaliditet), sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men.

Nuvarande lydelse

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

Föreslagen lydelse

Vid bedömande i vad mån arbetsförmågan är nedsatt skall beaktas den skadades förmåga att trots skadan bereda sig inkomst genom sådant arbete, som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, om skolning eller annan dylik åtgärd samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. Med inkomst av arbete likställes i skälighetsomfattning värdet av hushållsarbete i hemmet.

2 §

Skadestånd till den som tillfogats personskada omfattar ersättning för läkararvode och annan kostnad till följd av skadan, för hinder eller förlust i den skadades näring, för sveda och värk samt för lyte eller annat stadigvarande men.

Skadestånd med anledning av att någon dödats omfattar ersättning för begravningskostnad och andra utgifter till följd av dödsfallet samt gottgörelse till efterlevande för förlust av underhåll, som den avlidne vid tiden för dödsfallet var skyldig att utge eller som han faktiskt utgav eller inom en nära framtid kunde antagas komma att utge (förlust av försörjare). Med underhåll likställes i skälighetsomfattning värdet av den avlidnes hushållsarbete i hemmet.

Vid fastställande av ersättning för förlust av försörjare skall hänsyn tagas till den efterlevandes förmåga och möjligheter att genom eget arbete eller eljest själv bidra till sin försörjning.

3 §

Den som enligt lag har rätt till underhåll av någon som blivit dödad skall, om han till följd av

Har den som förlorat arbetsförtjänst eller tillfogats invaliditet eller förlust av försörjare rätt att

Nuvarande lydelse

dödsfallet kommer att sakna erforderligt underhåll, av den som är skadeståndsskyldig med anledning av dödsfallet erhålla ersättning efter vad som finnes skäligt med hänsyn till dennes ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Ersättningen kan bestämmas att utgå på en gång eller på särskilda tider.

Föreslagen lydelse

med anledning av skadan eller förlusten erhålla förmån som nämns i andra stycket (samordningsförmån), skall skadeståndsskyldigheten bestämmas så att skadeståndet tillsammans med samordningsförmånen utgör gottgörelse för skadan eller förlusten.

Samordningsförmåner är:

1. periodisk förmån enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring eller författning som bygger på sistnämnda lags grunder,
2. sjuklön eller pension som utges av arbetsgivare på grund av anställningsavtal,
3. pension som utgår på grund av kollektiv tjänstepensionsförsäkring samt
4. periodisk ersättning på grund av sådan olycksfalls- eller sjukförsäkring som avses i lagen (1927:77) om försäkringsavtal.

4 §

Vid sakskada omfattar skadeståndet ersättning för sakens värde eller för reparationskostnad och värdeminskning, för annan kostnad till följd av skadan samt för hinder eller förlust i den skadelidandes näring.

För invaliditet eller förlust av försörjare fastställs skadeståndet i form av livränta eller engångsbelopp eller som livränta jämte ett engångsbelopp. Fastställd livränta kan, om skäl föreligger, helt eller delvis utbytas mot engångsbelopp.

Engångsbelopp hör i regel icke överstiga tio hasbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

5 §

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan,

Beloppet av livränta, som utgår med anledning av invaliditet, kan

Nuvarande lydelse

jämkas skadeståndet efter vad som finnes skäligt.

Föreslagen lydelse

höjas eller sänkas, om det är uppenbart, att i det särskilda fallet väsentlig och bestående ändring inträtt i de förhållanden, som enligt 1 § andra stycket skall ligga till grund för invaliditetsbedömningen.

Om ändring av skadeståndslivränta med anledning av förändringar i penningvärdet gäller särskilda föreskrifter.

6 §

Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem.

Vid sakskada omfattar skadeståndet ersättning för sakens värde eller för reparationskostnad och värdeminskning, för annan kostnad till följd av skadan samt för hinder eller förlust i den skadelidandes näring.

7 §

För skada som vållats genom underlåtenhet att avslöja brott utgår ej ersättning enligt denna lag enbart på den grund att straff för underlåtenheten kan följa enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken.

8 §

Vid tillämpning av denna lag skall med arbetstagare likställas värnpliktiga och andra som fullgör i lag föreskriven tjänstgöring, de som under utbildning vid skola eller vård i anstalt utför arbete som till sin art liknar sådant som vanligen utföres av arbetstagare samt de som för annans räkning eljest utför arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §¹

Om ändring av skadeståndslivränta med anledning av förändringar i penningvärdet gäller särskilda föreskrifter.

6 KAP.

Gemensamma bestämmelser

1 §

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

2 §

Föreligger medvällande till skadan på den skadelidandes sida, jämkas skadeståndet efter vad som finnes skäligt med hänsyn till graden av vällande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt.

Ersättning med anledning av personskada får dock jämkas endast om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan eller om eljest synnerliga skäl till jämkning föreligger, såsom att skadan väsentligen framstår som själv-

¹ Senaste lydelse 1973:215.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

förvållad eller att den skadelidande medvetet och utan rimlig anledning utsatt sig för risk att skadas.

3 §

Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem.

4 §

För skada som vållats genom underlåtenhet att avslöja brott utgår ej ersättning enligt denna lag enbart på den grund att straff för underlåtenheten kan följa enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken.

5 §

Skadeståndet kan jämkas, om skadeståndsskyldigheten finnes oskäligt betungande med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.

6 §

Vid tillämpning av denna lag skall med arbetstagare likställas värnpliktiga och andra som fullgör i lag föreskriven tjänstgöring, de som under utbildning vid skola eller vård i anstalt utför arbete som till sin art liknar sådant som vanligen utföres av arbetstagare samt de som för annans räkning eljest utför arbete under omstän-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

digheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande.

Denna lag träder i kraft den

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar**

Härigenom förordnas, att 7 § lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

7 §

Från ersättningsskyldighet, som i 4 § sägs, vare elektrisk anläggnings innehavare fri, där den, som skadan led, genom överträdelse av gällande föreskrifter eller annan grov vårdslöshet själv vållade skadan, eller skadan var föranledd genom hans uraktlåtenhet att fullgöra honom jämlikt åtagande eller av annan grund åliggande skyldigheter emot den elektriska anläggningens ägare eller innehavare.

Från ersättningsskyldighet, som i 4 § sägs, vare elektrisk anläggnings innehavare fri, där den, som skadan led, genom överträdelse av gällande föreskrifter eller annan grov vårdslöshet själv vållade skadan, eller skadan var föranledd genom hans uraktlåtenhet att fullgöra honom jämlikt åtagande eller av annan grund åliggande skyldigheter emot den elektriska anläggningens ägare eller innehavare. *Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till personskada, skall dock gälla vad som stadgas i 6 kap. 2 § andra stycket skadeståndslagen (1972:207).*

Var ägaren av skadad egendom jämlikt åtagande eller av annan grund pliktig att vidkännas den från anläggningen härrörande faran för skada å egendom, vare ändock till ersättning berättigad, där skadan föranleddes av vårdslöshet vid anläggningens utförande eller skötsel.

Denna lag träder i kraft den

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1916:312) ang. ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik

Härigenom förordnas, att 2 § lagen (1916:312) ang. ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

För skada, som i följd av trafik med automobil tillfogas annan person än föraren eller sådan egendom, som icke med automobilen befordras, vare automobilens ägare ansvarig, ändå att han ej är till skadan vållande; dock vare ägaren från ansvarighet fri, där av omständigheterna framgår, att skadan varken förorsakats av bristförlighet å automobilen eller vållats av föraren.

Har den, som skadan led, genom eget vållande därtill medverkat, bestämme rätten, efter ty för varje fall prövas skäligt, om och i sådant fall till vilket belopp skadestånd skall utgå.

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, skall 6 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) äga motsvarande tillämpning.

Föraren vare lika med ägaren pliktig ersätta sådan skada, som ovan sägs, där ej av omständigheterna framgår, att föraren icke varit vållande till skadan.

Denna lag träder i kraft den

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1922:382) ang. ansvarighet för skada i följd av luftfart

Härigenom förordnas, att 1 § lagen (1922:382) ang. ansvarighet för skada i följd av luftfart skall ha nedan angivna lydelse.

¹ Senaste lydelse 1939:284.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*1 §¹

För skada, som i följd av luftfartygs begagnande i luftfart tillfogas person eller egendom, som icke befordras med luftfartyget, vare luftfartygets ägare ansvarig, ändå han ej är vållande till skadan.

Har den, som led skadan, genom eget vållande medverkat därtill, bestämme rätten, efter ty för varje fall prövas skäligt, om och i sådant fall till vilket belopp skadestånd skall utgå.

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, skall 6 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) äga motsvarande tillämpning.

Om atomskada gälla särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den

5 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1929:77) om trafikförsäkring å motorfordon**

Härigenom förordnas, att 13 § lagen (1929:77) om trafikförsäkring å motorfordon skall upphöra att gälla vid utgången av

¹ Senaste lydelse 1968:52.

Bilaga 2

De remitterade förslagen

1 Förslag till

Lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom förordnas i fråga om skadeståndslagen (1972:207)

dels att 5 kap. 7–9 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 3 kap. 6 §, 5 kap. 1–6 §§ och rubriken till 5 kap. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas ett nytt kapitel, 6 kap., av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 KAP.

6 §

Skadestånd enligt 1 eller 2 § kan jämkas, om skadeståndet finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Vid sakskada kan jämkning också ske om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Ersättning enligt 1 eller 2 § för sakskada kan jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

5 KAP.

*Gemensamma bestämmelser**Skadeståndets bestämmande*

1 §

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkta i mål om gärningen

Skadestånd till den som har tillfogats personskada omfattar ersättning för

1. sjukvårdskostnad och andra utgifter,

2. inkomstförlust i förfluten tid och för framtiden,

3. sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt allmänna olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Ersättning för inkomstförlust motsvarar skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande

Nuvarande lydelse

efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

Föreslagen lydelse

skulle ha kunnat uppbära, om han icke hade skadats, och den inkomst som han trots skadan har uppnått eller kan beräknas komma att uppnå genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, omskolning eller annan liknande åtgärd samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter.

Med inkomstförlust avses även intrång i näringsverksamhet. Med inkomst likställes värdet av hushållsarbete i hemmet.

2 §

Skadestånd till den som tillfogats personskada omfattar ersättning för läkararvode och annan kostnad till följd av skadan, för hinder eller förlust i den skadades näring, för sveda och värk samt för lyte eller annat stadigvarande men.

Skadestånd med anledning av att någon har dödats omfattar ersättning för

- 1. begravningskostnad och andra utgifter till följd av dödsfallet,*
- 2. förlust av underhåll som den avlidne vid tiden för dödsfallet utgav eller inom en nära framtid skulle ha kommit att utge till efterlevande som enligt lag hade rätt till underhåll av den avlidne eller som annars var beroende av honom för sin försörjning.*

Vid bestämmande av ersättning för förlust av underhåll tages skälig hänsyn till den efterlevandes förmåga och möjligheter att genom eget arbete eller på annat sätt än genom förmån som avses i 3 § själv bidra till sin försörjning.

Med underhåll likställes värdet av den avlidnes hushållsarbete i hemmet.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Den som enligt lag har rätt till underhåll av någon som blivit dödad skall, om han till följd av dödsfallet kommer att sakna erforderligt underhåll, av den som är skadeståndsskyldig med anledning av dödsfallet erhålla ersättning efter vad som finnes skäligt med hänsyn till dennes ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Ersättningen kan bestämmas att utgå på en gång eller på särskilda tider.

Från ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll skall vid skadeståndets bestämmande avräknas förmån som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till i form av

1. ersättning som oberoende av rätten till skadestånd utgår på grund av obligatorisk försäkring enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring eller på grund av annan författning enligt i huvudsak samma grunder,

2. sjuklön eller pension som utges av arbetsgivare på grund av anställningsavtal,

3. pension som utgår på grund av kollektiv tjänstepensionsförsäkring,

4. periodisk ersättning som utgår från sådan olycksfalls- eller sjukförsäkring som har meddelats på grund av kollektivavtal.

I skälig omfattning skall avräkning ske även beträffande periodisk ersättning som utgår från annan olycksfalls- eller sjukförsäkring än som avses i första stycket.

4 §

Vid sakskada omfattar skadeståndet ersättning för sakens värde eller för reparationskostnad och värdeminskning, för annan kostnad till följd av skadan samt för hinder eller förlust i den skadelidandes näring.

Skadestånd med anledning av framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll fastställs i form av livränta eller engångsbelopp eller som livränta jämte engångsbelopp. Fastställd livränta kan, om skäl föreligger, helt eller delvis utbytas mot engångsbelopp.

Skadestånd som är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning skall utgå som livränta, om icke särskilda skäl talar däremot.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, jämkas skadeståndet efter vad som finnes skäligt.

Skadestånd med anledning av framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll som utgår i form av livränta kan höjas eller sänkas, om de förhållanden som har legat till grund för skadeståndets bestämmande väsentligt har ändrats. Har skadeståndet fastställts i form av engångsbelopp, kan den skadelidande under samma förutsättning tillerkännas ytterligare ersättning.

Om ändring i skadeståndslivränta med anledning av förändringar i penningvärdet finns särskilda bestämmelser.

6 §

Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem.

Skadestånd med anledning av sakskada omfattar ersättning för

- 1. sakens värde eller reparationskostnad och värdeminskning,*
- 2. annan kostnad till följd av skadan,*

- 3. förlorad arbetsförtjänst eller intrång i näringsverksamhet.*

7 §

För skada som vållats genom underlåtenhet att avslöja brott utgår ej ersättning enligt denna lag enbart på den grund att straff för underlåtenheten kan följa enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken.

8 §

Vid tillämpning av denna lag skall med arbetstagare likställas värnpliktiga och andra som fullgör i lag föreskriven tjänstgöring, de

Nuvarande lydelse

som under utbildning vid skola eller vård i anstalt utför arbete som till sin art liknar sådant som vanligen utföres av arbetstagare samt de som för annans räkning eljest utför arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande.

*Föreslagen lydelse*9 §¹

Om ändring av skadeståndslivränta med anledning av förändringar i penningvärdet gäller särskilda föreskrifter.

6 KAP.

Gemensamma bestämmelser

1 §

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

2 §

För skada som vållats genom underlåtenhet att avslöja brott ut-

¹ Senaste lydelse 1973:215

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse
går ej ersättning enligt denna lag enbart på den grund att straff för underlåtenheten kan följa enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken.

3 §

Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem.

4 §

Skadestånd kan jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Ersättning med anledning av personskada får dock jämkas endast om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Skadestånd med anledning av att någon har dödats kan även jämkas, om den avlidne uppsåtligen har medverkat till dödsfallet.

Jämkning av skadestånd enligt första stycket sker efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt.

5 §

Är skyldighet att utge skadestånd oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

*Vid tillämpning av denna lag
skall med arbetstagare likställas*

*1. värnpliktiga och andra som
fullgör i lag föreskriven tjänst-
göring,*

*2. de som under utbildning vid
skola eller vård i anstalt utför
arbete som till sin art liknar så-
dant som vanligen utföres av ar-
betstagare,*

*3. de som för annans räkning
eljest utför arbete under omstän-
digheter liknande dem som före-
kommer i anställningsförhållan-
de.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till Lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1)

Härigenom förordnas att 118, 190 och 198 §§ sjölagen (1891:35 s. 1)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

118 §

Bortfraktaren är ansvarig för skada till följd av att godset går förlorat, skadas eller försenas medan det är i hans vård ombord eller iland, om han ej visar att varken fel eller försummelse av honom själv eller någon för vilken han svarar orsakat eller medverkat till skadan.

Bortfraktaren är ej ansvarig, om han visar att skadan beror av

a) fel eller försummelse, vartill befälhavaren, medlem av besättningen, lots eller annan, som utför arbete i fartygets tjänst, gjort sig skyldig vid navigeringen eller handhavandet av fartyget;

b) brand, som ej vållats genom fel eller försummelse av bortfraktaren själv;

c) fara eller olycka säregen för sjön;

d) naturhändelse;

e) krigshandling;

f) sjöröveri eller annan samhällsfientlig handling;

g) beslag eller annat ingripande av regering eller annan maktägarande eller rättslig handräckningsåtgärd;

h) karantän;

i) åtgärd eller underlåtenhet av avlastaren eller godsets ägare eller hans agent eller representant;

j) strejk, lockout eller annat avbrott eller hinder i arbetet, oavsett orsak och omfattning;

k) uppror eller oroligheter;

l) räddning av människoliv eller bärgning av fartyg eller gods eller försök därtill;

m) godsets dolda fel eller särskilda beskaffenhet eller inneboende brist;

n) bristfällig förpackning;

o) bristfällig eller oriktig märkning; eller

p) dold bristfällighet hos fartyget som ej kunnat upptäckas med tillbörlig omsorg.

Utan hinder av andra stycket är bortfraktaren ansvarig för skada som beror av att han eller någon för vilken han svarar brustit i tillbörlig omsorg att sätta fartyget i behörigt skick före resans början. Det åligger bortfraktaren att till sitt fredande från ansvarighet visa, att sådan omsorg iakttagits.

¹ Lagen omtryckt 1974:621.

Nuvarande lydelse

Om vållande på befraktarens sida medverkat till skadan, gäller *vad som är föreskrivet i 5 kap. 5 § skadeståndslagen (1972:207)*.

Föreslagen lydelse

Om vållande på befraktarens sida medverkat till skadan, gäller 6 kap. 4 § skadeståndslagen (1972:207).

190 §

Om vållande på passagerarens sida medverkat till skada, som avses i 188 eller 189 §, gäller *vad som är föreskrivet i 5 kap. 5 § skadeståndslagen (1972:207)*.

Om vållande på passagerarens sida medverkat till skada, som avses i 188 eller 189 §, gäller 6 kap. 4 § skadeståndslagen (1972:207).

198 §

Krav på ersättning för personskada eller försening av passagerare får väckas endast av passageraren eller dennes rättsinnehavare eller, vid dödsfall, den som har rätt till skadestånd enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207).

Krav på ersättning för personskada eller försening av passagerare får väckas endast av passageraren eller dennes rättsinnehavare eller, vid dödsfall, den som har rätt till skadestånd enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar

dels att i 1, 2 och 15 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 7 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

Från ersättningsskyldighet, som i 4 § sägs, vare elektrisk anläggningens innehavare fri, där den, som skadan led, genom överträdelse av gällande föreskrifter eller annan grov vårdslöshet själv vållade skadan, eller skadan var föranledd genom hans uraktlåtenhet att fullgöra honom jämlikt åtagande eller av annan grund åliggande skyldigheter emot den elektriska anläggningens ägare eller innehavare.

Från ersättningsskyldighet, som i 4 § sägs, vare elektrisk anläggningens innehavare fri, där den, som skadan led, genom överträdelse av gällande föreskrifter eller annan grov vårdslöshet själv vållade skadan, eller skadan var föranledd genom hans uraktlåtenhet att fullgöra honom jämlikt åtagande eller av annan grund åliggande skyldigheter emot den elektriska anläggningens ägare eller innehavare. *Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till personskada, gäller dock 6 kap. 4 § skadeståndslagen (1972:207).*

Var ägaren av skadad egendom jämlikt åtagande eller av annan grund pliktig att vidkännas den från anläggningen härrörande faran för skada å egendom, vare ändock till ersättning berättigad, där skadan föranleddes av vårdslöshet vid anläggningens utförande eller skötsel.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart

Härigenom förordnas att 1 § lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

För skada, som i följd av luftfartygs begagnande i luftfart tillfogas person eller egendom, som icke befordras med luftfartyget, vare luftfartygets ägare ansvarig, ändå han ej är vållande till skadan.

Har den, som led skadan, genom eget vållande medverkat därtill, bestämme rätten, efter ty för varje fall prövas skäligt, om och i sådant fall till vilket belopp skadestånd skall utgå.

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, gäller 6 kap. 4 § skadeståndslagen (1972:207).

Om atomskada gälla särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Senaste lydelse 1968:52.

5 Förslag till Lag om ändring i luftfartslagen (1957:297)

Härigenom förordnas att 9 kap. 21 § luftfartslagen (1957:297) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

21 §¹

Visar fraktföraren att den som lidit skadan medverkat därtill genom eget vållande, *skall ersättningen jämkas efter vad som prövas skäligt.*

Visar fraktföraren att den som lidit skadan medverkat därtill genom eget vållande, *gäller 6 kap. 4 § skadeståndslagen (1972:207).*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Senaste lydelse 1960:69.

6 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss

dels att i 6, 12, 13 och 18 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 3 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Oljeskada ersättes av fartygets ägare, även om varken ägaren eller någon för vilken han svarar varit vållande till skadan. Utgöres den olycka som orsakade skadan av en serie händelser, åvilar ansvaret den som var ägare av fartyget vid den första av dessa händelser.

Ägaren är dock fri från ansvarighet om han visar att skadan

1. orsakats av krigshandling eller liknande handling under väpnad konflikt, inbördeskrig eller uppror eller av en naturhändelse av osedvanlig karaktär, som ej kunnat undvikas och vars följder ej kunnat förhindras, eller

2. i sin helhet vållats av tredje man med avsikt att orsaka skada, eller

3. i sin helhet orsakats genom fel eller försummelse av svensk eller utländsk myndighet vid fullgörandet av skyldighet att svara för underhåll av fyrar eller andra hjälpmedel för navigering.

I fråga om *verkan av medvållande på den skadelidandes sida och om solidarisk ansvarighet* för flera fartygsägare gäller 5 kap. 5 och 6 §§ skadeståndslagen (1972:207).

I fråga om solidarisk ansvarighet för flera fartygsägare gäller 6 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207). *Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, gäller 6 kap. 4 § samma lag.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

7 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974:610) om inrikes vägtransport

Härigenom förordnas att 39 § lagen (1974:610) om inrikes vägtransport skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

39 §

Har avsändare eller, såvitt angår befordran av tillfällig art, fraktförare ådragit sig skadeståndsskyldighet enligt denna lag, kan skadeståndet jämkas, *om skadeståndsskyldigheten finnes oskäligt betungande med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.*

Första stycket äger motsvarande tillämpning när någon för vilken avsändaren eller fraktföraren svarar ådragit sig skadeståndsskyldighet.

Har avsändare eller, såvitt angår befordran av tillfällig art, fraktförare ådragit sig skadeståndsskyldighet enligt denna lag, kan skadeståndet jämkas *efter vad som föreskrives i 6 kap. 5 § skadeståndslagen (1972:207).*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

8 Förslag till

Lag om ändring i byggningsbalken

Härigenom förordnas att 22 kap. 4 § byggningsbalken skall upphöra att gälla vid utgången av år 1975.

Utdrag ur protokoll, hållet i lagrådet den 14 januari 1975

Närvarande: justitierådet BERGSTEN, regeringsrådet LIDBECK, justitierådet HÖGLUND, justitierådet BRUNDIN.

Enligt lagrådet den 8 januari 1975 tillhandakommet utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 30 oktober 1974, har Kungl. Maj:t förordnat att lagrådets yttrande skulle inhämtas över upprättade förslag till

1. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
2. lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1),
3. lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar,
4. lag om ändring i lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart,
5. lag om ändring i luftfartslagen (1957:297),
6. lag om ändring i lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss,
7. lag om ändring i lagen (1974:610) om inrikes vägtransport,
8. lag om ändring i byggningsbalken.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, har under tiden den 2 — den 17 december 1974 föredragits inför lagrådet av hovrättsassessorn Edvard Nilsson.

Förslagen föranleder följande yttranden.

Lagrådet:

Det till lagrådet remitterade förslaget utgör ett led i det nordiska lagstiftningsprogram som skisserades i tre särskilda principbetänkanden, avgivna år 1950 i Sverige, Danmark och Norge efter samverkan mellan särskilt tillkallade sakkunniga i de tre länderna. Enligt de riktlinjer som de sakkunniga då enade sig om borde reformarbetet inriktas på att åstadkomma en allmän nordisk skadeståndslag. En så omfattande reform ansågs dock inte kunna genomföras i ett sammanhang, utan i enlighet med de sakkunnigas rekommendationer kom arbetet att bedrivas i etapper med inriktning i första hand på reformer inom de områden där reformarbetet var mest angeläget. Viktiga delar av skadeståndsrätten, särskilt frågorna om skadeståndsansvar för arbetsgivare och det allmänna, har sålunda i Sverige blivit föremål för lagreglering genom den år 1972 antagna skadeståndslagen (1972:207), som trädde i kraft den 1 juli 1972. Turen har nu kommit till frågor om ersättning för personskada, främst ersättning för framtida förlust av arbetsinkomst och för förlust av försörjare. Samtidigt föreligger nu också förslag till en allmän jämnings-

regel inom skadeståndsrätten, även det en reformfråga som tagits upp särskilt på det nordiska lagstiftningsprogrammet.

De år 1950 framlagda riktlinjerna för reformarbetet innehöll vittsyftande reformplaner, även i sakligt hänseende. Särskilt intresse tilldrog sig de i det svenska betänkandet framförda tankarna, att skadeståndsrätten i stor utsträckning skulle ersättas med försäkring i en eller annan form, åtminstone i fråga om personskador. Den samhällsutveckling som därefter skett har medverkat till att dessa tankar kommit att sätta betydande spår i reformarbetet, inte minst i det arbete som lett till nu föreliggande förslag. Den kraftiga utbyggnad som skett av både den offentliga och den privata försäkringen har medfört, att särskilt på personskadeområdet andra ersättningsformer än skadestånd kommit att spela en dominerande roll. Denna utveckling kan väntas fortsätta. I föreliggande remissprotokoll framhåller sålunda föredragande statsrådet, att det på lång sikt bör eftersträvas att skadeståndets reparativa funktion i så stor utsträckning som möjligt övertas av försäkringsanordningar som är bättre ägnade än skadeståndsrätten att tillgodose kraven på social rättvisa och en rationell fördelning av tillgängliga resurser. I en sådan utveckling förlorar skadeståndet sin avgörande betydelse för den enskildes skydd mot följderna av uppkomna skador och blir i stället endast en del i ett större system, som rymmer även socialförsäkringen och andra försäkringsanordningar. Detta får i sin tur betydelse för skadeståndsrättens utformning, i det att allt större krav ställs på en anpassning av skadestandsreglerna till övriga ersättningsformer. Det nu remitterade förslaget innefattar en sådan anpassning.

Uttryck för denna anpassning är till en början de nya metoder för skadeståndets bestämmande som avses med förslaget. Dessa rör ersättningar för inkomstförlust och för ideell skada. I fråga om ersättning för inkomstförlust syftar förslaget till en mera individuell bedömning av skadeverkningarna. I stället för nuvarande ordning, som till övervägande grad bygger på schabloner i anslutning till skadans s. k. medicinska invaliditetsgrad, föreslås att ersättningsfrågan prövas i närmare anslutning till skadans ekonomiska verkningar i det enskilda fallet. Därmed närmas skadestandsprövningen till den invaliditetsbedömning som sker inom den allmänna försäkringen och som kan antas bli införd även inom yrkesskadeförsäkringen. Också inom den vanliga olycksfallsförsäkringen har en sådan bedömning börjat vinna insteg. Den fullständigare utredning som en sådan metod förutsätter möter självfallet ofta svårigheter, i det att den skadelidandes framtida försörjningsmöjligheter inte kan överblickas med någon större grad av säkerhet. För sådana fall får, enligt vad som anförs i remissprotokollet, metoden att skjuta upp den slutliga prövningen och för mellantiden fastställa en tidsbegränsad livränta större betydelse än den har i dag. Ett annat sätt att möta dessa svårigheter är att införa möjlighet till omprövning av ett fastställt skadestånd för den händelse de förhållanden som legat till grund för invaliditetsbedömningen ändras. Förslaget innehåller bestämmelser om en sådan omprövningsrätt.

En följd av att ett mera renodlat förvärvsmässigt invaliditetsbegrepp införs är, att invaliditetsersättningen skall avse endast den inkomstförlust som skadan kan antas medföra. Däremot skall den inte omfatta skadeföljder av annat slag, såsom olika besvär, tillfälliga förluster och vissa ökade kostnader. Dessa skall i stället ersättas inom ramen för ideell skada. Området för ideell ersättning utvidgas sålunda till att omfatta även vad som i det remitterade förslaget betecknas som allmänna olägenheter. Såsom närmare skall beröras i det följande kommer det av flera anledningar att bli av betydelse att vid skadeståndets bestämmande hålla i sär de olika skadeföljderna.

Ett annat uttryck för anpassningen av skadeståndet till andra ersättningsformer är regler som föreslås angående samordning av ersättningen för inkomstförlust och förlust av underhåll med främst förmåner från socialförsäkringen och vissa andra försäkringsförmåner. I samma riktning pekar i viss mån också de nya regler som föreslås rörande verkan av medvållande på den skadelidandes sida. Förslaget innebär i denna del en begränsning av den allmänna jämkningsprincipen i personskadefallen. Enligt nämnda princip, sådan den inskrivits i 5 kap. 5 § skadeståndslagen, jämkas skadeståndet efter vad som finnes skäligt när vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Enkel vårdslöshet på den skadelidandes sida kan sålunda föranleda jämkning. Nu föreslås för personskadefallen, att jämkning får ske endast om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Förslaget innebär vidare att i de undantagsfall då jämkning kommer i fråga vid personskada hänsyn skall tas inte bara till graden av vållande på ömse sidor utan också till andra omständigheter, främst parternas ekonomiska förhållanden. Detta föreslås gälla även för andra skadefall än personskadefallen.

Den nya regeln om verkan av medvållande vid personskada synes främst vara förestavad av sociala och humanitära synpunkter. Liknande skäl anförs för den nya allmänna jämkningsregeln, som emellertid slår i motsatt riktning. Den går ut på att skadeståndet kan jämkas till fördel för skadevållaren, om hans skyldighet att utge skadestånd är oskäligt betungande med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden. Även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas. Regeln avses bli tillämplig på alla skadefall.

Skäl som nu sist berörts kan sägas återspegla den ledande principen för det remitterade förslaget, nämligen att skadestandsreglerna bör tillgodose socialt motiverade ersättningsbehov samtidigt som de leder till en samhällsekonomiskt rationell fördelning av förlusterna genom skadefall. Förslaget för därmed regelsystemet ytterligare framåt mot det rättspolitiska mål som föredragande departementschefen vid skadeståndslagens tillkomst uppställde för reformarbetet. En sådan programförklaring tar emellertid sikte enbart på skadeståndets reparativa funktion. Vid skadeståndslagens tillkomst gav departementschefen uttryck även åt preventionstanken genom tillägget, att en given utgångspunkt också

måste vara att ersättningssystem utformas så att de främjar strävandena att förebygga skador och nedbringa antalet skadefall. I nu föreliggande remiss saknas denna tanke. Den väsentliga förklaringen därtill torde vara att på personskadeområdet andra faktorer, såsom straffansvar, antas spela större roll än skadeståndet i preventivt hänseende. En annan förklaring kan vara bristerna i vår kunskap om skadeståndsreglernas funktion. De riktlinjer förslaget följer ger ett vidsträckt spelrum för olika lösningar i skilda hänseenden. Förslaget innefattar också ett ganska komplicerat system av regler, som återverkar på varandra utan att detta synes ha blivit helt klarlagt i motiven. Allmänt sett torde den föreslagna regleringen bli svårare att tillämpa än nuvarande ordning och därmed ställa större krav på skadereglerare och domstolar. Bestämmelserna är därtill, vilket torde vara ofrånkomligt, allmänt hållna och det kan dröja innan en vägledande rättspraxis utbildats. Den osäkerhet i tillämpningen som må föranledas härav är emellertid en följd som får tas, om nuvarande regelsystem modifieras till förmån för ett system som är mera inriktat på att medföra en samhällsekonomiskt rationell fördelning av skadeförluster och samtidigt tillgodose vissa krav på social rättvisa. Förslaget i sina huvudgrunder möter inte erinran från lagrådets sida.

Av särskild betydelse är att förslaget i enlighet med de ursprungliga planerna har tillkommit efter nordiskt samarbete. Det grundar sig på förslag av den år 1966 tillsatta skadeståndskommittén, vilken bedrivit sitt utredningsarbete i samråd med motsvarande kommittéer i Danmark, Finland och Norge. Även vid ärendets behandling i justitiedepartementet har nordiska överläggningar ägt rum. Detta nordiska lagstiftningssamarbete har syftat till en så långt möjligt överensstämmande reglering i de fyra länderna och har också resulterat i förslag till nya regler i alla de fyra länderna. Full enighet har inte uppnåtts, men de framlagda förslagen uppvisar stora likheter. Det norska förslaget har redan lett till lagstiftning, som trätt i kraft den 1 januari 1974. I den mån lagrådsgranskningen har föranlett förslag till ändringar har iakttagits, att avvikelser inte sker från de gemensamma lösningarna i sak.

Förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen

Ingressen

Lagrådet:

Frånsett den föreslagna ändringen av 3 kap. 6 § innebär det remitterade förslaget i redaktionellt hänseende, att ett nytt kapitel, benämnt 6 kap., fogas till skadeståndslagen och att i detta nya kapitel tas in dels vissa paragrafer som nu finns i 5 kap. eller har sin motsvarighet där, dels en helt ny paragraf. Det förhållandet att ett flertal paragrafer sålunda flyttas från 5 kap. till 6 kap. — en del i oförändrat skick, andra efter gjorda ändringar — har emellertid inte kommit till uttryck i den föreslagna ingressen. Där anges t. ex. att 5 kap. 7-9 §§ skall upphöra att

gälla, churu alla dessa paragrafer i själva verket återfinns i den nya lagen, låt vara under andra beteckningar. Lagrådet hemställer, att ingressen ges en lydelse som bättre återspeglar den reella innebörden av nu föreslagna ändringar.

5 KAP.

1 §

Lagrådet:

I denna paragraf, som ersätter 5 kap. 2 § i gällande lag, anges skadeståndsskyldighetens omfattning vid personskada. I första stycket uppräknas under tre särskilda punkter i vilka hänseenden ersättning utgår. Sålunda ersätts enligt punkten 1 sjukvårdskostnad och andra utgifter, enligt punkten 2 inkomstförlust samt enligt punkten 3 sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men och allmänna olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Skadeposten inkomstförlust i punkten 2 har i lagtexten preciserats till "inkomstförlust i förfluten tid och för framtiden". Med den föreslagna lydelsen avses att utmärka, att ersättningen för inkomstförlust bör bestämmas efter skilda principer beroende på om inkomstförlusten hänför sig till förfluten tid eller framtiden i förhållande till tidpunkten för ersättningens bestämmande. När det gäller förfluten tid är det meningen att ersättningen skall motsvara den inkomstförlust som faktiskt uppkommit, medan ersättningen för framtida inkomstförlust får grundas på mer eller mindre osäkra antaganden. I kommitténs förslag har denna skillnad kommit till uttryck sålunda att det förra slaget av inkomstförlust benämns "förlorad arbetsförtjänst" och det senare "bestående nedsättning av arbetsförmågan (invaliditet)". Det remitterade förslaget har den förtjänsten framför kommitténs förslag att det något bättre antyder, att även ersättning för bestående nedsättning av arbetsförmågan skall bestämmas efter skilda principer, allteftersom ersättningen hänför sig till förfluten tid eller framtiden i förhållande till nyssnämnda tidpunkt. Emellertid är uttrycket "i förfluten tid" inte så lämpligt i lagtexten. Det bör undvikas att, om det inte är alldeles nödvändigt, i skadeståndslagen införa en ny relevant tidpunkt -- tidpunkten för skadeståndets bestämmande - vid sidan av tidpunkten för skadans uppkomst. Det bästa synes vara att under punkten 2 helt kort nämna endast "inkomstförlust". Skillnaden mellan de båda lagen av inkomstförlust torde, såvitt lagtexten angår, framgå tillräckligt tydligt av andra stycket. Den är dessutom klart utvecklad i motiven.

Enligt uttalande av föredragande statsrådet bör det inte längre förekomma att, såsom stundom skett i praxis, inkomstförlust som ligger i tiden mellan den akuta sjukdomstiden och skadeprövningen ersätts enligt normerna för beräkning av framtida inkomstförlust. Lagrådet vill i

anslutning här till endast anmärka, att det med hänsyn till skadeståndslagens dispositiva natur självfallet står parterna fritt att tillämpa ett sådant förfarande, om de så finner lämpligt.

Genom att punkten 3 omfattar "allmänna olägenheter" vidgas området för ideell ersättning. Denna utvidgning sammanhänger med att invaliditetsersättning enligt punkten 2 skall bestämmas enligt ändrade grunder i förhållande till vad som hittills tillämpats. Som inledningsvis berörts skall sådan ersättning bestämmas på grundval av ett renodlat förvärvsmässigt invaliditetsbegrepp, innebärande att ersättningen skall avse endast inkomstförlust. Skadeföljder som inte direkt visar sig i sådan förlust utan kommer till uttryck i olika besvär, tillfälliga förluster och vissa slag av ökade kostnader skall, även om de har ekonomiska inslag, ersättas som ideell skada. I remissprotokollet nämns även vissa andra svarbedömda faktorer, som i hittillsvarande tillämpning brukat beaktas vid bestämmandet av antingen ekonomisk eller ideell ersättning men som nu i princip skall föras till det ideella ersättningsområdet. De sålunda avsedda skadeföljderna bildar en tämligen heterogen grupp, i förslaget sammanfattade under beteckningen allmänna olägenheter, och tvekan kan råda i vad mån de är av ideell natur. Det kan medföra vissa problem i tillämpningen, främst sammanhängande med att ersättningen så nära som möjligt skall ansluta sig till den faktiska förlusten, sådan den föreligger eller sådan den beräknas bli. Inkomstförlust för förfluten tid skall sålunda i princip ersättas på grundval av den faktiska förlust som har visat sig föreligga. Olägenheter under samma tid -- såsom allmänna besvär av skadan i arbetet eller ökad uttröttnings och därav föranledd frånvaro från arbetet -- har i regel påverkat inkomstförlusten. I allmänhet kommer därför sådana olägenheter att bli kompenserade genom den ersättning som fastställs för inkomstförlust under den förflutna tiden. När det gäller ersättning för framtiden däremot skall särskild ersättning beräknas för olägenheterna. Denna skillnad i behandlingen av olägenheterna kommer särskilt till synes i fall då ersättning för de skilda slagen av skadeföljder bestäms vid olika tidpunkter. Det är naturligtvis önskvärt att en klar gräns hålls mellan de rent ekonomiska och de ideella skadeföljderna. Som framgår av exemplifieringen i remissprotokollet torde det emellertid inte vara möjligt att dra en formellt tydlig gräns mellan de båda slagen av skadeföljder. Lagrådet vill därför understryka vikten av att i tillämpningen de faktorer som inverkat på ersättningens bestämmande redovisas så noga som möjligt. Detta får betydelse inte bara i fall då ersättningen för olika slag av skadeföljder bestäms vid skilda tidpunkter utan också för det fall att ersättningen i sin helhet bestäms vid ett och samma tillfälle men fråga senare uppkommer att ompröva ersättningen enligt 5 kap. 5 § i förslaget. Sådan omprövning kan avse inkomstförlust men inte olägenheter. Detta medför, att det inte ens i fall då all ersättning bestäms vid ett och samma tillfälle gärna blir möjligt att göra avsteg från kravet på precisering av de omständigheter

som legat till grund för bedömningen.

Som anføres i remissprotokollet kan en säkrare skadeståndsbedömning ofta vinnas om den slutliga prövningen får anstå en tid. Utom att sådant anstånd ibland kan vara förenat med vissa olägenheter, såsom risk för s. k. ersättningsneuros, och därför bör undvikas, är möjligheten för domstol att skjuta upp den slutliga prövningen begränsad av processuella hänsyn. Domstolen måste träffa sitt avgörande inom ramen för parternas yrkanden i målet och torde således inte kunna ex officio besluta att prövningen av yrkad ersättning i dess helhet eller till viss del skall anstå. Inte bara den skadelidandes begäran utan också yrkande av motparten torde kunna föranleda sådant anstånd (NJA 1958 s. 550).

De skadeföljder som enligt förslaget skall inrymmas under begreppet allmänna olägenheter kan sägas vara av allmän karaktär närmast i den meningen att de ofta är svåra att precisera och definiera. Då även olägenheter som inte gärna kan betecknas som allmänna i vanlig mening skall inbegripas förefaller det riktigast att som samlande beteckning använda enbart ordet "olägenheter". Lagrådet förordar därför att ordet "allmänna" får utgå ur lagtexten.

Vad angår den i andra stycket upptagna regeln om beräkning av ersättning för inkomstförlust skall enligt motiven sådan ersättning som avser inkomstförlust för förfluten tid beräknas till skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppbära om han inte skadats och den inkomst som han trots skadan faktiskt har uppnått eller som han borde ha uppnått. För att detta skall få uttryck i lagtexten kan före orden "uppnått" insättas "eller borde ha" och efter det därpå följande "eller" tillfogas "som han". Om den skadelidande genom särskilda ansträngningar minskat den inkomstförlust som annars skulle ha uppkommit genom skadan, bör likväl ersättningen beräknas på grundval av den inkomst som han i verkligheten uppburit. Skulle omständigheterna ge anledning till att den skadelidande bör kompenseras för sina ansträngningar att nedbringa inkomstförlusten, bör detta ske i form av ersättning för olägenheter.

I paragrafens sista stycke föreskrivs att med inkomstförlust "avses även" intrång i näringsverksamhet. Uttryckssättet stämmer inte så väl med den terminologi som tidigare valts i skadeståndslagen. Enligt denna är en arbetstagares verksamhet för arbetsgivarens räkning inte att hänföra till näringsverksamhet i den mening detta ord förekommer i 3 kap. 5 §. För att nå terminologisk överensstämmelse bör uttrycket "avses även" utbytas mot "likställes".

2 §

Lagrådet:

Denna paragraf reglerar skadeståndets omfattning i det fall då någon har dödats. Skadeståndslagen avser främst s. k. integritetskränkningar,

dvs. person- och sakskador. Detta kommer till uttryck exempelvis i 2 kap. 1 §, som stadgar skadeståndsskyldighet för den som vållar person- eller sakskada. För att anknyta till denna systematik, som sålunda skiljer mellan de två skadetyperna personskada och sakskada, synes en omformulering av de inledande orden till paragrafen vara att förorda. Samtidigt kan därmed också vinnas bättre samband med 5 kap. 1 §, som utgör huvudparagrafen i personskadeavsnittet. Detta är en fördel bl. a. med hänsyn till att i fall som här avses skadestånd kan komma att utgå enligt både 1 och 2 §, nämligen om dödsfallet inträffar en tid efter skadans tillfogande. Lagrådet vill enligt det sagda förorda, att paragrafen inleds med orden "Har personskada lett till döden, utgår ersättning för etc. . . ."

Enligt punkten 1 i första stycket omfattar skadeståndet ersättning för "begravningskostnad och andra utgifter till följd av dödsfallet". Av motiven framgår att avsikten är att på denna punkt lagfästa nuvarande praxis. Det innebär, att ersättning skall utges för vad som skäligen kan anses ha varit erforderligt till bekostande av den avlidnes begravning samt kostnader för gravplats och gravsten. Likaså utgår ersättning till nära anhöriga för sorgkläder och resor till begravningen i viss omfattning. I rättspraxis finns även exempel på att ersättning utgått för förlust av arbetsinkomst samt tidsspillan i samband med omhändertagande av barn och kvarlåtenskap. Däremot har ersättning vägrats för bouppteckningskostnader och bouppteckningskostnader under motivering, att anspråk på sådan ersättning saknat laga grund. Den nu föreslagna lydelsen av punkt 1 ger emellertid anledning till att även sådana kostnader skall ersättas, eftersom de synes falla in under uttrycket "utgifter till följd av dödsfallet". Till jämförelse kan nämnas 13 § 1 mom. arvsskattelagen, som under punkten 3 medger avdrag i bouppteckning för "begravnings- och bouppteckningskostnad". Det är inte så lätt att genom en enkel formulering undgå denna mera vidsträckta men ej åsyftade innebörd av regeln och samtidigt täcka det innehåll rättspraxis har. Den begränsning av regelns omfattning som avses torde kunna uttryckas med orden "begravningskostnad och, i skälig omfattning, annan kostnad till följd av dödsfallet".

Enligt punkten 2 i första stycket ersätts förlust av underhåll, som den avlidne vid tiden för dödsfallet utgav eller inom en nära framtid skulle ha kommit att utge till efterlevande som enligt lag hade rätt till underhåll av den avlidne eller som annars var beroende av honom för sin försörjning. Innebörden av bestämmelsen är, att ersättning kan utgå inte bara med anledning av redan föreliggande underhållsskyldighet utan också när sådan skyldighet vid tiden för dödsfallet kunde väntas inträda inom en nära framtid. Den föreslagna lydelsen är emellertid ej fullt tydlig i detta hänseende. Den bör därför preciseras. Lagrådet vill också förorda den redaktionella ändringen att som punkt 2 i första stycket nämns endast "förlust av underhåll" medan samtliga de bestämmelser som behövs förs samman i andra stycket. I detta skulle förslagsvis som en första punkt

kunna tas upp vad som i det remitterade förslaget anges under punkten 2 i första stycket och som en andra punkt innehållet i andra stycket i det remitterade förslaget. I enlighet härmed kan första punkten, efter vissa redaktionella jämkningar, innehålla, att ersättning för förlust av underhåll tillkommer efterlevande som enligt lag hade rätt till underhåll av den avlidne eller som eljest var beroende av honom för sin försörjning, om underhåll utgick vid tiden för dödsfallet eller om det kan antas att underhåll skulle ha kommit att utgå inom en nära framtid därefter. Andra punkten kan, likaså efter vissa redaktionella jämkningar, innehålla att förlusten ersätts i den omfattning som är skälig med hänsyn till den efterlevandes möjligheter att genom eget arbete eller eljest, på annat sätt än genom förmån som avses i 3 §, själv bidra till sin försörjning.

3 §

Lagrådet:

Förevarande paragraf ger uttryck åt den s. k. nettometoden för avräkning av socialförsäkringsförmåner m. m. vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll. Nettometoden innebär, att avräkning av berörda förmåner skall ske vid skadeståndets bestämmande. Till förtydligande av vad som avses förordar lagrådet, att paragrafens inledning får den lydelsen att vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll sådan förmån som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till skall avräknas. En sådan lydelse framhäver också bättre, att paragrafen behandlar enbart de ersättningsposter som nämns i 1 § första stycket 2 och 2 § första stycket 2.

Enligt punkten 1 i första stycket avräknas i första hand socialförsäkringsförmåner dvs. förmåner enligt lagen om allmän försäkring och lagen om yrkesskadeförsäkring. Även vissa andra förmåner som utgår enligt särskilda lagar avses i denna punkt. Meningen är att endast sådana förmåner som utgår oberoende av rätten till skadestånd skall avräknas, vilket också utsågs i lagtexten. Redaktionellt har denna bestämmelse kommit att omfatta även förmånerna enligt de båda förstnämnda lagarna. I fråga om dem är den emellertid obehövlig, eftersom den framgår av särskilda bestämmelser i nämnda lagar. Lagrådet förordar fördenskull den redaktionella ändringen att bestämmelsen får utgå. De förmåner som enligt remissprotokollet avses utöver socialförsäkringsförmånerna torde kunna anges med uttrycket "annan likartad förmån". Ordet "likartad" får därvid utmärka bl. a. att förmånen utgår oberoende av rätten till skadestånd.

Enligt punkten 2 skall sjuklön eller pension som utges av arbetsgivare på grund av anställningsavtal avräknas. Här avses tydligen alla sådana sjuklöne- och pensionsförmåner som utges på annat sätt än genom försäkring.

4 §

Lagrådet:

Enligt den inledande 1 § i 5 kap. omfattar det skadestånd som utgår i anledning av personskada ersättning för sjukvårdskostnad och andra utgifter, ersättning för inkomstförlust och ersättning för ideell skada. I 2 § anges på motsvarande sätt ytterligare skadeståndsposter, bland dem ersättning för förlust av underhåll, för det fall att personskada lett till döden. Förevarande paragraf bör avfattas så att det för läsaren direkt framgår att fråga är enbart om framtida inkomstförlust och förlust av underhåll. I stället för uttrycket "skadestånd med anledning av" framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll synes därför böra, i anslutning till ordalagen i 1 och 2 §§, väljas uttrycket "ersättning för" nämnda förluster.

Enligt första stycket i den föreslagna paragrafen fastställs ersättning som nu nämnts i form av livränta eller engångsbelopp eller som livränta jämte engångsbelopp. Vidare stadgas i en andra punkt av samma stycke, att fastställd livränta kan, om skäl föreligger, helt eller delvis utbytas mot engångsbelopp. I andra stycket föreskrivs, att skadestånd som är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning skall utgå som livränta, om icke särskilda skäl talar däremot. Enligt lagrådets mening skulle en naturligare ordning mellan de föreslagna bestämmelserna erhållas, om föreskriften i andra punkten av första stycket får byta plats med den i andra stycket.

I enlighet med det anförda torde paragrafen som första stycke böra innehålla dels i en första punkt, att ersättning för framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll fastställs i form av livränta eller engångsbelopp eller som livränta jämte engångsbelopp, dels i en andra punkt, att om ersättningen är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning, den skall utgå som livränta, om icke särskilda skäl talar däremot. Som andra stycke i paragrafen torde därefter få följa föreskriften, att fastställd livränta kan, om skäl föreligger, helt eller delvis utbytas mot engångsbelopp.

5 §

Lagrådet:

Paragrafen innehåller bestämmelser angående omprövning av fastställd ersättning i vissa fall. Enligt gällande rätt kan skadestånd som fastställts genom rättskraftigt avgörande ändras endast på extraordinär väg, dvs. genom resning eller besvär över domvilla. Förslaget innebär att ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll som fastställts i form av livränta kan höjas eller sänkas, om de förhållanden som har legat till grund för ersättningens bestämmande väsentligt har ändrats. Har ersätt-

ningen fastställts i form av engångsbelopp, kan den skadelidande under samma förutsättning tillerkännas ytterligare ersättning. Enligt kommitténs förslag skulle omprövning kunna ske av invaliditetslivränta men inte av engångsbelopp. Ersättning för förlust av underhåll skulle ej alls kunna omprövas.

Den föreslagna omprövningsrätten skall ses mot bakgrunden av förslaget att en ekonomisk invaliditetsbedömning skall ersätta den hitintills tillämpade medicinska invaliditetsbedömningen. De svårigheter som är förenade med en sådan prövning bör, såsom föredragande statsrådet framhåller, medföra en möjlighet att ompröva ett en gång fastställt skadestånd för den händelse den framtida utvecklingen blir en annan än som förutsattes vid skadeståndets bestämmande. Utvidgningen av omprövningsrätten till att omfatta även engångsbelopp kan väl med tanke på den restriktiva tillämpning av en omprövningsregel som kommittén på goda grunder stannade för och som också haft förespråkare under remissbehandlingen — väcka betänkligheter. Lagrådet anser dock förslaget kunna godtas. Det kan tilläggas att det med hänsyn till lagstiftningens dispositiva natur står parterna fritt att överenskomma att ersättningen, vare sig den fastställts som livränta eller som engångsbelopp, skall vara definitiv och således ej kunna bli föremål för omprövning.

För att ändring skall kunna ske av fastställt skadestånd krävs enligt det remitterade förslaget, att de förhållanden som har legat till grund för skadeståndets bestämmande väsentligt har ändrats. Av motiven att döma synes vara förutsatt att ändringen skall avse förhållandena på den skadelidandes sida. Detta kommer till tydligt uttryck i kommitténs förslag, som förutsätter ändring i de förhållanden som "skall ligga till grund för invaliditetsbedömningen". Om detta är meningen även med det remitterade förslaget, bör ett förtydligande göras i denna del. Att märka är nämligen att "skadeståndets bestämmande" beror inte bara av sådana faktorer som är att hänföra till den skadelidandes förhållanden. Det kan också ha rönt inverkan av omständigheter på den skadeståndsskyldiges sida. Sålunda kan vid skadeståndets bestämmande ha tagits hänsyn till förhållanden som kan föranleda skälighetsprövning enligt de föregående 2 kap. 2 och 3 §§ eller 4 kap. 1 §. Vidare kan jämkningsgrund enligt 6 kap. 5 § i förslaget ha inverkat. En annan sak är att när anledning till omprövning väl föreligger på grund av ändring i den skadelidandes förhållanden hänsyn vid prövningen skall tas även till den skadeståndsskyldiges förhållanden. I enlighet med det anförda vill lagrådet förordna en precisering av lagtexten, förslagsvis sålunda att framför ordet "förhållanden" inskjuts "i detta kapitel avsedda".

Under remissbehandlingen av kommitténs förslag har emellertid också förordnats att omprövning skall kunna ske inte bara vid ändring på den skadelidandes sida utan också på grund av väsentligt ändrade förhållanden på den skadeståndsskyldiges sida. Särskilt för det fall att den föreslagna allmänna jämkningsregeln — 6 kap. 5 § i det remitterade förslaget — tillämpats anses en möjlighet böra finnas till höjning av

ersättningen. En konsekvent tillämpning av de sociala skäl som enligt vad inledningsvis berörts utmärker det föreliggande förslaget leder onekligen till att omprövning bör kunna föranledas även av ändrade förhållanden på den skadeståndsskyldiges sida. Verkningarna av en sådan vidsträckt omprövningsmöjlighet är emellertid svåra att överblicka utan en närmare utredning. Det kan därför förefalla vanskligt att genomföra den nu. Enligt lagrådets mening bör frågan uppmärksammas under det fortsatta reformarbetet.

I remissprotokollet berörs ej frågan huruvida någon tidsbegränsning skall gälla för rätten till ändring. I utländsk rätt finns exempel på att yrkande om omprövning måste framställas inom viss kortare tid, t. ex. två år. När såsom i det remitterade förslaget särskild bestämmelse härom saknas, torde den allmänna preskriptionsregeln bli tillämplig. Yrkande om omprövning torde sålunda böra framställas inom tio år från det slutliga avgörandet i skadeståndsmålet för att kunna vinna bifall.

Slutligen vill lagrådet förorda en redaktionell jämkning i överensstämmelse med vad lagrådet anfört i anslutning till 4 §. Liksom i denna paragraf bör i förevarande 5 § göras den ändringen att uttrycket "skadestånd med anledning av" framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll ersätts med uttrycket "ersättning för" nämnda förluster. Som följd härav bör även i övrigt ordet ersättning få träda i stället för ordet skadestånd.

6 §

Lagrådet:

Denna paragraf motsvarar med vissa redaktionella jämkningar nuvarande 5 kap. 4 § och anger i tre särskilda punkter omfattningen av skadestånd för sakskada. Som punkt 3 nämns "förlorad arbetsförtjänst eller intrång i näringsverksamhet", vilket uttryck ersätter det nuvarande "hinder eller förlust i den skadelidandes näring". För att vinna överensstämmelse med den terminologi som används i det remitterade förslaget i fråga om personskada förordar lagrådet uttrycket "inkomstförlust eller intrång i näringsverksamhet".

6 KAP.

Lagrådet:

Som framgår av det förut anförda är detta kapitel nytt och ersätter nuvarande 5 kap., från vilket det övertar rubriken "Gemensamma bestämmelser". Liksom nuvarande 5 kap. kommer det nya 6 kap. att innehålla bestämmelser av olika slag. Om, såsom det remitterade förslaget innebär, samtliga regler om bestämmande av ersättning för personskada och för sakskada förs samman till ett nytt 5 kap., vinns inte bara att detta kapitel får en enhetlig prägel utan också att 6 kap. genom de regler

som där återstår blir i högre grad än det nuvarande 5 kap. sammansatt av bestämmelser som förtjänar beteckningen gemensamma. Bland dessa smälter den nya allmänna jämningsregeln väl in, i förslaget intagen som 6 kap. 5 §. En avvikande karaktär har däremot de bestämmelser som enligt förslaget bildar 1 § i 6 kap. Genom sin begränsade innebörd får dessa en mera självständig natur och kan knappast betecknas som gemensamma. Första stycket innehåller sålunda en särskild regel om ersättning för lidande genom vissa brott mot den personliga integriteten. Regeln innebär att i fråga om sådant lidande bestämmelserna i lagen om skyldighet att ersätta personskada skall tillämpas. Andra stycket innehåller likaledes en speciell regel, nämligen att den som är skadeståndsskyldig med anledning av ärekränkning eller dylik brottslig gärning kan åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet. Av dessa bestämmelser synes den i första stycket närmast höra hemma i 1 kap. och den i andra stycket äga större samband med bestämmelserna om personskada i 5 kap. än med de följande bestämmelserna i 6 kap. I enlighet härmed borde första stycket av 1 § få bilda en ny paragraf i 1 kap., betecknad 3 §, och andra stycket få utgöra en ny paragraf i 5 kap. närmast efter bestämmelserna om personskada och alltså med beteckningen 6 § med därav föranledd förskjutning av den nu som 6 § i förslaget intagna bestämmelsen om sakskada. Om sålunda även dessa bestämmelser flyttas bort från 6 kap., kommer detta att innehålla enbart bestämmelser som rör samtliga de i lagen behandlade skadetyperna personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada och därmed bättre motsvara rubriken "gemensamma bestämmelser". Lagrådet förordar att en omdisposition enligt det anförda nu företas.

4 §

Justitierådet Bergsten och regeringsrådet Lidbeck:

De nya regler om jämkning av skadestånd på grund av medvållande som i det remitterade förslaget upptagits i denna paragraf föranleder ej i sak någon invändning från vår sida.

I redaktionellt avseende är paragrafen såvitt gäller förutsättningarna för jämkning utformad så, att först som allmän regel sägs att skadestånd kan jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, varefter upptas vissa undantag från denna regel. Paragrafen skulle vinna i överskådlighet om jämningsförutsättningarna i stället direkt anges för de olika skadetyperna. I enlighet härmed föreslås att första stycket uppdelas i två stycken, av vilka det första får avse personskada samt det andra sakskada och ren förmögenhetsskada. Första stycket får då innehålla att skadestånd till den som har tillfogats personskada kan jämkas, om han uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan, samt vidare att skadestånd med anledning av personskada som har lett till döden kan jämkas, om den avlidne uppsåtligen har medverkat

till dödsfallet och likaså om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Andra stycket får uppta regeln att skadestånd med anledning av sakskada eller ren förmögenhetsskada kan jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Det remitterande förslagets andra stycke kommer, om förslaget beaktas, att få bilda ett tredje stycke i paragrafen.

Justitieråden Höglund och Brundin:

Enligt nuvarande 5 kap. 5 § skall, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, skadeståndet jämkas efter vad som finnes skäligt. Vid skälighetsprövningen läggs avgörande vikt vid graden av skuld på skadevållarens och den skadelidandes sida. Det remitterade förslaget innebär en ändring i två hänseenden. Dels skall, helt allmänt, skälighetsprövningen ske med hänsyn inte bara till graden av skuld på ömse sidor utan också till andra omständigheter, främst parternas ekonomiska förhållanden, dels skall möjligheten till jämkning i personskadefallen vara begränsad sålunda, att jämkning får ske endast när den skadelidande själv har medverkat till skadan uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet. Har skadan lett till döden, kan jämkning ske även när den avlidne uppsåtligen medverkat till dödsfallet.

Förslaget innebär som synes en mycket stark begränsning av jämningsmöjligheten vid personskada och går i denna del längre än kommitténs förslag. Till stöd för en begränsning åberopas i remissprotokollet liksom i kommitténs betänkanden främst sociala och humanitära skäl. Det anses inte rimligt att den som drabbas av personskada skall till följd av den minskning av ersättningen som en jämkning enligt nuvarande regel kan medföra bli lidande i all framtid för en tillfällig oaktsamhet eller liknande. Resonemanget grundas väsentligen på det förhållandet att skadeståndet i de flesta fall täcks av ansvarsförsäkring, medan däremot de skadelidande inte i motsvarande mån är skyddade genom sjuk- och olycksfallsförsäkringar. En ordning enligt vilken fullt skadestånd som regel utgår leder därmed till en rimlig riskfördelning, i det att skaderiskerna i samhället slås ut på så många händer som möjligt. Denna grundtanke bakom förslaget förefaller i och för sig helt riktig. Förutsättningar synes emellertid ännu saknas för att genomföra den fullt ut över hela linjen.

Enligt remissprotokollet är de utan jämförelse vanligaste personskadorna de som inträffar i arbetslivet och i trafiken. På dessa områden har utvecklingen nu nått så långt att praktiskt taget alla skadefall täcks av ansvarsförsäkring, inom arbetslivet av den trygghetsförsäkring som gäller sedan september 1974 och i trafiken av trafikförsäkringen. På dessa områden är sålunda de anförda skälen för en begränsning av jämningsmöjligheten klart framträdande. Men utanför de områden där ansvarsförsäkring föreligger brister resonemanget. Ett sätt att lösa jämningsfrågan är visserligen att se den i stort och välja en regel som, om den felar

i en del fall, dock slår rätt i flertalet fall. En sådan regel medför den lagtekniska fördelen att den kan göras jämförelsevis enkel. Nu är emellertid som förut berörts skadeståndslagstiftningen inriktad på ett regelsystem som såvitt möjligt överlag leder till socialt tillfredsställande resultat. Ett sådant socialt betraktelsesätt blir påtagligt haltande, om det begränsas till enbart den ena sidan i skadefallen, t. ex. den skadelidande. Detta är inte heller fallet med det remitterade förslaget, sett i dess helhet. Särskilt den föreslagna allmänna jämningsregeln i 6 kap. 5 § är uttryck för hänsyn till skadevållaren av det slag som nu avses. Liknande uttryck finns redan tidigare i bestämmelser om skälighetsprövning i skadeståndslagen, såsom i 2 kap. 2 och 3 §§ samt 3 kap. 5 och 6 §§.

Medan det remitterade förslaget i övrigt till stor del karakteriseras av strävanden att söka avvärja klart obilliga resultat i skadeprövningen, är den nu ifrågavarande medvållanderegeln, sådan den utformats i departementsförslaget, ägnad att leda till just sådana resultat i vissa fall. Det gäller då skadevållaren är en enskild person och ansvarsförsäkring saknas. Dessa fall torde ännu inte vara så fåtaliga att de kan lämnas åsido. Om t. ex. två enskilda personer råkar medverka till en olycka och den ene undkommer utan skador, blir han enligt förslaget ersättningsskyldig fullt ut mot den andre, även om denne i alldeles övervägande grad själv varit den som vållat olyckan. Och det är inte säkert att olyckan drabbar just den mindre välsituerade av de två. Den som i sitt dagliga arbete har ställning av arbetstagare och då är betjänt av en snäv jämningsregel för den händelse han kommer till skada kan i annat sammanhang vara den skadevållande och då ha motsatt intresse. En snäv medvållanderegeln kan leda till en skev skadereglering även om i det tänkta fallet båda kommer till skada. Var och en blir då enligt den föreslagna regeln skyldig att ersätta den andras skada men skall ej vidkännas någon del av sin egen skada, alldeles oavsett om på den ena sidan men inte den andra finns både ansvars- och olycksfallsförsäkring. Det bör inte heller bortses från att när olyckor inträffar i vardagliga förhållanden inte bara rent ekonomiska faktorer hör till bilden utan att även psykologiska faktorer – rent mänskliga hänsyn – spelar in. Självfallet kommer den som skadas främst i blickpunkten. Men det lär för mången ingalunda vara likgiltigt, huruvida han genom att åläggas fullt skadeståndsansvar blir den som får känna hela bördan av ansvaret för själva olyckan, även om denna främst orsakats av den andre.

Vissa möjligheter finns väl att komma till rätta med olägenheterna av den föreslagna regeln men de är begränsade och inte särdeles lämpliga. En sådan möjlighet erbjuder den allmänna jämningsregel som föreslås i 6 kap. 5 §. Dess tillämpningsområde är emellertid som framgått av motiven tänkt att vara mycket begränsat. Det kan inte uteslutas att en olämplig medvållanderegeln kan leda till en uttänjning av denna allmänna jämningsregels tillämpningsområde. En sådan utveckling skulle komma i strid med förslagets syfte och bör undvikas. En annan möjlighet är att bedömningen av vållandefrågan anpassas till en rimlig utgång sålunda att skadevållarens oaktsamhet bedöms som så ringa i förhållande till den

skadelidandes att den inte bör föranleda skadeståndsansvar. Denna utväg har emellertid två påtagliga nackdelar. Den ena är att endast två alternativ står till buds, antingen fullt skadestånd eller intet. Den andra är att i fall då både personskada och sakskada uppkommer i samma skadefall metoden inte tillåter en nyanserad bedömning, när försäkringar föreligger avseende den ena men inte den andra skadan.

Det sist sagda belyser en allmän svaghet hos en ordning med skilda bedömningsgrunder för personskada och sakskada, ägnad att väcka betänkligheter. Det förhåller sig inte bara så att de sociala och humanitära synpunkterna i vissa personskadefall föranleder hänsyn till skadevållaren. Dessa synpunkter kan också, såsom anförts i remissprotokollet, i sakskadefall framträda starkt till den skadelidandes förmån, t. ex. när egendom av betydelse för hans försörjningsmöjligheter kommer till skada eller går förlorad. Om likväl skilda principer antas — vilket enligt remissprotokollet vunnit så gott som allmänt stöd under remissbehandlingen av kommitténs förslag — förefaller det onödigt att just i nu ifrågavarande hänseende tillskapa en reglering som genom sin stelhet omöjliggör den nyanserade bedömning som skadeståndslagen i övrigt ger utrymme åt.

På grund av det anförda vill vi förorda att jämkningsmöjligheten vid personskada inte begränsas så starkt som skett i det remitterade förslaget. Den av kommittén föreslagna lösningen motsvarar bättre de krav som bör kunna ställas i denna del. Att märka är att en utvidgning i linje med kommitténs förslag ingalunda behöver betyda en annan tillämpning än som avses med det remitterade förslaget i de fall då skälen talar därför, såsom i yrkesskade- och trafikskadefallen. Intet hindrar heller att inom områden som de nu nämnda en särskild ordning antas avtalsvis eller genom särskild lag. Men den allmänna skadeståndslagen, som skall tillämpas i de mest skilda situationer, bör ha ett sådant innehåll att den också blir duglig över hela fältet.

Redaktionellt innebär vårt förslag den ändringen i det remitterade förslaget att första stycket andra och tredje punkterna ersätts med föreskriften, att skadestånd med anledning av personskada dock får jämkas endast om den skadelidande själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan eller om eljest synnerliga skäl till jämkning föreligger.

Lagrådet:

I fråga om tillämpningen av den föreslagna medvållanderegeln uttalas i specialmotiveringen att jämkningen som hittills normalt torde böra ske till viss kvotdel av det belopp som annars skulle ha utgått. Den nya utformningen av regeln, innebärande att även andra omständigheter än graden av vållande på ömse sidor skall beaktas, gör enligt lagrådets mening ett sådant uttalande osäkert. Detta gäller i än högre grad om också andra jämkningsskäl enligt andra lagrum skall beaktas. En följd av att

flera jämningsregler kan bli tillämpliga i ett skadefall blir att det utan utredning om skadans omfattning svårligen kan fastställas huruvida eller till vilken del skadeståndsskyldighet föreligger. Detta får i sin tur betydelse för möjligheten att föra fastställsetalan om sådan skyldighet (jfr NJA 1973 s. 412). Med hänsyn till alla tänkbara faktorer som efter förslaget genomförande kan komma att inverka på skadestandsfrågan torde utrymmet för en sådan talan bli begränsat i fortsättningen.

5 §

Justitierådet Bergsten och regeringsrådet Lidbeck:

Denna paragraf i förslaget innehåller en allmän regel om jämkning av sådant skadestånd som skulle drabba den skadeståndsskyldige särskilt hårt. En sådan allmän regel innebär en betydelsefull nyhet i svensk rätt.

I den föreslagna regeln stadgas att jämkning skall kunna ske om skadeståndsskyldigheten är oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden. Enligt motiven är det avsett att jämningsmöjligheten skall utnyttjas med stor försiktighet. Jämkning skall sålunda få tillgripas endast för att hindra klart obilliga resultat för den skadeståndsskyldige. Som exempel nämns skadestånd som kan betyda ekonomisk ruin för den skadeståndsskyldige eller för all framtid hindra honom från att förbättra sina ekonomiska villkor. Beträffande enskilda personer anges som en riktpunkt, att jämkning skall kunna komma i fråga, om skadeståndet skulle komma att belasta den skadeståndsskyldiges ekonomi i sådan grad att hans standard därigenom skulle komma att avsevärt understiga en genomsnittsfamiljs. Det sägs vidare i motiven att jämkning ej skall förekomma, om skadeståndet täcks av ansvarsförsäkring eller när den skadeståndsskyldige är att bedöma som självförsäkrare, samt att jämkning ej heller som regel bör ske, om den skadeståndsskyldige har underlåtit att teckna ansvarsförsäkring i sådana fall där han "objektivt sett" borde ha gjort detta. I fråga om jämkningens omfattning, när jämkning kommer i fråga, sägs i den föreslagna regeln att jämkning skall ske efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet skall beaktas.

Vi finner i sak ej anledning till erinran mot förslaget men anser att lagtexten fått en utformning som inte i tillräcklig grad klargör den avsedda restriktiva innebörden. Räckvidden av möjligheterna att med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska situation jämka skadeståndet bör sålunda anges mera konkret än som skett i förslaget. Härvid torde i första hand kunna nämnas det fallet att den skadeståndsskyldige bedöms sakna förmåga att under tid som kan överblickas gälda skadeståndet fullt ut, hur mycket han än anstränger sig och vilka upppoffringar han än gör i fråga om sin standard. Beträffande detta fall kan i lagtexten sägas att jämkning kan ske om den skadeståndsskyldige ej förmår betala skadeståndet inom överskådlig tid. De övriga fall då

jämkning skall ifrågakomma är sådana, då den skadeståndsskyldige väl kan betala skadeståndet men endast med stora uppoffringar. Här synes den avsedda räckvidden av jämningsregeln komma till någorlunda tydligt uttryck med stadgande att skadeståndet får jämkas, om det skulle vara ekonomiskt förödande för den skadeståndsskyldige att fullgöra betalningsskyldigheten. Därmed markeras att förutsättning för jämkning är att den skadeståndsskyldige verkligen står inför ekonomisk ruin om han måste erlægga hela skadeståndet. Vi anser vidare att vad som sägs i motiven angående betydelsen av ansvarsförsäkring bör få klart uttryck också i lagtexten. Det bör sålunda av denna framgå att jämningsmöjligheten är begränsad till skadestånd som ej är tryggt genom försäkring och att särskilda skäl fordras för jämkning, om det bristande försäkringsskyddet kan tillräknas den skadeståndsskyldige som försummelse. Frågan huruvida försummelse skall anses föreligga får bedömas med hänsyn till vad som skäligen kunnat krävas av honom i fråga om ordnande av sådant skydd.

Som framgår av det föregående innebär det remitterade förslaget att — om jämkning kommer i fråga med hänsyn till belastningen på den skadeståndsskyldiges ekonomi — jämkning skall ske efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet skall beaktas. Detta synes i lagtexten hellre böra uttryckas så, att jämkning skall ske efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna och att därvid särskilt avseende skall fästas vid den skadelidandes behov av skadeståndet.

I enlighet med det anförda föreslår vi att paragrafen får innehålla, i ett *första stycke*, att skadestånd som ej är tryggt genom försäkring kan jämkas, om den skadeståndsskyldige ej förmår betala skadeståndet inom överskådlig tid eller om det skulle vara ekonomiskt förödande för honom att fullgöra betalningsskyldigheten, och vidare att särskilda skäl fordras för jämkning, om det bristande försäkringsskyddet med hänsyn till vad som skäligen kunnat krävas av den skadeståndsskyldige i fråga om ordnande av sådant skydd kan tillräknas honom som försummelse, samt i ett *andra stycke*, att jämkning enligt första stycket sker efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna, varvid särskilt avseende skall fästas vid den skadelidandes behov av skadeståndet.

Justitieråden Höglund och Brundin:

Denna paragraf i förslaget föranleder ej erinran från vår sida.

Övriga lagförslag

Lagrådet:

Förslagen lämnas utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-01-16

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Holmqvist, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Lidbom, Carlsson, Sigurdsen, Gustafsson, Zachrisson, Hjelm-Wallén.

Föredragande: statsrådet Lidbom

Proposition om skadestånd vid personskada m. m.

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
2. lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1),
3. lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar,
4. lag om ändring i lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart,
5. lag om ändring i luftfartslagen (1957:297),
6. lag om ändring i lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss,
7. lag om ändring i lagen (1974:610) om inrikes vägtransport,
8. lag om ändring i byggningsbalken.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Vad lagrådet har uttalat i anslutning till de föreslagna reglerna i 5 kap. 1 § skadeståndslagen kan jag biträda. Vad särskilt angår det fallet att den skadelidande genom särskilda ansträngningar har minskat den inkomstförlust som annars skulle ha uppkommit genom skadan förefaller det rimligt att, som lagrådet har framhållit, ersättningen likväl beräknas på grundval av den inkomst som han har uppburit i verkligheten. Finns det skäl att kompensera den skadelidande för hans ansträngningar att nedbringa inkomstförlusten, bör det i så fall ske genom förhöjning av ersättningen för ideell skada. Den typ av ideell skada som det här blir fråga om faller under den ersättningspost som i remissprotokollet har betecknats allmänna olägenheter. Jag delar lagrådets uppfattning att man som beteckning på denna ersättningspost bör använda enbart ordet "olägenheter". Även i övrigt godtar jag lagrådets förslag till omformulering av föreslagna paragrafer.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat den 30 oktober 1974.

Vad gäller 5 kap. 2 § framgår av remissprotokollet att den föreslagna regeln om ersättning för begravningskostnader och andra utgifter har avsetts böra tillämpas på sätt som överensstämmer med hittillsvarande praxis. Jag delar lagrådets uppfattning att detta kommer till tydligare uttryck om man använder orden "begravningskostnad och, i skälig omfattning, annan kostnad till följd av dödsfallet". Jag biträder också lagrådets förslag i övrigt beträffande avfattningen av 5 kap. 2 §.

Lagrådets förslag i fråga om 5 kap. 3 § ger mig inte anledning till erinran. Vad särskilt gäller första stycket punkten 2 faller härunder, som lagrådet har framhållit, alla sjuklöne- och pensionsförmåner på grund av anställningsavtal som utges på annat sätt än genom försäkring.

Lagrådets förslag till redaktionell ändring av 5 kap. 4 § anser jag mig kunna godta. Jag vill påpeka att omformuleringen inte innebär någon saklig ändring av förutsättningarna att få fastställd livränta utbytt mot engångsbelopp. Som jag har sagt i remissprotokollet krävs alltså särskilda skäl för utbyte av en livränta som har väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning.

När det gäller den föreslagna bestämmelsen i 5 kap. 5 § om omprövning av skadestånd vid väsentligt ändrade förhållanden är det givetvis riktigt, som lagrådet har framhållit, att bestämmelsen i likhet med övriga regler i skadeståndslagen är dispositiv och att parterna följaktligen kan komma överens att ersättningen skall vara definitiv och inte kunna omprövas. Bestämmelsen fyller dock den viktiga funktionen att parterna till skillnad från vad som gäller f. n. — garanteras en rätt till omprövning vid väsentligt ändrade förhållanden så länge de inte har ett gemensamt intresse av att skadeståndet blir en gång för alla fastställt vid den första prövningen.

I anslutning till 5 kap. 5 § har lagrådet också gjort vissa uttalanden om den tid inom vilken yrkande om omprövning skall fastställas. Det kan enligt min mening ifrågasättas om gällande regler på denna punkt är tillfredsställande. Jag finner dock inte anledning att i detta sammanhang gå närmare in på hithörande problem. Frågan om preskription av rätten till omprövning av skadestånd får i stället tas upp i samband med den översyn av gällande regler om fordringspreskription som f. n. pågår inom justitiedepartementet.

Lagrådets förslag till redaktionell jämkning av 5 kap. 5 § bör godtas. Detsamma gäller lagrådets förslag beträffande 5 kap. 6 §.

Vad beträffar den föreslagna regeln i 6 kap. 4 § om jämkning av skadestånd vid personskada på grund av den skadelidandes medvållande har två ledamöter av lagrådet ansett att jämningsmöjligheten inte bör begränsas så starkt som har skett i förslaget. Jag finner emellertid inte skäl att frångå min tidigare ståndpunkt i denna fråga. Inte heller finner jag anledning att ändra den föreslagna regelns utformning i annat avseende än att ordet "ersättning" byts ut mot "skadestånd".

Bestämmelsen i 6 kap. 5 § om jämkning av oskäligt betungande

skadestånd har godtagits av två ledamöter av lagrådet, medan två andra ledamöter har förordat en annan utformning. För min del anser jag att bestämmelsen bör ha den lydelse som den har getts i remissprotokollet.

Jag delar lagrådets uppfattning att de regler som f. n. finns i 5 kap. 1 § skadeståndslagen och som i remissprotokollet har tagits in i 6 kap. 1 § passar mindre väl i ett kapitel som har rubriken "Gemensamma bestämmelser". Jag anser mig därför böra godta lagrådets förslag till omdisposition, så att paragrafens första stycke får bilda en ny paragraf i 1 kap., betecknad 3 §, medan andra stycket får utgöra en ny paragraf i 5 kap. med beteckningen 6 §. Detta föranleder en förskjutning av den paragraf som i remissprotokollet har tagits in som 5 kap. 6 §. Samtidigt bör enligt min mening den paragraf som i remissprotokollet har betecknats som 6 kap. 2 § föras över till 2 kap. och där bilda en ny 5 §. Till följd härav bör det nya 6 kap. inledas med bestämmelsen om jämkning vid medvållande på den skadelidandes sida (6 kap. 4 § i remissprotokollet). Därefter bör följa bestämmelserna om jämkning av oskäligt betungande skadestånd (6 kap. 5 § i remissprotokollet) och om solidariskt ansvar för flera skadevållare (6 kap. 3 § i remissprotokollet). Liksom i det remitterade förslaget bör kapitlet avslutas med bestämmelsen om vilka som vid tillämpningen av skadeståndslagen är att likställa med arbetstagare (6 kap. 6 § i remissprotokollet).

Vad gäller ingressen till lagen om ändring i skadeståndslagen finner jag inte skäl att göra annan ändring än som föranleds av den nu förordade omdispositionen av lagen.

Utöver vad jag nu har föreslagit bör vissa andra redaktionella jämkningar göras i skadeståndslagen. Även de övriga lagförslag som har tagits upp i remissprotokollet bör jämkas på vissa punkter, huvudsakligen som följd av den förordade omdispositionen av skadeståndslagen.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att antaga de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehållsförteckning

Lagförslag	3
Utdrag av statsrådsprotokollet den 30 oktober 1974	17
1 <i>Inledning</i>	17
2 <i>Nuvarande förhållanden</i>	18
2.1 Inledande anmärkningar	18
2.2 Skadestånd vid personskada	20
2.2.1 Allmänt	20
2.2.2 Skadestånd till den som har tillfogats personskada	21
2.2.3 Skadestånd vid dödsfall	26
2.3 Andra förmåner vid personskada	30
2.3.1 Allmänt	30
2.3.2 Ersättningsanordningar med anknytning till skadeståndsrätten	31
2.3.3 Förmåner från socialförsäkringen	34
2.3.4 Förmåner på grund av anställningsavtal	38
2.3.5 Förmåner från egen personförsäkring	39
2.4 Samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada	42
2.4.1 Allmänt	42
2.4.2 Samordning med socialförsäkringen	43
2.4.3 Samordning med förmåner på grund av anställningsavtal	44
2.4.4 Samordning med förmåner från egen personförsäkring	44
2.5 Skadelidandes medvållande	45
2.6 Jämkning av skadestånd	47
2.7 Skadestånd vid behandling av djur	48
3 <i>Utländska förhållanden</i>	49
4 <i>Kommittén</i>	49
4.1 Förslagets huvudgrunder	49
4.2 Skadestånd till den som har tillfogats personskada	51
4.3 Skadestånd vid dödsfall	56
4.4 Samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada	58
4.5 Ersättningsnivån vid personskada	61
4.6 Skadelidandes medvållande	62
4.7 Jämkning av oskäligt betungande skadestånd	65
5 <i>Lantbruksstyrelsens framställning</i>	69

	Sid.
6 <i>Remissyttrandena</i>	70
6.1 Remissyttrandena över kommitténs förslag	70
6.1.1 Allmänna synpunkter	70
6.1.2 Skadestånd till den som har tillfogats personskada	71
6.1.3 Skadestånd vid dödsfall	82
6.1.4 Samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada	83
6.1.5 Ersättningsnivån vid personskada	87
6.1.6 Skadelidandes medvållande	87
6.1.7 Jämkning av oskäligt betungande skadestånd	91
6.2 Remissyttrandena över lantbruksstyrelsens framställning	97
7 <i>Föredraganden</i>	98
7.1 Allmänna utgångspunkter	98
7.2 Skadestånd till den som har tillfogats personskada	102
7.2.1 Ersättningsposter m. m.	102
7.2.2 Skadeståndets form	112
7.2.3 Omprövning av skadestånd	116
7.3 Skadestånd vid dödsfall	119
7.3.1 Ersättningsposter m. m.	119
7.3.2 Skadeståndets form	122
7.3.3 Omprövning av skadestånd	122
7.4 Samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada	123
7.5 Skadelidandes medvållande	129
7.6 Jämkning av oskäligt betungande skadestånd	136
7.7 Skadestånd vid behandling av djur	142
7.8 Ikraftträdande	143
8 <i>Upprättade lagförslag</i>	143
9 <i>Specialmotivering</i>	144
9.1 Förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen	144
9.2 Förslaget till lag om ändring i sjölagen	179
9.3 Förslaget till lag om ändring i lagen innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar	180
9.4 Förslaget till lag om ändring i lagen angående ansvarighet för skada i följd av luftfart	181
9.5 Förslaget till lag om ändring i luftfartslagen	181
9.6 Förslaget till lag om ändring i lagen om ansvarighet för oljeskada till sjöss	181
9.7 Förslaget till lag om ändring i lagen om inrikes vägtransport	181
9.8 Förslaget till lag om ändring i byggningsbalken	182

10 <i>Hemställan</i>	182
Bilaga 1 Kommitténs lagförslag	183
Bilaga 2 De remitterade förslagen	192
Utdrag av lagrådets protokoll den 14 januari 1975	206
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 16 januari 1975	224

